Fornleifaskráning í Eyjafirði XVIII:

Fornleifar frá Skáldalæk í austanverðum Svarfaðardal, á Hámundarstaðahálsi og Árskógsströnd suður að Þorvaldsdal

Elín Ósk Hreiðarsdóttir

Fornleifastofnun Íslands
FS204-99094
Reykjavík
2003

Forsíðumynd er af nausti í landi Háls (Ey-181:016)

© Fornleifastofnun Íslands
Bárugötu 3
101 Reykjavík

Sími: 551 1033
Fax: 551 1047
Netfang: fsi@instarch.is

Efnisyfirlit

1. INNGANGUR 4

2. BYGGÐASAGA.....6

3. FORNLEIFASKRÁ 15

EY-052 STÓRU-HÁMUNDARSTAÐIR 17
EY-053 KROSSAR 36
EY-054 LITLI-ÁRSKÓGUR 39
EY-055 BRATTAVELLIR 48
EY-066 HELLA 52
EY-067 LITLU-HÁMUNDARSTAÐIR..... 64
EY-100 HRÍSAR..... 68
EY-178 SKÁLDALÆKUR 74
EY-179 HAMAR 78
EY-180 HAMARSKOT 83
EY-181 HÁLS 85

4. FORNLEIFAR OG BYGGÐ Í HÉRAÐI 98

BÆJARHÓLAR, BÆJARSTÆÐI OG BÝLI 100
ÚTIHÚS OG TÚNGARÐAR 102
TÚN OG KÁLGARÐAR 103
GARÐLÖG 104
ENGJAR OG ÁVEITUR 105
VATNSBÓL 105
SVARÐARGRAFIR 106
KVÍAR, RÉTTIR OG STEKKIR 106
BEITARHÚS OG SEL 107
GERÐI 107
KUML OG KIRKJUGARÐAR 108
LEIÐIR 110

5. VERNDUN OG KYNNING MINJA Á SKRÁNINGARSVÆÐINU 111

HEIMILDASKRÁ 117

Viðauki

Kort 1: Landamerki og helstu garðar á skráningarsvæðinu
Kort 2: Fornleifar í landi Skáldalæks, Hamars og Hamarskots
Kort 3: Fornleifar í landi Hrísa
Kort 4: Fornleifar í landi Háls, suðurhluti
Kort 5: Fornleifar í landi Háls, norðurhluti
Kort 6: Fornleifar í landi Stóru-Hámundarstaða
Kort 7: Fornleifar í landi Litlu-Hámundarstaða
Kort 8: Fornleifar í landi Krossa
Kort 9: Fornleifar í landi Hellu
Kort 10: Fornleifar í landi Litla-Árskógar, suðurhluti
Kort 11: Fornleifar í landi Litla-Árskógar, norðurhluti
Kort 12: Fornleifar í landi Brattavalla

1. Inngangur

Sumarið 2002 fór fram fjórði og næstsíðasti áfangi aðalskráningar fornleifa í Dalvíkurbyggð. Þá skráði Fornleifastofnun Íslands 241 fornleifastað á 11 jörðum og hafa því samtals verið skráðar 1729 fornleifar á 88 jörðum í sveitarfélaginu. Verkið er á góðri áætlun og stefnt er að því að ljúka skráningu sumarið 2003.

Svæðið sem var skráð sumarið 2002 nær frá Skáldalæk, austur fyrir Hámundarstaðaháls og suður með Árskógsströnd að Þorvaldsdal.

Efnisskipan í þessari skýrslu er hin sama og í öðrum skýrslum um aðalskráningu fornleifa.[1] Á eftir inngangi er yfirlit um þróun byggðar á skráningarsvæðinu (2. kafli). Í 3. kafla er svo birt skrá yfir þær fornleifar sem kannaðar voru sumarið 2002. Minjastaðir eru flokkaðir eftir jörðum og byggir tölusetning jarðanna á *Jarðatali Johnsens* frá 1847. Á undan minjaskrá hverrar jarðar er gerð grein fyrir takmörkum hennar og öðrum upplýsingum sem geta varpað ljósi á sögu byggðar og búskapar á staðnum. Einnig er gerð grein fyrir þáttum eins og gróðurfari og túnasléttum sem hafa áhrif á varðveislu minja. Í minjaskrá er síðan fjallað um hvern minjastað sérstaklega, gerð grein fyrir staðsetningu minja og aðstæðum, og birtar lýsingar og teikningar af mannvirkjaleifum þar sem við á. Í skránni eru einnig minjakort sem sýna dreifingu minjastaða. Í 4. kafla er samantekt um helstu minjaflokka og einkenni byggðar á skráningarsvæðinu. Í 5. kafla eru settar fram tillögur um verndun og kynningu einstakra staða og fjallað um nauðsynlegar aðgerðir í þá átt.

Að þessu sinni voru allir minjastaðir merktir inn á lit-loftmyndir frá Búnaðarsambandi Eyjafjarðar. Inn á loftmyndirnar eru skástrikuð tún bæjanna eins og þau voru á túnakorti frá 1917. Nánari útlistun á minjum innan túnamarka frá 1917 er fremst í umfjöllun um hverja jörð. Loftmyndirnar, sem sýna alla aðra minjastaði en þá sem eru í túni, eru hins vegar aftast í skýrslunni.

Hafist var handa við skráninguna í júní árið 2002 og var unnið að henni, með hléum, allt til septemberloka. Orri Vésteinsson fornleifafræðingur sá um heimildavinnu en Elín Ósk Hreiðarsdóttir um vettvangsvinnu, úrvinnslu gagna og korta og skýrsluskrif. Uggi Ævarsson aðstoðaði við vettvangsvinnu. Verkið var unnið undir stjórn Adolfs Friðrikssonar. Guðmundi Helga Gunnarssyni hjá

[1] Sbr. Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson, *Fornleifaskráning í Eyjafirði I,* Fornleifastofnun Íslands og Minjasafnið á Akureyri, Akureyri 1994.

Búnaðarsambandi Eyjafjarðar eru færðar þakkir fyrir lán á loftmyndum og heimildamenn fá sérstakar þakkir fyrir ómetanlega aðstoð og hjálpsemi í hvívetna.

2. Byggðasaga

Landnámabók segir frá landnámi Helga magra Eyvindarsonar og Hámundar heljarskinns tengdasonar hans í Eyjafirði. Fyrsta vetur þeirra segir Landnámabók að þeir hafi verið á Hámundarstöðum en að Helgi hafi síðan fært sig um set inn eftir firði en látið Hámundi eftir upphaflegan landnámsreit (ÍF I, 250-252). Samkvæmt þessu voru Hámundarstaðir fyrsta byggða ból Eyjafjarðar og Árskógsströndin því snemma komin í byggð. Að sögn Landnámabókar nam Þorsteinn svarfaður land í Svarfaðardal að ráði Helga magra (ÍF I, 252), en ekki er getið um mörk landnáms hans við Hámund, en að sunnan voru mörk við Galm sem nam Galmaströnd um Þorvaldsdalsá (ÍF I, 256).

Hámundarstaðaháls, sem nú er á merkjum milli Háls og Hámundarstaða, er brattur ofarlega en neðar taka við aflíðandi melar og hólar alla leið að þverhníptum björgum við sjó. Erfitt er að ímynda sér að hann hafi nokkru sinni þótt vænlegt landnámssvæði en bæði austan hans og suðvestar tekur við nokkurt undirlendi. Að sumu leyti má segja að svæðið vestan hálsins sé enn álitlegra en Hámundarstaðaland, þar er gott undirlendi, ágæt lending og afdalur gengur þar upp af með möguleikum á góðri selstöðu. Nyrst í Svarfaðardal austanverðum er nokkurt undirlendi og engjar og er dalurinn þar mun víðari en þar sem innar dregur. Eðlilegt væri því að ætla að landnámsmenn hafi fyrst valið sér bústaði á þessum slóðum.

Undirlendi suðvestan Hámundarstaðaháls, í Hámundarstaðalandi er takmarkað yst en eykst þegar innar dregur. Við minni Þorvaldsdals er undirlendi allmikið á eyfirskan mælikvarða eða allt að 3-4 km á breidd. Mikil sjósókn hefur lengi verið á þessum slóðum og góðar lendingar víða, t.d. í Reitsvík sem nú er í Hellulandi en í upphafi í því landi sem Hámundi heljarskinni var eignað. Hugsanlegt er einnig að skógur hafi ekki verið eins þéttur á þessu svæði eins og austan hálsins og það hafi ráðið mestu um val fyrsta landnámsmannsins.

Hauksbók Landnámu greinir frá landnámi Hámundar, en hún er yngri gerð en Sturlubók og talin þiggja efni um landnám í Eyjafirði úr glataðri Íslendingasögu, Kræklinga sögu. Samkvæmt henni eignaðist Hámundur alla Galmaströnd "ok" svæðið á milli Svarfaðardals og Hörgárdals en hann gaf Erni frænda sínum land utan við Reistará en seldi Þorvaldi jarðir milli Reistarár og Hörgár. Því er svo bætt við að Þorvaldsdalur sé kenndur við Þorvald þennan og þar hafi hann búið þó dalurinn sé alls ekki í landnámi hans (ÍF I, 255). Samkvæmt Sturlubók miðlaði Hámundur löndum

við Örn frænda sinn sem bjó í Arnarnesi (ÍF I, 254), sem þó er í miðju landnámi Galms samkvæmt næsta kafla sem er í báðum gerðunum (ÍF I, 256). Í þeim kafla er Þorvaldur sagður sonur Galms og þar er hann sagður hafa búið í Þorvaldsdal áður en hann þáði lönd milli Reistarár og Hörgár að gjöf frá Hámundi. Ekki minnkar ruglingurinn þegar landnámsfrásagnir Svarfdælasögu eru skoðaðar. Það flækir að vísu málið að sá kafli sem lýsir landnámi Þorsteins svarfaðar í dalnum er glataður, en af varðveittum hlutum sögunnar sést að áður en hann kom út hefur Ljótólfur numið land í dalnum og skipta þeir honum á milli sín þannig að Þorsteinn nam land vestan Svarfaðardalsár og bjó á Grund en Ljótólfi tilheyrði eystri hlutinn og bjó hann á Hofi (ÍF IX, 150-52, 156). Ljótólfs er getið á nokkrum stöðum í Landnámabók (ÍF I, 243, 244, 289 og í Valla-Ljóts sögu ÍF IX, 239) en ekki er þar sagt frá landnámi hans. Ljóst er að ýmsar sagnir hafa verið í gangi um landnám á þessu svæði og ekki allar í góðu samræmi hver við aðra. Greina má tilhneygingu til að gera hlut Helga magra og Hámundar meiri þó þeir hafi hvorugur ílenst á svæðinu (Hámundur á síðar að hafa flutt byggð sína inni í Eyjafjörð í sveit Helga og búið á Espihóli – ÍF I, 255) og virðist það standa í sambandi við samþjöppun valds á 13. öld, á þeim tíma sem Landnámabókargerðirnar eru ritaðar.

Það sem má ráða af þessum heimildum er að á 12. og 13. öld hafi menn talið að elstu byggðirnar á svæðinu hafi verið annarsvegar Hof-Vellir í utanverðum Svarfðardal austanmegin og hinsvegar Hámundarstaðir austan við Hámundarstaðaháls. Þorvaldsdalsá er nefnd sem landnámsmörk þó hún hafi hvorki skipt hreppum né sóknum á seinni öldum en enginn bær á Árskógsströnd sunnan við hana er nefndur sem mögulegt landámsbýli. Hámundarstaðaháls gæti virst eðlileg mörk á landnámi Hámundar við Svarfdæli – þar hafa sóknarmörk milli Valla og Stærra-Árskógskirkna legið um aldir og þar voru mörkin dregin þegar Árskóggströnd var skipt úr Svarfaðardalshreppi 1823 – en hugsanlegt er að mörkin gætu hafa legið vestar því að allt fram á 19. öld höfðu Hámundarstaðir not af Hálsdal og gæti það verið vísbending um að mörkin hafi verið við Hálsá eða jafvel milli Hamars og Skáldalækjar.

Á nokkra af þeim bæjum sem skráðir voru sumarið 2002 er minnst í Íslendingasögum og verður það að teljast vísbending um að þeir hafi snemma byggst upp. Í Valla-Ljóts sögu er minnst lauslega á bæinn Hellu en samkvæmt henni bjó þar Hellu-Narfi Ásbrandsson (ÍF IX, 252). Í Svarfdælu er Þórarinn nokkur sagður búa á Hellu en ekki er getið föðurnafns hans, né heldur er hans getið annars staðar í

sögunum. Í sögunni segir frá því að Hrani á Birnustöðum hafi níðst á Þórarni þar sem hann beitti upp á engjar hans og akra. Endaði með því að Þórarinn og Klaufi vógu Hrana á akri Þórarins (ÍF IX, 158-159).

Í Valla-Ljóts sögu er lýst bardaga milli flokka manna sem hvorir tveggju voru að koma austan úr Svarfaðardal: "Síðan sóttu þeir fast eptir þeim, ok fundusk á hrísum upp frá Dalsbæ milli bæjanna ok Hellu, er Narfi bjó." (ÍF IX, 252). Í útgáfunni er "Dalsbæ" breytt í "Hálsbæ" þar sem enginn Dalur eða Dalsbær sé þekktur á svæðinu. Þess er einnig getið til að "baæjanna" gæti verið afbökun á "bæjarins". Ekkir er gott að segja hvar miðað við Hellu bardaginn fór fram eða hvar Dalsbær gæti hafa verið. Kristian Kålund sett fram þá tilgátu að miklar bæjarrústir, sem eru enn greinilegar nokkru utan við Stóru-Hámundarstaði, væri umræddur Dalsbær (Kålund III, 76-77) . Ekki getur Kålund þess hvaða dal þessar rústir væru þá kenndar við en enginn dalur er upp af rústunum. Ef gert er ráð fyrir að Dalsbær sé nafn á bæ við/í dalsmynni þá væri sjálfsagt líklegasti staðurinn nálægt Hálsi sem stendur neðan við Hálsdal. Hins vegar má velta fyrir sér hvers vegna ekki er miðað við Hámundarstaði þar sem bærinn er næsti bær við Hellu og sjálfur landnámsbær svæðisins.

Á aðra bæi á svæðinu er ekki minnst í Íslendinga sögum og gefa þær því ekki góða vísbendingu um þróun landnáms á svæðinu en segja lítið annað en að Hella og hinn svokallaði Dalsbær hafi snemma verið komnir í byggð.

Í Biskupasögum er minnst á allnokkra bæi á þessum slóðum. Árskógur kemur fyrir í bæði Guðmundar sögu Arasonar (Biskupasögur (1858), 552) og í Laurentínusar sögu (Biskupasögur (1858), 553). Í Sturlungu er í Guðmundar sögu dýra sagt frá því þegar Helga Halldórssyni, presti á Árskógi innri, var ráðinn bani 1191. Af þessu má sjá Árskógi er skipt í tvo bæi og er líklegt að svo hafi verið mjög snemma ef ekki frá upphafi. Í sömu sögu segir frá því að á Brattavöllum hafi Þorgerður Þorgeirsdóttir búið sama ár (Sturlunga I, 172). Í Guðmundar sögu Arasonar kemur fram að einn af lærisveinum hans var frá Brattavöllum.

Í Guðmundar sögu dýra segir frá hreppstefnu sem haldin var á Hálsi 14. september 1200. Hún endaði með vígi Snorra Þórðarsonar. Snorri þessi var fylgdarmaður Þorsteins Þraslaugarsonar sem átti frændkonu Brands biskups. Orsakir þessa voru deilur um yfirráð á Völlum. Þar bjó Eyjólfur nokkur sem „hafði svá tekit staðinn handsölum, at í erfð skyldi hverfa" (Sturlunga saga I, 211). Þegar Eyjólfur dó byggði Brandur biskup Þorsteini Velli en synir Eyjólfs þeir Brandur og Klængr sem

bjuggu á Sökku kölluðu til staðarins. Upp úr þessu urðu deilur og vígaferli, m.a. á Hálsi sem áður er um getið (Sturlunga saga I).

Í Guðmundar sögu dýra er getið um Hamar eða Reykhamar eins og hann er nefndur þar. Þar földu Ingimundur nokkur og heitkona hans Ásgerður sig þegar Ingimundur hafði vegið Helga Halldórsson (1191). Samkvæmt sögunni bjó þar þá Eyjólfur sopi. Ingimundur var veginn á bænum þegar hann reyndi útgöngu úr úthýsi einu á jörðinni. Samkvæmt sögunni var hann grafinn í skafl í nágrenni (Sturlunga saga I, 173).

Þegar teknar eru saman upplýsingar sem fá má úr fornum sögum um bæi á skráningarsvæðinu má sjá að allir stærri bæirnir á svæðinu koma fyrir (Árskógsbæir, Brattavellir, Hella, Hámundarstaðir, Háls og Hamar). Staðfesta þessar heimildir að allir þessir bæir hafi verið komnir í byggð á 12. og 13. öld. Í raun er engin ástæða til að efast um að allir bæirnir séu forn býli sem reist hafi verið þegar á 10. öld.

Hámundarstaðir er talinn landnámsbærinn enda langdýrasta jörðin á svæðinu ásamt Hálsi (60 hdr báðar). Hella, Krossar og Minni-Árskógur eru þó allt stórar jarðir einnig (30-40 hdr) og má leiða getum að því að allt svæðið frá Hálsá og suður að Þorvaldalsá hafi byggst snemma og skipst í nokkrar góðar jarðir sem hver um sig höfðu gott jarðnæði og aðgang að ýmsum hlunnindum. Hafi Hámundarstaðir verið hin upphalfega miðstöð er hinsvegar ljóst að bærinn hefur glatað þeirri stöðu mjög snemma því að bæirnir við mynni Þorvaldsdals koma snemma fram sem miðstöð svæðisins – og ströndin tekur af þeim nafn, Árskógsströnd. Kjarninn í Árskógi hefur verið orðin valdamiðja í kringum og eftir kristnitöku þar sem kirkja og bænhús eru byggð á sitt hvorum Árskógsbæjunum og einnig Brattavöllum. Það má til sannns vegar færa að þær jarðir þar sem kirkjur risu og stórbændur bjuggu á 12. og 13. öld séu einmitt líklegastar til að hafa verið fyrst byggðar. Líklegt er að Árskógsmenn hafi þá þegar haft nokkur undirtök á Þorvaldsdal og þau, ásamt þeim þéttbýla kjarna sem snemma byggðist í námunda við Árskógsbæina, hafi veitt þeim nokkur undirtök á svæðinu. Greinilegt er að kjarni hinnar elstu byggðar og pólitísk miðstöð svæðisins er við mynni Þorvaldsdals þar sem Árskógsbæirnir standa enda eru landgæði þar mikil, undirlendi gott og byggð því fljótlega mjög þétt. Hugsanlegt er að þau landgæði hafi ekki verið jafnauðnýtt þegar menn komu fyrst að landi, ekki síst ef skógurinn sem bæirnir eru kenndi við hefur verið mjög þéttur. Það gæti því verið að hin alfyrsta byggð austan við Hámundarstaðaháls hafi verið í kringum mýrlendið upp af Reitsvík, á Hámundarstöðum, Krossum og Hellu, en að síðar eftir að búið var að ryðja skógana

í kringum Þorvaldsdalsá hafi valdamiðjan færst þangað þó að nyrðri bæirnir héldu áfram að vera bú í betra meðallagi.

Austan við Hámundarstaðaháls er Háls sjálfur, 60 hundraða jörð með hálfkirkju, en hinar jarðirnar þrjár eru hinsvegar minni (16-20 hundraða) og má vera að réttara sé að líta á þær sem skipulagðar byggð, annaðhvort frá landnámskjarna á Árskógsströnd eða Völlum. Háls gæti verið dæmi um sjálfstætt smá-landnám, fólks sem kom út eftir að besta landið hafði verið numið en meðan enn var svigrúm til að taka sér land inn á milli landnáma þeirra sem fyst komu út.

Annar möguleiki er að hið mikla rústasvæði austan undir Hámundarstaðahálsi, bæjar sem kallaður er Hálskot eða Stóri-Háls, sé leifar af gömlu býli. Þá hefur Hámundarstaðajörðin verið þeim mun minni, af til vill allt að helmingi minni, og þá enn ólíklegri til að vera elsta býlið á svæðinu. Hafi Hálskot upphaflega heitið Háls þá bendir það til sambands við býlið vestan við hálsinn með sama nafni. Slík samnefni eru ekki óalgeng – Árskógsbæirnir eru nærtækt dæmi um tvær stórar jarðir hlið við hlið með sama nafn – og þau virðast oftast benda til mjög fornrar byggðar og frumlægrar á sínu svæði.

Kuml eru sjálfstæður vitnisburður um að byggð hafi verið komin á fyrir 1000. Kuml hafa fundist víða á Hámundarstaðahálsi, Hámundarstaðamegin við merkin. Þar eru vísbendingar um nokkur kuml og er líklegt að þar leynist kumlateigur þó flest kumlin hafi lítið verið rannsökuð. Auk kumla á Hámundarstaðahálsi fannst kuml í Álfhóli í Hrísalandi, nálægt merkjum Hrísa og Hamars. Algengt var að setja kuml niður nálægt merkjum og gæti þessi fundur bent til þess að merki Hamars og Hrísa væru forn og báðir bæir byggst upp snemma. Fleiri vísbendingar eru um hugsanlega kumlfundi á svæðinu en flestir eru á svipuðum slóðum og áðurgreind kuml. Ekki er þó ólíklegt að kuml hafi verið norðan við Þorvaldsá, í landi Litla-Árskógar, nálega til móts við þekkt kuml í landi Stærri-Árskógar. Hrossbein fundust á þessum stað en hann hefur aldrei verið rannsakaður og því ekki unnt að skera úr um hvort þar hafi verið kuml. Kumlin styrkja þá kenningu að nokkuð þétt byggð hafi snemma verið hafin á skráningarsvæðinu.

Staðsetning kirkna og bænhúsa getur gefið vísbendingu um skipan byggðar til forna. Á skráningarsvæðinu eru heimildir fyrir útkirkjum og bænhúsum á fimm jörðum. Útkirkjur voru á Hellu og Hálsi en bænhús á Brattavöllum, Hámundarstöðum og í Litla-Árskógi. Kirkju er getið snemma í Árskógi og hefur hún þá líklega staðið í Stærra-Árskógi. Öll bænhúsin og útkirkjurnar á skráningarsvæðinu voru fallin og úr

notkun 1487 nema bænhúsið á Brattavöllum sem þá stóð enn uppi. Utan þessa er lítið vitað um upphaf þessara húsa og endalok. Af uppgreftri sem gerður var á Hellu í kjölfar beinafunda þar má sjá að þar hefur verið þétt grafið og líklega í margar aldir.

Stærri-Árskógur er kirkjustaður og áttu allir bæirnir suðvestan Hámundarstaðaháls sókn til bæjarins auk þeirra bæja sem voru í byggð á Þorvaldsdal. Bæirnir austan Hámundarstaðaháls áttu hins vegar allir sókn til Valla sem var þungamiðjan í austanverðum Svarfaðardal.

Byggð á því svæði sem skráð var 2002 hefur haldist stöðug í gegnum aldirnar ef frá er talin byggðin í grennd við Hámundarstaðaháls þar sem byggðarþróun hefur meira verið breytingum undiropin og það farið eftir árferði hversu margar jarðir voru í byggð. Ef litið er yfir skráningarsvæðið (byrjað innst við Brattavelli og fikrað sig út að Hámundarstaðarhálsi og síðan vestur að mynni Svarfaðardals að austan) má sjá að frá flestum jarðanna hafa byggst smærri býli á einhverju stigi málsins.

Árskógsjarðirnar voru samtals metnar á 70 hdr. Stærri-Árskógur var reyndar staður en jarðirnar virðast svipaðar að dýrleika þar sem Litli-Árskógur var metinn á 30 hdr. en munnmæli skráð um 1700 hermdu að Stærri-Árskógur hefði upphaflega verið 40 hdr. Ekki er ólíklegt að Brattavellir (24 hdr.) hafi byggst upp snemma úr landi Árskógar og jafnvel hugsanlegt að bæirnir þrír (Litli-Árskógur, Stærri-Árskógur og Brattavellir) hafi byggst upp á sama tíma af bandalagi manna eða stórfjölskyldu. Hella var metin á 30 hdr. en hugsanlegt er að jörðin hafi í upphafi náð allt til fjalls yfir það landrými sem síðar var skipt út úr Hellulandi sem sjálfstæð jörð, Krossar. Hafi það verið raunin gæti jörðin samtals hafa verið um 60 hdr. Ekki er vitað hvenær Litlu-Hámundarstaðir byggjast út úr Hámundarstaðalandi en bæjarins er fyrst getið á 16. öld og talin byggð upp af fjárhússtæði frá Hámundarstöðum. Ef frá eru talin Hálskotin, vestan undir Hámundarstaðahálsi, eru einungis önnur tvö býli á norðurhluta Árskógsstrandar sem geta verið eldri en frá síðari hluta 19. aldar. Þetta er Kot í landi Brattavalla og Hellukot í landi Hellu. Ekkert er þó vitað um aldur þessara býla og þeirra hvergi getið í ritheimildum fyrr en á 20. öld. Á umræddu svæði er hins vegar nokkuð af býlum og búðum frá því síðla á 19. öld og upphafi þeirrar 20. Eitt slíkt býli er í landi Brattavalla en samtals 13 býli og búðir í landi Litla-Árskógar sem öll eru við sjávarsíðuna. Á Hellu eru þekkt 3 býli sem byggðust upp síðla á 19. öld eða í byrjun þeirra 20. Við Hámundarstaðaháls verður kotbýlabyggðin þéttari. Þar ber fyrst að nefna Hálskot sem gjarnan er nefnt Efra- og Neðra-Hálskot en hefur gengið undir

ýmsum nöfnum. Þar er reyndar samfelldar tóftaleifar og ekki augljóst að þar hafi tveir bæir verið. Þar sést hluti af vallargarði og um 25 tóftir og er allt umfang þeirra þesslegt að þar hafi verið myndarbær. Kålund fór þarna um og datt honum helst í hug að þarna væri komin Dalsbær sem um getur í Valla-Ljótssögu en getur hafa einnig verið leiddar að því að leifarnar séu af upphaflegu bæjarstæði Hámundarstaða. Árni og Páll geta um tóftirnar í jarðabók sinni, nefna þær Stóra-Háls og segja að þar hafi ekki verið búið frá fornri tíð.

Austan við Hámundarstaðaháls, hefur Háls án efa byggst fyrst upp enda er það stærsta jörðin og lang hæst metin (60 hdr.). Fljótlega hafa þó Hamar og e.t.v. Hrísar byggst upp en báðar jarðir eru meðaljarðir á eyfirskan mælikvarða eða 20 hdr. Af landamerkjum að dæma gæti Skáldalækur hafa byggst úr landi Hamars, líklega nokkuð snemma. Skáldalækur var metinn á 16 hdr. og því gæti Hamar hafa verið hátt í 40 hdr. Ekki er vitað hvenær Skáldalækur byggist en bærinn var a.m.k. kominn í byggð á 15. öld.

Nokkuð mörg smærri býli eru þekkt á svæðinu frá Hamri að Hámundarstöðum. Í landi Háls eru þekkt þrjú býli og sáust merki þeirra allra. Þetta eru Lykkja, Þrælagerði og Fjallgerði. Lykkja var hjáleiga frá Hálsi um aldamótin 1900 en ekki er vitað um aldur Þrælagerðis. Borkjarni sem tekinn var í rúst á Fjallgerði þykir benda til að það býli geti veriðeldra en 1500 en ekki er sú aldursgreining ótvíræð.

Á merkjum Hrísa og Hamars fundust við vettvangsgöngu leifar sporöskjulaga garðs og nokkurra tófta og garðlaga innan hans. Virðast þar vera býlisleifar þó þær séu áður óþekktar og hvergi getið í ritheimildum. Hamarskot byggðist úr landi Hamars einhvern tíma á 19. öld og þar var reyndar stundum tvíbýli. Í Hamarslandi var einnig þekkt Höllukot skammt frá bænum en engar heimildir eru um hvenær það var í byggð.

Greinilegt er að stærstur hluti þess svæðis sem var skráður 2002 var í bændaeign allt fram á 15. öld. Þá verða mikil umskipti. Möðruvallaklaustur eignast Háls, Hámundarstaði og Hrísa síðla á 15. öld og Litlu-Hámundarstaði 1525. Hólastóll eignast Brattavelli síðla á 15. öld og Hellu og Litla-Árskóg rétt fyrir siðaskipti. Auk þessa keypti Ari sonur Jóns Arasonar biskups Hamar og hluta Skáldalækjar skömmu fyrir siðaskipti. Skáldalækur hafði komist í eigu Skriðuklausturs síðla á 15. öld en var að helmingi í eigu Hólastóls snemma á 16. öld. Um siðaskipti voru því allar jarðir á svæðinu, að undanskildum Krossum, í eigu kirkju og klaustra. Ástæður þessa miklu

umskipta geta hafa verið nokkrar. Þyngst hafa þó plágur 15. aldar vegið en mannfallið í þeim leiddi til þess að framboð á jörðum var mikið en fáir voru í nægum efnum til að kaupa jarðir. Á þessum tíma sölsaði því kirkjan undir sig mikið af jörðum. Jón Arason og sonur hans Ari Jónsson hafa greinilega látið til sín taka í jarðabraski á þessum slóðum og fer vænn hluti jarðanna á þessum slóðum um þeirra hendur í kringum 1500. Af þeim kaupbréfum sem til eru frá þessu tímabili má greinilega sjá að samkeppni um jarðir á þessu svæði hefur verið milli Möðruvallaklausturs og Hólastóls. Þetta má einnig sjá af málaferlum milli Möðruvallaklausturs og Árskógskirkju en árið 1462 dæmir dómur 12 presta Hrafnagilssel á Þorvaldsdal löglega eign Möðruvallaklausturs en príor í Möðruvallaklaustri hafði kært prest í Árskógi fyrir að nota selið líkt og það værri eign Árskógskirkju (DI V, 364-65). Greinileg er því valdatogstreyta milli þessara aðila um yfirráð á svæðinu.

Þegar teknar eru saman þær vísbendingar sem landslag, gróðurfar, ritaðar heimildir og fornleifar veita um landnám og byggðarþróun á skráningarsvæðinu fæst allskýr mynd.

Elsta byggð svæðisins er austan undir Hámundarstaðahálsi. Fljótlega hefur hins vegar valdamiðja svæðisins færst yfir á Árskógsbyggðarkjarnan þar sem þungamiðja strandarinnar varð þó svo að á utanverðri Árskógströnd hafi byggst nokkrir stórir bæir, ágætir að landgæðum. Ekki er ljóst hvers vegna vægi Árskógskjarnans varð eins mikið og raun ber vitni. Hugsanlegt er að þar ráði mestu pólítík þó líklega spili landgæði einnig inní. Ætla má að undirlendi svæðisins hafi nýst sérstaklega vel eftir að allir skógar hafa verið hreinsaðir, nokkru eftir landnám. Eftir kristnitöku bendir þéttriðið net kirkna og bænhúsa á þessu svæði til að flestir bæirnir hafi verið sjálfstæðir, að undanskildum vestustu bæjunum sem gætu verið skipulögð byggð fyrir leiguliða. Ítök kirkjunnar í Árskógi má einnig sjá af því að allur austanverður Þorvaldsdalur er byggður undir áhrifum hennar.[2]

Í heild má segja að byggð á skráningarsvæðinu hafi haldist nokkuð stöðug fram til seinni hluta 19. aldar þegar þéttbýlismyndun hófst á Árskógssandi og nokkur minni býli byggðust upp. Á mörgum bæjanna eru þekkt 1-2 býli neðan við aðalbæinn sem virðast hafa stundað sjósókn að nokkru leyti. Byggð þar hefur oftast varað skammt og öll ummerki stundum alveg horfin. Undantekning frá þessu eru eyðibýli í og við Hámundarstaðaháls þar sem enn sjást talsverðar leifar nokkurra býla. Svo

[2] Um þetta verður hins vegar fjallað nánar í Byggðasögukafla í skýrslu ársins 2004

virðist sem byggð hafi á einhverjum tímapunkti verið mjög þétt á þeim slóðum. Litlar heimildir eru þekktar um flest þessara býla og því óþekkt hvenær þau byggðust upp og fóru í eyði. Umrætt svæði einkenninst einnig af miklum garðlögum og væru þau, ásamt býlisrústunum, sem flestar eru að miklu leyti óskemmdar, verðugt verkefni frekari fornleifarannsókna. Slíkar rannsóknir myndu án efa leiða í ljós frekari sannindi um þróun byggðar á þessum slóðum.

3. Fornleifaskrá

Hér að neðan er birt skrá yfir þá 241 fornleif sem skráð var sumarið 2002. Í skráningarkerfi Fornleifastofnunar hefur hver sýsla skammstafað heiti og hver jörð hefur númer. Miðað er við jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847 og byggir tölusetning jarðanna á því.

Hverjum minjastað er gefið númer sem hengt er við sýslutákn og jarðarnúmer (dæmi: Ey-181:001). Í skránni er gefið yfirlit um skiptingu jarðarinnar, sléttun túna og þar á eftir kemur listi yfir allar þekktar fornleifar á hverri jörð.

Af þeim 241 stöðum sem skráðir voru að þessu sinni, eru 213 eiginlegar mannvistarleifar en af hinum má nefna huldufólksbústaði (4), sögustað (1), draug (1) og loks örnefni sem benda til fornminja en engin frekari staðfesting fékkst á tilvist þeirra eða staðsetningu (11).

Í ríflega helmingi tilfella (127) þar sem fornleifa var að vænta sáust engin ummerki um þær á yfirborði. Í langflestum tilfellum hafa tóftir horfið vegna túnasléttunar en einnig hafa nokkrar tóftir horfið undir byggingar og vegi. Af þeim fornleifum sem sjást er 21 staður þar sem ekki er um tóftir að ræða heldur merki um annars konar mannvistarleifar (t.d. mógrafir).

Af þeim 94 fornleifum sem eftir eru var aðeins eitt hús sem stendur uppi undir þaki. Er um timburhús að ræða sem stendur í þéttbýliskjarnanum við Árskógssand. Þar hófst þéttbýlismyndun síðla á 19. öld og er húsið frá þeim tíma. Samtals sáust leifar 72 tófta. Af þeim voru 16 staðir þar sem veggir stóðu sæmilega vel uppi (hleðslur stóðu grónar). Í 54 tilfellum voru hleðslur signar en á tveimur stöðum voru hleðslur nærri því alveg útflattar.

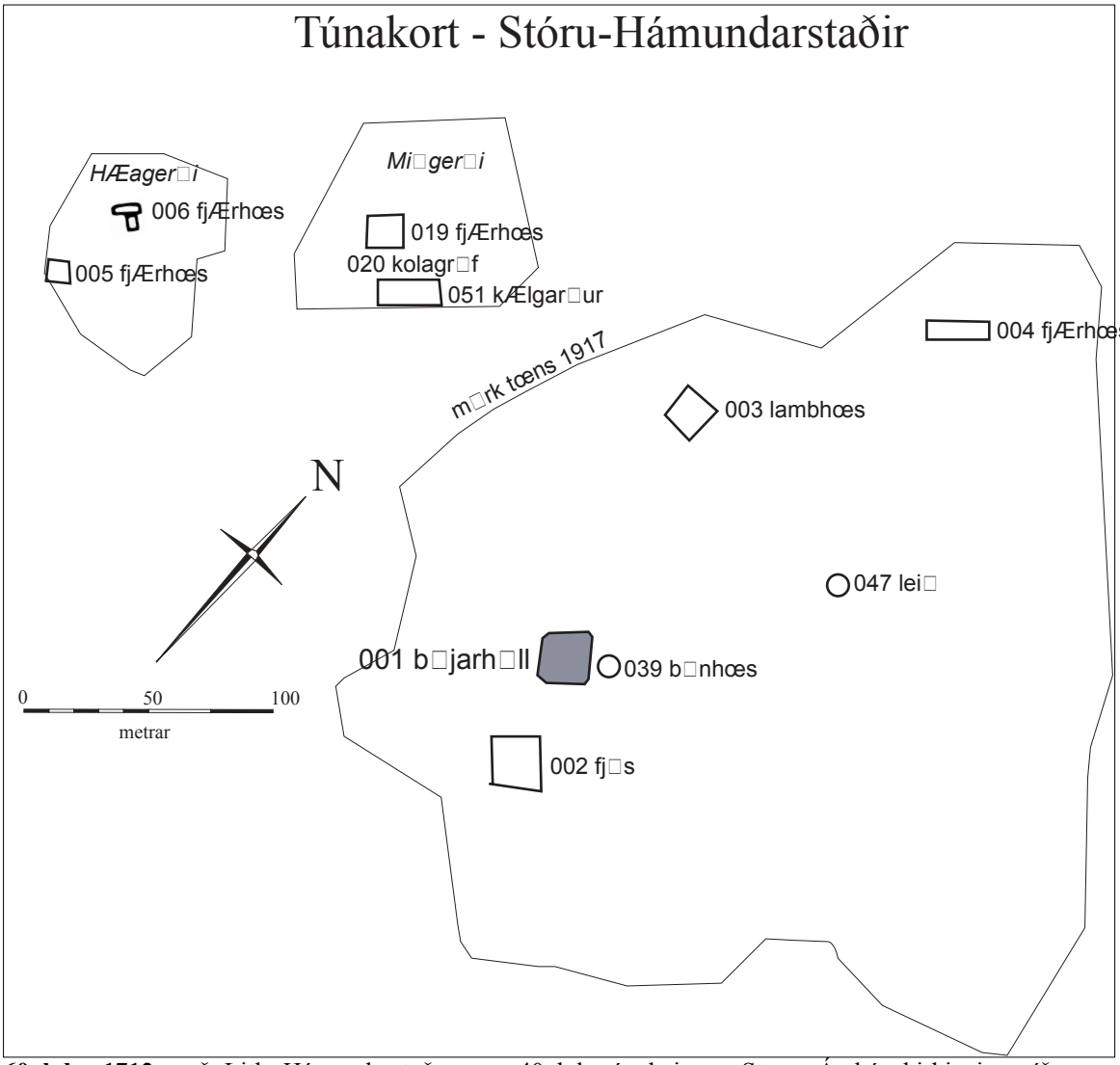
Á vettvangi var gert hættumat fyrir hvern minjastað. Langoftast var hægt að meta hættu og reyndust 40 staðir ekki í hættu en 196 í hættu eða mikilli hættu. Orsökin var oftast nálægð við ýmis konar framkvæmdir. Flestir þeirra staða sem voru í hættu reyndust það vegna almenns rasks og framkvæmda sem fylgja búskap.

Flestar minjanna sem skráðar voru tengjast landbúnaði og eru útihús (29) langstærsti flokkurinn. Auk þessa voru skráð sérstaklega 12 fjárhús, 2 lambhús, 3 hesthús, 4 fjós, 3 kálgarðar og 5 túngarðar. Einnig voru skráðir 9 stekkir, 4 kvíar, 7

sel og 2 beitarhús. Þá hefur mótak verið á 15 stöðum og torfrista á 2. Nánari grein verður gerð fyrir hverjum minjaflokki í 4. kafla.

Fornleifaskrá

EY-052 Stóru-Hámundarstaðir

60 hdr. 1712 með Litlu-Hámundarstöðum en 40 hdr. án þeirra. Stærra-Árskógskirkjueign síðar Möðruvallaklaustursjörð. Landnámsjörð og fyrsta byggt ból við Eyjafjörð samkvæmt Landnámu. Þar buggu Helgi magri og Hámundur heljarskinn fyrsta vetur sinn á Íslandi og Hámundur síðan þar eftir. (ÍF I, 250, 255). Bænhús var á jörðinni. Litlu-Hámundarstaðir voru hjáleiga 1712 og þá byggðir fyrir manna minni á fjárhússtæði heimajarðarinnar. Hálskot eða Stóriháls var þá eyðijörð og eru rústir á tveim stöðum -Efra- og Neðra-Hálskot sem það gæti átt við. Hálsdalur var fyrrum nýttur sameiginlega af Hámundarstöðum og Hálsi í Svarfðardal en skv. merkjadómi frá 1890 að Hálshlíðin öll væri í landi Háls.
1429 kemur fram í Vísitazíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar að Hámundarstaðir eiga sókn til Árskógar. DI IV, 375.
6. nóvember 1447 má sjá af reikning Möðruvallaklaustur að Hámundarstaðir er orðinn eign þess. “bykt j agylde midr.” DI IV, 711.
1487 kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um bænhús og kirkjur í Hólabiskupsdæmi að bænhús er niðri á Hámundarstöðum. DI V, 356
1525 kemur fram í Sigurðarregistri að Hámundastaðir eru eign Möðruvallaklausturs. DI IX, 319
1569 er Stóru-Hámundarstaða (Ytri-Hámundarstaða) getið í reikningi Möðruvallaklausturs og er jörðin þá eign þess. DI XV, 364
1917: 7.9 ha. 1/8 slétt. Garðar 900 m2. 1973: "Beitiland mikið, en snjóþungt. Afrétt á Hálsdal og auk þess upprekstur á Þorvaldsdal." BE II, 93 1990: "... liggja túnin í aflíðandi halla niður að sjónum og út

með honum." BE 1990, 276

EY-052:001 *Stóru Hámundarstaðir* bæjarhóll bústaður 65°56.567N 18°25.300V
Gamli bærinn á Stóru-Hámundarstöðum var á svipuðum stað og eldra íbúðarhúsið á bænum stendur nú. Sunnan (ofan) við íbúðarhúsið er nú blómagarður og þar (í L- laga bakgarði) stóð gamli bærinn að mestum hluta. Þar sem gamli bærinn stóð er nú bakgarður við steinsteypt íbúðarhús.

Bæjarhóll er greinilegur á þessum stað. Hann er um 50 X 50 m að stærð. Víðast er bæjarhóllinn fremur lágur og aflíðandi, þó sérstaklega til suðurs (að ofan). Hóllinn er skýrastur nyrst (neðst) og þar er hæðin lang mest eða um 2,5 m. Steinsteypt íbúðarhús með kjallara var byggt á svipuðum stað og eru líkur á að það og ýmsar seinni tíma endurbætur hafi skemmt þær leifar sem kunna að hafa safnast upp í bæjarhólnum fram á 20. öld. Líklegt er þó að einhverjar mannvistarleifar kunni að reynast í jörðu á þessum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-052:002 heimild um fjós 65.56.555N 18.25.266V
"Fjósið og fjóshlaðan voru sunnan við bæinn við bæjarlækinn." segir í bréfi Haralds Davíðssonar á Stóru-
Hámundarstöðum. Fjós þetta er merkt inn á túnakort frá 1917. Það var um 20 m innan (suðvestan) við eldra íbúðarhúsið á Stóru-Hámundarstöðum, fast innan við heimreið. Á þessum stað er nú fagurgrænn og þýfður blettur, fast innan (suðaustan) við heimreiðina. Í blettinum eru nú snúrustaurar.

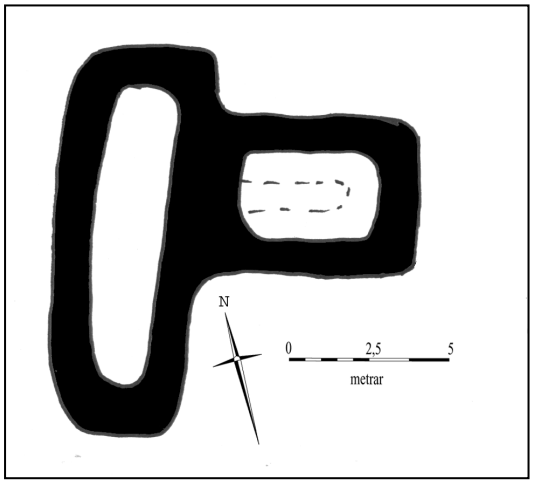
Haraldur Davíðsson á Stóru-Hámundarstöðum lýsir fjósinu á eftirfarandi hátt í bréfi til Þjóðminjasafns 1993: "Fjóshlaðan var með torfveggjum og torfþaki. Stórt baggagat var á þaki og lítið baggagat á hliðarvegg. Vindauga var á norðurgafli neðarlega, það var opinn tréstokkur og þótti gera nokkuð gagn. Allir viðir voru úr rekaviði: gildur mæniás og sterkar stoðir undir. Brúnásar (lauholt) hvíldu einnig á stoðum. Raftar voru þéttir og árefti með sprekum, allt rekviður. Járnþak var ekki á nokkru húsi. Fjósið var allt úr torfi eða brunnhúsi yfir lækinn og helluflór þegar ég man eftir. Hann var mokaður með tréreku. Seinna var svo flórbotninn steyptur. Mykjan var borin á handbörum fram á mykjuhauginn. Síðar var byggt nýtt fjós norðan við bæinn."
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917 og Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993

EY-052:003 *Lambhús* heimild um lambhús 65°56.638N 18°25.323V
"Lambhúshóll og Lambhúsvöllur eru skammt fyrir utan og neðan bæ." samkvæmt Örnefnalýsingu Eyjafjarðar, - heima á túni skv Ö-Árs, 36. Lambhús var um 90 m utan og neðan við (NNV) bæ 001 samkvæmt túnakorti frá 1917.

Nú standa bárujárnsklædd útihús nálega þar sem Lambhús var áður. Lambhúsin voru þó aðeins utar og náðu út á grasflöt sem er nú utan við útihúsið. "Á Lambhúsvelli var fjárhús með hlöðu. Þarna voru tvennar dyr, tveir heygarðar og fjórar kræ. Lítill hrútakofi var sambyggður húsunum. ... Nú stendur ekkert eftir af þessum gömlu húsum nema tóttir á Háagerði [006]." segir í bréfi Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917, Ö-Ey I.1, 16 sbr. Ö-Árs, 36 og Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993

EY-052:004 *Sauðhús* heimild um fjárhús
65°56.668N 18°25.259V
"Lengra [út og niður frá bænum en Lambhúshóll] er Sauðhúshóll, Sauðhúsvöllur og Sauðhúsmór. Þessi vallarstykki voru kennd við peningshúsin Lambhús og Sauðhús." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Sauðhús voru um 210 m neðan (NNA) við bæ 001 samkvæmt túnakorti frá 1917. Þau voru um 80 m neðan við Lambhús 003. Nú er hæð í sléttuðu túni þar sem Sauðhús voru áður.

"Nú eru flest torfhús fallin. Sauðhúsið stendur þó enn. Við ábúendaskipti 1910 var það talið gamalt jarðarhús. Veggir eru úr torfi og grjóti, er sumt grjótið

holtagrjót, en sumt er sæbarið og hefur verið sótt í fjöruna. Báðum megin við dyrnar voru hlaðnir fram kampar svo ekki fennti inn því þarna var látið liggja við opið. Nú eru kamparnir eyddir." segir í bréfi Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985. Í bréfi sem hann ritaði til safnsins 1993 segir hann ennfremur: "Á Sauðhúsvelli var lítið fjárhús með garða og tveimur króm. Þarna voru hlaðnir kampar báðum megin við dyrnar svo ekki fennti að og hef ég hvergi séð það annarsstaðar. ... Nú stendur ekkert eftir af þessum gömlu húsum ..." Að sögn Baldvins Haraldssonar var endanlega rutt úr húsunum og svæðið sléttað um 1987.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917, Ö-Ey I.1, 16 sbr. Ö-Árs, 36 og Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, 6.5.1985

EY-052:005 heimild um fjárhús 65°56.564N 18°25.623V
Fjárhús voru áður 10-15 m suðaustar (innar og ofar) við 006 samkvæmt túnakorti frá 1917. Þar sem fjárhúsið stóð er nú fagurgræn hæð í sléttuðu túni.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-052:006 *Háagerði* fjárhústóftir 65°56.572N 18°25.621V
"Þjóðvegurinn liggur um Kvíhól [016] og Hesthúsmýri [053], neðan Háagerðis en ofan Miðgerðis [019]." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Háagerði er hóll, um 20 m ofan við þjóðveg, nærri því beint ofan við nýrra íbúðarhúsið á Stóru-Hámundarstöðum. Húsð er merkt inn á túnakort frá 1917 og er þar sýnt um 230 m vestan (utan og ofan) við gamla bæinn 001. Tóftir sjást enn á grasi grónum hól sem eitthvað hefur verið raskað í vegagerð síðari ára.

"Gerðin á Hámundarstöðum, þ.e. Háagerði og Miðgerði, voru sitt hvoru megin við núverandi þjóðveg, skammt NV af Ytri-Hámundarstöðum. Þar voru einhver garðlög umhverfis, og eru þau enn sýnileg við Hágerðið. Ekki er vitað til að búið hafi verið á Gerðunum, en gripahús hafa þar verið allt til þessa." segir í Vesturströnd Eyjafjarðar, 190. Í bréfi Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985 segir: "Útihúsin Miðgerði, Háagerði efra og neðra og Hesthúsgerði voru hér í túninu. Nú halda sumir að ekki heiti gerði nema þar hafi verið búið. Ekki hef ég vanist þeim skilningi á gerði - en forn garðlög má rekja umhverfis þau." Í bréfi Haraldar til sömu stofnunar 1993 segir ennfremur: "Fjárhúsin voru mörg og dreift um túnið. Talið var að með þessu væri auðveldara að koma áburði á túnið. Á Háagerði voru tvö fjárhús, lítil, við annað þeirra var hlaða, sem þótti fara vel með hey og þarna var gott vatnsból rétt við húsin. Þessi hús voru með einum garða og tveimur króm ... Nú stendur ekkert eftir af þessum gömlu húsum nema tóttir á Háagerði."

Merki Hágerðis sjást enn. Þau eru á grösugum hól fast ofan við þjóðveg. Tóftin er 11 X 12 m að stærð og er tvískipt. Þegar tóftin var skoðuð var hún grasi vafin og því fremur ógreinileg. Engu að síður sést greinilega fyrir útveggjum hennar og má greina að efra (suðaustara) hólfið er að utarmáli um 12 X 5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur en hið neðra hólf (norðvestara) snýr norðaustur-suðvestur og er að utanmáli 5 X 6 m að stærð. Hugsanlegt er að garði hafi verið í því miðju en ekki er unnt að skera úr um það. Ekki er greinilegt hvar dyr eru milli hólfa eða á útveggjum hólfanna. Hæð hleðslna er mest 0,3 m og hvergi eru greinilegar grjóthleðslur.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-052:007 *Hamarsvör* heimild um lendingu 65°56.895N 18°25.117V
"Útræði var héðan fram um síðustu aldamót. Var lendingin í skjóli við stórt sker, sem heitir Hamar eða Hamarssker, en vörin Hamarsvör. Þurfti að hreinsa hana á hverju vori." segir í bréfi Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum. Í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar er staðnum lýst á eftirfarandi hátt: "Reitsvík, [er] stundum kölluð Hámundarstaðavík vestan megin. Þar er Hámundarstaðalending (Hámundarstaðavör)." sbr. sjóbúðina 036. Hamarssker er enn greinilegt frá fjöru og úti sjó um 650 m norðnorðaustan við bæ 001. Lendingin var innan (suðaustan) við sjálft skerið. Á þessum slóðum er fremur stórgrýtt fjara og ekki hægt að sjá nákvæmlega hvar lendingin hefur verið.
1712: "Heimræði hefur hjer verið sæmilegt, en nú valla brúkandi, því sjáfargangur hefur tekið naustið, og er síðan ekkert skipsuppsátur so að því sje óhætt fyrir sjáfargangi, og fær ábúandi því skipsstöðu í Hellu landi, þegar að amar, og geldur lóðarfisk, þegar þar er lent." segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985, Ö-Ey I.1, 9-10 og JÁM X, 101

EY-052:008 heimild um naust 65°56.894N 18°25.123V

1712: "Heimræði hefur hjer verið sæmilegt, en nú valla brúkandi, því sjáfargangur hefur tekið naustið, og er síðan ekkert skipsuppsátur so að því sje óhætt fyrir sjáfargangi, og fær ábúandi því skipsstöðu í Hellu landi, þegar að amar, og geldur lóðarfisk, þegar þar er lent." segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Naustið hefur væntanlega verið upp af lendingunni 007.

Stórgrýtt fjara er í sjávarmáli á þessum slóðum. Upp af henni gengur brattur bakki. Á hæðinni beint ofan við skerið sem 007 er kennt við er grasfláki, fagurgrænn og þýfður. Hann er 3-4 m á breidd en 5-6 m á lengd. Hugsanlegt er að þarna hafi einhverjar mannvistarleifar verið áður en þær eru nú orðnar ógreinilegar.

Hættumat: engin hætta

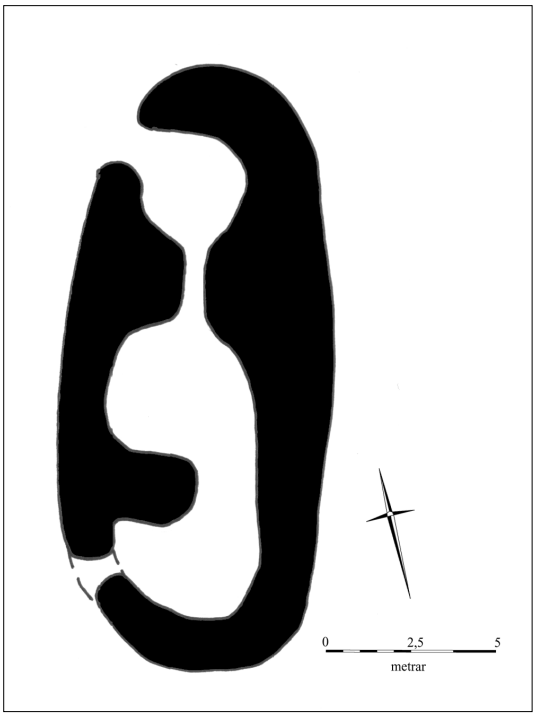
Heimildir: JÁM X, 101

EY-052:009 tóft 65°56.580N 18°25.999V

Tóft er um 150 m ofan (sunnan) við þjóðveg og um 80 m ofan og utan (vestan) við heystæðið 048. Hugsanlegt er að þetta sé stekkurinn sem sagður er í Votahvammi (050) í örnefnalýsingu, en þessi tóft er þó 200-300 m neðan við hvamminn en í lýsingu er stekkurinn sagður syðst í hvamminum. Staðsetning þessarar tóftar passar því ekki alveg við örnefnaskrá.

Tóftin er austarlega á hæð í aflíðandi halla. Umhverfi hana er grasi gróið en annars staðar eru lyngivaxnir móar. Deiglendisflákar eru hér og þar í hlíðinni. Tóftin er sigin og ógreinileg en virðist þrískipt. Hún er 19 X 8 m að stærð og snýr norður-suður. Op er á tóftinni nyrst á vesturhlið og einnig milli hólfanna þriggja. Syðst á vesturhlið er veggur sérstaklega útflattur og er möguleiki á að þar hafi einnig verið op á tóftinni. Um 40 m ofan við tóftina er þýft svæði þar sem hugsanlegt er að mannvistarleifar hafi verið. Þær er nú ekki hægt að greina en hugsanlegt að voldugur raflínustaur sem þar stendur hafi skemmt tóftir ef einhverjar voru fyrir.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-052:010 *Myllulækur* heimild um myllu 65°56.555N 18.25.121V

"Á mörkum túnanna [Stóru- og Litlu Hámundarstaða] rennur Merkjalækur, öðru nafni Myllulækur (nú að nokkru kominn í skurð)." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar "Bæjarlækurinn fellur niður sunnan bæjarins og heitir Merkjalækur neðar ... Hann kallaðist líka Myllulækur, eftir myllu, sem þar stóð." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Merkjalækur/Myllulækur er nú að mestu leyti horfinn í skurð. Myllan sem lækurinn var kenndur við var beint utan við nýlegt útihús á Litlu-Hámundastöðum. Á þessum stað rennur lækurinn í krók. Sléttað tún er að læknum og hefur grjóti verið rutt úr túnunum í átt að læknum.

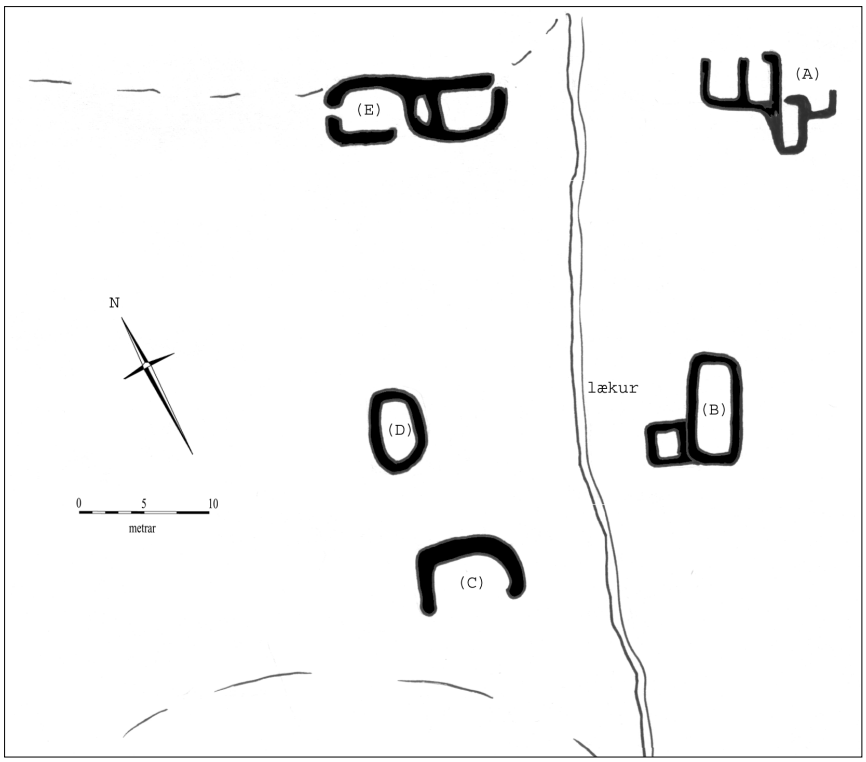
"Mylla var hér, sameiginleg fyrir Hámundarstaðabæina og var lækjum veitt saman þegar malað var. Hún var notuð fram undir aldamót." segir í bréfi Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985. Í bréfi til sömu stofnunar 1993 segir Haraldur ennfremur: "Kornmylla var á jörðinni og var hún notuð fyrir báða Hámundarstaðina, var þá bæjarlækjunum veitt saman vegna mylluhjólsins." Baldvin Haraldsson man eftir myllutóftinni en segir hana hafa vikið í túnasléttun skömmu eftir miðbik 20. aldar.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ey I.1, 11-12; Ö-Árs, 36

EY-052:011 *Selhjalli* seltóftir 65°56.817N 18.27.043V

"Framhald Stórahjalla til norðurs er Selhjallinn en suður og niður frá Stórahjallabergi er Grænalaut....Stutt fyrir ofan Hálskot [efra 024] eru rústir af seli, þar heitir Selhjalli." segir í

Örnefnalýsingu Eyjafjarðar- "Á Selhjalla eru tóttir af gömlu seli, rétt við Garnalækinn, en ekki er vitað hvort það er frá Hámundarstöðum eða frá Hálskotsbæjum." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. 1982: "Rústir [selsins] eru um 300 m upp af Hálskoti (efra), við enda Sellágarinnar sem þarna nefnist Gullkelda. Rústirnar munu óhreyfðar." segir í Vesturströnd Eyjafjarðar. Selið er um 1,4 km norðnorðvestan við bæ 001 en 200-300 m ofan við þjóðveg. Selið samanstendur af a.m.k. 5 tóftum og eru tvær ystu tóftirnar 5-10 m utan við Garnalæk en hinar þrjár 5-10 m innan hans. Girðing liggur meðfram hlíðinni á þessum stað og er ysta tóftin á svæðinu (E) neðan hennar en hinar tóftirnar ofar. Umhverfis eru lyngivaxnir móar en nokkuð graslendi er á sjálfu selstæðinu og nánasta umhverfi þess, sérstaklega neðan við það. Til norðvesturs er deiglendi.

Ekki eru greinileg garðlög á svæðinu sem er 50 X 40 m stórt en á því eru 5 tóftir. Ysta og neðsta tóftin (E) er suðvestan í löngum melhól, ofar tekur við fremur slétt svæði sem vaxið er lágu grasi. Á því eru hinar tóftirnar fjórar. (E) snýr norðvestur-suðaustur og er 13 X 4,5 m að stærð. Op virðast vera á norðvestur- og suðausturhliðum hennar. Tóftin er þrískipt. Austan við tóftina, á sama hól yst, er dæld, 2 X 2 (A). Hún er 10 m innan við lækinn og 5 m ofan við girðingu. Tóftin er ógreinileg og sigin en virðist hafa samanstaðið af fjórum hólfum sem öll voru opin á austurvegg. Tóftin er samtals um 15 X 8 m. 20 m ofan við þessa tóft (A) er önnur (B). Hún er tvíksipt og 9 X 8 m að stærð. Þessi tóft er 5 m sunnan við lækinn. Hún er eins og (A) fremur ógreinileg og sigin og ekki er greinilegt op á henni. 12-13 m norðan (utan) við (B) og 7 m norðan við lækin er lítil, einföld tóft (C). Hún er byggð upp við hæð og myndar hæðin vesturhlið hennar. Tóftin er 7 X 5 m að stærð, snýr norður-suður og er opin til suðurs. Fimmta tóftin (D) er um 10 m neðan við (C). Hún er einnig einföld en snýr austur-vestur. Hún er 6,5 X 4 m að stærð en ekki er greinilegt op á henni. Síðastnefnda tóftin (E) er um 20 m ofan við þá fyrstnefndu, (A).

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ey I.1, 11-12; Ö-Árs, 36 og Vesturströnd Eyjafjarðar

EY-052:012 frásögn af smiðju 65°56.522N 18.25.290V

"Smiðja var fyrir sunnan og ofan bæinn þar sem nú er vélaverkstæði Baldvins. Þar var handknúinn fýsibelgur. Þar voru kindahausar sviðnir og þar fór öll járnsmíðavinna fram. Smiðjuhóll var utar en álíka langt frá bænum. Hann var eldri en smiðjan og er nú kominn undir heimveginn. Móðir mín fór stundum þangað með okkur krakkana og sagði okkur sögur og kallaði þá hólinn Glæsibæ." Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993. Smiðja var þar sem nú er vélaverkstæði Baldvins, um 80 m sunnan (ofan og utan) við gamla bæinn 001. Smiðjan hefur verið 20-30 m neðan (norðaustan) við þjóðveg og í svipaðri fjarlægð innan (suðaustan) við heimreið. Engar leifar smiðjunnar sjást enda síðar byggt verkstæði á sama stað.

Greinilegt er af öllum ritheimildum að Smiðjuhóll var nálægt heimreið að eldra íbúðarhúsinu á Stóru-Hámundarstöðum. Svo virðist sem smiðja hafi verið þar sem Vélaverkstæði Baldvins er nú og er sá staður skráður hér. Hins vegar mundi Baldvin Haraldsson eftir tóft nokkurn veginn þar sem heimreið er nú og taldi hana smiðju (021). Mögulegt er að þarna sé einhver ruglingur á ferðinni og allar lýsingar

eigi við einn og saman staðinn. Hins vegar er einnig hugsanlegt að yngri smiðjan hafi verið þar sem Vélaverkstæðið er nú en sú eldri hafi lent undir heimreið. Ekki er hægt að fullyrða um þetta og eru báðir staðirnir skráðir.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993

EY-052:013 frásögn af sjóbúð 65°56.762N 18.24.686V
Samkvæmt Baldvini Haraldssyni var sjóbúð neðan við sléttuð tún, um 580 m neðan (norðaustan) við bæ 001. Sjóbúðin var í jaðri túns en neðar (norðar) tók við brattur bakki niður að sjó. Merki sjóbúðarinnar eru nú ekki greinileg.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-052:014 *Tjaldhóll* heimild um tjaldstæði 65°56.566N 18.25.610V
"Höll eru við fjallsrætur ofan við Ásmýri, en Ásinn er þar austan við og [syðst] á honum hóll, sem frá 1906 heitir Tjaldhóll, af því að norsku símamennirnir tjölduðu þar sumarið 1906." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Tjaldhóll er einungis 50 m ofan við þjóðveg, fast ofan (sunnan) við fjárhúsin á Háagerði 005 og 006. Ekki er um mikinn hól að ræða heldur fremur lága, grasi vaxna hæð.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14 sbr. Ö-Árs, 36

EY-052:015 landamerkjagarður 65°56.464N 18°25.315V
Haraldur Davíðsson segir í bréfi til Þjóðminjasafns: "....merkjagarður milli Hámundastaðanna. Í Merkjabréfi fyrir 100 árum er hann talinn forn - hefur líklega verið gerður í þágu búskapar á Hámundarstöðum áður en Litlu-Hámundarstaðir voru byggðir." Landamerkjagarður var áður greinilegur á merkjum Stóru- og Litlu-Hámundastaða en hann er nú nærri því alveg horfinn. Garðurinn sést óljóst á stuttum kafla í Garðsmel og er fyrst greinilegur 5-10 m ofan við þjóðveg. Ofar og neðar eru nú skurðir á merkjum. Garðurinn er merkjanlegur í grasi vöxnum hól. Hann er um 2 m á breidd en 0,3-0,4 m á hæð. Garðurinn er hlaðinn út torfi og grasi vaxinn og er samtals um 50 m á lengd.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-052:016 *Garðsmelur* heimild um kálgarð og kvíar 65°56.470N 18.25.355V
"Þjóðvegurinn liggur um Kvíhól og Hesthúsmýri, neðan Háagerðis en ofan Miðgerðis. Kvíhóllinn nefndist líka Garðsmelur , kenndur við fornan jarðeplagarð, sem e.t.v. er frá fyrstu áratugum 19. aldar. Þá bjó á Stóru-Hámundarstöðum Hallgrímur, sonur Þorláks í Skriðu en þeir feðgar voru miklir ræktunarmenn." segir í lýsingu Eyjafjarðar . "Kartöflugarður var á Garðsmel, öðru nafni Kvíamel." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Garðsmelur er tæpum 200 m SSV við bæ 001. Garðsmelur er langur og mjór og snýr NNA-SSV fast ofan við þjóðveg. "Fráfærur lögðust hér f 1914 en stýjað var eitthvað lengur. Sléttað var úr torfkvíunum ..." Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985. Garðarnir sem melurinn er kenndur við voru framan í hólnum austanverðum. Þeir eru ekki lengur merkjanlegir. Ekki er nákvæmlega vitað hvar kvíarnar voru en þær voru á hólnum í námunda við þar sem nú er þjóðvegur. Öll ummerki um þær eru líka horfin.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14 sbr. Ö-Árs, 36; Bréf Haralds Davíðssonarr á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993

EY-052:017 garðlag túngarður 65°56.593N 18.25.360V
Skógreitur er fast neðan þjóðvegar, milli eldra og yngra íbúðarhússins á Stóru-Hámundarstöðum. Í honum er greinilegt garðlag sem liggur ANA-VSV neðst í honum utanverðum. Garðurinn liggur í 45 m innan skógreitsins að norðvesturhorni reitsins en hverfur þar enda eru utan skógreitsins sléttuð tún. Garðurinn afmarkaði áður tún Stóru-Hámundarstaða. Garðlagið sést í litlum skógreit sem ekki hefur verið grisjaður. Á og við garðinn vaxa trjáplöntur. Túngarðurinn er neðst í trjáreitnum. Hann er 45 m langur en 2,5 m á breidd. Hæð 0,6 m. Hann virðist eingöngu hlaðinn úr torfi og er gróinn og ellilegur. Baldvin Haraldsson man eftir því þegar garðurinn lá lengra til NNA (utar og neðar) þar sem nú eru sléttuð tún.
Hættumat: hætta, vegna skógræktar

EY-052:018 frásögn af mógröfum 65°56.819N 18.25.111V
Baldvin Haraldsson man eftir svarðargröfum um 500 m utan og neðan við (norðnorðaustan) við bæ

001.
Grafirnar voru á bakka við sjóinn. Neðan við þær tekur við þverhnípt brekka að sjó en innar og ofar eru sléttuð tún (grænfóður). Svarðargrafirnar voru þar sem nú er óræktarblettur, þar sér stórþýft og dældótt en eiginlegar svarðargrafir eru ekki merkjanlegar. Svo virðist sem rutt hafi verið úr túnum umhverfis í blettinn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-052:019 *Miðgerði* heimild um fjárhús 65°56.621N 18.25.502V
"Þjóðvegurinn liggur um Kvíhól [016] og Hesthúsmýri [053], neðan Háagerðis [006] en ofan Miðgerðis [019]. ... Framan í Miðgerði er Gerðisbrekka. Rétt ofan við Miðgerðið var Miðgerðistjörn og Miðgerðisholt, öðru nafni Kerlingarholt." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Fjárhús voru á Miðgerði, þar sem yngra íbúðarhúsið á Stóru-Hámundarstöðum er nú. Fjárhúsin voru 10-20 m innan (suðaustan) við íbúðarhúsið. Sléttuð lóð umhverfis steinsteypt íbúðarhús.
1982: "Gerðin á Hámundarstöðum, þ.e. Háagerði og Miðgerði, voru sitt hvoru megin við núverandi þjóðveg, skammt NV af Ytri-Hámundarstöðum. Þar voru einhver garðlög umhverfis, og eru þau enn sýnileg við Hágerðið. Ekki er vitað til að búið hafi verið á Gerðunum, en gripahús hafa þar verið allt til þessa." Vesturströnd Eyjafjarðar, 190 - "Útihúsin Miðgerði, Háagerði efra og neðra og Hesthúsgerði voru hér í túninu. Nú halda sumir að ekki heiti gerði nema þar hafi verið búið. Ekki hef ég vanist þeim skilningi á gerði - en forn garðlög má rekja umhverfis þau." segir Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum í bréfi til Þjóðminjasafns 6.5.1985. Í bréfi til sömu stofnunar 1993 segir hann ennfremur: "Fjárhúsin voru mörg og dreift um túnið. Talið var að með þessu væri auðveldara að koma áburði á túnið. ... Á Miðgerði var fjárhús með hlöðu, þau voru með tvennar dyr, tvo heygarða og fjórar krær. Þarna gat oft verið erfitt að koma vatni í fjárhúsin, það fennti svo mikið að læknum ... Nú stendur ekkert eftir af þessum gömlu húsum nema tóttir á Háagerði."
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14 sbr. Ö-Árs, 36; Bréf Haralds Gíslasonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 1985 og janúar 1993

EY-052:020 heimild um kolagröf 65°56.631N 18.25.522V
"Þjóðvegurinn liggur um Kvíhól [016] og Hesthúsmýri [053], neðan Háagerðis [006] en ofan Miðgerðis [019]. ... Á Miðgerðinu fannst kolagröf." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Nýrra íbúðarhúsið á Stóru-
Hámundarstöðum stendur á Miðgerði. Rétt sunnan þess var fjárhús 019 áður. Engin merki sjást um kolagrafir á þessum slóðum en þær hafa verið á hólnum, skammt frá fjárhúsi. Sléttuð lóð umhverfis steinsteypt íbúðarhús.
"Kolagrafir hafa fundist í Hámundarstaðahálsi og ein gröf var skammt frá fjárhúsi. Voru þar kolaleifar í botni." segir Haraldur Davíðsson í bréfi til Þjóðminjasafns 1985.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14; Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-052:021 *Smiðjuhóll* heimild um smiðju 65°56.545N 18.25.327V
"Smiðjuhóll var suðvestur frá baðstofuhorninu, hann hvarf undir heimveginn." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Smiðjuhóll var þar sem nú er heimreið að eldra íbúðarhúsinu á Stóru-Hámundarstöðum. Samkvæmt heimildamann var torfkofi 30-40 m neðan (norðaustan) við hlið á heimreið og taldi hann að það væri tóftin sem hóllinn hefði verið kendur við. Heimreið liggur nú þar sem kofinn var.
"Smiðjukofi var hér; hann fór undir heimveginn." Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985. Baldvin Haraldsson man eftir tóft á þessum stað. Sléttað var úr henni þegar heimreiðin var lögð.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14 sbr. Ö-Árs, 36; Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 1985

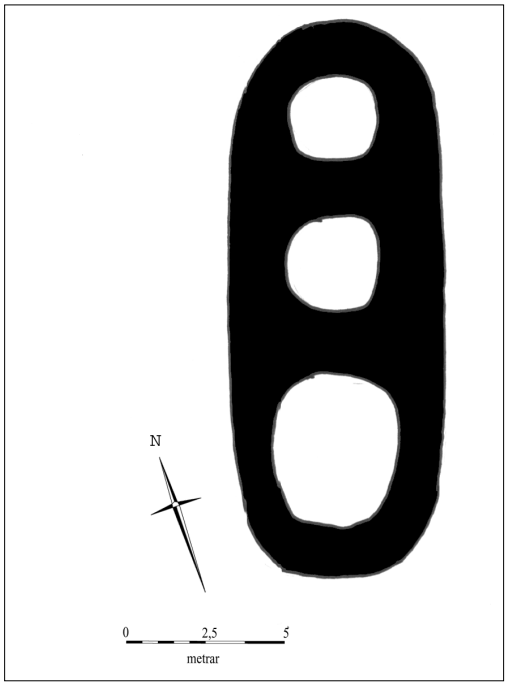
EY-052:022 *Torfholt* örnefni rista 65°56.702N 18.25.484V
"Þjóðvegurinn liggur út frá Miðgerði [019], vestanvert í Mýrarholti, sem öðru nafni heitir Torfholt, út yfir Löngumýri ..." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Torfholt er 100-150 m utan og neðan við (norðnorðaustan við) nýrra íbúðarhúsið á Stóru-Hámundarstöðum. Það er 200-250 m neðan við þjóðveg.
Holtið var ofan við þar sem nú eru útihús í landi Stóru-Hámundarstaða og náði til suðausturs. Þar eru

nú sléttuð tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14 sbr. Ö-Árs, 36

EY-052:023 *Efra-Hálskot* bæjarstæði býli 65°56.954N 18.26.834V

Tóftir Efra-Hálskots, horft til norðausturs

"Þjóðvegurinn liggur ... út yfir Löngumýri, Langaholt og rétt ofan við tóftabrotin á Hálskoti. Þar líka kallað Efra-Hálskot, en tóftir niður við sjóinn Neðra-Hálskot. Beitarhús voru fyrrum á Efra-Hálskoti . Þar er mjög fallegt bæjarstæði. Þaðan liggur Hálskotslág (lækjarfarvegur) niður til sjávar við neðri tóftirnar." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. "Niður ... um Hámundarstaðahálsinn fellur Garnalækurinn, bæjarlækur á Stóra-Hálsi meðan sá bær var og hét." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Efra Hálskot er fast neðan við þjóðveg en ofan við girðingu sem girðir af móa milli þjóðvegar og sjávar. Kotið er um 1,4 km utan (norðvestan) við bæ 001. Óræktarblettur milli þjóðvegar og girðingar. Svæðið er einungis um 20 m breitt.

Friðlýstar minjar. "Á báðum "kotunum" hefur fundizt mikið af kinda- og fiskibeinum." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir um býlið: "Stóreháls, en kallast nú Hálskot, fornt eyðiból í Hámundastaðalandi utarlega og eru þar byggíngamerki af tófta og garða leifum en ekki búið verið frá gamalli tíð. Aftur má hjer byggja, því túnstæði er sæmilegt." - á líklega við Neðra-Hálskot. Í Vesturströnd Eyjafjarðar er kotunum lýst svona: "Samkvæmt athugun 13. ág. 1982, eru þarna miklar rústir, dreyfðar um allstórt svæði, frá þjóðveginum og niður undir sjóinn, beggja megin við Hálskotslágina, en þó einkum ofan (vestan) við hana. Á barði, þar sem lágin beygir í vestur, beint niður af (Efra) - Hálskoti eru rústir aðalbæjarins (Stórahals?), vallgrónar grasi sem bendir til að þær séu eitthvað yngri en elztu tætturnar á þessu svæði, sem eru víða lynggrónar. Þetta hefur sýnilega verið allstór bær, fremst er skálatótt, um 12 x 4 m og 4-5 smærri hús viðbyggð. Í næsta nágrenni eru svo tættur gripahúsa, beggja megin lágarinnar. Einnig eru þarna einkennilegar hring- eða sporöskjulaga tættur, sem gætu hafa verið fjárborgir eða réttir, og stærri afgirt hólf, sem líklega hafa verið matjurtagarðar eða akurgerði. Neðan við lágina er nokkuð slétt svæði, er kallast Grundir, vaxið grasi og lyngi. Var það heyjað til skamms tíma og vatni veitt á það ofan úr fjallinu. Telja sumir það vera leyfar hins forna túns ... Alls munu vera eitthvað um 20 tættur á öllu svæðinu, sem er umgirt háum og miklum torfgarði að norðan." Í bréfi Haraldar Davíðssonar til Þjóðminjasafns frá 1985 segir: "Í landi Stóru-Hámundarstaða eru rústir af tveimur eyðibýlum, Stórahálsi og Hálskoti, ásamt fjölda tótta er tengjast þessum býlum, einkum Stóra-Hálsi. Tóttirnar eru misstórar og virðast misgamlar. Margar þeirra eru hringlaga (fjárborgir?). Þarna er líka lítið sporöskjulagað gerði í brekku (Garður? eða akur?) ... Á þessu svæði [þ.e. frá 023, 024 til 011] hef ég talið 25 rústir auk bæjartótta, en líklega eru þær fleiri." Í bréfi til sömu stofunar 1985 segir hann: "Í landi Stóru-Hámundarstaða eru rústir tveggja eyðibýla, Efra-Hálskots og Neðra-Hálskots, sem áður mun hafa heitið Stóri-Háls. ... Þarna er fjöldi tótta. Margar tóttanna eru hringlaga og sumar þeirra stórar. Ekki er alveg vitað hvernig þær voru notaðar en þaklausar hafa þær verið. Í ytra barmi Hálskotlágar er sporöskjulaga garður, en ekki vita menn hvað hefur verið ræktað þar."

Tóft Efra-Hálskots er sú eina sem er ofan girðingar, hún er merkt með friðlýsingarskilti en ekki er Neðra-Hálskot merkt með slíku. Hér er tóftin ofan girðingar, Efra-Hálskot skráð ein og sér en

aðrar tóftir á svæðinu, innan girðingar, skráðar með Neðra-Hálskoti/Stóra-Hálsi 024 þó hugsanlegt sé að einhverjar þeirra hafi í raun tilheyrt efra kotinu. Efra-Hálskot er stök tóft sem snýr norðaustur-suðvestur. Hún er 16-17 m á lengd en um 6 m á breidd þar sem hún er breiðust. Tóftin er grasi vaxin og virðist eingöngu hlaðin úr torfi, mest 0,6-0,7 m á hæð. Hún er þrískipt. Suðvestasta hólfið er þeirra stærst eða 4,5 X 2,5 m að stærð. Milli þess og miðhólfsins er veggur sem alveg er hruninn niður. Hann er nú um 2 m á breidd. Miðhólfið er 2 m í þvermál og norðaustan við það er annað hólf sem er 2,5 X 2 m að stærð. Ekki eru greinileg op milli hólfanna né heldur á útveggi tóftarinnar. Girðing gengur yfir norðausturvegg tóftarinnar og er sá endi hennar óljós. Tóftin er fast neðan (norðaustan) við þjóðveg og í mikilli hættu af þeim sökum.
Hættumat: hætta, vegna vegagerðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14 sbr. Ö-Árs, 37, Vesturströnd Eyjafjarðar, 191 og JÁM X, 100

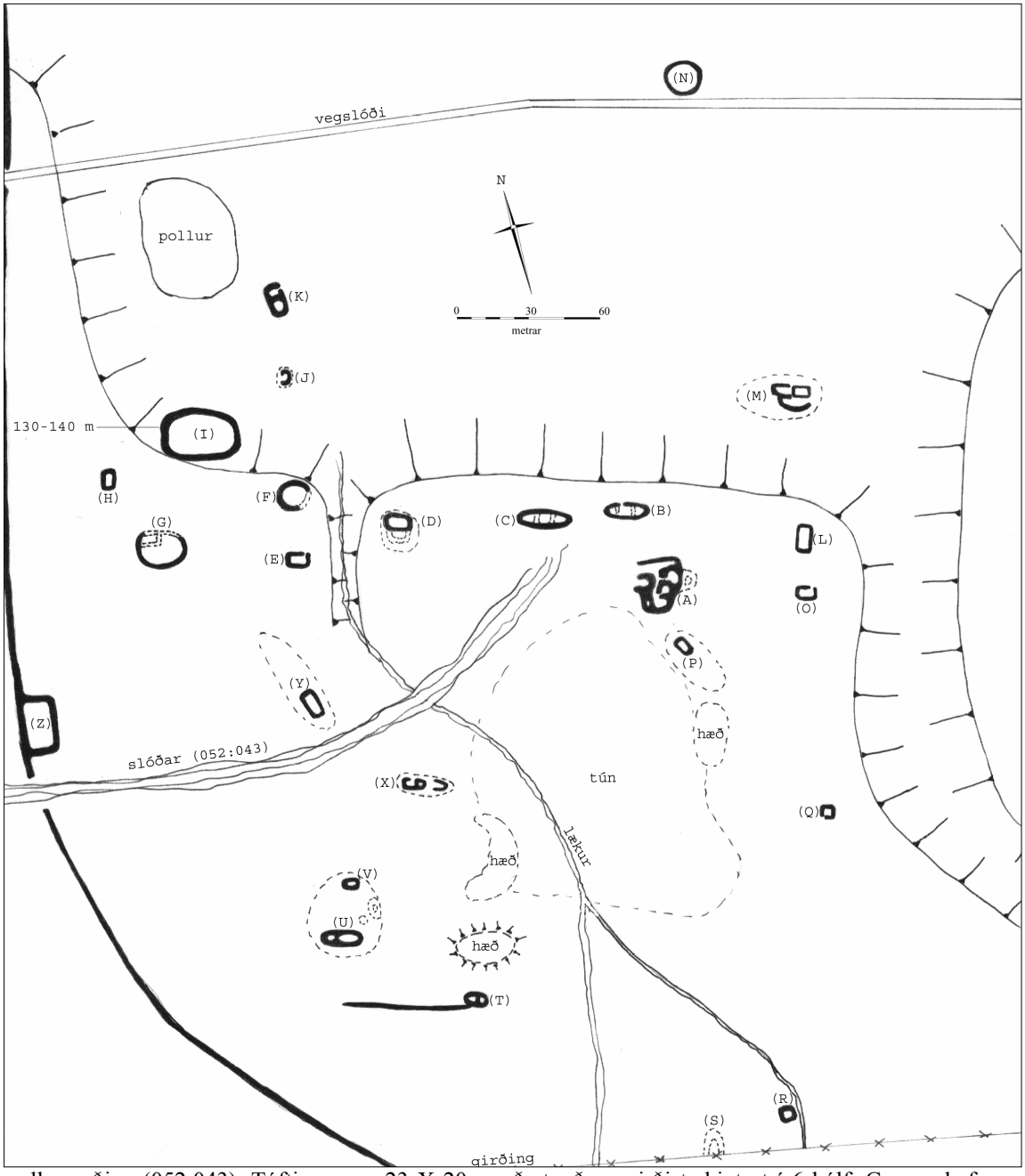
EY-052:024 *Neðra-Hálskot* bæjarstæði býli 65°57.141N 18°26.792V
"... tóftir niður við sjóinn Neðra-Hálskot." segir í Vesturströnd Eyjafjarðar " .... liggur Hálskotslág (lækjarfarvegur) niður til sjávar við neðri tóftirnar. Austan þeirra heitir Grundir. Þar gæti hafa verið tún. Þar er forn öskuhaugur með fiskbeinum og kindabeinum, svo að einhvern tíma hefur staðið býli, hvort sem það hefur verið upprunalegi Hámundarstaðabærinn eða annað." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. "Niður ... um Hámundarstaðahálsinn fellur Garnalækurinn, bæjarlækur á Stóra-Hálsi meðan sá bær var og hét." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Neðra-Hálskot samansendur af fjöldamörgum tóftum og gerðum. Þau eru 1,2-1,4 km norðvestan við bæ 001. Um er að ræða túnstæði í aflíðandi halla frá þjóðvegi og niður að sjó, alls um 375 X 700 m stórt svæði. Víðast er svæðið grasi gróið þótt lynggróður hafi skotið niður rótum hér og þar. Túnin eru grasi vaxin, hæðótt og nokkuð þýfð á köflum.

Neðra-Hálskot er friðlýstar minjar. Í örnefnaskrá Árskogsstrandar er svæðinu lýst á eftirfarandi hátt: "Á Neðra-Hálskoti eru mikil tóftabrot og garðhleðslur margar. .... Neðri rústirnar eru allar stærri í sniðum ...". Tóftanna er getið í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns en þar segir: "Stóreháls, en kallast nú Hálskot, fornt eyðiból í Hámundastaðalandi utarlega og eru þar byggingamerki af tófta og garða leifum en ekki búið verið frá gamalli tíð. Aftur má hjer byggja, því túnstæði er sæmilegt." Kristjan Kaalund fór um svæðið 1877 og getur um staðinn: "Þegar komið er yfir háhálsinn, eru tóftir af eyðibýli, Hálskot. Neðan við þessa bæi nær sjónum eru miklar tóftir og fallegt túnstæði; þarna er talið að verið hafi Dalsbær, sem nefndur er í Valla-Ljóts sögu." Í Vesturströnd Eyjafjarðar er einnig stutt lýsing á svæðinu en þar segir: "Samkvæmt athugun 13. ág. 1982, eru þarna miklar rústir, dreyfðar um allstórt svæði, frá þjóðveginum og niður undir sjóinn, beggja megin við Hálskotslágina, en þó einkum ofan (vestan) við hana. Á barði, þar sem lágin beygir í vestur, beint niður af (Efra) - Hálskoti eru rústir aðalbæjarins (Stórahals?), vallgrónar grasi sem bendir til að þær séu eitthvað yngri en elztu tætturnar á þessu svæði, sem eru víða lynggrónar. Þetta hefur sýnilega verið allstór bær, fremst er skálatótt, um 12 x 4 m og 4-5 smærri hús viðbyggð. Í næsta nágrenni eru svo tættur gripahúsa, beggja megin lágarinnar. Einnig eru þarna einkennilegar hring- eða sporöskjulaga tættur, sem gætu hafa verið fjárborgi eða réttir, og stærri afgirt hólf, sem líklega hafa verið matjurtagarðar eða akurgerði. Neðan við lágina er nokkuð slétt svæði, er kallast Grundir, vaxið grasi og lyngi. Var það heyjað til skamms tíma og vatni veitt á það ofan úr fjallinu. Telja sumir það vera leyfar hins forna túns ... Alls munu vera eitthvað um 20 tættur á öllu svæðinu, sem er umgirt háum og miklum torfgarði að norðan." Haraldur Davíðsson ábúandi á Hámundarstöðum skrifaði fyrst um staðinn í bréfi til Jóhannesar Óla Sæmundssonar 5.3.1967. Þar segir hann: "Ath. Hvar voru hinir fornu Hámundarstaðir? Fyrstu landnámsmennirnir hljóta að hafa treyst á veiði úr sjó. Nálægt Hál[si] er engin vör eða lending og sjávarbakkar mjög erfiðir. Það mælir gegn Hálskoti sem fyrsta dvalarstað." Tæpum tveimur áratugum síðar (1985) skrifaði Haraldur bréf til Þjóðminjasafns um fornleifar á Hámundarstöðum. Þar segir hann um Hálskot: "Í landi Stóru-Hámundarstaða eru rústir af tveimur eyðibýlum, Stórahálsi og Hálskoti, ásamt fjölda tótta er tengjast þessum býlum, einkum Stóra-Hálsi. Tóttirnar eru misstórar og virðast misgamlar. Margar þeirra eru hringlaga (fjárborgir?). Þarna er líka lítið sporöskjulagað gerði í brekku (Garður? eða akur?) ... Á þessu svæði [þ.e. frá 023, 024 til 011] hef ég talið 25 rústir auk bæjartótta, en líklega eru þær fleiri." Haraldur getur rústanna aftur í öðru bréfi til safnsins 1993: "Í landi Stóru-Hámundarstaða eru rústir tveggja eyibýla, Efra-Hálskots og Neðra-Hálskots, sem áður mun hafa heitið Stóri-Háls. ... Þarna er fjöldi tótta. Margar tóttanna eru hringlaga og sumar þeirra stórar. Ekki er alveg vitað hvernig þær voru notaðar en þaklausar haf þær verið. Í ytra barmi Hálskotlágar er sporöskjulaga garður, en ekki vita menn hvað hefur verið ræktað þar. Tún hefur verið neðan við Neðra-Hálskot, eða Stóra-Háls, og sér þar fyrir áveituskurði."

Samtals fundust um 25 tóftir og gerði þegar svæðið var skráð. Ekki er ólíklegt að á svæðinu reynist fleiri þústir. Um 500 m langur vallargarður (052:043) afmarkar svæðið til vesturs. Hér á eftir verður svæðinu lýst og hverri tóft gefinn bókstafur til aðgreiningar. Norður er í lýsingunni beint niður

að sjó, vestur út með firði, austur inn í fjörð og suður upp í fjallshlíð. Er þetta nokkrum gráðum austar en raunveruleg norðurátt. Byrjað verður á þeirri tóft sem er umfangsmest og hefur oft verið nefnd "bæjarrústin". Hún er þó unglegri en margar rústanna og gæti hafa verið byggð upp aftur eftir að bærinn fór í eyði eða hann færður.

Bæjarrústin (A) er rúmlega 250 m neðan við þjóðveg og nálægt 250 m austan við

vallargarðinn (052:043). Tóftin er um 23 X 20 m að stærð og virðist skiptast í 6 hólf. Gangur hefur verið eftir tóftinni endilangri (norður-suður) en tvö op eru á vesturhlið. Fast austan við tóftina er eins og hafi verið lítið viðbyggt hólf en það er of óljóst til að hægt sé að greina nákvæmt lag. Veggir (A) eru sæmilega stæðilegir og hún er grasi gróin. Hæð þeirra er allt að 1 m. 15 m norðan við (A) er önnur tóft (B), töluvert fornlegri. Hún er 16-17 X 7 m að stærð. Þessi tóft er mjög sigin og er erfitt að greina innra lag hennar. Þó hefur hún líklega verið þrískipt og op er á norðurvegg hennar. Tóftin er vaxin mosa og grasi og er mest 0,3 m á hæð. Um 14 m vestan við (B) er önnur tóft svipuð, (C). Hún er 22 X 8 m að stærð og er jafnvel enn útflattari og fornlegri en (B) eða 0,2 m á hæð. Tóftin er gróin grasi og mjög erfitt er að greina innri lögun, þó virðist hún, líkt og (B) skiptast upp í þrjú hólf. Tóftir (B) og (C) standa báðar nálægt brekkubrún og tekur nokkuð brött brekka við fast norðan við þær. Bæði (B) og (C) snúa austur-vestur. Um 45 m vestan við (C) er enn önnur tóft (D) á sömu brekkubrún og er brekka fram af henni til bæði norðurs og vesturs. Í raun virðist þetta vera e.k. gerði sem er 10 X 7 m að stærð. Suður

úr gerðinu er þýft svæði og er vel hugsanlegt að þar hafi staðið lægra/eldra gerði. (D) er vaxið grasi og veggir eru lágir eða 0,2 m á hæð. Vestan við gerðið tekur eins og áður segir við brekka ofan í eins konar dæld eða gil. Vestan þess tekur við önnur hæð og á henni eru nokkrar tóftir. Fyrst ber að nefna tóft sem er aðeins ofar í hlíðinni en (D) (og eru um 40 m á milli). Þessi tóft (E) er lyngivaxin, 9 X 6 m að stærð og snýr austur-vestur. Op er austast á norðurvegg og tóftin er fremur sigin eða 0,3 m á hæð. 15 m neðan við (E) er hringlaga, lyngivaxið gerði (F) á norðaustur horni hæðarinnar. Norðan og austan við er nokkuð brött brekka. (F) er 12 m í þvermál en veggir þess eru um 2 m á breidd (og 0,2 m á hæð). Hluti af austurvegg gerðisins er alveg óskýr og hlaupinn í þúfur. 40-50 m vestan við (E) er annað gerði (G). Það er sporöskjulaga, 14 m í þvermál norður-suður en 21 m í þvermál austur-vestur. Þykkt veggja er um 2 m. Innan gerðisins norðvestast má óljóst greina lítið hólf, 7 X 3 m að stærð. Norðurhlið gerðisins er þó öll mjög óskýr. 20 m norðvestan við (G) er lítil tóft (H) sem minnir einna helst á heystæði. Tóftin er á sömu hæð og (E), (F) og (G). Hún er um 40 m frá vallargarði (052:043) sem afmarkar svæðið til vesturs en um 150 m ofan við vegslóða sem liggur neðan við svæðið og til austurs. Tóftin er fagurgræn og stendur hærra en umhverfið. Hún er 7 X 6 m að stærð en ekki er greinanleg innri veggbrún tóftarinnar, né heldur er hægt að greina op á henni. Í brekkunni sem hallar niður (til norðurs) frá hæðinni er stórt, sporöskjulaga gerði (I). Það er um 140 m austan við vallargarð sem afmarkar svæðið til vesturs en 40 m ofan við manngert vatn á flatlendinu fyrir neðan. Gerðið er 22 m í þvermál austur-vestur en 38 m í norður-suður. Það er lyngivaxið, en greinilegt þó það sé aðeins um 0,3 m á hæð. Ekkert op er á gerðinu. 30 m norðaustan við gerðið (I) er lítil tóft (J) á lágri hæð á flatlendi. Hún er um 50 m suðaustan við vatnið.Tóftin er hringlaga og er 4 X 5 m að stærð. Hún er lyngivaxin og vesturhluti hennar er nú alveg óskýr. Um 23 m norðan við (J) er tvískipt tóft (K), 10-15 m austan við vatnið. Hún er 12,5 X 6 m að stærð og er fremur skýr en veggir hennar eru 0,4 m á hæð. Op er á austurvegg nyrðra hólfs tóftarinnar. Hún er lyngivaxin. Víkur nú aftur sögunni heim að bæ (A).

Rúmlega 50 m austan við bæ (A) og örlítið neðar (og nær hæðarbrúninni) er lítil, ferhyrningslaga tóft (L). Tóftin er 60-70 m austan við (B). Ekki er greinilegt op á tóftinni sem er einföld, 10 X 8 m á stærð, snýr norður-suður og er gróin mosa að innan. Vesturveggur tóftarinnar er óskýr en þó greinilegur. Um 50 m norður (niður) af (L) er tóft (M) á lágri hæð í sléttlendinu. Tóftin virðist skiptast í þrjú hólf og er 10 X 15 m að stærð. Hún er sigin (hæð 0,2 m) og lyngivaxin. Vestan við þessa hæð tekur við fagurgrænt, grasi gróið svæði, e.t.v. gamalt tún. Hringlaga gerði (N) er um 120 m norðvestan við (M) og fast neðan við vegslóða sem liggur neðan (norðan) við tóftasvæðið til austurs frá vallargarði. Er þetta neðsta tóftin á svæðinu. Gerðið er alveg kringlótt og er 14 m í þvermál. Það er lyngivaxið, veggir þess eru um 2 m á breidd en 0,3 m á hæð. Um 50 m austan við bæinn (A) og 14 m ofan við (L) er lítil, einföld tóft (O). Hún er 7,5 X 6 m að stærð og op er á henni austast á norðurvegg. Tóftin er lyngivaxin og veggir hennar eru 0, 4 m á hæð. Um 15 m ofan (sunnan) við bæ (A) er ferhyrningslaga gerði/tóft (P) á hól. Tóftin er 12 X 10 m að stærð og ekki er greinilegt op á henni. Hún er mjög sigin og óskýr, vaxin lyngi og grasi. Hún virðist einföld. Ofan við hólinn/hæðina er önnur hæð sem er fremur tóftaleg (30 X 15 m að stærð) þó enga veggi sé hægt að greina þar nú. Um 80 m ofan við (O) er lítil, ferningslaga tóft (Q). Hún er 6 X 5 m að stærð og með opi á suðvesturhorni. Tóftin er lyngivaxin og hæð veggja er 0,3 m. Um 120 m ofan við (Q) er tóft (R) sem er 7,5 X 6 m að stærð. Hún er grasi vaxin en suðurveggur hennar er mjög óskýr og virðist tóftin hafa verið niðurgrafin. Ekkert op er greinlegt á tóftinni sem er fast vestan við litla lækjarsprænu sem rennur niður hlíðina og 10 m neðan við girðingu sem er samsíða þjóðvegi. 25 m suðvestan við (R) sér móta óljóst fyrir siginni tóft (S). Hún er 9 X 8 m að stærð en hartnær ógreinileg. Þessi tóft er allra efst á tóftasvæðinu og liggur girðingin og norðurhluti þeirrar tóftar sem hér er skráð sem Efra-Hálskot (052:024) yfir tóftina og ekki ólíklegt að 024 hafi síðar verið byggð upp á grunni (S) að hluta. Tóft (T) sem virðist tvískipt er um 100 m norðvestan við (S) er og 130 m austan við vallargarð (052:043). Hún er 6-7 X 12 m stærð og eru bæði hólf hennar svipuð að stærð. Ekki er merkjanlegt op á milli þeirra eða á útveggjum. Tóftin er vaxin lyngi. Frá henni virðist hafa gengið garður til vesturs. Hann má rekja í um 50 m en er þó mjög óljós. 12 m neðan við (T) er fagurgræn og ræktarleg hæð þar sem ekki er ólíklegt að mannvistarleifar megi finna. 40 m vestan við þessa hæð er önnur stór hæð þar sem nokkrar tóftir eru. Fyrst ber að nefna tvískipta tóft (U) sem er 17 X 6,5 m að stærð. Þessi tóft er skýrust á hólnum, vestara hólfið er mun minna en ekki er greinilegt op á tóftinni. 17 m norðan við (U) er lítil tóft (V) á sama hól. Hún er 8 X 6 m að stærð og mjög ógreinileg. Ekki er hægt að greina op og tóftin virðist einföld. Á því svæði sem hún er virðast hugsanlega hafa verið fleiri hólf eða tóftir en svæðið er nú orðið svo óskýrt að erfitt er að segja til um lögun einstakra hólfa. 20 m neðan við fagurgrænu hæðina sem áður var getið er önnur, fagurgræn hæð, hálfmánalaga. Ekki eru greinanlegar tóftir á henni þó svo að auðvelt sé að geta sér til að þar hafi einhvern tíma hús staðið. 20 m norðvestan við þessa hæð er tóft (X) á lágri hæð. Tóftin er mjög óljós, 6 X 8-9 m að stærð. Hún virðist tvískipt með opi á norðurvegg. Austan við tóftina virðist hægt að greina veggjarbrot en óljóst er hvort þau eru í framhaldi af tvískiptu tóftinni eða önnur tóft á sömu hæð. 35 m norðvestan við (X) er tóft á hæð (Y). Milli þessara hæða liggja miklar reiðgötur (052:045) í átt til

Stóru-Hámundarstaða. Tóftin (Y) er syðst á hæðinni en nokkur rani gengur áfram til norðurs. Tóftin sjálf er fagurgræn og 10 X 7 m að stærð. Hún er ferhyrningslaga en ekkert op er greinanlegt á henni. Útveggir hennar er mjög greinileg en innveggir óljósari. Frá (Y) eru um 100 m vestur að vallargarði (052:043) en um 50 m að (E). Upp við vallargarðinn, elítið ofar en neðan við þar sem göturnar liggja í gegnum op á túngarði er gerði (Z). Gerðið er 24 X 12-13 m að stærð. Það snýr norður-suður og ekki er greinilegt op á því. Gerðið er lyngivaxið og hæð veggja er 0,4 m. Eru þá upptaldar þær tóftir sem skráðar voru við vettvangsrannsókn haustið 2002.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14-15 sbr. Ö-Árs, 37; Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Jóhannesar Óla Sæmundssonar 5.3.1967; KK III, 77 og Friðlýsingaskrá

EY-052:025 kuml legstaður 65°57.005N 18°27.283V
"Austurendi [Gullkeldumels] mætti heita Dysjarmelur, því að þar fundust er unnið var í vegagerð tvær hrossbeinagrindur, mannabein og spjót." segir Matthías Þórðarson í Árbók hins íslenzka fornleifafélags. Utan við Efra-Hálskot 023 má sjá 3-4 leiðir. Fyrst ber að nefna núverandi þjóðveg sem liggur um hálsinn rétt ofan (suðvestan) við 023. Ofan hans er þjóðvegur frá 1950 sem efsti slóðinn en milli hans og núverandi þjóðvegar eru 1-2 eldri vegir. Rafmagnslína liggur nú um Gullkeldu ofan við núverandi þjóðveg og er einn rafmagnslínustaurinn 30 m innan við hæðina þar sem komið var niður á beinin. Umhverfis eru lyngivaxnar hæðir en deiglendi þess á milli.

"Haustið 1930 fann Kristján E. Kristjánson á Hellu mannhauskúpu og stórt spjót í melhól á vestanverðum Hámundarstaðahálsi (Svarfaðardalsmegin), spölkorn norðan við eyðibýlið Hálskot, en innnan við svonefnda Gullkeldu. Áður höfðu fundizt tvær hrossbeinarindur á þessum sama mel því að möl var tekin þarna til vegarins. Kristján segir svo í bréfi, að spjótið hafi staðið í malarstæðunni, um 50 sm neðan við grassvörð. "Yfir því voru nokkrar flatar steinhellur og slakki í yfirborðið ... Undir þessum hellum fannst þó ekkert frekara. Höfuðkúpan var í nokkurra metra fjarlægð þarna frá, enda hafði hún borizt til með því, sem hrunið hafði. Slakkinn í yfirborðið var um 2 1/2 m á lengd og tæpir 2 m á breidd. Hrossbeinin voru í nokkurra metra fjarlægð þarna frá og nær því, sem höfuðkúpan fanst. Annað hefir ekki fundizt á þessum stöðvum." Spjótið (Þjms. 11434) er nú ekki heilt, aðeins fjöður og leggur, falinn vantar, en þetta er ótvíræð K-gerð, sverd 21. / Kristján segir fyrr í bréfi sínu: "Orð hefir leikið á, að fornmanna dys væri skammt þarna frá, og hefi ég heyrt, að eitthvað hafi verið grafið í þeim stað, en árangurslaust." Sömuleiðis telur Matthías Þórðarson líklegt, að kuml þetta hafi verið rænt, enda bendir margt til þess. En orðrómur þessi gæti þó átt við einhvern annan stað í landi Hámundarstaða, því að þar hafa augljóslega verið fleiri kuml." sbr 026, 027 og 028 1982: "Umræddur melhóll er rétt fyrir neðan veginn, yzt á hálsinum, við Gullkelduna að austanverðu, og er djúp malarkrús í honum. (hugsanegt er að keldan dragi nafn sitt af munum sem þarna hafa fundist úr fornum kumlum.)" Vesturströnd Eyjafjarðar, 198.

Frá eldri veginum (sem er neðar) upp að þeim eldri (1950) er malarhæð, en djúp skál er nú í hana, frá neðri veginum að þeim efri. Fast ofan við efri veginn er á svipuðum stað hæð þar sem möl hefur verið tekin að norðaustan og suðvestan. Suðvestan í þessari hæð er grasi gróið og þýft. Samkvæmt Baldvini Haraldssyni var það á þessum slóðum sem beinin fundust en hann vissi ekki hvort þau hefðu verið neðan eða ofan við efri veginn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: MÞ í Árb 1933-36, 38-39; KEKH, 132

EY-052:026 kuml legstaður
"Sjálfur hef ég [Kristján Eldjárn] fundið fornan haug í austanverðum Hámundarstaðahálsi, er sýnilega hafði verið rofinn fyrir ekki löngu. Haugurinn var vestan þjóðvegarins og bar allhátt. Hann var 4-5 m í þvm., upprunaleg hæð óviss. Djúp laut var í koll hans og neðst í henni geysistór steinn. Í haugnum fann ég ekkert nema beinamylsnu, líklega úr hrossum, og hrosshaus nærri því heilan fann ég úti við jaðar haugsins." segir í Kuml og haugfé.

Fjölmargir melhólar eru á hálsinsum og ekki vitað nákvæmlega hvar kumlið var. Skrásetjari fór um hálsinn og svipaðist eftir hól sem gæti átt við lýsingu Kristjáns en án árangurs.
Heimildir: KEKH, 132

EY-052:027 mannabein legstaður 65°56.549N 18°25.731V
"Um líkt leyti [1920-30] var að blása upp dys fyrir ofan Háagerðið [006]. Var talið að þar kæmu fram bein úr barni." segir Haraldur Davíðsson í bréfi til Þjóðminjasafns. "Þá hefur Ingólfur Davíðsson grasafræðingur sagt mér [KE], að hann hafi fundið uppblásna mannsbeinagrind á "ásnum" fyrir ofan fjárhús á Stóru-

Hámundarstöðum, þegar hann var drengur." segir í Kuml og haugfé. Umhverfi á þessum slóðum hefur nú töluvert verið breytt. Beinin fundust beint ofan við nýrra íbúðarhúsið á Stóru-Hámundastöðum, 130 m ofan (sunnan) þjóðvegar en um 100 m ofan við fjárhústóftina á Háagerði sem enn er greinileg 006. Hæðirnar eru grasi vaxnar og smáþýfðar.

1982: "Að sögn Haraldar Davíðssonar bónda á Hámundarstöðum var þetta beinagrind úr barni." Vesturströnd Eyjafjarðar, 198. Á þessum stað benti heimildamaður (BH) á tvær litlar hæðir með 10-15 m bili og vissi hann ekki í hvorri þeirra beinin fundust. Hann fór síðar með jarðýtu á svæðið en faðir hans, Haraldur Davíðsson stoppaði hann í þá mund að hann kom að hæðunum og sagði að hann færi í beinin ef hann héldi áfram. Lét Baldvin þá af jarðýtu framkvæmdum á þessum slóðum. Hnit var tekið á neðri hólnum. Á honum er dæld í toppinn, mjög grunn og ógreinieg (0,2-0,3 m). Hugsanleg er að þar hafi beinin fundist.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: KEKH, 133 og Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-052:028 mannabein legstaður
"... 1951 urðu jarðýtumenn varir mannabeina uppi á hálsinum, en um þau var ekki hirt. Ekki urðu menn varir við neina forngripi þar." segir í Kuml og haugfé. Beinin fundust við vegagerð þar sem nú má sjá leifar margra slóða, eldri og nýlega ekki langt frá merkjum milli Háls og Stóru-Hámundarstaða. Ekki er nákvæm staðsetning kunn og heimildamaður kannaðist ekki við staðinn. Ekki hægt að staðsetja staðinn með 50 m skekkju.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: KEKH, 133

EY-052:029 *Gullkelda* örnefni 65°56.994N 18°27.412V
"Mýrarsundin frá [Gullkeldumel] og að Gullkelduhæð (hreppamörkunum) kallast Gullkelda eða Gullkeldusund og þar er Gullkeldulækur. Engar sagnir vitna um tilurð þessa ágæta örnefnis en ætla mætti að það vísaði til nokkurs atburðar, eða hafi a.m.k. gert það." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar "Neðri grein Dalvíkurvegar út frá Efra-Hálskoti liggur um Gullkeldusund, yfir Gullkeldu, sem er lækur utan við Gullkeldumel, og í stórum boga út og vestur fyrir Gullkelduhæðina, en hún er á hreppamörkunum. Þessi vegur var lagður um 1920. Rúmlega þrjátíu árum síðar var efri vegurinn lagður." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Gullkelda er mýrardrag sem liggur suðaustur-norðvestur beggja vegna þjóðvegar 1,5-1,7 km vestan við bæ 001. Við Gullkeldu er Gullkeldumelur og þar fannst kuml 025. Hugsanlegt er að nafnið sé þannig til komið. Á þessu svæði skiptast á melar og mýrarflákar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 15; Ö-Árs, 37

EY-052:030 *Ljúflingshóll* heimild um huldufólksbústað 65°56.842N 18°25.858V
"Utan og ofan við Dagslátturnar er rislágur álfabústaður, Ljúflingshóllinn með dálitlum steini á kolli. Um hann er eftirfarandi saga: "Fyrir svo sem hundrað árum var fjármaður frá Stóru-Hámundarstöðum á heimleið með kindahóp. Allt í einu brast á dimmviðrishríð og tapaði maðurinn áttunum. Þá birtist honum kvenmaður, sem benti út í sortann. Maðurinn vonaði að þetta væri góðviljuð vera og hlýddi henni, þó að illa gengi að hnika kindunum, því að það var upp í móti veðrinu. Skyndilega rofaði svolítið til og hvarf þá konan, en jafnsnemma djarfaði fyrir fjárhúsunum. Sá maðurinn þá að hann hafði verið nálægt Ljúflingshóli þegar konan birtist, en talið er að þar búi góðviljaðir álfar og hefur sú trú manna jafnan haldist síðan." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar.

Ljúflingshóll er um 650 m utan og neðan (norðvestan) við bæ 001 og rúmum 250 m neðan (norðaustan) við þjóðveg. Umhverfis hólinn eru sléttuð tún en hóllinn er ósléttaður.

"Litlar sagnir fylgja örnefnum, þó átti huldukona að búa í Ljúflingshóli og var hún velviljuð - hjálpaði eitt sinn smalamanni svo hann komst heim með fjárhóp sinn í vonskuhríð." Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru- Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985. Hóllinn er þýfður og grasi vaxinn og í toppinn er hann fagurgrænn. Þar stendur stór steinn, tæpur 1 m í þvermál en 0,3 m á hæð.
Hættumat: hætta, vegna sléttunar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 15-16 sbr. Ö-Árs, 36 og Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-052:031 *Stekkurinn* heimild um stekk 65°57.052N 18°25.777V
"Utan og neðan við Ljúflingshól [030] eru mörg örnefni kennd við Stekkinn, sem þar er, svo sem Stekkjarmýri, Stekkjarholt, Stekkjarhóll, Syðri- og Ytri-Stekkjarlækur. Og niðri við sjóinn er

Stekkjarhraun (klungurfjara) við Stekkjarvík." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. "Stekkur var utan við Stekkjarlækinn, niður við sjóinn. Fráfærur lögðust hér af árið 1909 en stekkurinn var notaður lengi eftir það, þegar stíjað var." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Stekkurinn var um 900 m utan og neðan við (norðvestan) við 001, neðst í núverandi í túni. Á þessum stað er nú skýli fyrir kindur. Umhverfis eru sléttuð tún þar til tekur við þverhnípt brún niður til sjávar.

"Fráfærur lögðust hér af 1914 en stýjað var eitthvað lengur. Sléttað var úr torfkvíunum og síðasti stekkurinn fór í túnið." Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985. sjá einnig 050.

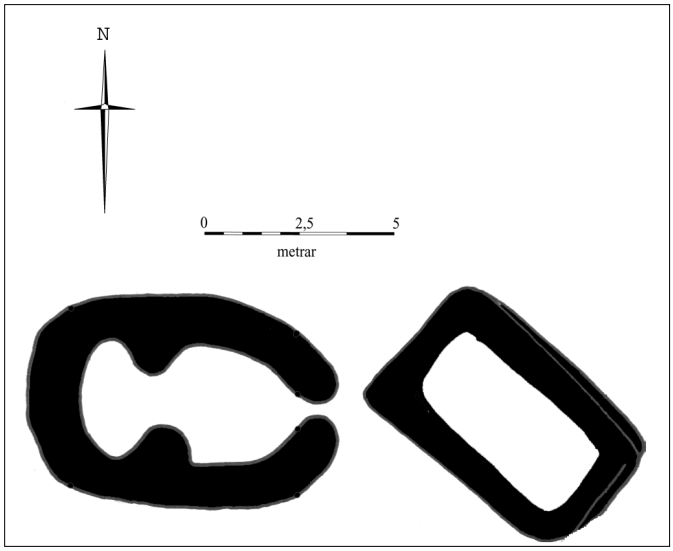
Húsi af vörubíl hefur verið komið fyrir á þessum stað og það notað sem skýli fyrir kindur. Neðan við það eru steinar á við og dreif og er hugsanlegt að það séu menjar um stekkinn. Greinileg merki um stekkinn eru þó ekki sjáanleg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Ö-Ey I.1, 16 sbr. Ö-Árs, 36; Bréf Haralds Gíslasonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993

EY-052:032 *Sellág* seltóftir 65°57.472N 18°26.930V

"[Frá Ytrivík og Syðrivík] liggur Sellágin, ævaforn vatnsfarvegur, langt upp eftir hálsinum. Þar eru selrústir." - "Í Sellág eru nokkrar tóttir en óvíst er af hverju þær eru ..." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Rústir eru neðarlega í Sellág, um 900 m neðan (norðan) við þjóðveg og um 2 km utan og neðan (norðvestan) við bæ 001. Þar sjást tvær tóftir. Þær eru byggðar yst í lautinni upp við mikinn hæðarhrygg.

Tóftirnar eru norðvestarlega í lautinni, upp við hæðarhrygg sem afmarkar Sellágina að norðvestan (utan). Um Sellágina rennur lækur og í botni hennar er grasi vaxið. Hlíðarnar sem afmarka lágina að norðvestan og suðaustan eru hins vegar vaxnar lyngi.

Tvær tóftir eru á þessum stað. Sú ytri er fornlegri og er tvískipt. Hún er 7,5 X 5 m að stærð og er op á suðausturhlið hennar. Suðvesturveggur hennar er fremur óskýr og tóftin er öll sigin. Op er milli hólfa en það ytra er byggt upp í brekkuna. 1 m innan við tóftina er önnur tóft. Hún snýr norður-suður, skáhallt á fyrrnefnda tóft. Þessi tóft er ferhyrningslaga og einföld. Hún er 6,5 X 4,5 m að stærð. Hugsanlegt er að op hafi verið yst á norðurvegg tóftarinnar. Lítill lækur rennur fast innan við tóftina sem virðist nýlegri en ytri tóftin. Báðar tóftinar eru grasi grónar.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ey I.1, 16 sbr. Ö-Árs, 37; Bréf Haralds Gíslasonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993; Veturströnd Eyjafjarðar, 193

EY-052:033 *Sellág* heimild um huldufólksbústað 65°57.579N 18°26.811V

"Gamalt fólk heyrði ég segja að frá [Sellág sbr. 032] rói huldumenn til veiða út á Hríseyjarund, það væru beinlíns verstöð þarna í Sellágarvíkunum." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Nokkuð brattur bakki er niður að sjó frá Selláginni. Norðar gengur klettasker út í sjó. Sellág er um 2,2 km utan og neðan (norðvestan) við bæ 001. Sellág er grasi gróin lág milli tveggja melhryggja.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Ey I.1, 16

EY-052:034 frásögn af mógröfum 65°56.798N 18°24.909V

Baldvin Haraldsson man eftir mógröfum þar sem nú er óræktarblettur neðan við grænfóðursrækt rúmum 500 m NNA við bæ. Grafirnar voru um 30 m ofan við þar sem tekur við brött brekka ofan í sjó. Óræktarblettur.

Engin ummerki mógrafanna eru nú merkjanleg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-052:035 frásögn af mógröfum 65°56.716N 18°24.831V
Baldvin Haraldsson man eftir svarðargröfum um 450 m norðaustan við bæ 001. Þar sem grafirnar voru er nú skurður í túnum milli bæjar og sjávar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-052:036 *Búðarmýri* heimild um sjóbúð 65°56.807N 18°24.908V
"Frá jaðri gamla túnsins allt til sjávar heitir Búðarmýri, kennd við sjóbúðina, sem þar stóð, því heimræði var alltaf nokkurt úr Hámundarstaðavör þó að lending væri hvergi nærri góð." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. sbr. 007 "Sjóbúð var hér á sjávarbakkanum og eru þar veggjabrot - og heitir bakkinn þar líka Hamarinn, en mýrin fyrir ofan Búðarmýri." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. "Sjóbúðir voru þar á bakkanum og sér þar enn fyrir tveimur tóttum." segir Haraldur Davíðsson í bréfi sínu til Þjóðminjasafns. Sjóbúðirnar voru rúmum 500 m NNA við bæ 001. Neðan við þar sem búðirnar stóðu tekur við snarbrattur bakki að sjó en ofan við er grænfóðursrækt. Engin merki búðanna sjást en skotbyrgi úr timbri er nú á svipuðum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 16-17 sbr. Ö-Árs, 36; Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985; Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993

EY-052:037 *Svarðarmýri* heimild um mógrafir 65°56.719N 18°25.301V
"... í Búðarmýrinni [036] er Gerðislækur, einnig nefndur Svarðarlækur því að þar var mótekjan í Svarðarmýrinni, sem nær upp að Sauðhúsmó. Þar sem Svarðarlækur fellur fram af sjávarbakkanum heitir Svarðarnef." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Svarðargrafir voru fast innan við túnið. Nú er læknum veitt í skurð niður túnið. Grafirnar voru innan við lækinn en utan við Sauðhúshól (004) og náðu lengra til suðvesturs. Grafirnar voru um 280 m norðan við bæ 001.

Svarðarlækurinn rennur innan við hól þar sem fjárhúsin standa nú. Þar er nú skurður og sléttuð tún. Skurðurinn er víður þar sem svarðargrafirnar voru en greinileg merki þeirra sjást ekki.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 17 sbr. Ö-Árs, 36;

EY-052:038 *Gíslapartsgarður* garðlag óþekkt 65°56.596N 18°25.932V
"Á Hámundarstaðbökkum, en svo nefnist svæðið þar ofan við, heitir dálítill reitur, sem er afmarkaður fornum garði, Gíslapartur." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. "...líklega ekki gamalt nafn." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar - "Þá var garður skammt utan (norðan) við túnið, frá sjó og til fjalls." - "... norðar [en 041] er Gíslapartsgarður, frá sjó um dagsláttur og Votahvamm og til fjalls." segir Haraldur Davíðsson í bréfi til Þjóðminjasafns. Gíslapartsgarður er nú nær alveg horfinn í ræktun og mýrar. Neðan við 015 en 50 m norðvestan við 048 getur þó verið að megi greina óljósar leifar hans á kafla, 450-500 m utan og ofan (vestan) við bæ 001. Ofan þjóðvegar en á þessu svæði skiptast á mýrar og móar.

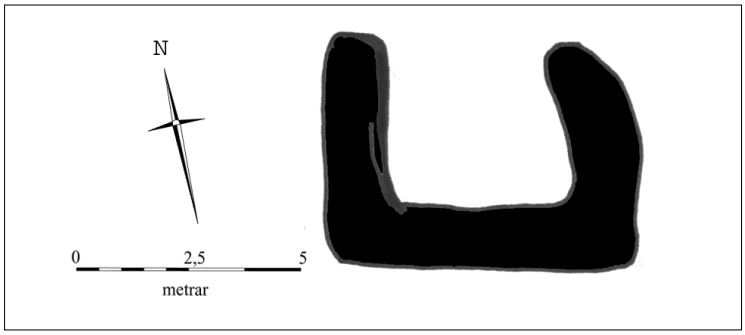
Leifar garðsins virðast merkjanlegar á 10-15 m kafla norðaustur-suðvestur. Þetta eru þó ógreinilegar garðleifar, einungis hryggur eða upphækkun í mýrinni. Hið meinta garðlag er 1,5-1,8 m á breidd en 0,3-0,4 m á hæð.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 36, sbr. Ö-Ey I.1, 18; Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til þjóðminjasafns 6.5.1985; Bréf Haralds Gíslasonar á Stóru-Hámundarstöðum til þjóðminjasafns janúar 1993

EY-052:039 heimild um bænhús 65°56.573N 18°25.264V
"Bænhús var hér og vitað hvar það stóð. Þegar grafið var fyrir nýjum bæ 1935 var komið niður á undirstöður þess." segir Haraldur Davíðsson í bréfi til Þjóðminjasafns. Bænhúsið var þar sem eldra íbúðarhús á Stóru-Hámundarstöðum stendur nú. Þar sem bænhúsið var stendur nú steinsteypt íbúðarhús með kjallara. Gamli bærinn 001 hefur verið fast ofan (suðvestan) við bænhúsið.
HÁMUNDARSTAÐIR Á ÁRSKÓGSSTRÖND (ÁRSKÓGSÞING) (E) - BÆNHÚS
1487: er niðri DI V 356
1712:" Bænhús hefur hjer að fornu verið, það er nú af fallið, og ekki embættað í manna minni" segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985 og JbAM X: 100

EY-052:040 heimild um beitarhús 65°56.397N 18°27.346V
Haraldur Davíðsson getur um beitarhús við Garnalæk í tveimur bréfum sínum til Þjóðminjasafns. "Lengra upp með Garnalæknum [en Selhjalli - 011] eru leifar af beitarhúsum, mjög óljósar." - "Og uppi í Öxlinni, við Garnalækinn eru rústir af fornu beitarhúsi." Heimildamaður, Baldvin Haraldsson sem vel þekkir til á þessum slóðum kannaðst ekki við beitarhústóftir á þessum slóðum. Garnalæk var fylgt upp á hálsinn í leit að tóftunum, en án árangurs. Utan við Garnalækinn, um miðja fjallshlíðina eru nokkrir stallar, fagurgrænir og þýfðir. Úr fjaska virðast þetta líkleg tóftarstæði en þegar komið er nær er ekki hægt að sjá tóftarmynd á stöllunum þó þeir séu mjög þýfðir. Er hugsanlegt að beitarhúsin hafi verið á einhverjum þessara stalla.
Fjallshlíðin er lygi og mosavaxin og skiptist á nokkur bratti og stallar.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985; Bréf Haralds Gíslasonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993

EY-052:041 tóft af sjóbúð 65°56.794N 18°24.847V
Tóft er 500-550 m norðaustan við bæ 001. Hún er neðan við sléttuð tún og fast neðan við hana tekur við brattur bakki. Baldvin Haraldsson segir tóftina sjóbúð. Sjóbúðin er á grasi vaxinni sléttu í jaðri rennisléttra túna. Tóftin er 7 X 4,5 m að stærð. Hún er einföld, gróin og sigin og mest 0,3 m á hæð. Ekki er greinilegt op á tóftinni en norðausturhlið hennar er mjög óskýr.

Hættumat: hætta, vegna sléttunar

EY-052:042 garðlag túngarður 65°56.505N 18°25.225V
"Forn túngarður er hér, nú að mestu eyddur." segir Haraldur Davíðsson í bréfi til Þjóðminjasafns. Túngarður var umhverfis tún á Stóru-Hámundarstöðum en hann er nú að mestu horfinn. Garðurinn sést þó enn á kafla innan (suðaustan) við vélaverkstæði Baldvins. Garðurinn er efst í sléttuðu túni, skammt ofar er þjóðvegur. Túngarðurinn sést fyrst 3 m innan við Vélaverkstæði Baldvins. Hann liggur til suðvesturs í um 65 m, að landamerkjum við Litlu-Hámundarstaði. Þar hverfur hann. Garðurinn er um 2 m á breidd en 0,6 m á hæð. Hann er rofinn á köflum. Ofan við hann er á parti skurður. Uppkastið úr skurðinum hefur verið sett á túngarðinn og á því svæði er túngarðurinn mun breiðari en utar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-052:043 garðlag vörslugarður
65°57.244N 18°26.743V
"Þá er garður utan við Hálskotin ... Garðurinn utan við Hálskotin, sem er bæði vörslu- og beitargarður liggur frá sjó og upp á Selhjalla [011] og þaðan suður í Gíslapartsgarð [038]. Þaðan liggur garðurinn áfram suður í túngarðinn utan við Háagerðið [018]." segir Haraldur Davíðsson í bréfi til Þjóðminjasafns. Í öðru bréfi segir hann: "Garðar eru margir á Hámundarstöðum: ... Garður rétt utan við Hálskot, frá sjó og upp á Selhjalla, ..." Garðurinn er enn vel merkjanlegur frá sjó og upp hlíðina. Hann er sérstaklega greinilegur frá sjó að upp að þjóðvegi en mjög erfitt er að rekja hann ofar þó hugsanlega megi sjá slitur hér

Vörslugarður, horft til norðurs

og þar. Garðurinn er fast utan við tóftir Efra- og Neðra-Hálskots (023 og 024) en 1,6 km norðvestan við bæ 001. Hann liggur norðaustur-suðvestur í aflíðandi, lyngivöxnum móa að sjó.

Garðurinn er mjög greinilegur neðan þjóðvegar. Hann er vaxinn lyngi og er mest 0,6-0,7 m á hæð en 1,5 m á breidd. Samtals sést garðurinn á rúmlega 500 m löngum kafla neðan þjóðvegar en áður mátti greina hann áfram ofan þjóðvegar, alla leið að selinu 011 og má því ætla að garðlagið hafi verið a.m.k. 800 m langt.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993

EY-052:044 garðlag 65°56.554N 18°25.971V

"Þá eru styttri garðar, sem liggja þvert á hina garðana." (t.d. 043) segir í bréfi Haralds Davíðssonar til Þjóðminjasafns. Þvergarðarnir lágu norðvestur-suðaustur með fjallshlíðinni ofan þjóðvegar. Þeir eru nú nær alveg horfnir. Óljós merki eins þeirra má þó enn greina 150-200 m ofan við þjóðveg, í námunda við neðri raflínuna sem liggur um hlíðina. Garðinn má greina ofan við tóftir í hlíðinni 009. Garðurinn liggur um deiglendi og er að mestu sigin og ógreinilegur. Hlíðin er aflíðandi á þessum stað.

Garðurinn er útflattur og siginn í deiglendið. Hugsanlegt er að raflínulögnin hafi einnig skemmt hann eitthvað. Hann verður óskýr þegar nær dregur landamerkjum Litlu-Hámundarstaða. Líklegt er þó að þetta sé sami garðurinn og er greinilegur fast sunnan við landamerki (167:009). Í landi Stóru-Hámundarstaða er hann víða 5-6 m á breidd. Hann má svo sjá áfram til norðvesturs hér og þar en erfitt er að rekja hann svo öruggt sé. Þó má segja að einhverjar slitrur af garðinum megi rekja í landi Stóru-Hámundarstaða á um 600 m kafla. Samtals má því segja að merki sjáist um garðinn á um 750 m löngum kafla. Hann hefur þó án efa náð lengra í báðar áttir, sérstaklega þó í norðvestur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-052:045 gata leið 65°57.080N 18°26.949V

1712: "[Engið] treðst ... mjög af umreið hjeraðsmanna." segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. "Greina má þrennar reiðgötur, og sanna þær að rétt er frásögn í Jarðabók 1712 af umreið héraðsmanna." segir Haraldur Davíðsson í bréfi til Þjóðminjasafns. Reiðgöturnar eru ennþá mjög greinilegar þar sem þær liggja um hálsinn, í gegnum garðlag 043 sem er utan við Hálskotin.

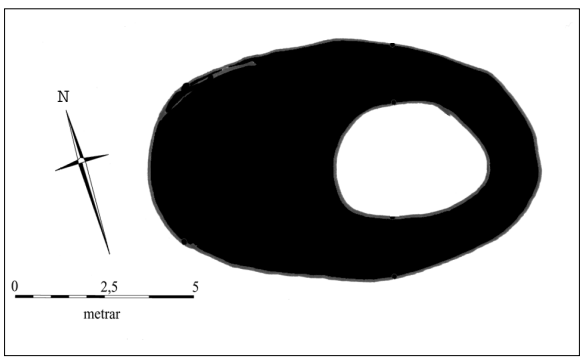
Göturnar liggja yfir móa og gamalt túnstæði. Þær eru greinilegastar þar sem þær liggja um lyngivaxinn móa. "Gamla þingmannaleiðin, reiðgöturnar, lágu frá Hámundarstaðahálsi, þar sem leiðir komu saman og innfyrir að Hálskoti. Reiðgöturnar eru enn mjög greinilegar. Frá Hálskotunum báðum liggja margar götur, sumar upp á þingmannaleiðina en aðrar neðar. Þær liggja mjög dreift, frá Langholti og niður fyrir Ljúflingshól [030]. Þær munu hafa spillt engjum á jörðinni. ... utan við Hálskotslækinn, er Gullkeldan, mýrarsund ... Þar djarfar fyrir fornri vegagerð Svarfdælinga á þingmannaleið." Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993

Göturnar eru nú fyrst merkjanlegar norðarlega í landi Stóru-Hámundarstaða, í námunda við merkin við Háls og 100-150 m neðan við þjóðveg. Göturnar verða greinilegri eftir því sem sunnar dregur og 200-300 m suðaustan við merki má sjá greinilega, samhliða götuslóða í móanum 120-130 m neðan við þjóðveg. Slóðarnir sjást greinilega frá þessum stað og inn í tún á Hálskotum, á 500-600 m kafla. Þeir liggja í gegnum 043 en verða innar nokkuð óskýrir í túnstæðinu á 200-300 m kafla þó merki þeirra megi sjá í dældum í túninu. Þá má aftur sjá slóðana á 200-300 m kafla en þar sem sléttuð tún frá Stóru-Hámundarstöðum taka við hverfa slóðarnir endanlega, nálega 1 km utan við bæ 001.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: JÁM X, 101 og Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985 og Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993

EY-052:046 tóft 65°57.575N 18°26.821V

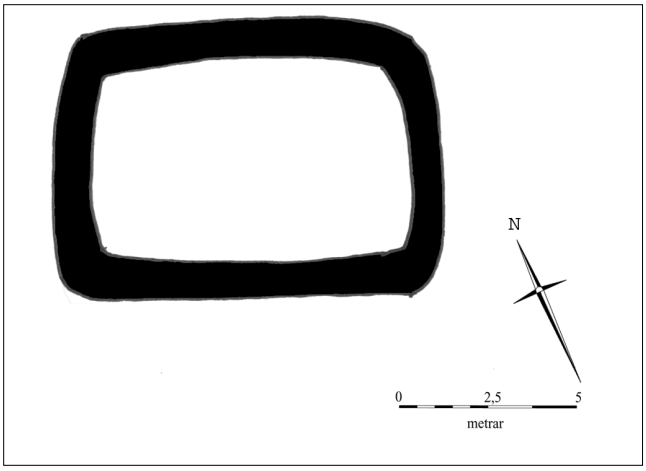
Neðst í Sellág norðaustanverðri, um 220 m neðan við seltóftir 032 er ein, stök tóft. Tóftin er nyrst í Sellág við sjó. 5 m neðar tekur þverhníptur bakki við niður að sjó. Umhverfis er lyngivaxið.

Tóftin er 11 X 6 m að stærð. Hún er tvískipt en innra hólfið er ógreinilegt. Hún snýr norðaustur-suðvestur og er lítillega niðurgrafin, hæð veggja mæld innanfrá er 0,2-

0,3 m en utan frá 0,6-0,7 m. Tóftin er grasi vafin.
Hættumat: engin hætta

EY-052:047 gata leið 65°56.582N 18°25.266V
"Frá bænum lágu götutroðningar niður túnið í átt til sjávar. Þar hét Þríhyrna milli troðninganna og lækjar, sem rann þar." segir Haraldur Davíðsson á Stóru-Hámundarstöðum í bréfi til Þjóðminjasafns 6.5.1985. Göturnar lágu niður tún til sjávar. Nú eru rennislétt tún neðan við bæ 001 og að sjó og engin merki gatnanna greinileg.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-052:048 heystæðistóft 65°56.577N 18°25.869V
"... svarðartos [?] eru á nokkrum stöðum, þar sem sverði var hlaðið saman til geymslu, og heytos eru víða." segir í bréfi Haralds Davíðssonar til Þjóðminjasafns. - "... þá eru ótalin gömul heystæði á nokkrum stöðum." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Heystæði sést enn um 140 m ofan við þjóðveg en 430 m ofan og utan (vestan) við bæ 001. Aflíðandi fjallshlíð, þýfðir móar og deiglendi þar á milli.

Tóftin er 10 X 7 m að stærð. Hún er sigin og virðist niðurgrafin og hæð veggja mæld innanfrá 0,2 m en veggir að utan 0,4 m . Ekkert op er greinanlegt á tóftinni. Hún snýr austur-vestur.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985; Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993

EY-052:049 frásögn af mógröfum 65°56.118N 18°26.073V
Svarðargrafir voru, samkvæmt Baldvini Haraldssyni, 1,1-1,2 m neðan og utan (norðvestan) við bæ 001. Grafirnar hafa verið fast innan (austan) við mikinn skurð sem liggur norðaustur-suðvestur í túninu. Ofan (sunnan) við eru tún og enn norðar (neðar) tekur við þverhníptur bakki niður að sjó. Á þessu svæði er grasið grænna en annars staðar og 50 X30 m partur er mjög dældóttur. Ekki er þó hægt að sjá skýrar grafir.
Hættumat: hætta, vegna sléttunar

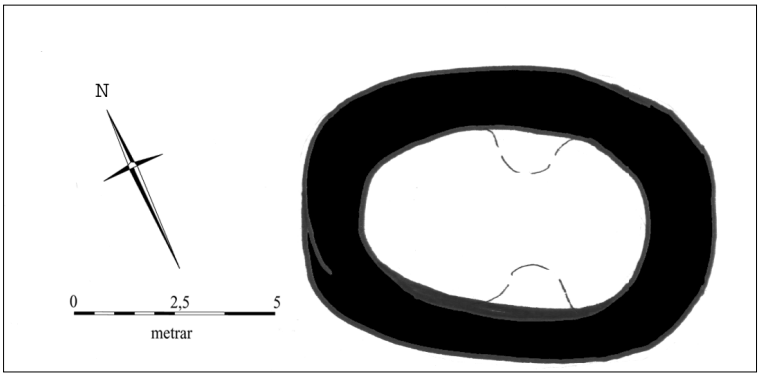
EY-052:050 heimild um stekk 65°56.474N 18°26.202V
"Annar stekkur, eldri [en 031] var sunnan við Vothvamminn, í krikanum þar, sem mættust Gíslapartsgarður [038] og 'þvergarður'" segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Enginn stekkur er nú greinilegur syðst í Vothvammi eða sunnan hans þó báðir staðir gætu hentað ágætlega fyrir stekk þar sem þar er grasgefið og skjólsælt miðað við hlíðina ofan við Stóru-Hámundarstaði almennt. Votihvammur er grasi gróinn og votur hvammur í aflíðandi fjallshlíð. Lækir renna úr hlíðunum í og við hvamminn. Í hvamminn er grasi vaxið en annars staðar er hlíðin lyngvaxin.

Ekki er stekkur í hvamminum eða við hann en 250 m neðar (norðar) er óþekkt tóft sem ekki er getið í heimildum (009). Er hugsanlegt að stekkurinn sem um ræðir sé í raun sama tóft og þar er skráð þó hann sé greinilega neðan við Votahvamm en ekki sunnan hans.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Bréf Haralds Gíslasonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993

EY-052:051 heimild um kartöflugarð 65°56.610N 18°25.489V
"Annar [kartöflu]garður yngri [en 016] var á Miðgerði. Þar var einn torfveggur, hlaðinn til skjóls. Þar var stundum gerð gryfja fyrir kartöflur og þær geymdar þar vetrarlangt. Það tókst vel." segir í bréfi Haralds Gíslasonar til Þjóðminjasafns. Kartöflugarðurinn var fast (um 10 m) innan við (austan) fjárhúsið á Miðgerði 019, í halla. Þar sem kartöflugarðurinn var er nú sléttuð brekka. Nýlegir kartöflugarðar eru neðar (norðar) í hólnum.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Heimildir: Bréf Haralds Gíslasonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993

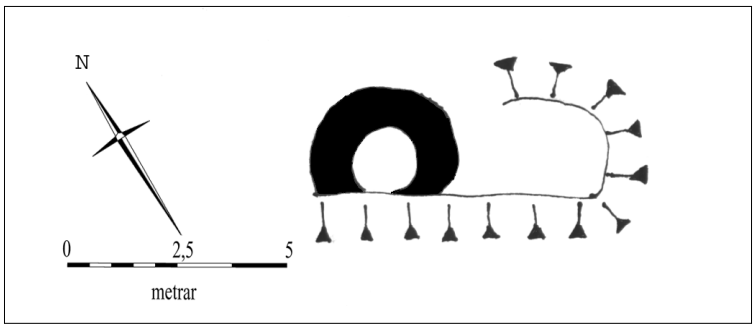
EY-052:052 tóft 65°56.898N 18°27.151V

Tóft er 200-250 m ofan við þjóðveg en 1,5 km norðvestan við bæ. Hún er 15 m suðaustan við rafmagnslínustaur, fast ofan við óljósan vegslóða sem liggur frá þjóðvegi. Tóftin er á mel sem liggur norðvestur-suðaustur. Hún er á grastorfu á gróðurlausum mel.

Tóftin er sigin og fremur fornleg. Hún er 9 X 7 m að stærð, snýr norðvestur-suðaustur og er lyngivaxin. Ekki er greinanlegt op á tóftinni og erfitt að sjá hvort henni hefur verið skipt upp eða ekki. Hugsanlegt er að veggur hafi skipt tóftinni upp suðaustarlega en ekki er hægt að skera úr um það því allt eins gæti verið um hrun úr útveggjum að ræða.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: ´

EY-052:053 *Hesthúsvöllur* hesthústóft 65°56.577N 18°25.354V

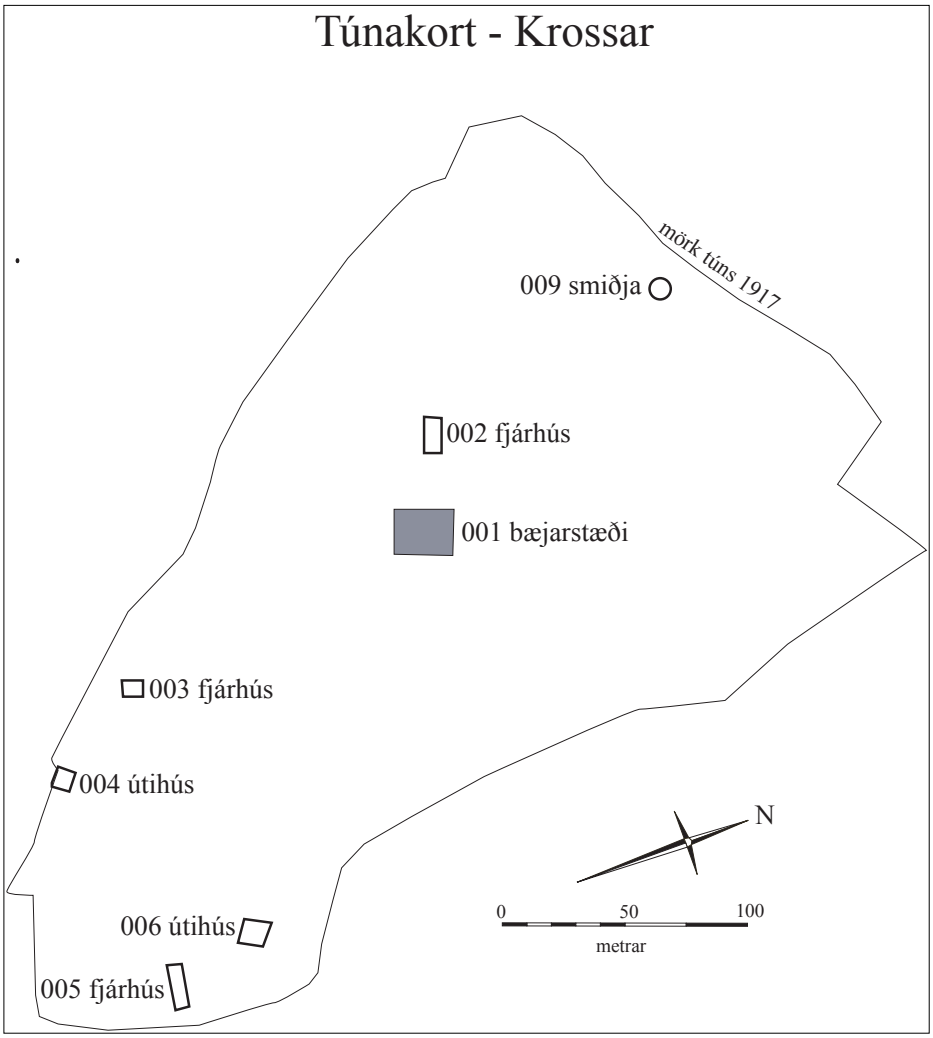

"Þjóðvegurinn liggur um Kvíhól [016] og Hesthúsmýri [053], neðan Háagerðis [006] en ofan Miðgerðis [019]. ... Suður [frá Kerlingarholti sbr. 019], vestan bæjarins heitir Hesthúsvöllur og Hesthúsmýrin er vestan hans." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Lítill skógreitur er nú þar sem Hesthúsvöllur var. Inn í honum sjást enn leifar hesthússins. Það er inn í trjáreitnum sem er milli íbúðarhúsanna tveggja á Stóru-Hámundarstöðum. Tóftin er upp við garðlag 017 sem liggur neðarlega í skógreitnum. Tóftin er neðan við (norðan) við trjáreitinn en ofan við (sunnan) við skógjaðarinn. Hún er um 50 m norðvestan við enda blómagarðsins við eldra íbúðarhúsið á Stóru-Hámundastöðum (nálega þar sem 001 stóð). Tóftin sést í litlum skógreit sem ekki hefur verið grysjaður.

"Útihúsin Miðgerði, Háagerði efra og neðra og Hesthúsgerði voru hér í túninu. Nú halda sumir að ekki heiti gerði nema þar hafi verið búið. Ekki hef ég vanist þeim skilningi á gerði - en forn garðlög má rekja umhverfis þau." Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985 "Hesthúsið var fyrir 4 hesta, niðurgrafið og lítill kofi við hlið þess, fyrir 1 hest. ... Áðurnefnd fjárhús [019 ofl] voru öll innan garðs, sem kallað var, ... en hesthúsið var þar sem nú er trjáreiturinn." Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993.

Tóftin er fremur óljós. Hún er byggð upp við garðlag 017 og er samtals 7 X 3 m að stærð. Hún skiptist upp í tvö hólf. Það ytra (norðvestara) er greinilegra og 2,5 X 3 m að stærð. Ekki er greinilegt op á það. Innar (suðaustar) er ógreinilegt, niðurgrafið hólf. Að innanmáli er það 2,5 X 3 m. Op virðist hafa verið á það norðvestarlega. Tóftin er gróin og engar grjóthleðslur sjást í henni. Hún er mest 0,3 m á hæð.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 14 sbr. Ö-Árs, 36 og Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-053 Krossar

30 hdr. 1712. Stærra-Árskógskirkjueign síðar bændaeign. Einnig Kross. Getið í Bolla þætti Bollasonar. Engihlíð nýbýli 1936 og Hlíðarland á 10 ha. úr landi þess 1963, en 9.5 ha hafa nú gengið til baka til Engihlíðar. Krossar II íb. hús frá 1980.
1429 kemur fram í Vísitazíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar að Krossar eiga sókn til Árskógar. DI IV, 375.
24. maí 1486 erfir Sveinn Sumarliðason eftir afa sinn Eirík Loftsson á Grund margar jarðir, m.a. Kross og Hellu. DI VI, 571.
21. júlí 1672 kemur fram í kaupmálabréfi að Elen Hákonardóttir á Krossa (norðanlands...líklega í Eyjafirði) sem metnir eru á 30 hdr. Hún fékk jörðina eftir móður sína Helgu Magnúsdóttur. Jarðaskjöl frá 16. og 17. öld, bls. 168.
1917: 6.6 ha. 5/6 slétt. Garðar 670 m. 1973: "Beit er allgóð. Afrétt á Þorvaldsdal." 1990: "Túnið á Krossum liggur með hlíðinni til beggja átta frá bænum en einnig heyra Krossum til stórar spildur neðan þjóðvegarins." BE 1990, 284

EY-053:001 *Krossar* bæjarstæði bústaður 65°56.162N 18°24.052V
Gamli bærinn á Krossum sem merktur er inn á túnakort frá 1917 stóð um 30 m sunnan (ofan) við það íbúðarhús sem nú stendur á Krossum I. Þar sem bærinn stóð er sléttað hlað milli íbúðarhúss og smiðju. Engin merki um bæjarhól eru nú greinileg en hugsanlegt að einhverjar mannvistarleifar megi enn finna undir yfirborði jarðar. Heimildamaður man eftir leifum kálgarðs sem var fast austan við bæ en hann er nú horfinn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-053:002 heimild um fjós 65°56.169N 18°24.063V
Inn á túnakort frá 1917 er merkt útihús, um 20 m VNV við bæ 001.
Á þessum stað var fjós sem stóð nálega þar sem norðurendi skemmu er nú. Sigurlaug Gunnlaugsdóttir man eftir fjósi með áföstu brunnhúsi aftan við á þessum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-053:003 heimild um fjárhús 65°56.084N 18°24.135V
Rúmum 100 m innan og ofan (suðsuðaustan) við bæ 001 er merkt útihús inn á túnakort frá 1917. Þar var áður fjárhús. Þar sem fjárhúsin stóðu er nú hæð í sléttuðu túni en önnur ummerki sjást ekki um húsið. Húsin hafa verið fast innan við læk sem rennur niður túnið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-053:004 heimild um útihús 65°56.063N 18°24.162V
Um 150 m ofan og innan (suðsuðaustan) við bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Sléttuð tún eru á þessum slóðum nú. Húsið hefur staðið í suðausturhorni (efst og innst) í túni, utar rennur lækur niður hlíðina.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-053:005 heimild um fjárhús 65°56.071N 18°24.079V
Fjárhús voru áður 160-170 m ofan og innan (suðaustan) við bæ 001. Þau eru merkt inn á túnakort frá 1971 um 30-40 m ofan við fjárhús úr steini. Þar sem fjárhúsin stóðu er hæð í aflíðandi túni. Hæðin er dældótt og hér og þar má sjá steinaraðir í flaginu.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-053:006 heimild um útihús 65°56.086N 18°24.062V
Um 140 m innan og ofan (suðaustan) við bæ 001 eru steinsteypt útihús á svipuðum stað og útihús eru merkt inn á túnakort frá 1917. Nú er steinsteypt útihúsbygging þar sem útihúsin stóðu.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-053:007 *Krossasteinn* náttúrumin 65°55.746N 18°25.219V

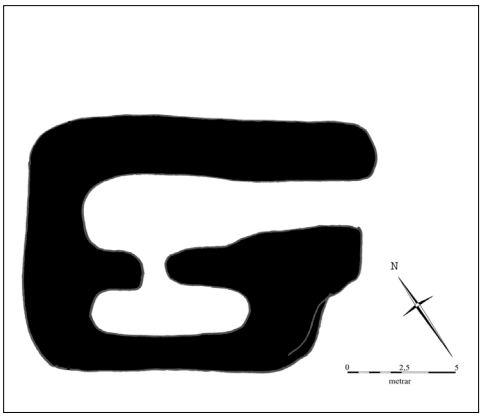
Krossasteinn, horft til suðvesturs

"Í gili sunnan [Merkjalækjar] er fyrirferðarmikill steinn býsna einkennilegur og kallast nú Krossasteinn til aðgreiningar frá tveim steinum svipuðum suður ofan við Kleif í Þorvaldsdal. Misstórar kringlóttar skálar eins og meitlaðar vekja grun um eldforn mannaverk." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Krossasteinn er um 1,2 km suðvestan suðvestan við bæ, í gili. Nokkuð brött fjallshlíð er á þessum slóðum. Lyngvaxnar mosaþembur eru hér og hvar þó er hlíðin ekki mjög votlend. Nokkuð niðurfyrir steininn er grýtt og eykst eftir því sem ofar dregur. Steinninn er nokkuð þakinn skófum. Hann er um 4 m í þvermál en um 3 m á hæð þar sem hann gengur hæstur. Á yfirborði steinsins sjást "skálar" á steininum frá því að vera 10 cm í þvermál og upp í 50 sm þvermál (þær eru reglulegar). Dýpt skálanna er á bilinu 3-5 cm. Flestar eru skálarnar á norðurhliðinni. Í miðju stærri skálanna er aðrar heldur dýpri og minni skálar.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Ey I.1, 23-24

EY-053:008 *Krossastekkur* stekkjartóft 65°55.962N 18°25.459V

Krossastekkur, horft til austurs

"Sunnan [Bæjargilsins] er Stekkurinn og svonefnt Hvíldarhall efst." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar - "Krossastekkur er yzt og efst á . Hvíldarhalli." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Krossastekkur er tæpa 500 m suðvestur af íbúðarhúsinu á Krossum. Hann er 20 m austan við bæjarlækinn. Ofan stekkinn fer landið farið að hækka upp að fjallinu. Umhverfis er grasi- og lyngivaxið en örlítið ofar í hlíðinni verður svæðið grýttara og á stöku stað má sjá vísa að melum.

Tóftin er grasi gróin (túnfíflar, sóleyjar, maríustakkur) og nöguð ofan í rót, sennilega af hrossum. Tóftin er 15 X 11 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Hún er tvískipt og norðausturhólf hennar er mun stærra. Op er á suðausturvegg þess og einnig milli hólfanna tveggja. Lítið grjót er að sjá í veggjum tóftarinnar, hún er gróin en ekki mjög þýfð.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 24 sbr. Ö-Árs, 32

EY-053:009 *Smiðjuholt* örnefni smiðja 65°56.234N 18°23.940V

"... þar sem Dalvíkurvegurinn liggur neðan gamla túnsins hét Smiðjuholt." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Smiðjuholt var þar sem nú er þjóðvegur í námunda við þann stað sem heimreið að Krossum liggur frá honum. Smiðjan var þar sem þjóðvegur er nú en neðan og ofan við hann eru sléttuð tún. Engin merki sjást nú um smiðju á þessum slóðum og Sigurlaug Gunnlaugsdóttir man ekki eftir henni.

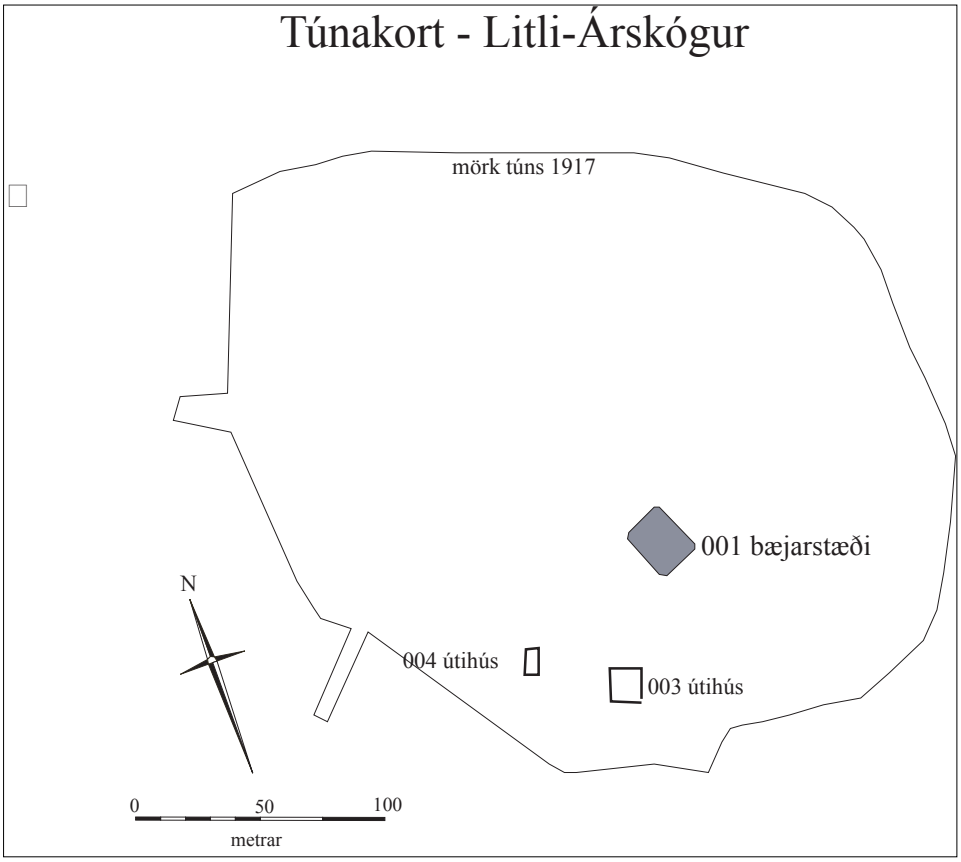
Hættumat: hætta, vegna vegagerðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 24

EY-053:010 *Krossagrafir* heimild um mógrafir 65°56.342N 18°23.711V

"Svarðarlandið (mótekjusvæðið) Krossa- og Hellugrafir var á millibæjamerkjunum neðan við Flóann." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Mótekjusvæði Krossa var nokkuð stórt. Það var um 350 m norðaustan (neðan) við bæ og náði langleiðina að merkjum við Hellu neðan þjóðvegar. Girðing er nú á merkjum. Á þessum slóðum hafa verið ræktuð tún en óljós merki svarðargrafanna sjást enn á stöku stað. Ofar og neðan við eru tún en utar (norðvestar) vegur að Hellu, innar er melur og skógreitur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 24

EY-054 Litli-Árskógur

30 hdr. 1712. Stærra-Árskógskirkjueign síðar Hólastólseign. Forn jörð og hefur snemma byggst frá Stóra Árskógi. Hér var bænhús. Einnig Minni Árskógur og Litliskógur. Í lok 19. aldar voru nokkur sjóbýli risin á Árskógssandi (samfelld byggð frá 1882) og hefur þar síðan risið þorp og búa þar nú um 130 manns. Árskógshreppur hefur keypt um 70 ha landræmu þar sem þorpið er. Sólvangur nýb. á 15 ha 1957. Einnig er nýbýlið Engihlíð að hluta byggt úr landi Litla-Árskógs.

Árskóga er getið í biskupasögu Guðmundar Arasonar. Þangað fór Guðmundur 1232 þegar hann snéri við úr ferð til Reykdæla er hann frétti að Reykdælir ætluðu að rísa á móti honum. Biskupasögur (1858), 552. Árskóga er einnig getið í Laurentinus sögu en þar var Guðrún Illugadóttir leyst undan biskupsbanni fyrir hjúskaparbrot. Biskupa sögur (1858), 853. Í Guðmundar sögu Dýra er Helgi Halldórsson sagður prestur á Árskógi 1188 og virðist það vera á Litla-Árskógi því þaðan flýði banamaður Helga yfir á Árskóg hinn ytra (Stóra-Árskóg) þar sem einhver Sumarliði bjó. Sturlunga saga I, 171-172.

1318 er Árskógs getið í máldaga Auðunnar biskups rauða Þorbergssonar fyrir Hólabiskupsdæmi en það vantar framan á máldagan landeignir kirkjunnar. bls. 454 DI II

1394 er bæjarins getið í máldaga Péturs biskups Nikulássonar. Þar er kirkjan í Árskógi sögð helguð hinum heilaga Jóhannis Baptista. Í máldaganum kemur fram að kirkjan á allt heimaland. Hún á einnig: "alla reka ad helmingi vidur Sela og fluttningar og aull aunnur fiorugogn ad helminge. og xij. fedmings skurd j saumu jord arliga. og naustzgiord æfinliga a Hauganesi ef vill med fiskveri. Tuttugu kugillda gelldfiar rekstur j faugru hliijd og ad auk svijnum og stodhrossum. grasalestu. huannskurdur. fuglveydur og fiska." DI III, 515-516.

1429 kemur fram í Vísitazíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar að kirkjan á allt heimalandið og að auki "liggr þar til hagi. kalfsskinn. soluabackæ, grvund. klæif. brattavællir. aas skogr. krossar. hamundarstadir. birnnones. selarbacki.". DI, IV, 375. Sama ár kemur fram í kirknatali Hólabiskupsdæmis að í Árskógi er prestur (DI IV, 381)

1430 veitir Jón Vilhjálmsson biskup á Hólum sveini sínum staðinn Árskóg í eitt ár. DI IV, 407.

1431 í vísitaziugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar liggja 15 bæir til kirkjunnar. DI IV, 465-466

1461 kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um Hólabiskupsdæmi að kirkjan á Árskógi á "allt heimaland. þetta j rekum. alla reka ath helminge vidr selaa oc flutningar oc aull aunnur fiorugaugn ath helminghe oc tolf fedmings skvrd i somu jord ærliga. oc naustzgiord æfinlega aa hauganesi ef vill med fiskveri." DI V, 262. Þá er einnig getið að prestur er í Árskógi. DI V, 360.

5-6. júli 1462 dæmir dómur 12 presta Hrafnagilssel á Þorvaldsdal löglega eign Möðruvallaklausturs en príor í Möðruvallaklaustri hafði kært prest í Árskógi fyrir að nota selið líkt og það varri eign

Árskógskirkju. DI V, 364-65.
4. júní 1473 selur Ólafur Grímsson Magnúsi Benediktssyni hálfa jörðina í Árskógi ásamt Hafralæk í Aðaldal og 5 hdr til fyrir Nautabú í Skagafirði. Í sölubréfinu segir: "kynni ok af ath ganga jordin aarskogur med laugum. þa skýllde aptur jialldazt fimmtan hundrut j annare jordu." DI V, 706-707
Samkvæmt þessu hefur helmingur Árskógs verið 15 hundruð.
1487 kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um bænhús og kirkjur í Hólabiskupsdæmi að bænhús í Árskógi er niðri. DI V, 356
1. og 2. júlí 1498 selur Nafi prior á Skriðu, fyrir hönd klaustursins Árskóg fyrir 30 hundruð til Gríms bónda Pálssonar. DI VII, 393.
6. maí 1512 gefur Þorleifur Grímsson Halldóri Sigmundssyni jörðina Árskóg hinn ytra. DI VIII, 375.
Samkvæmt þessu hefur Árskóg þá verið skipt upp.
1525 er Árskógskirkja talin upp í Sigurðarregistri. DI IX, 294
1917: 5.5 ha. 1/8 slétt. Garðar 400 m2. 1973: "Beitiland allgott. Afréttarland á Þorvaldsdal." BE II, 99
1990: "Slétt tún er umhverfis bæinn ofan þjóðvegarins en neðan hans taka við víðáttumiklir þýfðir lyngmóar niður að sjónum. Þar var fram á átjándu öld umtalsvert kjarrlendi og eldiviðartekja talin jörðinni til hlunninda." BE 1990, 290

EY-054:001 *Litli Árskógur* bæjarstæði bústaður 65°55.559N 18°22.112V
Gamli bærinn í Litla-Árskógi, sem merktur er inn á túnakort frá 1917 var 20 m norðvestan við það íbúðarhús sem nú stendur á bænum. Bakgarður er þar sem gamli bærinn var og ekki er hægt að sjá greinilegan bæjarhól á þessum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-054:002 heimild um bænhús 65°55.554N 18°22.120V
Engar sagnir eru uppi um hvar bænhúsið á Litla-Árskógi hefur staðið og Georg Hannesson man ekki eftir að þar hafi nokkru sinni verið komið niður á bein sem gætu gefið vísbendingu um staðsetningu þess. Líklegast er að bænhúsið hafi verið í námunda við bæinn en ekki sjáanlegar neinar vísbendingar á yfirborði hvar nákvæmlega það gæti helst verið.
(LITLI) ÁRSKÓGUR Á ÁRSKÓGSSTRÖND (ÁRSKÓGSÞING) (E) - BÆNHÚS
1487: er niðri DI V 356
1712: Kirkja eður bænhús hefur hjer að fornu verið, og sjest hjer enn tóftarúst með girðingum, og eru munnmæli að hjer hafi í fyrndinni sóknarkirkjan staðið og síðan færð verið að Stærra Árskógi; JbAM X: 103
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-054:003 heimild um útihús 65°55.556N 18°22.153V
Um 30 m ofan (SSV) við bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Það hefur þá staðið í túnjaðri, nálega þar sem nú er fjárhús og hlað framan við. Fjárhúsbygging og hlað framan við.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-054:004 heimild um útihús 65°55.569N 18°22.176V
Útihús var, samkvæmt túnakorti frá 1917, 20 m utan við annað útihús 003 og 50 m suðvestan (utan og ofan) við gamla bæinn 001. Húsið hefur verið 15-20 m neðan við steinsteypt útihús og 10 m ofan við lóðamörk við íbúðarhúsið á Litla-Árskógi. Sléttuð grasflöt.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-054:005 *Vaðhólshvammur* heimild um vað 65°55.403N 18°21.746V
"... liggur landareignin meðfram [Þorvaldsdalsá] frá ósi hennar upp í Vaðhólshvamm ..." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Vaðhólshvammur er til móts við Vaðhól í landi Stærri-Árskógs. Hvammurinn er fast innan við (ASA) heimreið að Brattholti, milli hennar og Þorvaldsdalsár. Götur lágu að vaðinu (sjá 005). Hvammurinn er hálfhringlaga, sléttur og grasi vaxinn. Upp úr hvamminum eru háir bakkar. Áin er auðveld yfirferðar á þessum stað þó ekki séu greinileg merki um vaðið. Hólmi er á ánni á þessum stað.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Ey I.1, 26

EY-054:006 *Grænatóft* örnefni 65°55.293N 18°22.309V
"... liggur landareignin meðfram [Þorvaldsdalsá] frá ósi hennar upp í Vaðhólshvamm [005] og að svokallaðri Grænutóft, eða girðingu, sem sett hefur verið á merkjunum þaðan í átt til fjalls." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Grænatóft er á merkjum. Hún er um 500 m SSV við bæ (001) en 380-390 m NNV við Brattavelli (Ey-054:001).

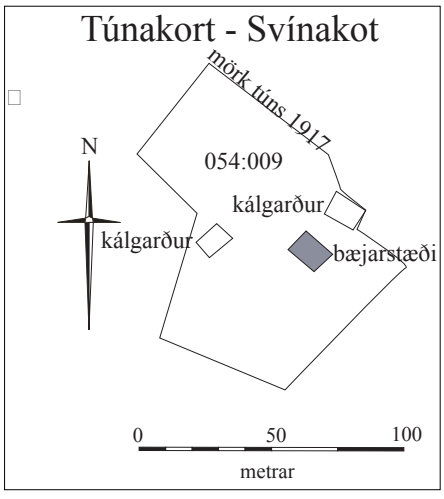
Nú er óljós þúst á þessum stað. Girðing liggur yfir hluta hennar og er hún nú í Brattavallalandi þar sem hún er innan við skurð sem nú skiptir merkjum. Þar sem tóftin var hafa nú verið sléttuð tún og einu merki Grænutóftar eru fagurgræn hæð.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 26

EY-054:007 *Torfhóll* örnefni rista 65°55.168N 18°22.854V
"Uppi við fjallsræturnar er Torfhóll á merkjunum og línan bein áfram þaðan." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Torfhóll er á merkjum Litla-Árskógar og Bröttuvalla, rúmum 900 m suðvestan við bæ 001. Svarðargrafir voru beggja vegna við merki. Melhóll en deiglent er umhverfis. Ekki sjást lengur merki greinilegra svarðargrafa eða torfristu.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Ey I.1, 26

EY-054:008 landamerkjagarður 65°55.971N 18°22.628V
"Norðurmerki þessarar jarðar voru jafnan miðuð við merkjagarð frá Garðabugum austur með Móalæk, og til fjallsins upp norðan við Eyjólfsengi í beina línu á Stórhólinn." - "enn ... auðrakinn milli fjalls og fjöru." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Í örnefnaskrá Hellu segir ennfremur:"Landamerki milli Hellu og Litla-Árskógar eru á fornum merkjagarði neðan frá Lækjarbakka og upp á Garðabauga (Garðabuga) skammt austan þjóðvegarins." Landamerkjagarður er greinilegur neðan (NNA) þjóðvegar og langleiðina niður að sjó. Garðurinn er beint á móti heimreið að Engihlíð. Hann er fyrst merkjanlegur um 30 m neðan við þjóðveg. Hann liggur að mestu um lyngivaxna móa.

Garðurinn er 2 m á breidd en 0,6 m á hæð. Hann er lyngivaxinn. Neðan þjóðvegar sést garðurinn á um 800 m löngum kafla. um 1 km ofan þjóðvegar sést hann einnig ofan við tún í Engihlíð á 200-300 kafla. Samtals má því sjá leifar garðsins á um 2 km löngum kafla.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 26 sbr. Ö-Árs, 29

EY-054:009 *Svínakot* garðlag býli 65°56.347N 18°21.026V

Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns (1712) segir: "Suinakot heita litlar girðíngar hjer niður í landinu. Ekki vita menn hvört þar hefur nokkurn tíma bygð verið, þó það sýnist líklegt af nafninu. Ekki má hjer bygð setja fyrir túnstæðis og heyskaparleysi." "Svínakot, byggt 1880, var nýlega skírt upp og heitir nú Árnes, er elsta býlið [á Árskógssandi] og nafn þess fornt. Það stendur norðan við votlendishvamminn Svínakeldur." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Í Vesturströnd Eyjafjarðar segir um sama stað: 1982: "Kot þetta hefur líklega verið á melabökkunum, norðan við lindasvæðið í Þorvaldsárgili, sem enn kallast Svínakeldur, eða þar sem nú er býlið Árnes, en það var bygt um 1880. Leyfum kotsins hefur að líkindum verið raskað." Svínakot eða Árnes eins og það er kallað nú, var þar sem nú stendur lítið, steinsteypt og bárujárnsklætt hús.

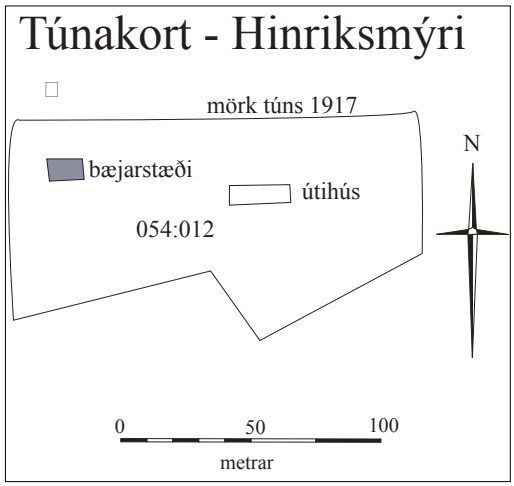
Steinsteypt hús á einni hæð stendur nú þar sem Svínakotsbærinn var áður. Umhverfis eru sléttuð tún. Tæpum 100 m neðar (norðar) sést túngarður sem liggur frá Þorvaldsá og að Aðalbraut. Garður þessi er hlaðinn úr torfi og er 150 m langur. Hann er 4 m breiður og er rofinn í miðju. Hann er ógreinilegur við Aðalbraut og hefur augljóslega verið sléttað úr honum norðan við götuna þar sem nú eru tún. Hugsanlegt er að garðurinn sé framhald annars garðlags sem liggur utar 036 en hann virðist þó ekki í beinu framhaldi og því skráður sér.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: JÁM X, 104, Ö-Ey I.1, 26 og Vesturströnd Eyjafjarðar, 190

EY-054:010 *Árskógssandur* heimild um lendingu 65°56.705N 18°20.733V
1712: "Heimræði er hjer, lendíng góð og skipsuppsátur, en ekkert skip gengur hjer vegna efnaleysis ábúanda." segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Lendingin var í fjöruborði innan við (austan) núverandi höfn á Árskógssandi en utan (vestan) við Þorvaldsá. Smágrýtt fjara.

"Þó að lending væri ekki góð á Sandinum var þar þó skerjalaus sandfjara, svo að snemma varð þar útróðrarstaður, ekki aðeins bænda í Litla-Árskógi heldur einnig annarra þar uppi á ströndinni og í Þorvaldsdalnum, vestan ár. Kotbýlum smáfjölgaði þar á nítjándu öldinni, einkum síðasta aldarfjórðunginn." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: JÁM X, 104 og Ö-Ey I.1, 28

EY-054:011 heimild um uppsátur 65°56.696N 18°20.740V
1712: "Heimræði er hjer, lendíng góð og skipsuppsátur, en ekkert skip gengur hjer vegna efnaleysis ábúanda." segir í JÁM. Uppsátrið var í fjöru innan við (austan) núverandi höfn á Árskógssandi en utan við (vestan) Þorvaldsá. Smágrýtt fjara.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: JÁM X, 104

EY-054:012 *Hinriksmýri* bæjarstæði býli 65°56.717N 18°20.729V
"Næstelst [af býlum á Árskógssandi] er býlið Hinriksmýri, reist 1882 og fyrstu árin fært til bókar undir nafninu Jerúsalem, sennilega af því að frumbygginn hét Salómon og hafði að viðurnefni hið sjaldgæfa nafn 'snjókóngur'. Innan fárra ára kom svo nafnið Hinriksmýri, er studdist við fornt örnefni staðarins, mýrarinnar meðfram Móalæknum, sem þar er neðst kallaður Hinriksmýrarlækur einkum eftir að býlið kom til sögu. [sbr. 013]" segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Enn er búið á Hinriksmýri og þar er nú steinsteypt hús, í norðurjaðri þéttbýlisins í Árskógssandi. Bærinn er 100-150 m suðvestan við hús Samherja og 20 m ofan (sunnan) við vegslóða sem liggur út úr þorpinu. Í Vesturströnd Eyjafjarðar segir: 1982: "Hinriksmýri og Lækjarbakki ... eru tvö af elstu býlunum á Sandinum, byggð 1880-1890, við ós Hinriksmýrarlækjar (Móalækjar). Þar munu vera einhverjar minjar frá þesum elstu tímum byggðarinnar á Sandinum." Engar leifar bæjarins sjást nú. Steinsteypt hús á sléttuð grasfleti. Samkvæmt túnakorti frá 1917 var eitt útihús innantúns og túnið 0.7 ha.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: JÁM X, 104; Ö-Ey I.1, 28, Vesturströnd Eyjafjarðar, 190 og Túnakort 1917

EY-054:013 *Árbakki* heimild um bústað 65°56.489N 18°20.857V
"Árbakki (byggður 1897) stóð fast við ána þar sem nú er göngubrúin." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. "Þar var reistur torfbær 1897." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Nú er steinsteypt íbúðarhús á svipuðum stað og torfbærinn Árbakki var áður. Bærinn var vestan við göngubrú sem nú er á ánni og 30-40 m austan við íbúðarhúsið Árbakka. Hæð í rennisléttu túni. Á henni er þýft og má sjá steina hér og þar. Umhverfis eru sléttuð tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 29; Ö-Árs, 29

EY-054:014 *Franklínsbúð* heimild um bústað 65°56.702N 18°20.836V
"Flest gömlu býlin stóðu undir melsendanum, eða utan í honum, en þau eru nú öll horfin. Þar voru Búðirnar þrjár, Franklínsbúð, Kárabúð (Pálubúð), og Kiddabúð, grafnar til hálfs inn í melinn, allar með lágri íbúð á "efri hæð"". segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Franklínsbúð var norðaustan við Aðalbraut þar sem hún beygir út með fjörunni. Nú grasbakki milli Aðalbrautar og fjöru. Ysta (vestasta) búðin af þeim sem hér fara á eftir (015-024).
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 29-30 sbr Ö-Ey I.1, 28

EY-054:015 *Kárabúð* heimild um bústað 65°56.700N 18°20.826V
"Flest gömlu býlin stóðu undir melsendanum, eða utan í honum, en þau eru nú öll horfin. Þar voru Búðirnar þrjár, Franklínsbúð, Kárabúð (Pálubúð), og Kiddabúð, grafnar til hálfs inn í melinn, allar með lágri íbúð á "efri hæð"." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Kárabúð var fast innan (austan) við Franklínsbúð, norðaustan við Aðalbraut þar sem hún beygir út með fjörunni. Nú er grasbakki milli Aðalbrautar og fjöru. Nákvæm staðsetning er ekki kunn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 29-30 sbr Ö-Ey I.1, 28

EY-054:016 *Kiddabúð* heimild um bústað 65°56.697N 18°20.818V
"Flest gömlu býlin stóðu undir melsendanum, eða utan í honum, en þau eru nú öll horfin. Þar voru Búðirnar þrjár, Franklínsbúð, Kárabúð (Pálubúð), og Kiddabúð, grafnar til hálfs inn í melinn, allar með lágri íbúð á "efri hæð"."segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Kiddabúð var innst (austust) búðanna þriggja, í námunda við þar sem nú er vegarslóði frá Aðalbraut og niður í fjöru. Húsið hefur verið norðan í melnum sem þarna er við sjó, um 30 m frá sjó.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 29-30 sbr Ö-Ey I.1, 28

EY-054:017 *Rósuhús* heimild um bústað 65°56.691N 18°20.806V
"Rósuhús (tvílyft timburhús) stóð austan undir Melnum, sunnan Lágarinnar, næst Sjóarnesi, en svo nefndust bakkarnir suður að ánni." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Húsið stóð í sama mel og Kiddabúð 016 en var norðaustan við hana. Húsið hefur verið neðan í melnum sem þarna er við sjó, um 30 m frá sjó.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 28 sbr. Ö-Árs, 30

EY-054:018 *Sigurvinshús* heimild um bústað 65°56.675N 18°20.836V
"Litlu sunnar og ofar [en Skarphéðinsbær - 019], var Sigurvinshús, þar sem nú er húsið Hólanes." (pósthúsið) "...efst í melbarðinu ..." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Sigurvinshús er samkvæmt Hannesi Vigfússyni sama hús og Hólanes. Hólanes er tvílyft timburhús, líklega númer 1 við Aðalbraut. Timburhús sem stendur á lítilli hæð við malbikaða götu í þéttbýlinu við Árskógssand. Húsið stóð áður á mel en melur þessi hefur verið sléttaður út til vesturs og liggur gatan þar nú.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 29 sbr. Ö-Árs, 30

EY-054:019 *Skarphéðinsbær* heimild um bústað 65°56.684N 18°20.846V
"Utar og neðar í melnum [en Sigurvinshús - 018] var Skarphéðinsbær (síðar Pétursbær)."segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. "... ofar [en 014-016], framan í Melnum fast við Lágina." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Húsið hefur verið 30-60 m utan og neðan við Aðalbraut 1, þar sem rutt hefur verið úr melnum sem þar var áður. Í grasi grónum mel.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 30; Ö-Ey I.1, 28-29

EY-054:020 *Norska húsið* 65°56.688N 18°20.800V
"Frá síldarárunum (Norðmannaárunum) var nafnið á súðbyrtu húsi, sem síðar var lengi samkomu og skólahús, Norskahúsið, sem stóð neðst í Láginni." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. "Niðri í lægðinni, eða undir ytri bökkunum, stóð norska húsið, tvílyft timburhús, er um langt skeið var samkomu og skólahús. Fyrst var það viðleguhús norskra síldveiðimanna, er höfðu þar vetursetu um skeið (frá 1883). Síðast var það sjóhús bænda og útgerðarmanna frá Litla-Árskógi og Brattavöllum, og rifu þeir það árið 19[47], er þeir voru að byggja sér nýja húsið, Pálmalund, vestan við Pósthúsið." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Norðaustan við Aðalbraut 1 var Norska húsið. Óræktarsvæði, 10-20 m ofar (sunnar) en kamburinn. Svæðið er vaxið njóla og grasi.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 30; Ö-Ey I.1, 28

EY-054:021 *Bíldalshús* heimild um bústað 65°56.696N 18°20.769V
"Fyrrum stóð Bíldalshús á Kambinum austur frá Norska húsi [020], þar sem nú eru fiskskúrarnir." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. norðaustan við Aðalbraut 1 var Norska húsið en Bíldshúsið var austur

frá Óræktarsvæði, 10-20 m ofar (sunnar) en kamburinn. Svæðið er vaxið njóla og grasi.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 30

EY-054:022 *Steinn* heimild um bústað 65°56.688N 18°20.631V
"Um ... (1890-95) stóð íbúðarhúsið Steinn uppi á ytri melnum." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Húsið var utar en Heljarþröm 023, brann 1896. Ekki er nákvæmlega vitað hvar húsið var en það var við fjörukambinn, utan við (austar) stóran grjóthól sem er í fjörunni skammt utan við þar sem Þorvaldsá rennur til sjávar. 20-30 m sunnan við sjávarmál, sendin og smágrýtt fjara.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 30; Ö-Ey I.1, 29

EY-054:023 *Heljarþröm* heimild um bústað 65°56.695N 18°20.770V
"Um 1884 var fyrsta býlið reist þarna [á ytri melnum austan við Norska húsið]. Það hét Heljarþröm og stóð rétt utan við Gilið (nú Svalbarð)." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Ekki er nákvæmlega vitað hvar húsið var en það var við fjörukambinn, við stóran grjóthól sem er í fjörunni skammt utan við þar sem Þorvaldsá rennur til sjávar. 20-30 m sunnan við sjávarmál, sendin og smágrýtt fjara.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 30 sbr. Ö-Ey I.1, 29

EY-054:024 *Íshúsið* heimild um íshús 65°56.684N 18°20.605V
"Á Kambinum austur að árósnum hafa staðið nokkur hús, allt frá Norðmannaárunum fyrir síðustu aldamót, svo sem beitingaskúrar, fiskgeymsluhús, og þar stóð Íshúsið, eitt hinna elstu hér á landi." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Í örnefnaskrá Árskógsstrandar segir: "Íshúsið (byggt 1896) stóð rúman áratug austur á Kambinum." Íshúsið var við fjöruna, skammt (um 20 m) utan (vestan) við þar sem Þorvaldsá rennur til sjávar. Sendin hæð ofan við fjöru.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 29; Ö-Árs, 30

EY-054:025 *Hylurinn* heimild um ferju 65°56.681N 18°20.594V
"Neðsti hluti Þorvaldsdalsárinnr heitir Hylurinn. Þar yfir var ferjað áður en Árbakkabrúin kom." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Ferjan var neðst á Þorvaldsdalsánni, skammt ofan við ósinn. Lítil árspræna greinist frá Þorvaldsá neðarlega vestan megin og á þeim stað er áin djúp en merki ferjunnar eru ekki greinileg lengur.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 30 sbr Ö-Ey I.1, 30

EY-054:026 *Melagötur* gata leið 65°56.426N 18°21.080V
"Uppi á melabörðunum eru hinar fornu Melagötur, fjölfarin leið milli Sandsins og sveitarinnar áður fyrr."segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Melagötur voru nálega þar sem Aðalbraut (malbikuð gata) er nú.
Malbikuð gata, sléttuð grasflöt er beggja vegna við. Nær Þorvaldsá eru móar. Gamla gatan er ekki greinileg.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 30

EY-054:027 *Móagötur* gata leið 65°56.497N 18°21.235V
"Móagötur liggja beint til bæjar í Litla-Árskógi þaðan sem þessir troðningar [þ.e. þessi og Melagötur - 026] mætast ofan við Sólvelli, en hverfa á köflum undir Sandsveginn nýja." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Móagötur lágu um móana frá sjó og í átt að Litla-Árskógi. Gatan var á svipuðum slóðum og Hafnargata liggur nú. Gatan lá í móum en nú er Móagata á svipuðum stað og sléttuð tún umhverfis stóran part af leiðinni. Móa- og Melgötur komu saman þar sem Aðalbraut sameinast Hafnargötu.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 30

EY-054:028 hleðsla sundlaug 65°56.181N 18°21.962V
"Alllangt útaustur á Móunum er ógetið um Móatjörnina við Móalæk. Þar var sundskýli um 1910 og kennt sund í tjörninni á vegum U.M.F. Reynis, hlaðinn upp allmikill stíflugarður og vatni veitt inn fyrir

hann úr læknum." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Sundlaugin er 300 m utan við (vestan) við þjóðveg að Árskógsströnd (þéttbýli) og 600 m neðan (norðan) við þjóðveg. Víðir hefur verið gróðursettur utan og neðan við tjörnina (vestan og norðan við). Annars eru móar umhverfis. Tjörnin er nú að mestu þornuð upp. Í henni vex stör.

Tjörnin er 150 X 100 m að stærð. Um 40 m langur torfhlaðinn garður stíflar tjörnina að vestan (utan) Hann er 3-4 m á breidd en 1 m á hæð. Garðurinn liggur úr norðri í 23 m en þá er 5 m langt í skarð hann áður en hann heldur áfram til suðurs.

Hættumat: hætta, vegna skógræktar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 31 sbr Ö-Árs, 31

EY-054:029 *Fjósavöllur* heimild um fjós 65°55.582N 18°22.195V
"Út og vestur frá bæ heitir enn Fjósavöllur, því að þar var sumarfjósið við túngarðinn, en annars voru kýrnar yfirleitt undir baðstofupalli, og mun það lengst hafa viðgengist í Árskógshreppi einmitt á þessum bæ." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Fjósvöllur var um 150 m utan og ofan (suðvestan) við bæ 001. Var þetta heiti á grasbletti en ekki man Hannes Vigfússon eftir tóft á því svæði. Engin merki sjást um gamla fjósið en nú eru á þessum stað sléttuð tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 31 sbr Ö-Ey I.1, 31

EY-054:030 *Göturnar* heimild um leið 65°55.525N 18°22.125V
"Suður frá [Beinrófu í túninu] lágu margfaldir troðningar, kallaðir Göturnar. Það var þjóðleiðin forna sunnan frá vaðinu yfir ána í Vaðhólshvammi." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Göturnar lágu inn (ASA) frá bæ 001 að Vaðhólshvammi (005). Ekki eru merki um göturnar lengur greinileg en þar sem þær voru eru sléttuð tún og umrót.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 31; Ö-Árs, 31

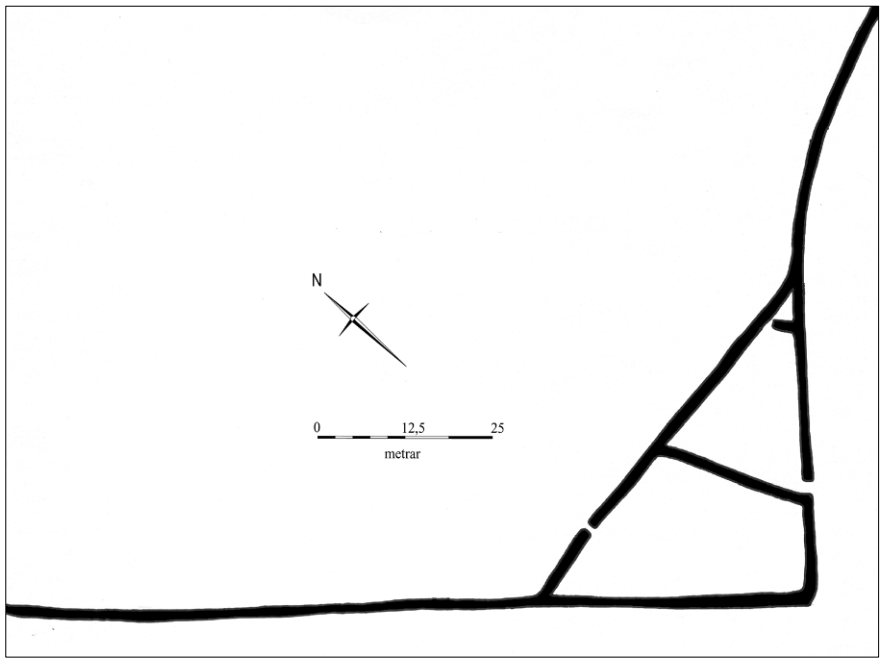
EY-054:031 *Hranareksmýri* sögustaður 65°56.715N 18°21.704V
"[á seinni hl. 19. aldar] lifði á vörum fólks forn sögn um Hinrik nokkurn, sem átti heima á Birnunesi, en var veginn vegna ójafnaðar gagnvart bóndanum á Hellu, sem hafði akra sína þarna við landamerkin og rak réttar síns með því að leggja að velli yfirgangsmanninn, sem reyndar hét Hrani en ekki Hinrik. Eftir þennan verknað hlaut staðurinn nafnið Hranreki eða Hranarek (sjá Svarfdælasögu). Þegar 'mýri' bættist aftan við, varð þetta stirðlegt í framburði: Hranareksmýri, og víxlaðist auðveldlega yfir í Hinriksmýri. Þegar svo atburðurinn fyrntist og Hinriks-nafnið var komið inn í málið, en ójafnaðarmaðurinn Hrani Kötluon á Birnunesi öllum gleymdur, skripluðu menn yfir til þess nafnsins, sem léttara var í munni. Þannig er Hinriksmýrarnafnið til orðið." Nú talið sama örnefni og Hinriksmýri. Enn er búið á Hinriksmýri og þar er nú steinsteypt hús, í norðurjaðri þéttbýlisins í Árskógssandi. Bærinn er 100-150 m suðvestan við hús Samherja og 20 m ofan (sunnan) við vegslóða sem liggur út úr þorpinu. Steinsteypt hús á sléttuðum túnbleðli er nú á þessum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 27-28 sbr. Ö-Árs, 30-31

EY-054:032 mannabein legstaður
"Forn mannabein fundust í brúarmelnum við Þorvaldsdalsá, ..." segir Haraldur Davíðsson á Stóru-Hámundarstöðum í bréfi til Þjóðminjasafns Íslands 1985. Samkvæmt örnefnaskrám er Brúarmelur norðan Þorvaldsdalsár þannig að hér virðist á ferðinni annar legstaður en kumlið í Stærra-Árskógslandi. Kristján Eldjárn Kristjánsson getur þessa staðar í bréfi sínu til Þjóðminjavarðar um kuml í Stærra-Árskógslandi. Hann skrifar“að hrossbein hafi fundizt í melhól norðan við Þorvaldsdalsá, fáum metrum norðan við fossinn.” Kristján sendi nokkur af þessum hrossbeinum suður (Þjms. 7708b). Staðurinn var aldrei rannsakaður. Ekki er ólíklegt að þarna hafi einnig verið kuml en þar sem staðurinn var aldrei rannsakaður er ekki hægt að skera úr um það.
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-054:033 garðlag 65°55.242N 18°23.105V
""Gerði" í Litla-Árskógi. Uppi á svonefndum Bölum (við Hraunið) sést garðlag á loftmynd og mótar fyrir einhverjum tóttum, en ekki er þetta nefnt í Örnefnaskrám." segir í Vesturströnd Eyjafjarðar. Garðlag sem minnir á Sveitalang sést um 950 m suðvestan við bæ 001. 20-30 m neðan við garðlagið, nálægt vesturenda þess er lyngi vaxin hæð, rúmlega 20 X 15 m að stærð. Hugsanlegt er að þar leynist mannvistarleifar. Garðlagið liggur um lyngivaxinn móa.

Garðlagið liggur frá merkjum við Brattavelli og út (til vesturs). Það er misgreinilegt, víða allt að því 4 m á breidd. Þó má merkja það í um 270 m til vesturs áður en það beygir upp hlíðina (til suðurs) og liggur þar til suðvesturs í hlykkjum í um 150 m ofan í lækjardrag. Þar hverfur garðlagið. Á þessum slóðum er mjög þýft en ekki eiginlegar tóftir.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Vesturströnd Eyjafjarðar, 190

EY-054:034 tóftir 65°55.573N 18°22.668V

"Í móunum NV frá bænum mótar einnig fyrir einhverjum rústum og garðlögum." segir í Vesturströnd Eyjafjarðar. Garðlögin eru fyrst merkjanleg ofan við efstu tún á Litlu-Árskógum. Þau eru um 300 m vestan við (innan og ofan við) bæ 001. Lyngivaxinn mói.

Garðlagið liggur í L. Það liggur frá túni í 27 m til VSV en þá er annað garðlag minna greinilegt frá því og til suðursí 80 m en það fjarar út 20 m utan við tún. Fyrrnefnda garðlagið liggur áfram í 260 m þar til það beygir í 90° til NNVog liggur í 150 m að merkjum. Norðvestan við merki hefur garðlagið verið sléttað í tún. Í horni garðlagsins eru þrjú hólf. Samtals mynda þau þríhyrning sem er 36 X 44 X 22 m að stærð. Garðlagið er víðast 4-5 m á breidd og 0,7 m á hæð. Það er lyngivaxið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Vesturströnd Eyjafjarðar, 190

EY-054:035 þúst 65°56.594N 18°20.973V
Þúst er 35 m utan við (vestan) Aðalbraut og 5 m ofan við (sunnan) en lóð við íbúðarhús nr. 12 við Aðalbraut. Umhverfis er sléttað tún.

Þústin er áberandi þar sem hún rís upp úr sléttlendinu. Innri skipan er þó með öllu ógreinileg. Hún er 8 X 9 m að stærð, á kafi í grasi. Hún er 0,4 m á hæð og ferningslaga.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-054:036 vegur 65°56.617N 18°21.492V
Vegur sést enn greinilega frá Hafnarbraut sem liggur að Árskógssandi (þéttbýlinu). Mannvirkið liggur til suðvesturs í átt að Hinriksmýri. Liggur um móa en hefur verið sléttaður í tún annars staðar.

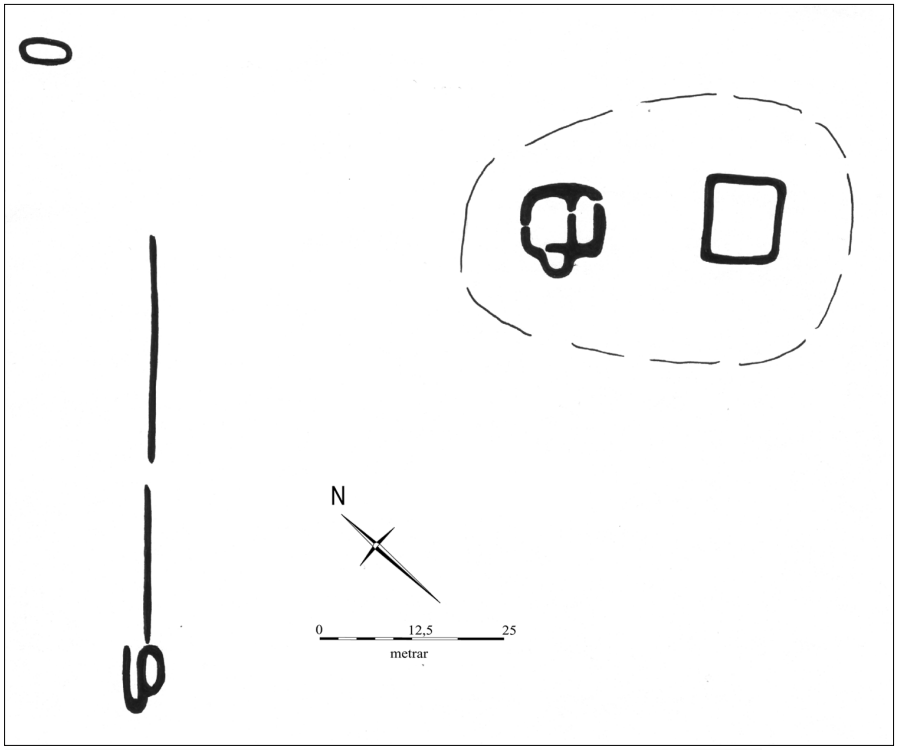
Mannvirkið er 4-5 m á breidd en 0,5 m á hæð. Það er um 400 m á lengd. Mannvirkið er flatt að ofan og líkist mest vegi, algrónum. Vegurinn hefur áður legið yfir túnin milli Sólvalla og Viðarholts því greina má hrygg í sléttuðu túninu þar sem hann hefur verið. EH 2010: Nánari úttekt minjavarðar Norðurlands leiddi í ljós að vegurinn er frá því um 1960 og því ekki fornleif í laganna skilningi.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-054:037 mógrafir 65°55.226N 18°22.642V
Stórar svarðargrafir eru fast við merki milli Litla-Árskógar og Bröttuvalla um tæpa 700 m SSA við bæ 001.
Grafirnar eru ofan túna. Umhverfis er þýft engi en austan merkja sléttuð tún. Grafirnar eru 1,5 m að dýpt en og eru á 60 X 30 m stóru svæði.
Hættumat: hætta, vegna sléttunar

EY-054:038 garðlag 65°55.491N 18°21.601V

Um 120 m ofan við þjóðveg, fast upp frá Þorvaldsá er garðlag. Garðlagið liggur um lyngivaxinn bakka að Þorvaldsá. Garðlagið er um 50 m á lengd en 1,5 m á breidd og 0,7 m á hæð. Það er lyngivaxið. Ekki er ljóst hvaða tilgangi það hefur gegnt en ekki er ólíklegt að það hafi verið einhvers konar vörslugarður.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-054:039 tóftir+garðlag 65°55.398N 18°22.742V

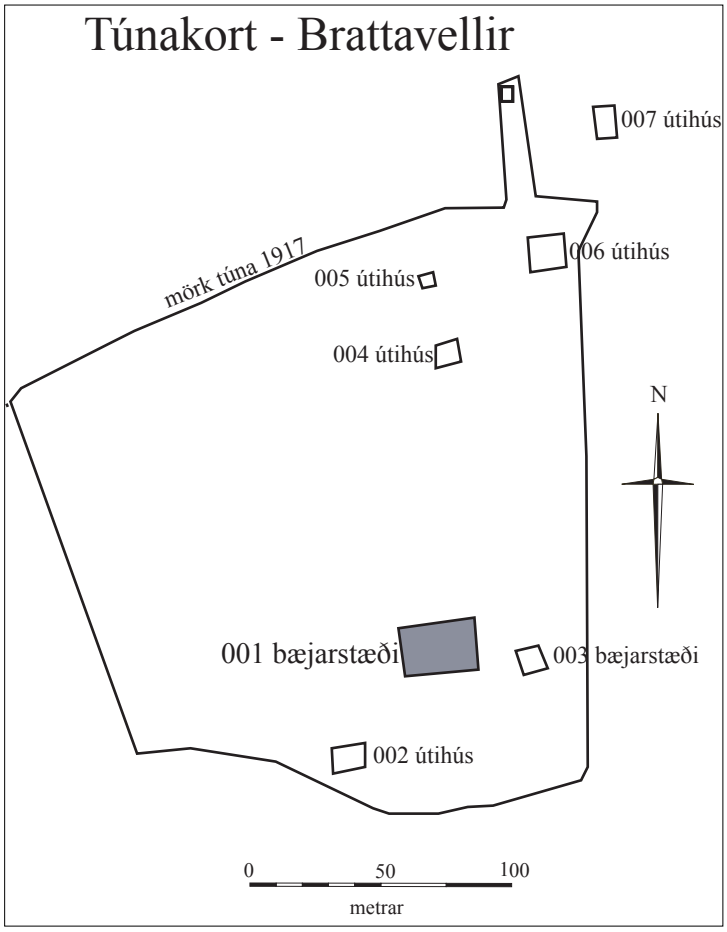
400-500 m beint ofan við (SSV) við bæ 001 eru tóftir og vallargarður. Tóftirnar eru fast ofan við efstu tún. Lyngi og grasvaxinn fjallshlíð. Á svæðinu eru fjórar tóftir auk 50-60 m langs garðlags. Við lýsingu er hverri tóft gefinn bókstafur til einföldunar. Norðvestast er einföld tóft (A) sem er 7,5 X 5 m að stærð og snýr norðvestur-suðaustur. Ekki er greinilegt op á tóftinni (þó hugsanlegt að það hafi verið á syðst á vesturvegg) en hún er úr torfi og nokkuð gróin. 27 m sunnan við tóftina er greinilegt garðlag sem liggur beint til suðvesturs upp hlíðina. Það er um 60 m langt en skarð er í það um miðbikið þar sem akslóði liggur í gegn. Við enda garðlagsins, á hæð er svo tvískipt tóft (B). Hún er 9 X 7 m að stærð og norðvestara hólfið er opið til norðurs. Tóftin er sigin og og gróin og engar grjóthleðslur sjást í henni. Um 50 m ANA við norðurenda garðlagsins er

Ein af tóftunum, horft til austurs

tóft sem virðist skiptast í þrjú hólf (C). Tóft þessi er á hæð um 20-30 m ofan við girðingu sem girðir af efstu tún. Tóftin er 12 X 12 m að stærð og er norðurhluti hennar nokkuð óskýr. Svo virðist sem op hafi verið á milli hólfa og einnig á norðvesturvegg tóftarinnar. Tóftin er mjög sigin og að nokkru hlaupin í þúfur. 12 m norðaustan við (C) er svo gerði (D). Það er ferhyrnt og 13 X 11 m að stærð. Gerðið er á sömu hæð og (C) og er einnig sigið og ógreinilegt á köflum.
Hættumat: hætta, vegna túnræktar

EY-055 Brattavellir

24 hdr. 1712. Stærra-Árskógskirkjueign síðar Hólastólsjörð. Átti hrísrif í Litla Árskógs landi gegn torfristu. Brattahlíð/Tunga hjáleiga frá um 1900 til 1926. Vallholt nýbýli 1919 en nú nytjað frá Brattavöllum.
Í Guðmundar sögu Dýra er sagt frá því að Þorgerður Þorgeirsdóttir hafi búið á Brattavelli í Þorvaldsdal 1188. Sturlunga sögur I, 171. Brattavalla er getið í Biskupasögu Guðmundar Arasonar. Þar segir frá för Guðmundar Arasonar til Svarfaðardals veturinn 1195. Í för með honum voru lærisveinar, m.a. “Vermundr, son Þorgríms af brattavelle;” Biskupa sögur, (1858), 441.
14. mars 1375 er Brattavalla fyrst getið í sölubréfi þegar Jón Ólafsson seldi Auðbrekku í Hörgárdal og hálfa Brattavelli fyrir Hóla í Eyjafirði. DI III, 296.
1429 kemur fram í Vísitazíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar að Brattavellir eiga sókn til Árskógar. DI IV, 375.
1461 Kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um kirkjuna á Kvíabekk að hún hefur tekið 3 kýr “biskupsins vegna” frá Brattavöllum. DI V, 257
23. janúar 1471 fær Runólfur Höskuldsson Ólafi biskupi og kirkjunni á Hólum Brattavelli og fleiri jarðir fyrir hórdæmi. DI V, 600.
1487 kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um bænhús og kirkjur í Hólabiskupsdæmi að bænhús á Brattavöllum er uppi. DI V, 356.
30. júlí 1479 koma Brattavellir fyrir í skipan Ólafs biskups Rögnvaldssonar um sálumessur. DI VI, 219
1525 eru Brattavellir eign Hólastóls skv. Sigurðarregistri. DI IX, 301.
1550 er bærinn enn eign Hólastóls skv. skrá um eignir Hólakirkju. DI X, 867.
1917: 3.8 ha. 1/4 slétt. Garðar 330 m2. 1973: "Beitiland lítið en gott. Afrétt á Þorvaldsdal." BE II, 102 **1990:** "... túnið liggur að mestu milli árinnar og fjallsins suður af bænum." BE 1990, 294

EY-055:001 *Brattavellir* bæjarstæði bústaður 65°55.094N 18°22.176V
Gamli bærinn á Brattavöllum sem merktur er inn á túnakort frá 1917 var á svipuðum stað og íbúðarhús stendur nú. Gamli bærinn sem merktur var inn á túnakortið þó ofar (vestar) en núverandi íbúðarhús, en báðir bærinir stóðu uppi á tímabili og var þá gangvegur sund á milli þeirra. Baklóð við íbúðarhúsið á Brattavöllum sem nú stendur. Ekki er greinilegur bæjarhóll.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-055:002 heimild um útihús 65°55.086N 18°22.187V
30 m ofan og innan við (VSV) við gamla bæinn 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Á þessum stað er nú steypt fjós, klætt bárujárni en eldri hús eru alveg horfin.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-055:003 heimild um bústað 65°55.095N 18°22.149V
15 m neðan (austan) við gamla bæinn 001 á Brattavöllum er merkt bæjarhús inn á túnakort frá 1917. Malarvegur er nú austan við íbúðarhúsið á Brattavöllum og engin merki bæjarhúsanna eru greinileg. Ekki er vitað hvaða hús stóð á þessum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-055:004 heimild um útihús 65°55.153N 18°22.194V
100 m utan (norðan) við bæ (001) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Lítil hæð er í sléttuðu túni á þessum stað, 5-10 m vestan við heimreið en engin ummerki sjást um útihúsið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-055:005 heimild um útihús
Útihús var samkvæmt túnakorti frá 1917, 125 m utan við (norðan) gamla bæinn 001 og tæpum 20 m utan við 004. Á sömu sléttuðu hæðinni í túni eins og 004. 5-10 m vestan við heimreið. Engin merki eru lengur greinileg um húsið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-055:006 heimild um útihús 65°55.161N 18°22.160V
Um 140 m utan (norðan) við gamla bæinn 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið var rúmum 25 m neðan við (norðar) við annað útihús 005. Húsið hefur staðið nálega þar sem nú er gömul útihúsasamstæða í landi Vallholts (úr steypu, bárujárni, timbri og torfi).
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

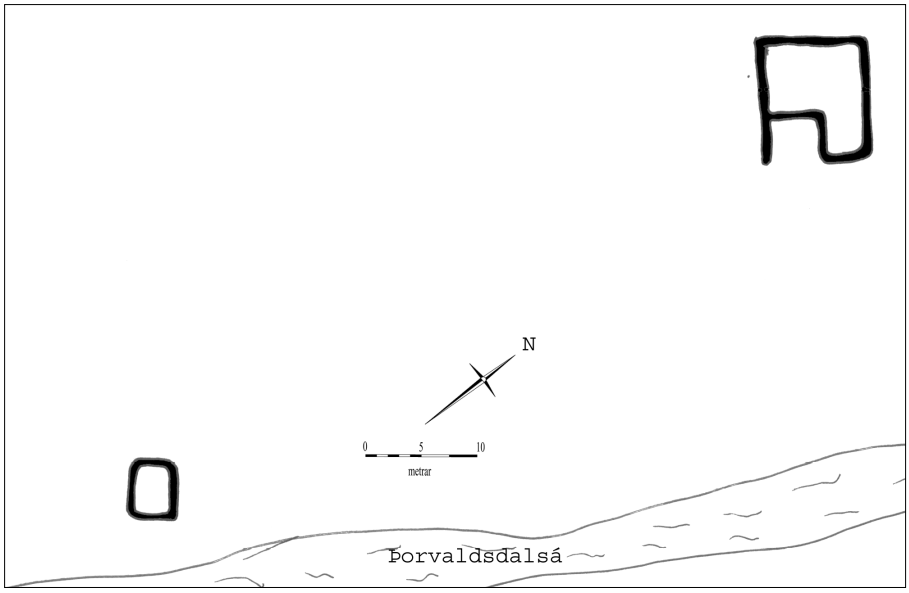
EY-055:007 heimild um útihús 65°55.175N 18°22.123V
190 m utan við (norðan við) gamla bæinn 001 og örlítið neðar (austar) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið var 30 m utan og neðan við 006. Húsið hefur verið nálega þar sem steinsteypt íbúðarhúsm (Vallholt) er nú.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-055:008 *Kot* heimild um býli 65°55.124N 18°22.829V
"Smáöldótt engjasvæði niðri á flatlendinu heitir Balir. Tóftabrot þar eru kölluð Kot, en með öllu óvíst er hvort þar hefur verið mannabústaður." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. "Munnmæli telja að þar hafi verið býli."segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Í Vesturströnd Eyjafjarðar er Kotinu lýst á eftirfarandi hátt (1982): "Um 1/2 km SV frá bænum eru tættur umluktar sporöskjulaga garði (skv. loftmynd) sem líklega er það sem í Örnefnskrá er kallað Kot, en líkist því að vera það sem Á.M. kallar þrælagerði." Nú er sléttað tún þar sem Kotið var. Það var sunnan við Torfhól 054:007, um 80 m sunnan við merki við Litla-Árskóg en tæpum 500 m VNV við bæ 001. Sléttuð hæð er í túninu þar sem Kotið var, önnur ummerki eru ekki greinileg.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 33: Ö-Árs, 28; Vesturströnd Eyjafjarðar, 190

EY-055:009 *Kvíamór* heimild um kvíar 65°54.700N 18°22.365V
"Um ... Þrætutungu fellur Stórilækur. Þar heitir líka Kvíamór." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Kvíar voru í Kvíamó, um 750 m suðsuðvestan við bæ 001. Þær voru um 50 m neðan við (austan) við vegslóða sem liggur inn að Kleif. Kvíarnar hafa verið nærri merkjum við Kleif. Sléttuð tún. Sigurlaug Gunnlaugsdóttir man eftir tóft á þessum stað en hún er nú horfin í tún. Hún hélt helst að tóftin væri af heystæði.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 28

EY-055:010 *Stefánsgarður* tóftir
"... í árhvamminum neðan túnanna, eru garðhleðslur nefndar Stefánsgarður. Hann er á Undirvelli." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Undirvöllur er heiti á skeifulaga hvammi við Þorvaldsá milli

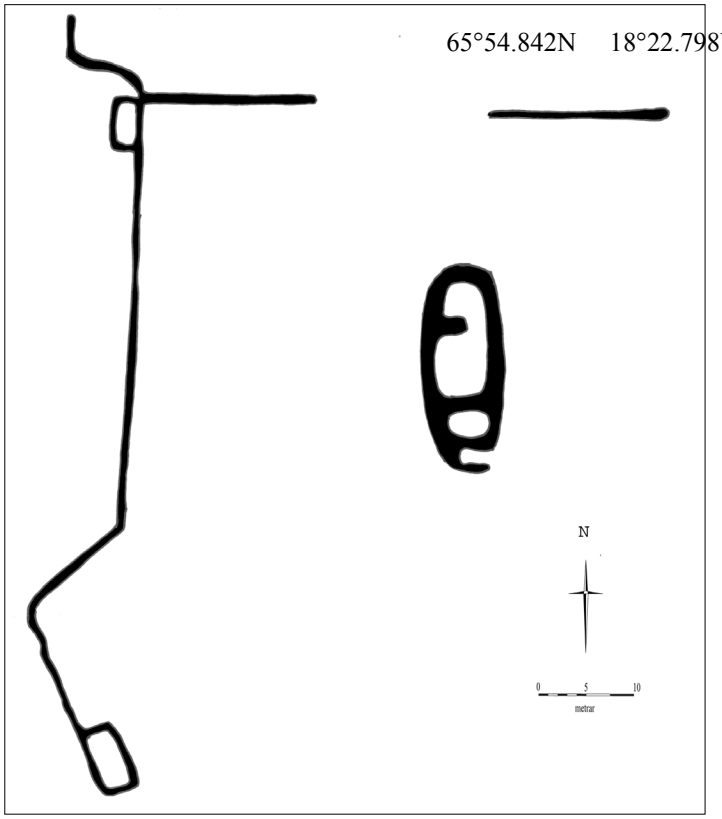
Brattavalla og Vallholts. Hvammurinn er sléttur og grasi vaxinn.

Tvær tóftir eru í hvamminum og eru 60 m á milli. Neðri tóftin (sú nyrðri) er 12 X 11 m að stærð. Innan hennar eru leifar lítils kofa 3 X 3 m að stærð og er hann opin til austurs (að á). Frá þessari tóft og að á eru um 30 m. 60 m suðvestan við þessa tóft er önnur minni. Hún er 5 m vestan við Þorvaldsá og er 7 X 6 m að stærð, einföld og ekki er greinilegt á henni op. Ekki sjást leifar garðlags í hvamminum.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 34; Ö-Árs, 28

EY-055:011 frásögn af stekk 65°54.857N 18°22.240V
Stekkur var þar sem nú eru sléttuð tún, 20-30 m neðan við (austan) vegslóða að Kleif og 440 m sunnan við bæ 001. Á þessum stað eru nú sléttuð tún og er hæð þar sem stekkurinn var. Önnur ummerki eru ekki greinileg.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

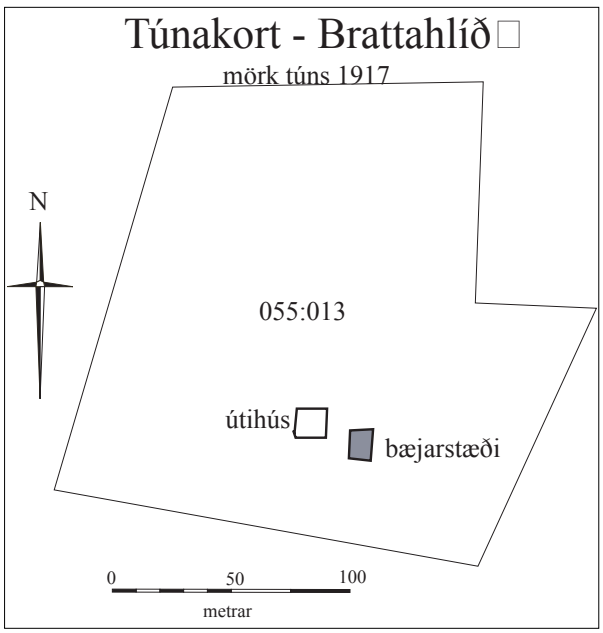
EY-055:012 tóftir+garðlag sel 65°54.842N 18°22.798V
Sel er enn greinilegt um 660 m suðvestan við bæ 001. Það er á lágum hól ofan við tún (en 50 utar við ná þó einhver tún ofar). Selið er um 350 m ofan við slóða sem liggur inn að Kleif. Selið er í grösugum haga en 100 m ofar tala grýttir hólar við.

Seltóftirnar eru greinilegar á hæð en ofan og utan við þær er garðlag og eru 2 hólf sambyggð því. Seltóftin er um 21 X 7 m að stærð og snýr norður-suður. Veggir þess eru um 0,3 m á hæð og það er alveg gróið. Selið skiptist upp í fjögur hólf. Syðsta hólfið er opið til austurs en ekki eru önnur op á útveggjum. Milli nyrsta og næst nyrsta hólfsins er op. Um 40 m ofan við selið er mikið garðlag sem liggur norður-suður. Syðst er 9 X 5 m stórt hólf byggt upp við garðlagið en frá því liggur það í um 80 m áður en hægt er að merkja annað hólf sem byggt er við vallargarðinn utanverðan 8 X 4 m að stærð. Um svipað leyti liggur styttra garðlag frá vallargarðinum og niður brekkuna. Það er greinilegt á 20 m kafla en verður þá ógreinilegt í mýrinni (á um 20 m kafla) en er aftur greinilegt í um 20 m neðar. Hægt er að greina stærra garðlagið um 17 m lengra til norðurs áður en það fjarar alveg út. 12

Hættumat: engin hætta

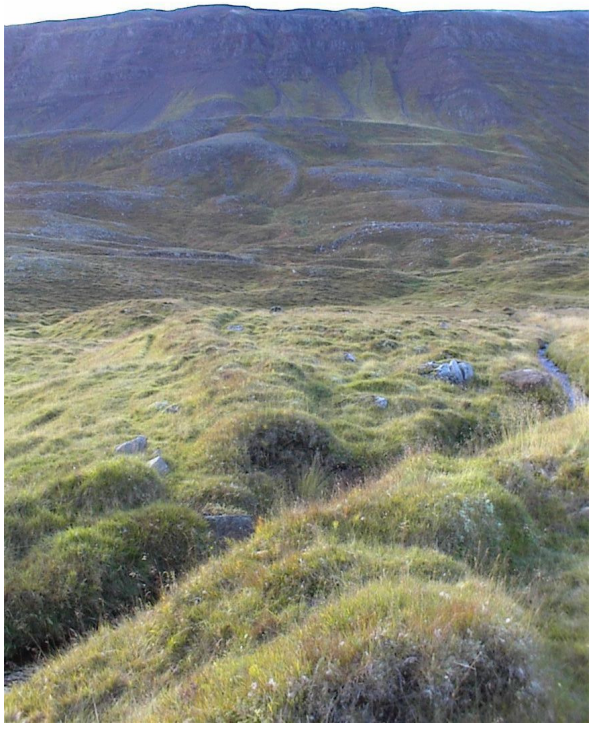
EY-055:013 *Brattahlíð* frásögn af bústað 65°55.203N 18°22.552V

Brattahlíð/Tunga hjáleiga frá um 1900 til 1926. Það var um 100 m sunnan við merki við Litla-Árskóg, fast vestan við skurð sem nú liggur norður-suður í túninu. Býlið var um 350 m norðvestan við bæ 001. Nú eru rennislétt tún á þessum stað og engin merki býlisins greinileg. Rétt vestan við bæinn var útihús og eru merki þess einnig alveg horfin.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-055:014 heimild um mógrafir
65°55.132N 18°22.912V
Sigurlaug Gunnlaugsdóttir man eftir svarðargröfum um 560 m vestan við bæ, ofan við Torfhól 054:007. Ekki eru greinileg merki svarðargrafanna nú en þær voru í mýri sem er milli melhóla.
Hættumat: engin hætta

EY-055:015 landamerkjagarður 65°54.740N 18°22.482V

Landamerkjagarður, horft til vesturs

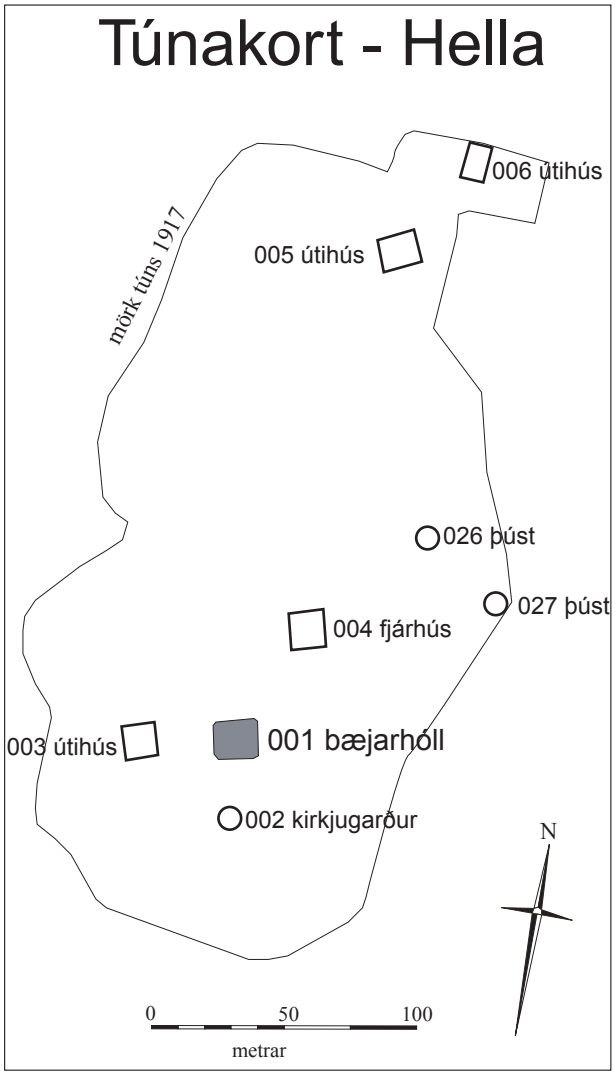
Garðlag er merkjanlegt um 20-30 m ofan við bílslóða að Kleif og til norðvesturs. Það liggur um þýfðan og grasgefinn haga. Garðlagið sést fyrst um 20-30 m ofan við bílslóða að Kleif. Það liggur svo um 60 m til norðvesturs þar til um 30 sunnan við Stóralæk. Þá verður garðlagið ógreinilegt en má aftur greina það norðan Stóralæks þar sem það liggur upp með læknum á um 30 m kafla áður en það sveigir suður fyrir hann á ný og liggur upp hlíðina.

Garðlagið er ekki fjarri merkjum við Kleif og er líklegt að það hafi áður verið merkjagarður þó nú sé það eilítið norðar en núverandi landamerki. Það er um 650 m langt en er ógreinilegt ofarlega í hlíðinni. Það er mest um 0,6 m á hæð en 1,5-2 m á breidd.
Hættumat: engin hætta

EY-055:016 heimild um bænhús
1487 kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um bænhús og kirkjur í Hólabiskupsdæmi að bænhús á Brattavöllum er uppi. DI V, 356. Ekker er vitað um staðsetningu bænhússins.
Heimild: DI V, 356
Hættumat: hætta vegna ábúðar

EY-066 Hella

30 hdr. 1712. Hólastólsjörð. Getið í Svarfdælasögu og Valla-Ljóts sögu sbr. Bollaþátt og Landnámu. Á Hellu var hálfkirkja. Hákarlaútgerð var rekin frá Hellu á 19. öld. Gilsbakki og Lækjarbakki voru sjóbýli með grasnyt en Hellugerði var hjáleiga í um 30 ár til 1927. Hella á ekkert land til fjalls.
1487 kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um bænhús og kirkjur í Hólabiskupsdæmi að hálfkirkja er niðri á Hellu. DI V, 356
24. maí 1486 erfir Sveinn Sumarliðason eftir afa sinn Eirík Loftsson á Grund margar jarðir, m.a. Kross og Hellu. DI VI, 571.
23. maí 1514 má sjá að sölubréfi að Hella er eign Þorsteins Finbogasonar.
1550 er bærinn eign Hólastóls og metinn á xl hdr. skv. skrá um eignir Hólakirkju. DI X, 867.
1552 er Hella talinn upp með þeim eignum sem Hólastóll eignaðist í tíð Jóns Arasonar. Metin á 40 hdr. DI XII, 461. Jörðin er aftur talin upp í reikningi Hólastóls 1569 (DI XV, 227) og 1570 (DI XV, 459)
1712 léði Hella skipstöðu til Krossa fyrir nautabeit á sumar. JÁM X, 102.
1917: 4.0 ha. 5/6 slétt. Garðar 2400 m2
1973: "Sauðfjárbeit er góð og fjörubeit nokkur, afrétt á Þorvaldsdal." BE II, 95
1990: "Mikið af [Hellulandi] er óræktað mólendi en túnin breiða úr sér á flatlendinu norðan til í landareigninni upp frá bænum og út í Reistsvík innan við Fagurhöfðann. Smávægileg hlunnindi hafa Hellubændur fyrrum haft af reka sem skolaðist á land í víkinni." BE 1990, 280

EY-066:001 *Hella* bæjarhóll bústaður 65°56.542N 18°23.784V
Gamli bærinn á Hellu, sem merktur er inn á túnakort frá 1917, stóð nálega þar sem nú er fjós. Steinhús var byggt framan við (sunnan) við gamla bæinn en það brann síðar. Bærinn stóð á lágri hæð, vart er hægt að tala um bæjarhól. Á hæðinni eru nú nýja íbúðarhúsið, fjós og hlað. Steinhúsið sem byggt var á eftir gamla bænum brann og var rifið að hluta en neðsti hlutinn stóð eftir og fjós var byggt við.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-066:002 kirkjugarður útkirkja 65°56.528N 18°23.766V
HELLA Á ÁRSKÓGSSTRÖND (ÁRSKÓGSÞING) (E) - HÁLFKIRKJA
1487: er niðri DI V 356.

Bænhúsið og kirkjugarðurinn hafa verið á hlaðinu, sunnan og suðvestan við gamla bæjarstæðið og norðvestan við núverandi íbúðarhús frá 1958. Á þessum stað er nú hlað og heimreið að Hellu.

Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson fornleifafræðingar grófu í kirkjugarðinn við bænhúsið 1989. Í skýrslu þeirra um uppgröftinn segir: "Í júní 1989 var unnið við jarðvegsskipti í hlaði á Hellu á Árskógsströnd. Við jarðraskið fundust mannabein og var þjóðminjasafni tilkynnt um fundinn. Árið 1983 hafði einnig verið komið niður á mannabein þegar grafið var fyrir rafmagnslögn í bæinn. Þá fundust 5 beinagrindur sem sendar voru til þjóðminjasafns. Einnig höfðu komið í ljós sex grafir á sama stað skömmu eftir aldamótin 1900 og munu þær hafa legið saman í skipulegum röðum (Jóhannes Óli Sæmundsson 1978, 22). Alls hafa því 15 kristnar grafir fundist í hlaðinu, sunnan og suðvestan við

gamla bæjarstæðið og norðvestan við núverandi íbúðarhús frá 1958. Hálfkirkja var á Hellu á miðöldum, þjónað frá Stærra-Árskógi, og var hún fallin 1487 (DI V, 356). Engar aðrar heimildir eru til um hálfkirkju á Hellu en einsætt er að grafirnar sem komið hafa í ljós í hlaðinu á Hellu muni vera úr grafreit við kirkju þessa. Mokað var yfir grafirnar sem vart varð við í júní 1989 en þar sem ástæða þótti til að afla frekari upplýsinga um beinin sem send höfðu verið til safnsins 1985 og til að staðfesta að beinin væru örugglega úr kristnum grafreit lét Þjóðminjasafn gera athugun á staðnum og fór hún fram 1. og 2. september 1989. Grafnir voru tveir skurðir í og við hlaðið á bænum (sjá mynd 3). Skurður A var tekinn til að rannsaka beinin sem fundust höfðu við jarðraskið, en skurður B til að kanna syðri mörk grafreitsins. Skurður A: Við jarðvegsskiptin í hlaðinu höfðu um 30 40 sm af mold verið skafnir ofan af yfirborði og fyllt síðan með möl. Grafið hafði verið niður að beinunum og mölin síðan sett yfir þau. Þegar uppgröfturinn hófst var allstórt svæði opnað við suðvesturbrún hlaðsins þar sem mannabeinin höfðu fundist fyrr um sumarið. Vestarlega í skurðinum var komið niður á þrjá steina er gætu verið úr hleðslu. Þeir lágu í röð frá norðri til suðurs og snéru sléttri hlið í austur. Í kringum steina þessa var moldin dökkbrún en annarsstaðar í skurðinum var hún mun ljósari. Við norðurbrún skurðarins vottaði fyrir móösku, brenndum beinum og kolaflekkjum. Gjóskulag sem einnig fannst í skurði B og fjallað er um hér að neðan, fannst í stórum flekkjum austan við steinana. Eftir allnokkra leit fundust mannabeinin aftur. Þau lágu austan við miðju skurðarins. Grafirnar voru þrjár og snéru allar í austur vestur. Tvær lágu samsíða en hin þriðja var austan við þær. Beinin voru alls ekkert morkin en hinsvegar voru mörg þeirra brotin og úr lagi færð vegna rasks á svæðinu. Vel mótaði fyrir útlínum grafanna þar sem þær höfðu verið grafnar ofan í jökulruðninginn, og sáust lítilfjörlega viðarleifar í brúnunum á öllum gröfunum. Í gröf 1 var næsta óhreyfð beinagrind. Hún lá á bakinu en höfuðkúpan hafði orðið fyrir hnjaski og snéri öfugt, þ.e. andlitið snéri niður, og nýlegt sár var í hnakka. Hægri hönd lá kreppt á brjósti, en hin vinstri á kvið. Lengd 155 160 sm. Í gröf 2 lá beinagrindin á hægri hlið utan í norðurhlið grafarinnar. Höfuðkúpa og rifbein voru brotin af seinni tíma hnjaski, upphandleggir lágu niður með hliðum, en hendur í kjöltu. Tennur slitnar en óskemmdar. Lengd 150 155 sm. Svæðið í kringum gröf 3 hafði orðið fyrir meira raski en önnur og var beinagrindin mjög úr lagi færð. Höfuðkúpan var mölbrotin. Þær tennur sem sáust voru slitnar en óskemmdar. Við höfuðkúpuna lágu fjórir hálsliðir og nokkrar beinflísar. Ekki vottaði fyrir hryggjarliðum né rifbeinum, en um 50 sm austan við hauskúpuna lágu lærleggir og sköflungar, auk nokkurra minni beina er gætu verið fingurbein. Afstaða þessara beina bendir til að þau tilheyri öll sömu beinagrindinni og hefur miðja hennar sennilega horfið við skurðgröft á þessari öld.

Skurður B: Grafinn var skurður í túnstubbinn vestan við núverandi íbúðarhús. Suðvesturhorn hans var 8 m í vestur frá norðvestur horni íbúðarhússins. Hann var 50 cm breiður og 5,3 m langur, með norðurenda í skurðinum frá 1983 (sem lá í norðvestur frá norðvestur horni íbúðarhússins). Undir grasrót, sem er allþykk á þessum stað, er á kafla sunnantil í skurðinum gjóskulag, 3 4 sm þykkt, gulleitt en dekkra efst. Guðrún Larsen athugaði sýni af þessu lagi og taldi að það væri sennilega H4 enda finnst það í sömu þykkt á þessum slóðum (Guðrún Larsen og Sigurður Þórarinsson 1977, Mynd 3. s. 31). H4 er forsögulegt gjóskulag frá um 2500 f.kr. (sama heimild, Table II s. 41). Gjóskulagð er í rauðleitri mold og eru um 30 sm frá því niður á gráleitan jökulruðning. Rauðleita moldin var allsstaðar undir grasrótinni en um miðjan skurðinn voru óglögg skil í hana; sunnan við þau var hún algerlega óhreyfð en norðan við þau hreyfð og blönduð tætlum af öskulaginu, örlitlu af móösku og viðarkolum. Í þessu lagi fundust nokkur dýrabein á stangli, svo og eitt krítarpípubrot upp undir grasrót. Nyrst í skurðinum var komið niður á mannabein á 45 sm dýpi. Í skurðinum sáust 2 sköflungar og hægra lærbein en það vinstra vantaði (gröf 4). Þar sem vinstra lærbeinið hefði átt að vera var þess í stað kjálki með heilum en mikið eyddum tönnum. Sköflungarnir og lærbeinið voru auðsjáanlega á sínum stað, en eitthvað hefur komið fyrir vinstri hlið beinagrindarinnar og þar hefur kjálkinn lent. Ekki er víst kjálkinn sé úr sama manni og leggjabeinin. Af stærðinni að dæma virtust þau vera úr stærri manni en kjálkinn, þó auðvitað sé erfitt að dæma um slíkt eftir augnmáli. Allt í kringum þessi bein voru viðarleifar og með suðurhlið beinagrindarinnar mjög fúin fjöl upp á rönd. Engin slík var norðan við gröfina. Ekki sást móta fyrir niðurgrefti fyrir gröfinni í sniði, en ofan á beinagrindinni var rauðleita moldin þó meira blönduð en til hliðanna og þar í örlítið af sandi eða grús. Undir beinagrindinni voru 3 4 sm af rauðleitu moldinni, en þar undir var jökulruðningurinn. Um 45 sm norðan við beinagrindina, og á sama dýpi og hún, fannst hryggjarliður úr manni og rétt norðan við hann stæðileg fjöl á ská upp á rönd með sömu stefnu (austur vestur) og fjölin sem var sunnan við beinagrindina. Allt of langt er þó á milli þeirra (um 80 cm, sjá mynd 5) til að þær geti verið úr sömu kistu. Allnokkuð af fúnum viðarleifum var þó á milli fjalanna og eins norðan við þá nyrðri. Engar viðarleifar fundust sunnan við syðri fjölina, fyrir utan lítinn fjalarbút í grasrótinni um 1 m sunnan við beinagrindina og mun hann ekki vera gamall. Hryggjarliðurinn og viðarleifarnar nyrst í skurði B eru mögulega úr sömum gröf eða gröfum sem beinagrindurnar fimm voru teknar uppúr árið 1983. Efst í róti úr þeim skurði fannst einnig jaxl úr manni sem gæti átt heima með einni af þeim beinagrindum. Ástæðulaust þótti að leita kirkjugarðsveggjar frekar til suðurs, þar

sem ljóst var að honum og öllum efri hluta kirkjugarðsins hefur verið jafnað út. Frekara jarðrask er ekki fyrirhugað í hlaðinu á Hellu og voru beinagrindurnar því ekki teknar upp heldur látið nægja að hreinsa frá þeim, ljósmynda þær, mæla og teikna. [...] Á Hellu á Árskógsströnd hafa á þessarri öld fundist samtals 15 beinagrindur, þar af hafa 4 verið skoðaðar við uppgröft. Óvíst er um nákvæma staðsetningu beinagrindanna 6 sem fundust rétt eftir aldamótin síðustu en lýsing á þeim fundi, "skammt sunnan við ... íbúðarhúsið frá 1934" (núverandi verkstæði) bendir til að þær hafi verið á sömu slóðum og beinagrindurnar sem fundust 1983 og 1989. Beinagrindurnar sem fundust 1989 horfa allar í austur og þær 5 sem fundust 1983 munu einnig hafa snúið þannig. Um legu handa verður ekki dæmt nema í gröf 1 en þar er vinstri hönd á kviði en sú hægri hefur líklega hrærst úr stað. Það getur því ekki leikið vafi á um að þetta er grafreitur hálfkirkjunnar sem var á Hellu á miðöldum. Ekki fundust neinar vísbendingar um aldur grafanna en með því að hálfkirkjan hefur verið fallin 1487 er líklegast að grafirnar séu eldri en það. Auðvitað er ekki loku fyrir skotið að kirkjan hafi verið reist við aftur og að hún hafi staðið fram á 16. öld og jafnvel þá 17. en smákirkjur voru heldur á fallanda fæti frá 15. öld og verður að telja þann möguleika ósennilegan. Það er því mögulegt að grafið hafi verið í kirkjugarðinn á Hellu frá 11. öld og fram á þá 15. en nær verður ekki farið um aldur beinanna. Á gamla bæjarhólnum á Hellu standa nú útihús og var það syðsta (verkstæði) byggt sem íbúðarhús 1934. Kirkjugarðurinn er suðsuðvestan við bæjarhlaðið eins og það hefur verið þegar torfbærinn stóð. Kirkjustæðið hefur orðið fyrir miklu hnjaski í tímans rás, allar beinagrindurnar sem skoðaðar voru 1989 voru meira eða minna úr lagi færðar og nú eru ekki eftir nema neðstu 10 20 sm af gröfunum en allur efri hluti garðsins hefur verið sléttaður út, og nemur lækkunin sennilega meira en einum metra. Leifar kirkju og kirkjugarðsveggjar eru því horfnar, en vel er hugsanlegt að fleiri grafir gætu leynst undir hlaðinu á Hellu. Þó ekki verði margt sagt um þennan kirkjugarð er ástæða til að reyna að átta sig á takmörkum hans og eins hvar kirkjan hefur staðið. Í skurðinum sem grafinn var 1983 og lá í norðvestur frá norðvesturhorni núverandi íbúðarhúss fundust 5 beinagrindur. Þær lágu nokkuð þétt allt undir vesturbrún núverandi heimreiðar en þar vestan við fundust engar grafir. Takmörk kirkjugarðsins í vestur eru því þar við eða litlu vestar. Í sniði í skurði B sáust skil í rauðleitu moldina um 1,5 m sunnan við gröf 4. Takmörk kirkjugarðsins í suður eru því líklega þar um kring. Þegar grunnur var tekinn fyrir núverandi íbúðarhúsi 1958 komu engin bein upp. Kirkjugarðurinn hefur því ekki náð lengra í suðaustur en að þeim grunni. Fyrir nokkrum árum var grafinn skurður þvert yfir hlaðið frá norðaustur horni bakdyraskúrs íbúðarhússins og undir suðausturhorn núverandi verkstæðis. Í honum fundust engin bein. Takmörk kirkjugarðsins í austur liggja því fyrir vestan þá línu. Hvort sem kirkjugarðurinn hefur verið hringlaga eða ferningslaga þá eru norðurmörk hans samkvæmt þessu um 20 m norðan við núverandi íbúðarhús. Samkvæmt þessu hefur flatarmál garðsins verið um 300 400 m2. Miðja þessa flatar er einmitt rétt sunnan við grafir 1 3 þar sem engar grafir fundust á allnokkru svæði. Verður að teljast líklegt að þar hafi kirkjan staðið. Steinarnir þrír sem fundust á þessum stað og litamunurinn á moldinni í tengslum við þá, í svipaðri hæð og botn grafanna, geta þó tæplega verið leifar kirkjugrunns nema grafirnar hafi verið mjög grunnar. Gildi þessara niðurstaðna er fyrst og fremst að þær styrkja aðrar vísbendingar um að almennt hafi verið grafið við útkirkjur og bænhús á Íslandi á miðöldum - á sama tíma og ritheimildir benda til að líkagröftur hafi verið sérréttindi sóknarkirkna. Hinn mikli fjöldi grafa í kirkjugarðinum á Hellu bendir til að þar hafi heimamenn að jafnaði verið grafnir þó ekki verði með neinni vissu sagt hversu lengi það hefur haldist. [...] Að lokinni minniháttar rannsókn á beinafundum sem komið hafa í ljós á bæjarhlaðinu á Hellu hefur fengist staðfesting á að þar er forn grafreitur. Á Hellu var hálfkirkja á miðöldum og eru þessar minjar því líklega frá þeim tíma. Þó að á Hellu hafi aldrei verið sóknarkirkja, er þessi beinafundur ekki óvæntur eða óvenjulegur, enda hafa mannabein víða fundist við jarðrask á þeim stöðum þar sem bænhús eða útkirkjur stóðu. Leifar bænhúss og grafreits á Hellu er því enn ein vísbending um að á miðöldum var fólk einnig jarðsett við hálfkirkjur." Við uppgröftinn fundust látúnslampi, brot af krítarpípu, jaxl úr manni og nokkur kindabein.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: AF & OV: Skýrsla uppgröft á Hellu

EY-066:003 heimild um útihús 65°56.540N 18°23.799V
20 m ofar (sunnar) en bær 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Á þessu svæði er nú sléttuð hæð og í henni miðri eilítil dæld. Heimildamaður man eftir tóftarbroti á þessum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-066:004 heimild um fjárhús 65°56.562N 18°23.751V
Um 25 m norðvestan (utan og neðan) við bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Þar stóðu fjárhús á svipuðum stað og yngri fjárhús eru nú. Húsin voru á svipuðum stað og fjárhús standa nú. Nú

eru nýleg fjárhús á þessum stað, umhverfis eru sléttuð tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-066:005 heimild um útihús 65°56.636N 18°23.820V
175 m vestan (utan) við bæ 001 og örlítið neðar, var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Hæð í sléttuðu túni. Þar vex ljósleitara gras en í túnunum umhverfis.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-066:006 heimild um útihús 65°56.654N 18°23.804V
220 m norðvestan (utan og neðan) við bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið hefur verið þar sem nú er hæð í sléttuðu túninu, um 10 m innan við skurð sem liggur eftir túninu endilöngu.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-066:007 *Reitsvík* heimild um lendingu 65°56.762N 18°24.231V
"Við merkin að norðvestan er breið vík ... Heitir hún Reitsvík ... Bakkarnir umhverfis þessa vík, það sem snýr að Hellu, heitir Hellureitur eða Reitur. Úr þeirri lendingu var fyrrum nokkurt útræði, en sífelldum vandkvæðum háð, sökum þess hve víkin er opin fyrir hafáttinni. Er þar sjaldan bárulaust." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar "[í Reitisvík] er Hellureitur, í daglegu tali heimamanna nefndur Reiturinn. Þaðan var útræði, en stopult nokkuð, því að víkin gapir móti hörðustu hafáttinni, afdrep ekkert og femur útgrunnt. En vitað er að þar voru naustaðir bátar og skip. Hákarlaskip voru smíðuð þar, enda mikil hákarlaútgerð frá Hellu og næstu bæjum á seinni hluta 19. aldar." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar.

Ekki lengur nákvæmlega vitað hvar í Reitsvík lendingin var en hnit var tekið um miðja vegu frá landamerkjum við Litlu-Hámundarstaði. Smágrýtt fjara, víðast hvar nokkuð brattir bakkar upp frá henni en þó góð skörð og dældir upp hér og þar.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Árs, 33; Ö-Ey I.1, 21-22

EY-066:008 *Reitsvík* heimild um naust 65°56.755N 18°24.232V
"Við merkin að norðvestan er breið vík ... Heitir hún Reitsvík ... Bakkarnir umhverfis þessa vík, það sem snýr að Hellu, heitir Hellureitur eða Reitur. Úr þeirri lendingu var fyrrum nokkurt útræði, en sífelldum vandkvæðum háð, sökum þess hve víkin er opin fyrir hafáttinni. Er þar sjaldan bárulaust." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. "[í Reitisvík] er Hellureitur, í daglegu tali heimamanna nefndur Reiturinn. Þaðan var útræði, en stopult nokkuð, því að víkin gapir móti hörðustu hafáttinni, afdrep ekkert og femur útgrunnt. En vitað er að þar voru naustaðir bátar og skip. Hákarlaskip voru smíðuð þar, enda mikil hákarlaútgerð frá Hellu og næstu bæjum á seinni hluta 19. aldar." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. 1712: Heimræði er hjer, lendíng góð og skipsuppsátur, og mega gánga hjer svo mörg skip sem ábúandi fær við komið, en ekkert gengur hjer nú sakir fólksfæðu. Inntökuskip eru hjer tvö auk Hámundarstaðaskipsins, og ganga þau sjaldan nema um hausttímann, og sjaldan hafa áður fleiri verið. Vertollur er lóðarfiskur af örðu skipinu, en annað skipið er frá Krossum, og kemur fyrir þá skipstöðu nautabeit á sumur, og hafa leiguliðar haft lengi þau umskipti." segir í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. Ekki er hægt að greina frá lýsingu úr Jarðabókinni 1712 hvort róið hefur verið úr Reitsvík eða Naustavík (021-023) eða báðum. Reitsvík er á merkjum við Litlu-Hámundarstaði. Hellumegin við merkin og um 500-550 m norðvestan (utan og neðan) við bæ 001 voru fjögur naust. Naustin voru grafin út úr bakkanum ofan við fjöruna.
Fjaran er smágrýtt en ofan hennar tekur við grasi vaxinn, nokkuð brattur bakki.
Fjögur skörð eru í bakkann við víkina, Hellumegin við merkin. Hugsanlegt er að þau séu að hluta náttúruleg en samkvæmt heimildamanni var mokað út úr þeim öllum og þau gerð þægilegri til notkunar. Skörðin eru öll V-laga og 10 m á lengd, 6-8 m breið en 1 m á dýpt.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Árs, 33; Ö-Ey I.1, 21-22 og JÁM X, 102

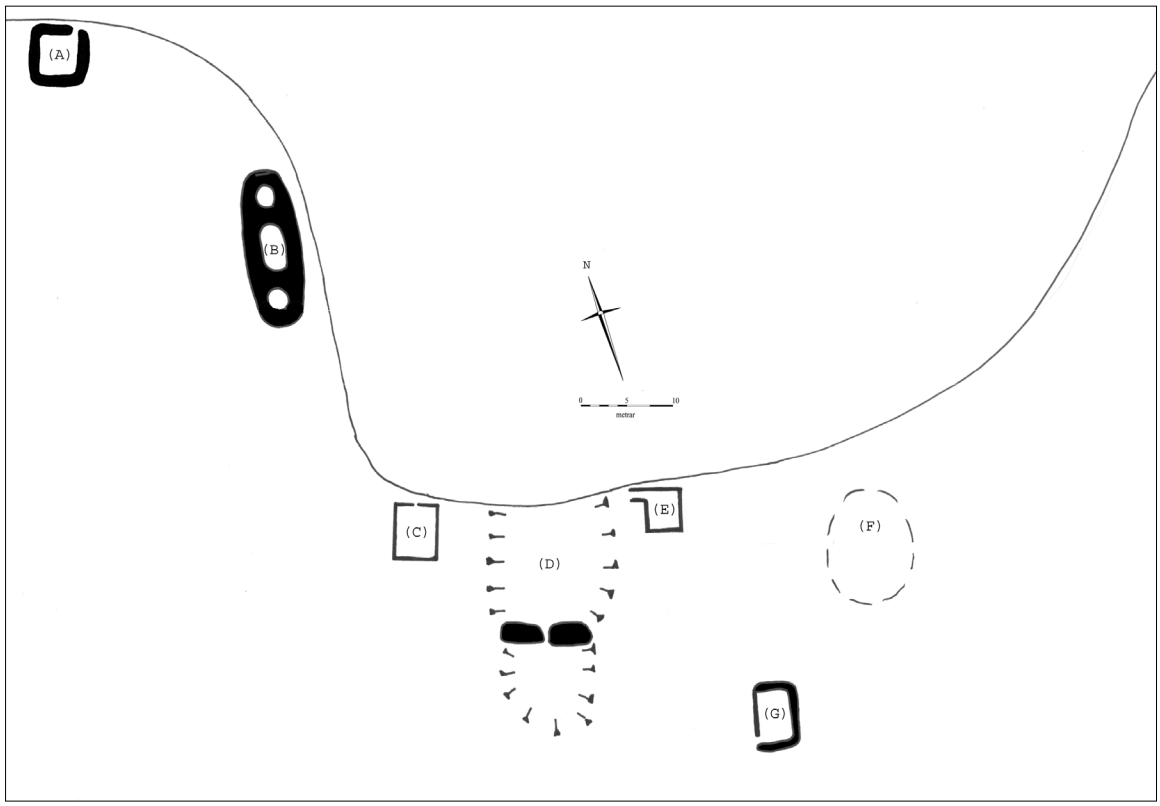
EY-066:009 *Naustavík* tóftir sjóbúða 65°56.986N 18°22.421V
"Norðan í Fagurhöfðanum er Fagurhöfðavík og Fagurhöfðahleinar. Næst er Keflavík vestur frá Naustavíkurbökkum og austan þeirra er Naustavíkin, sem var lengi aðalútróðrarstaður frá Hellu, Krossum og Hámundarstöðum og stóðu sjóbúðir þar á bakkanum." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Í

Vesturströnd Eyjafjarðar er sjóbúðunum lýst á eftirfarandi hátt (1982): "Rústir sjóbúðanna eru þarna enn óhreyfðar, og steyptir veggir nokkurra smáhúsa, sem líklega hafa verið beitugeymslur (íshús)." Naustavík er lítil vík um 1,3 km norðaustan (innan og neðan) við bæ 001. Naustavík er lítil vík, um 100 m á lengd en 60 m á breidd. Að utan er víkin afmörkuð af klettabelti á báða kanta.

Rústir sjóbúða, horft til norðausturs

Á bökkum Naustavíkur, ofan við fjöruna eru nokkrar tóftir, mis fornlegar. Sumar hverjar virðast mjög nýlegar og

er jafnvel steypt upp í hér og þar. Vestast er lítil ferhyrnd tóft (A). Hún er einföld 5 X 5,5 m að stærð og op virðist op hafa verið austarlega á norðurvegg hennar. 27 m suðaustar er önnur tóft nokkuð sigin og fornleg (B). Hún er 16 X 4-5 m að stærð, snýr norður-suður og skiptist upp í þrjú hólf. Tóftin er hlaðin úr torfi og er sigin og hrunin. Hvergi sést grjót í henni. Austan við tóftina tekur við þverhnípt gil niður að fjörunni. 25 m suðaustan við (B) er steypt bygging (C) 8 X 5 m að stærð og með opi á norðurvegg. Grafið hefur verið niður í bakkann áður en húsið var byggt. 8 m austan við (C) er nokkuð mikil dæld (D). Dæld þessi er niðurgrafin og í henni sunnarlega hefur verið hlaðinn veggstúfur til að skipta henni upp í tvennt. Nyrðri hluti dældarinnar er 14 X 12 m að stærð en hinn syðri 12 X 7 en þó mjókkar hann til suðurs (syðst er breiddin farin úr 12 m í 3-4 m). Garðlagið sem skiptir dældinni er

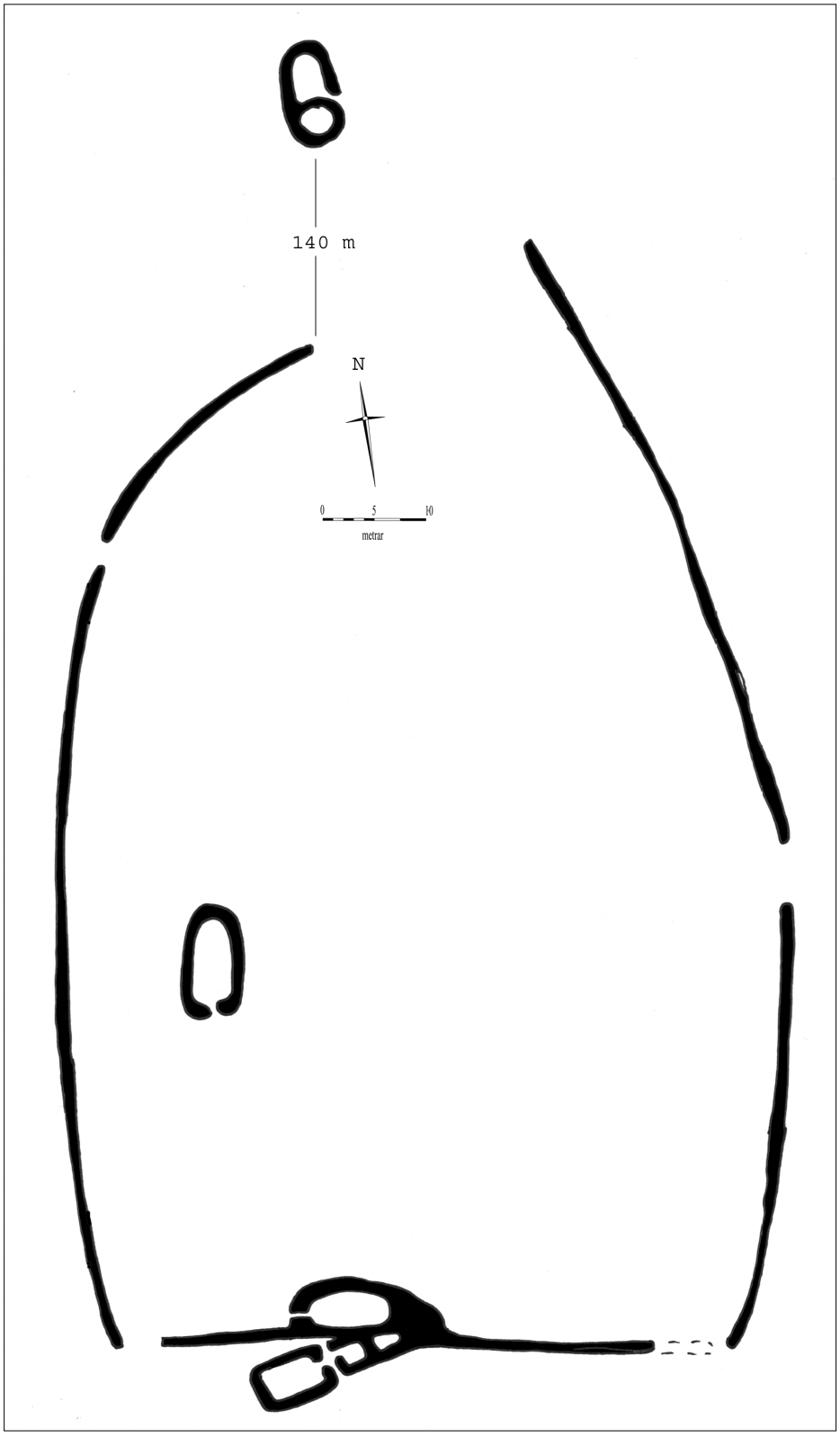
tæpir 12 m á lengd en er með opi í miðjunni. Fast austan við (D) er annar steyptur kofi,(E). Hann er 3 X 3 m að stærð og stendur alveg fremst á bakkanum. Um 25 m austan við (D) er greinilegur þúfnablettur (F) þar sem einhverjar mannvistarleifar eru þó þær séu of ógreinilegar til að sjást nákvæmlega nú. Um 20 m suðaustan við (E) er svo enn önnur tóft (G). (G) er 7 X 5 m að stærð. Allir veggir hennar nema vesturveggur eru úr torfi. Vesturveggurinn er steyptur. Þessi tóft er syðst þeirra tófta sem eru á þessu svæði og er hún einungis um 5 m norðan við vegarslóða sem liggur um svæðið.
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda
Heimildir: Ö-Ey I.1, 20; Vesturströnd Eyjafjarðar, 190

EY-066:010 vörslugarður 65°56.973N 18°23.001V
Á milli stekkjarins 018 og Gerðisvíkur 017 eru garðlög á tveimur stöðum. Austara (innra) garðlagið er um 100 m norðan við stekkinn 018. Það lokar af svæði milli sjávarbakkans og hæðar sem nokkru ofar (sunnar).
Garðlögin liggja um grasi vaxið svæði.

Innra (austara) garðlagið er 1,2 m á breidd en 0,2-0,3 m á hæð. Það er um 25 m langt en beygir nyrst til vesturs í um 3 m. Um 70 m utar (vestar) er annað gerði sem helst líkist kálgarði. Þrjár hliðar garðsins sjást og eru þær 17 X 83 X43 m að stærð en svipað innra (austara) garðlaginu á hæð og breidd. Gerðið og garðlagið austan (innan) við eru bæði grasi gróin og virðast frá svipuðum tíma.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Ey I.1, 20

EY-066:011 *Krossagötur* gata leið 65°56.932N 18°22.344V
"Enn sést vel fyrir fornum götutroðningum sunnan við Höfðann, það eru Krossagötur, sjávargata Krossverja til Naustavíkur." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Slóði liggur þar sem Krossgötur voru áður. Á einstaka stað má þó sjá troðninga við slóðann. Krossagötur lágu frá Krossum yfir móana og til Naustavíkur 009. Gatan lá nærri því beina leið niður að sjó en beygir rétt áður en komið er í sjávarmálið og liggur út með firði, að Naustavík.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 20

EY-066:012 *Hellukot* tóftir+garðlag býli 65°56.486N 18°22.223V

"Enn sést vel fyrir fornum götutroðningum sunnan við Höfðann, það eru Krossagötur, sjávargata Krossverja til Naustavíkur. Við þær götur er örnefnið Hellukot, en alls óvíst er hvers konar 'kot' þar hefur verið um að ræða." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Í örnefnaskrá Árskógsstrandar er Hellukoti lýst á eftirfarandi hátt: "Suðaustan í Helluhöfða, nálægt Krossagötunum eru óverulegar en áreiðanlega fornar tóftir, sem heita Hellukot. Engar sagnir hafa fundizt um býli þar." Leifar Hellukots eru enn greinilegar um 1,2 km austan bæ 001 og 1 km neðan (norðan) frá þjóðvegi en 200-300 m ofan (sunnan) við slóðann sem liggur við sjávarsíðuna. Lyngivaxnir móar, nokkru utan við vallargarðinn sem umlykur svæðið (austan hans) er deiglendi en vestar er hæð í lyngmóanum.

Enn sjást miklar leifar vallargarðs umhverfis tóftir á þessum stað. Svæðið sem vallargarðurinn umlykur er um 110 X 70 m. Vallargarðurinn er sporöskjulaga. Innan vallargarðsins má greina tvær tóftir og utan hans tvær til viðbótar. Þeim verða hér gefnir bókstafir til aðgreiningar og byrjað innan við vallargarð. Efri tóftin (suðvestari) (A) er byggð upp við vallargarðinn innanverðan. Hún er mjög óljós

og 15-16 X 7 m að stærð. Austurhluti tóftarinnar er mjög óskýr en vestarlega má greina eitt hólf 5 X 3 m að stærð. Helst er að sjá að op hafi verið á vesturhlið. Engar grjóthleðslur sjást í tóftinni. Um 50 m norðan við (A) er önnur tóft (B), miðsvæðis innan vallargarðs. Tóftin er sigin og gróin en virðist hafa verið 11 X 4,5 m að stærð. Utan við vallargarðinn eru tvær tóftir. Sú syðri er byggð fast við garðinn beint ofan við (A) enb utan við vallargarðinn. Tóft þessi (C) er eins og aðrar tóftir á svæðinu gróin og óskýr. Hún virðist vera þrískipt og snýr austur-vestur, skáhallt á vallargarðinn. Austast (norðaustast) er tvískipt, lítil tóft, 10 X 6 m að stærð. Suðvestan úr henni er eins og gangi einhvers konar gerði, ferhyrnd tóft sem er 8 X 8 m að stærð. Op er á milli tóftanna tveggja. Fjórða tóftin er langnyrst eða 140 m norðan við norðurhlið vallargarðsins. Um er að ræða tvískipta tóft (D) sem snýr NNA-SSV. Tóftin er 12 X 6 m að stærð og op virðist vera á sunnarlega á austurvegg nyrðra hólfsins. Tóftin er gróin og sigin og erfitt að greina nákvæmt lag. Um 70 m ofan við suðurhlið vallargarðsins er hæðarhryggur sem gengur norðaustur-suðvestur. Garðinum svipar til þeirra garðlaga innan Svarfaðardals sem kallaðir hafa verið göngugarðar.
Hættumat: hætta, vegna túnræktar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 20, Ö-Árs, 34.

EY-066:013 *Hellugrafir* mógrafir 65°56.398N 18°23.795V
"Svarðarlandið (mótekjusvæðið) Krossa- og Hellugrafir var á millibæjarmerkjunum neðan við Flóann [í Krossalandi]. Hellugrafir eru suðvestur frá bæ. Þar var mikil mótekja. Þar yfir liggur nú Helluvegur milli Krossa og Hellu." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Merki svarðargrafanna eru enn greinileg á merkjum við Krossa, um 250 m ofan (SSA) við bæ 001. Á merkjum er enn nokkuð deiglendi og sést enn móta fyrir gröfunum. Svarðargrafirnar eru mjög mis greinilegar. Þær ná yfir svæði sem er 40-50 m á breidd en allt að 100 m á lengd. Enn er fremur vott á þessu svæði.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 24 sbr. 20

EY-066:014 *Hellugötur* heimild um leið 65°56.462N 18°23.747V
"Um sundið milli Hádegihóls og Höfðans lágu Hellugötur suður á Móa." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Hellugötur lágu frá Hellu inn sundið milli Hádegishóls og Höfðans norðarlega (neðarlega) og svo áfram inn (til austurs) í átt að fjalli, ekki langt neðan við (norðan) við núverandi þjóðveg.
Göturnar lágu að mestu yfir lyngivaxinn móa.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 21

EY-066:015 *Kvíamelur* frásögn af kvíum 65°56.562N 18°23.527V
"Austan túns er Kvíamelur. Þaðan liggur Langalág í átt til Fagurhöfða." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Nú liggur vegarslóði frá Hellubæ að löngu húsi sem notað var fyrir loðdýrarækt norðan við bæ. Húsið stóð norðaustan í Kvíamel. Sigurlaug Gunnlaugsdóttir man eftir tóft í dæld innan við melinn (austan hans). Hún var um 150 m neðan (norðan) við bæ 001.

Kvíamel hefur nú mikið verið raskað, bæði vegna vegarslóðans sem liggur frá bæ að loðdýrahúsi og einnig sökum þess að hann hefur verið nýttur í malarnám. Engin tóft er nú greinileg fast innan við melinn, en þar sem melurinn endar til suðurs er fagurgræn hæð fast ofan við tún. Er hugsanlegt að þar hafi kvíarnar verið áður
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 21

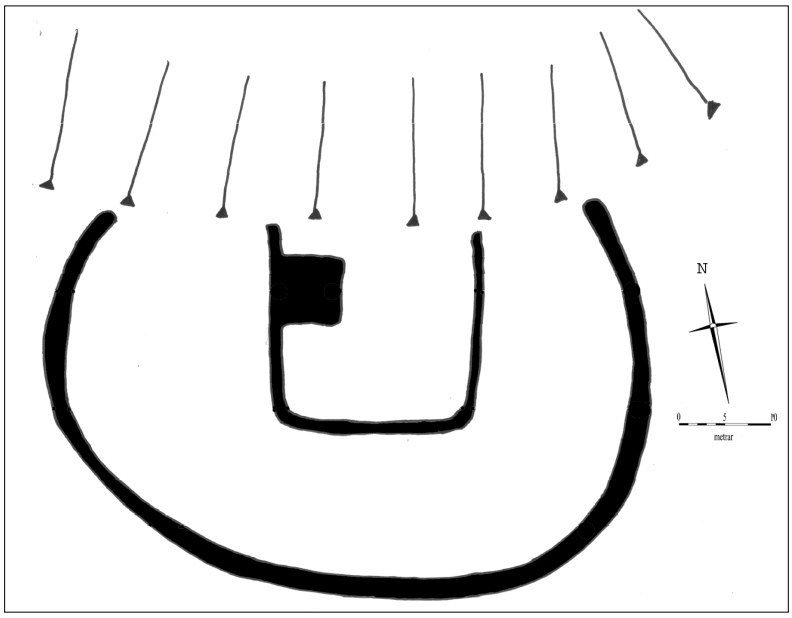
EY-066:016 *Hellugerði* bæjarstæði býli 65°56.790N 18°23.728V
"Spölkorn út frá norðurtúninu, handan við mýrarsund stóð um þriggja áratuga skeið býlið Hellugerði og heitir þar svo enn." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Í örnefnaskrá Árskógsstrandar segir ennfremur: "Skammt austan við Reitslág stóð eyðibýlið Hellugerði. ... Gerðisvík er þar utan við." Hellugerði var um 450 m norðan (neðan) við bæ 001. Gerðið var um 400 m austan við (innan við) landamerki við Litlu-
Hámundarstaði en um 250 m ofan við sjó. Nú eru tvær hæðir í sléttuðu túni þar sem Hellugerði stóð. Um 100 m suðaustar er mýrlendi og þar man Sigurlaug Gunnlaugsdóttir eftir brunnleifum.
"Dálitlar grasnytjar hafði kotið en einkum var það sjávarfangið sem stóð undir byggð þar. Var í byggð frá því skömmu fyrir aldamót og til 1927" segir í Byggðum Eyjafjarðar.

Í Vesturströnd Eyjafjarðar er Hellugerði lýst: 1982: "Þetta er upp af Reitsvíkinni og smávík austur af henni er nefnist Gerðisvík. Gerðið er líklega gamalt þó þess sé ekki getið í jarðabók Á.M. Ummerki byggðar á þessum stað hafa nú verið sléttuð undir tún."

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 21 sbr Ö-Árs, 33, BE 1990, 329 og Vesturströnd Eyjafjarðar, 190.

EY-066:017 *Gerðisvík* tóft+garðlag 65°56.914N 18°23.549V

"Gerðisvík er þar utan við [Hellugerði - 016] og Gerðisvíkurtöng er milli hennar og Reitisvíkur. Mun 'gerðis' nafnið gamalt, þó að ekki sé kunnugt um ástæðuna. Sennilegast er að þar hafi verið peningshús upphaflega." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Gerðið sem Gerðisvík er kennd við er enn á sjávarbakkanum, um 700 m neðan við (NNA) við bæ 001. Það er um 20 m utan (vestan) við tóft 030. Gerðið er í grasi gróinni dæld en nokkrir melar eru umhverfis.

Gerðið er sporöskjulaga og um 60 m austur-vestur en tæpir 40 m norður-suður. Norðurhlið gerðisins er horfin og sjálfsagt brotin í sjó. Inni í gerðinu norðarlega er annað gerði minna um 20 X 20 m að stærð og inn í því hæð eða þúst, 6 X 7 m að stærð.

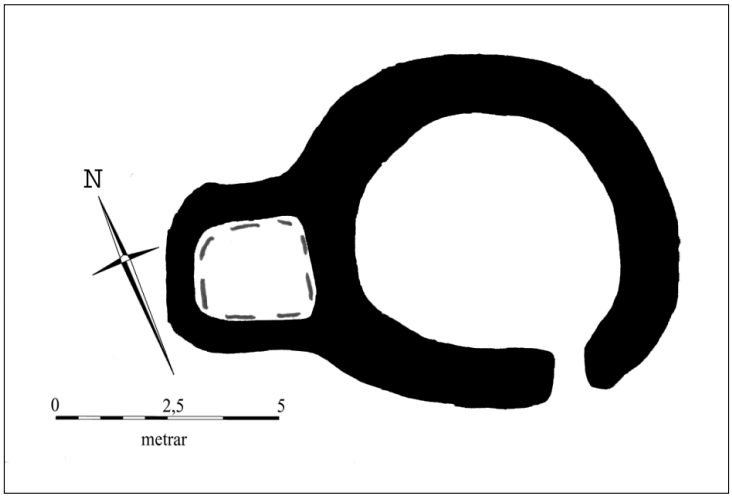
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Árs, 33 sbr. Ö-Ey I.1, 19

Gerðið, horft til vesturs

EY-066:018 *Stekkjarvík* stekkjartóft 65°56.963N 18°22.856V

"Austan við Reitsvík er Gerðisvík ... þá Djúpuvíkurbakkar að Djúpuvík eða Stekkjarvík. Þriðja nafnið á þessari vík var um skeið Símavík, meðan sæstrengur landsímans milli Krossa og Hríseyjar lá þar um." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Stekkurinn er eignilega innar (austar), nær því að vera ofan við Fögruvík. Stekkurinn er norðan við hæð en suðvestan við malarnámu. Hann er 1 km norðaustan við bæ 001. Lyngivaxinn hagi er umhverfis stekkinn.

Stekkurinn er fagurgrænn og sést greinilega úr nokkurri fjarlægð þar sem hann stendur hærra en umhverfið. Hann er fremur ellilegur. Hann er 11 X 8,5 m að stærð og skiptist í stórt, hringlaga hólf

Stekkur, horft til austurs

austar og lítið, ferningslaga hólf inn af því. Ekki er greinilegt op á milli hólfanna en op er á suðurvegg vestara hólfsins austarlega. Tóftin er grasi gróin og hlaðin úr torfi, engar grjóthleðslur sjást.
Hættumat: hætta, vegna malarnáms
Heimildir: Ö-Ey I.1, 19 sbr Ö-Árs, 33

EY-066:019 heimild um myllu 65°56.724N 18°24.010V
"Austast fellur í [Reitsvík] Reitslækur (Hellulækur). Við hann sjást enn minjar vatnsmyllu og lifrarbræðslu frá hákarlaveiðiárunum." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Sigurlaug Gunnlaugsdóttir man eftir leifum myllu um 100 m ofan við fjöru, á Reitslæk. Læknum hefur nú verið veitt í skurð á löngum kafla og eru tún að honum beggja vegna. Mylluleifarnar voru 350-400 m norðvestan við bæ 001. Lítill lækur sem rennur milli sléttaðra túna.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 33

EY-066:020 heimild um myllu 65°56.727N 18°24.009V
"Austast fellur í [Reitsvík] Reitslækur (Hellulækur). Við hann sjást enn minjar vatnsmyllu og lifrarbræðslu frá hákarlaveiðiárunum." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Sigurlaug Gunnlaugsdóttir man eftir leifum myllu 019 um 100 m ofan við fjöru, á Reitslæk. Læknum hefur nú verið veitt í skurð á löngum kafla og eru tún að honum beggja vegna. Engar leifar mannvirkja frá Hákarlabræðsluárunum er nú að finna á þessum slóðum. Sléttuð tún við læk sem rennur milli tveggja sléttaðra túna og er veitt í skurð á kafla.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 33

EY-066:021 *Naustavík* heimild um lendingu 65°56.965N 18°22.387V
"... Naustavík er eiginlega vogur austan í [Naustavíkurbakka]. Þar þótti betri lending en í Reitsvíkinni, svo að aðalútræðið varð á seinni árum þaðan. Þar höfðu uppsátur Krossabátur og Hámundarstaðabátar. Um skeið var föst íbúð í sjóbúðum við Naustavík, og vélbátar voru gerðir út þaðan um árabil." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. "Norðan í Fagurhöfðanum er Fagurhöfðavík og Fagurhöfðahleinar. Næst er Keflavík vestur frá Naustavíkurbökkum og austan þeirra er Naustavíkin, sem var lengi aðalútróðrarstaður frá Hellu, Krossum og Hámundarstöðum og stóðu sjóbúðir þar á bakkanum." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Lendingin var í Naustavík sem er um 1,2 km norðaustan við bæ 001.
Naustavík er lítil vík, um 100 m á lengd en 60 m á breidd. Að utan er víkin afmörkuð af klettabelti á báða kanta. Sendin og smágrýtt fjara er á þessum slóðum, upp af henni er gróinn bakki þar sem sjóbúðirnar 009 eru.
Hættumat: hætta, vegna framkvæmda
Heimildir: Ö-Árs, 33; Ö-Ey I.1, 19-20

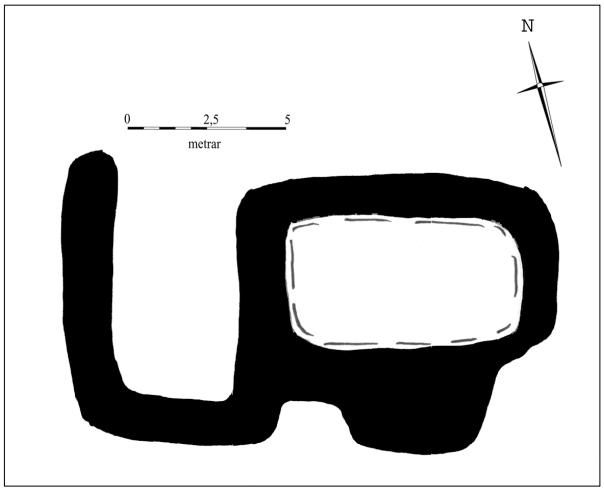
EY-066:022 *Naustavík* heimild um naust 65°56.960N 18°22.405V "
... Naustavík er eiginlega vogur austan í [Naustavíkurbakka]. Þar þótti betri lending en í Reitsvíkinni, svo að aðalútræðið varð á seinni árum þaðan. Þar höfðu uppsátur Krossabátur og Hámundarstaðabátar. Um skeið var föst íbúð í sjóbúðum við Naustavík, og vélbátar voru gerðir út þaðan um árabil." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. "Norðan í Fagurhöfðanum er Fagurhöfðavík og Fagurhöfðahleinar. Næst er Keflavík vestur frá Naustavíkurbökkum og austan þeirra er Naustavíkin, sem var lengi aðalútróðrarstaður frá Hellu, Krossum og Hámundarstöðum og stóðu sjóbúðir þar á bakkanum." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Naustavík um 1,2 km norðaustan við bæ 001. Naustavík er lítil vík, um 100 m á lengd en 60 m á breidd. Að utan er víkin afmörkuð af klettabelti á báða kanta. Sendin og smágrýtt fjara er á þessum slóðum, upp af henni er gróinn bakki. Ekki sjást merki um naust en mikil merki sjóbúða eru greinileg ofan við víkina (sjá 009).

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Árs, 33; Ö-Ey I.1, 19-20

EY-066:023 *Gilsbakki* tóft af bústað 65°56.781N 18°22.024V

"Á Hreggvíkurbakka stóð býlið Gilsbakki um þriggja áratuga skeið." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Um 1,4 km innan og neðan (norðaustan) við bæ 001. Timburhlaða stendur á svipuðum stað. Rétt sunnan við timburhlöðuna sjást enn einhverjar tóftarleifar. Umhverfis eru sléttuð tún á sjávarbakkanum.

Tóftarleifarnar sem sjást eru 16 X 9 m að stærð. Þær er nokkuð óljósar en virðist a.m.k. skiptast upp í tvö hólf og er það vestara opið til norðurs. Hið eystra er mun óskýrara og ekki er greinilegt op á því. Tóftin er hlaðin úr torfi og hvergi sjást grjóthleðslur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 33

EY-066:024 *Lækjabakki* heimild um bústað 65°56.736N 18°21.890V

"Sunnan [Hinriksmýrarlæks] er annað býli í Hellulandi. Heitir það Lækjarbakki, en var lengi nefnt Nöfin, eða Dauðansnöf. Þar var fyrst byggt árið 1887." segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Nú stendur steinsteypt, bárujárnsklætt einbýlishús á einni hæð þar sem torfbærinn var áður. Hann var 1,4-1,5 km norðaustan við bæ 001. Hæð innan við lækjarbakka við sjó. Nú er húsið notað sem sumarbústaður.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 33

EY-066:025 kuml legstaður 65°56.747N 18°21.897V

"Þá er forn dys á Lækjarbakka og vilja sumir tengja hana fornri sögn. Þessi dys var rofin og spjót úr henni sent Þjóðminjasafni." segir í bréfi Haralds Davíðssonar til Þjóðminjasafns. Ekki er nákvæmlega vitað hvar spjót þetta á að hafa fundist en það var nálægt Lækjarbakka 024. Grasivaxin hæð er utan og neðan við húsið sem nú stendur á Lækjarbakka en innan við lækinn sem húsið er kennt við.

Líklegra sýnist að þetta eigi að vera Lækjarbakki í Hellulandi en Lækjarbakki í Ufsalandi þar sem þar hefur fundist kuml þó er ekki getið um spjót. Samkvæmt frásögn Haraldar var þetta við Lækjarbakka í landi Hellu en þó er hugsanlegt að þarna sé einhver ruglingur á ferð og umrætt dys sé í raun það sama og vel þekkt dys við Lækjarbakka í Dalvíkurlandi. Umrætt spjót er ekki þekkt á þjóðminjasafni. Sennilegt er að sögn sú sem hér er vísað til standi í sambandi við frásögn Svarfdælasögu um viðskipti bænda á Hellu og Birnunesi.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

EY-066:026 útihúsþúst 65°56.618N 18°23.799V

Beint utan við fjárhúsin sem enn standa norðvestan við íbúðarhúsið á Hellu er langur hólrani sem liggur baustur-vestur. Á þessum hólrana eru a.m.k. 2 dældir/þústir þar sem líklegt er að útihús hafi staðið þó erfitt sé að greina nákvæmt lag þeirra nú. Norðvestast á hólnum er þúst eða hæð sem snýr norðvestur-suðaustur en er mjög ógreinileg. Hólrani sem nú hefur verið sléttaður að mestu leyti. Greinilegt er að á þesum stað hefur mannvirki verið en það er nú er alveg hrunið og sléttað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

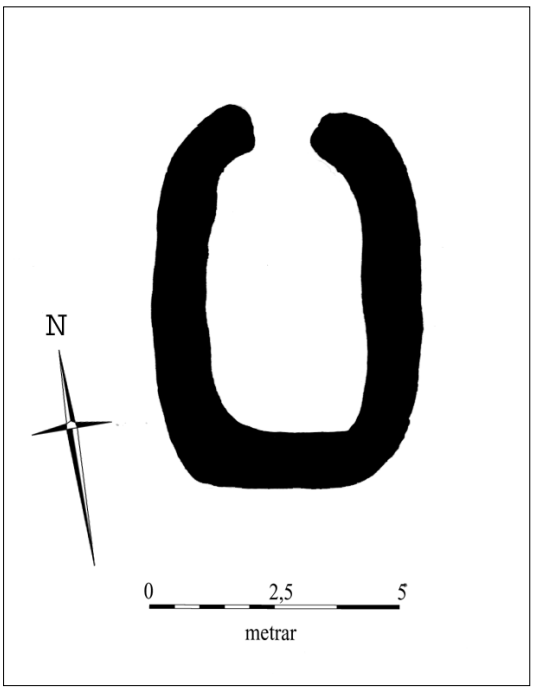
EY-066:027 útihúsþúst 65°56.604N 18°23.744V

Beint utan við fjárhúsin sem enn standa norðvestan við íbúðarhúsið á Hellu er langur hólrani sem liggur austur-vestur. Í þessum hólrana eru 2-3 dældir/þústir þar sem líklegt er að útihús hafi staðið þó erfitt sé að greina nákvæmt lag þeirra nú. Um 40 m innan við 026 er greinileg þúst. Hólrani sem nú hefur verið sléttaður að mestu leyti.
Hún er 9 X 7 m að stærð og er opin til suðurs.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-066:028 *Hellugötur* gata leið 65°56.655N 18°23.739V
Aðrar götur sem einnig voru nefndar Hellugötur lágu niður að loðdýrahúsi og svo til norðausturs í Heggvík. Enn má sjá slóða þar sem leiðin var.
Leiðin liggur að mestu um lyngIvaxna móa.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-066:029 mógrafir 65°56.497N 18°24.087V
Um 250 m suðvestan við Hellubæ 001, á merkjum Hellu og Krossa sjást enn greinileg merki svarðargrafa. Þær eru um 200 m austan við merki við Litlu-Hámundarstaði. Ræktuð tún eru víðast umhverfis. Svarðargrafirnar eru flennistórar um 50 m í þvermál. Þær eru enn rakar.
Hættumat: hætta, vegna túnræktar

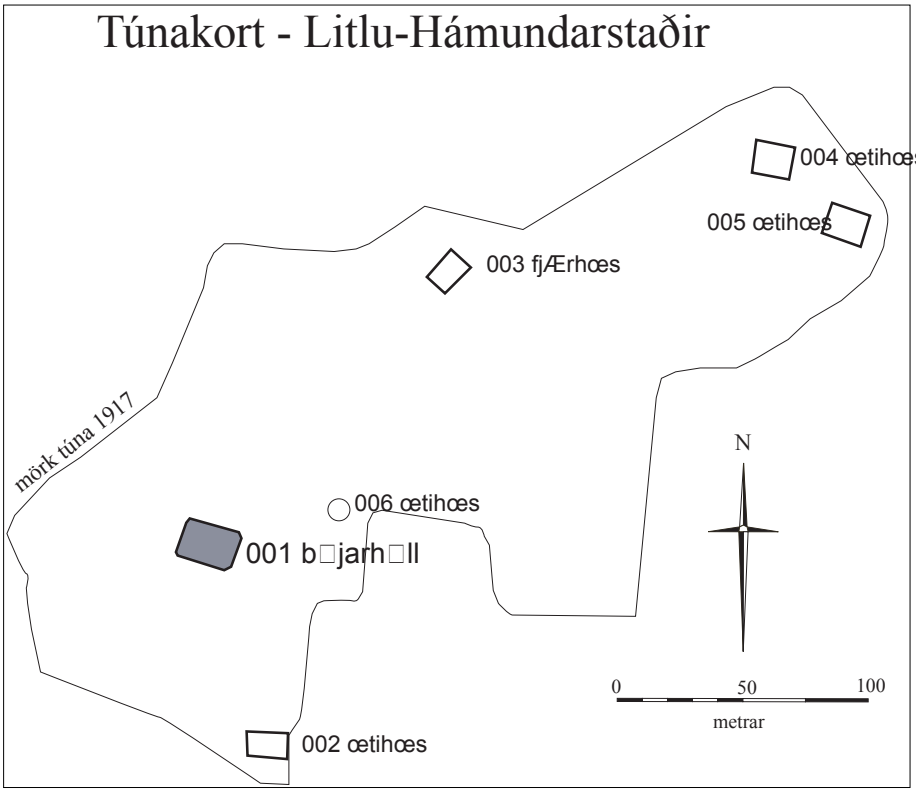
EY-066:030 tóft 65°56.917N 18°23.488V

Upp af Garðsvík er greiðfær leið beint í lítinn hvamm. Í hvammi þessum er lítil, stök tóft. Tóftin er 20-25 m sunnan við gerðið í Gerðisvík 017. Grasi vaxinn hvammur ofan við Garðsvík.

Tóftin er einföld og op er á miðjum norðurvegg hennar. Hún er 7 X 5 m. Vesturveggur tóftarinnar er skýr en austurveggur mun óskýrari. Tóftin er á kafi í grasi.

EY-067 Litlu-Hámundarstaðir

20 hdr. 1712 þá partur af Stóru-Hámundarstöðum, byggður fyrir manna minni fyrir sunna sjálft heimatúnið á fjárhústæði heimajarðarinnar og talin lögbýlisjörð þó beitilandi væri óskipt. Stærra-Árskógskirkjueign síðar Möðruvallaklaustur sjörð. Útgerð frá frá Litlu-Hámundarstöðum á 4. áratug 20. aldar og bryggja við Reitsvík. Fornleifar utantúns eru taldar með Stóru-Hámundarstöðum.
1429 kemur fram í Vísitazíugerð Jóns biskups Vilhjálmssonar að Hámundarstaðir (ekki greint í tvo bæi) eiga sókn til Árskógar. DI IV, 375.
6. nóvember 1447 má sjá af reikning Möðruvallaklaustur að Hámundarstaðir (í heild sinni) er orðinn eign þess. "bykt j agylde midr." DI IV, 711.
1487 kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um bænhús og kirkjur í Hólabiskupsdæmi að bænhús er niðri á Hámundarstöðum. DI V, 356
1525 kemur fram í Sigurðarregistri að Hámundastaðir eru eign Möðruvallaklausturs. DI IX, 319
Litlu-Hámundarstaða (syðri-Hámundarstaða) er fyrst getið í reikningi Möðruvallaklausturs frá 1569 og er jörðin þá eign klaustursins. DI XV, 364.
1917: 4.0 ha. 3/4 slétt. Garðar 500 m2.
1973: "Ræktunarskilyrði eru ekki góð. Hér er töluvert land, en erfitt með framræslu. ... Beitiland er gott til fjallsins. Einnig er hér fjörubeit. Afrétt á Þorvaldsdal." BE II, 94
1990: "Tún Litlu-Hámundarstaða er aflíðandi frá fjallsrótum niður að sjónum en verður flatlendara sunnar."

EY-067:001 *Litlu Hámundarstaðir* bæjarhóll bústaður 65°56.526N 18°25.040V
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns frá 1712 segir: "Bygðir fyrir manna minni fyrir sunnan sjálft heimatúnið á fjárhústæði heimajarðarinnar (eftir sem rómast), en nú er þetta haldin lögbýlisjörð." Gamli bærinn á Litlu-Hámundarstöðum var á svipuðum stað og íbúðarhúsið sem nú stendur á jörðinni. Gamli bærinn var þó 10-15 m suðaustar. Gamli bærinn var þar sem nú er hlað suðaustan við íbúðarhúsið.

Í gamla bænum var búið meðan íbúðarhúsið sem nú stendur var byggt en í það var flutt 1951. Vart er hægt að tala um raunverulegan bæjarhól á þessum stað en þó er eilítil hæð á þessum slóðum (ekki meira en 0,4 m á hæð) sem er 15 X 30 m .
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: JÁM X, 101; Túnakort 1917

EY-067:002 heimild um útihús 65°56.487N 18°25.065V
Um 70 m VSV við bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið hefur verið 20-30 m sunnan við heimreið að Litlu-Hámundarstöðum. Engin ummerki sjást nú um útihúsið sem hefur verið þar sem nú eru sléttuð tún.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-067:003 *Gömlufjárhús* heimild um fjárhús 65°56.585N 18°24.943V
Um 120 m suðaustan við bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Samkvæmt Jóni Guðmundssyni voru húsin fjárhús, nefnd Gömlufjárhús. Þar sem útihúsið stóð eru nú sléttuð tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

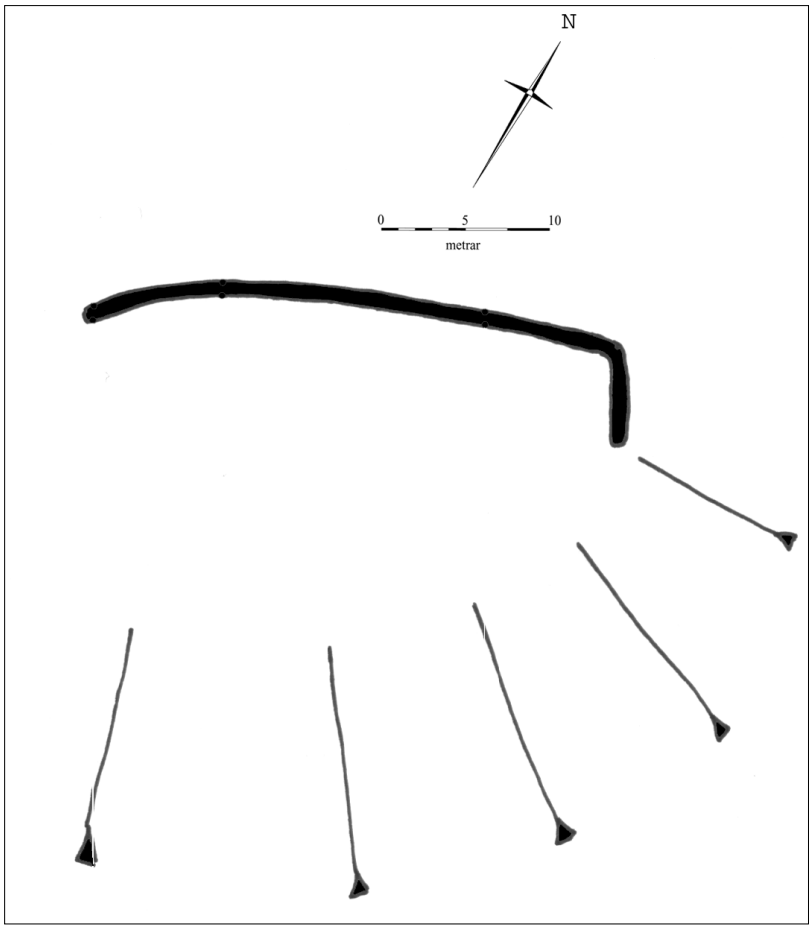
EY-067:004 *Gerðishús* heimild um útihús 65°56.601N 18°24.798V
"Syðst og neðst í túninu heitir Gerði og þar voru Gerðishús."segir í örnefnaskrá Árskógsstrandar. Sama hús er merkt inn á túnakort frá 1917 um 250 m suðaustan við bæ 001. Engin ummerki húsanna sjást nú í sléttuðum túnunum neðan við bæ 001.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Árs, 35 og Túnakort 1917

EY-067:005 heimild um útihús 65°56.592N 18°24.785V
250 m suðaustan við bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið var 5-10 m suðvestan við Gerðishús 004. Engin ummerki húsanna sjást nú í sléttuðum túnunum neðan við bæ 001.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-067:006 þúst 65°56.530N 18°24.991V
20-30 m norðaustan við bæ 001 er dæld þar sem Jón Guðmundsson telur líklegt að eitthvert tóftarbrot hefði verið. Dældin er í norðausturjaðri hlaðsins, þar sem heyrúllustæði er nú. Í jaðri hlaðs.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-067:007 *Draugasteinn* draugur 65°56.262N 18°25.774V
"Skammt þar neðan við [Stórahjallann] er svo kallaður Draugasteinn og kunna menn þó engar draugasögur bbvið hann tengdar." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Um 420 m sunnan við merki Litlu- og Stóru-Hámundarstaða og 700-800 m ofan við þjóðveg er Draugasteinn. Hann er 3 m norðan við girðingu sem gengur austur-vestur (upp og niður) fjallshlíðina. Umhverfis er lyngivaxinn mói í fremur brattri fjallshlíð.
Draugasteinn er nokkuð afgerandi í fjallshlíðinni og sést neðan frá bæ. Hann er um 2,5 m á hæð en 1,5 m í þvermál.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Ey I.1, 13

EY-067:008 *Sundpollur* hleðsla sundlaug 65°56.190N 18°25.499V

"Laut nokkur uppi í hlíðinni rétt ofan við Litlahjalla fékk um aldamótin 1900 nafn af sundiðkunum ungs fólks þarna á bæjunum. Það var á fyrstu árum ungmennafélagsins Reynis að hlaðinn var torfgarður neðan lautar þessarar, veitt þangað vatni svo að myndaðist dálítil tjörn. Þar syntu unglingarnir og síðan heitir staðurinn Sundpollur þó að langt sé síðan þar var nokkur sundpollur." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Sundpollurinn er enn greinilegur. Hann er 250-300 m suðsuðaustan við Draugastein 007 og um 550 m ofan við þjóðveg. Pollurinn er þar sem grasi gróin dæld er í hlíðinni. Umhverfis eru lyngivaxnar hlíðar.

Sundpollurinn hefur verið um 30 m á lengd (austur-vestur) en um 15-20 á breidd (norður-suður). Að mestu leyti er sundpollurinn náttúrulegur, þar sem hann er í náttúrulegri dokk í fjallshlíðinni. Þó hefur þurft að hlaða fyrir hann og sést um 30 m löng hleðsla með norðurhlið hans. Hleðslan liggur frá fjallshlíðinni og með fram norðurjaðri pollsins til austurs í 30 m en beygir þá til suðurs. Þar liggur hún í um 4 m áður en hún verður ógreinileg. Suðurhlið pollsins er amörkuð af hæð í fjallshlíðinni og sömu sögu er að segja um vestuhluta hennar en þar hækkar fjallshlíðin og verður brattari og er það náttúrulegt aðhald sundpollsins. Sundpollurinn er nú alveg þurr en greinilegt er þó að lækjum sem hafa runnið niður fjallshlíðina hefur verið beint í pollinn, líklega fremur norðarlega í pollinn.

Sundlaug, horft til austurs

Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey I.1, 13

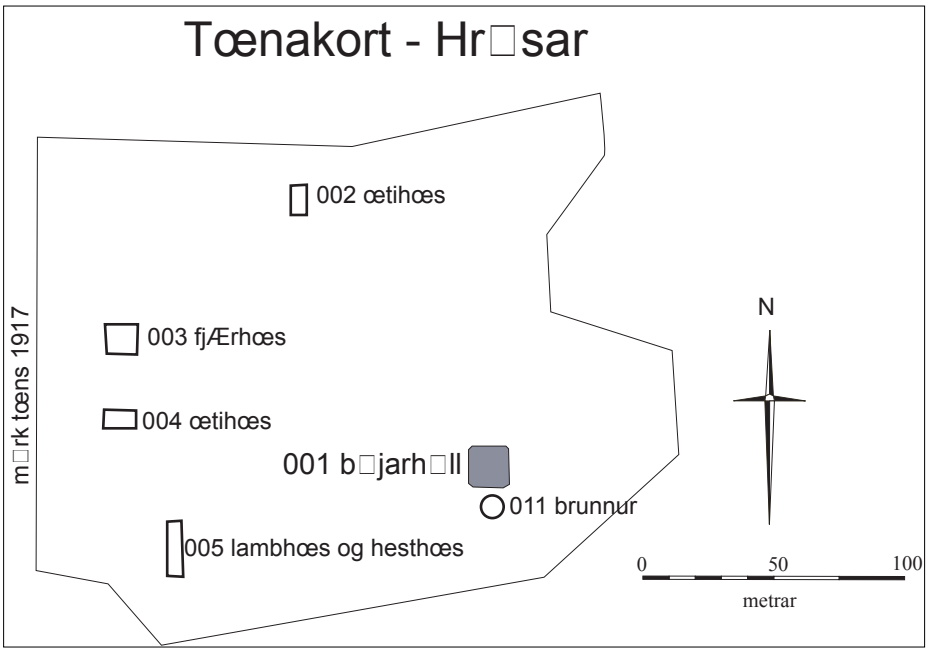
EY-067:009 garðlag óþekkt 65°56.408N 18°25.631V

Fast sunnan við merki Litlu- og Stóru-Hámundarstaða er garðlag sem liggur frá merkjaskurði og til ASA. Garðlagið sést fyrst um 300 m ofan við þjóðveg en er ekki merkjanlegt í landi Stóru-Hámundarstaða fast norðan við merki. Þetta er þó líklega sami garður og sést norðar í landi Stóru-Hámundarstaða á um 750 m kafla (sjá 052:044). Liggur um þýfða en aflíðandi fjallshlíð.

Garðlagið er um 1,5 m á breidd en 0,2-0,3 m á hæð. Það er grasi gróið og sigið en er greinilegt á tæplega 700 m kafla áður en það hverfur.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-100 Hrísar

20 hdr. 1712. Möðruvallaklaustursjörð. Einnig Hrís. Dalvíkurbær á jörðina nú og er þar ekki lengur búskapur.
6. nóvember 1447 má sjá af reikning Möðruvallaklaustur að Hrísar eru orðinn eign þess. "Jtem Riis x aura." DI IV, 711,
1525 eru Hrísar enn eign Möðruvallaklausturs skv. Sigurðarregistri. DI IX, 319.
1569-70 eru Hrísar taldar upp í reikningi Möðruvallaklausturs. DI XV, 363.
1917: 3.7 ha. 1/4 slétt. Garðar 300 m2. Oft var erfitt um neysluvatn á Hrísum. Lítill bæjarlækur rann um túnið en í honum var yfirborðsvatn. Einhverju sinni var grafinn brunnur rétt sunnan við bæ en aldrei fékkst almennilegt vatn úr honum.

EY-100:001 *Hrísar* bæjarhóll bústaður 65°57.180N 18°30.707V
Gamli bærinn á Hrísum, sem merktur er inn á túnakort frá 1917 var þar sem nú stendur steinsteypt íbúðarhús, um 250 m norðan þjóðvegar.

Bæjarhóll er enn mjög greinilegur en á honum stendur nú steinsteypt hús með kjallara. Bærinn var þar sem suðurendi íbúðarhúss er nú. Mjög bratt er af bæjarhól til suðurs (þar er hann um 3 m hár) og einnig fremur bratt að vestan. Hóllinn er meira aflíðandi til norðurs og austurs. Bæjarhóllinn er 50-55 m langur norður-suður en um 40 m breiður austur-vestur.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

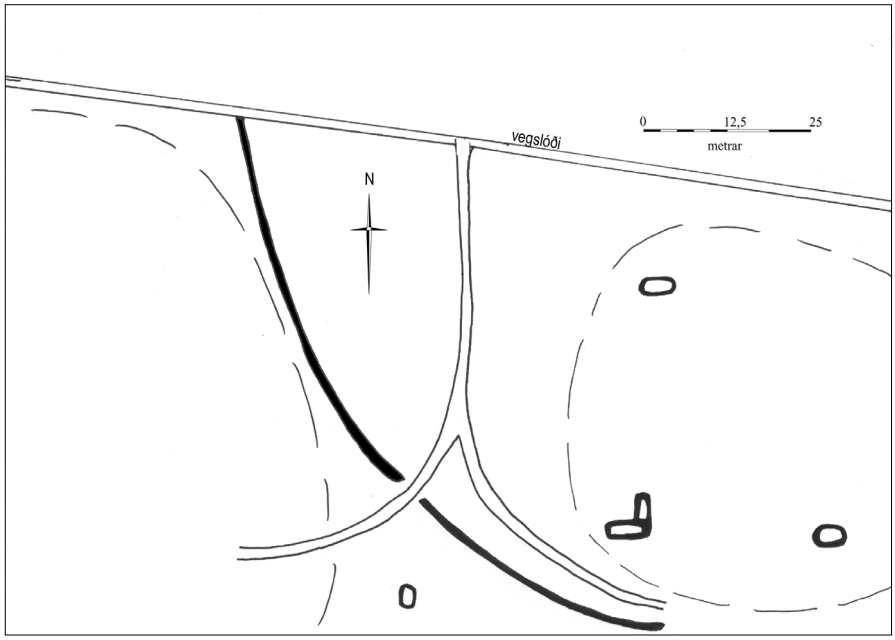
EY-100:002 heimild um útihús 65°57.241N 18°30.740V
Rúma 100 m VNV af bæ 001 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Útihúsið var á hól sem nú er sléttaður. Á sama hól stendur nú steypt útihús en það er um 150 m VNV við bæ. Pálrún Antonsdóttir man eftir tóftarbroti rétt austan við núverandi útihús en úr því hefur verið sléttað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-100:003 *Lækjarhús* heimild um fjárhús 65°57.240N 18°30.801V
Útihús er merkt inn á túnakort frá 1917, um 130 m VNV við bæ 001. Húsið var fjárhús og það stóð um 50 m suðvestan við útihús 002. Þar sem útihúsið stóð eru nú sléttuð tún. Engin ummerki sjást nú um útihúsið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-100:004 *Miðhús* heimild um útihús 65°57.233N 18°30.820V
Samkvæmt túnakorti frá 1917 stóðu útihús um 130 m vestan við bæ 001 og 20 m sunnan við fjárhús 003. Húsin voru fast við skurð sem liggur austur-vestur í sléttuðum túnum. Þau voru nefnd Miðhús. Á þessum slóðum eru rennislétt tún, engin ummerki um húsið sjást en það var rifið um 1940.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-100:005 *Lambhús* heimild um lambhús 65°57.195N 18°30.865V
Samkvæmt túnakorti frá 1917 stóð útihús um 100 m vestan við bæ og tæpum 4 m sunnan við 004. Það var lambhús en var einhvern tíma einnig notað fyrir hesta. Húsið var kallað Lambhús. Sléttuð tún eru nú á þessum slóðum en þar sem útihúsið var er lítil hæð í túninu. Húsið var rifið um 1940.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-100:006 *Stekkur* stekkjartóft 65°57.508N 18°31.117V

"Ofan við Langamel er Stekkur og suðaustur af honum Berjalaut ..." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Stekkur er 600-700 m norðvestan við bæ 001. Hann er milli Ytri- og Syðri-Tjarnar (Hrístjarnar) en austan við Langamel. Bílslóði liggur á milli tjarnanna á svipuðum slóðum. Til suðurs frá honum, milli tveggja mela er greinilegt garðlag. Tóftir eru beggja vegna garðlagsins. Stekkur er austan við Langamel en vestan í öðrum mel. Hluti tóftanna er á eystri melnum, garðlag er í grasi grónni dæld á milli melanna og ein tóft vestan í Langamel.

Garðlög við stekk, horft til norðvesturs

Þrjár tóftir eru á austari melnum. Þær eru á kafi í grasi og því ógreinilegar. Nyrst er tóft (A) sem er alveg sigin og ógreinileg. Hún er 10 X 6 m að stærð og snýr austur-vestur. Annað er ekki hægt að segja um hana. 30 m sunnan við (A) er önnur tóft (B). Hún er eilítið skýrari. Hún er 8 X 9 m að stærð og samanstendur af tveimur hólfum sem snúa þvert á hvort annað. Nyrðra hólfið snýr norður-suður en sunnan við það er annað sem snýr austur-vestur. Innri skipan tóftarinnar er óskýr og hvorki er hægt að greina op milli hólfa né heldur á útveggjum. 25 m suðaustan við (B) er þriðja tóftin (C) á eystri melnum. Hún er 8 X 7 m að stærð og snýr austur-vestur. Hún virðist einföld og ekki er hægt að greina up á henni. Garðlag gengur frá vegarslóða milli melanna tveggja. Það liggur til suðurs í um 65 m áður en það beygir með eystri hólnum til austurs í 40-50 m áður en það fjarar út. Garðlagið er gróið og sigið og mun ellilegra en tóftirnar á eystri hólnum, það er lyngi vaxið. 15 m vestan við garðlagið utan í vesturhlið Langhóls og 10 m norðan við Syðri-Tjörn, er lítil tóft (D) hún er 6 X 6 m að stærð og er einföld. Ekki er hægt að greina op á henni. Þessi tóft er sigin og ellilegri en tóftirnar á austari hólnum. Á henni vex melgresi.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Dalv, 345

EY-100:007 *Kvíhóll* örnefni kvíar 65°57.256N 18°30.641V
"Í túnjaðrinum, nyrzt norðan við bæinn heitir Kvíhóll, og nær hann norður fyrir túnið." segir í

örnefnaskrá Dalvíkur. Kvíhóll er 140-150 m norður af bæ 001. Pálrún Antonsdóttir man eftir rústum á hólnum en þær hafa nú verið sléttaðar. Mikill hóll beint norður af bæ 001. Suðurhluti hólsins hefur verið sléttaður en norðurhlutinn ekki. Tóftin var á háhólnum, um 15 m sunnan við girðingu sem aðgreinir sléttaða hlutann frá þeim ósléttaða. Á þessum stað er dæld.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Dalv, 345

EY-100:008 *Álfhóll* kuml legstaður 65°56.939N 18°30.491V
"Út og niður af Góðaholti í Hamarslandi er Álfhóll, syðst og neðst á Hrísamóum. Sunnanvert í þeim hóli er forn dys, og fannst þar fyrir nokkrum árum hauskúpa af manni o.fl." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Álfhóll er um 60 m sunnan við þjóðveg, fast vestan við heimreið að Hamri. Hóllinn er u.þ.b. 400 m suðaustan við bæ 001. Hólinn er í grasi- og lyngivöxnum haga og nokkuð deiglent er víða umhverfis hann.

Í Kuml og haugfé er kumlfundi í Álfhól lýst á eftirfarandi hátt: "Í júní 1916 fannst kuml á hól, sem heitir Álfhóll, í landi Hrísa, sunnan þjóðvegarins, sem nú er. Hóllinn er einstakur og áberandi, aflangur, 80-100 m langur, vaxinn lyngi og hrísi eins og móarnir í kring, en á honum er jarðvegur grunnur og skammt ofan á möl og smiðjumó. Maðurinn, sem fann kumlið, sá bein standa út úr þúfu, sem ekki var sérkennilegri að sjá en aðrar þúfur þar umhverfis. Haugfé var sem hér segir: 7346. Kúpt næla af gerðinni Rygh 652 og 654, afbrigði Smykker 51c, með 5 áföstum hornum. 7347. Hringbrjónn úr bronsi, hausinn flatur með læstum vírhring í gatinu. 7348. Snældusnúður úr blýi, hálfkúlulagaður, 2.5 sm í þvm. 7349. Járnbútar torkennilegir, líklega úr skærum. Beinin, sem eru úr miðaldra konu, voru mjög fúin, en á þeim sást spanskgræna á kjálkum, herðablaðsbroti og viðbeini, en um legu beina eða haugfjár er ekki getið."

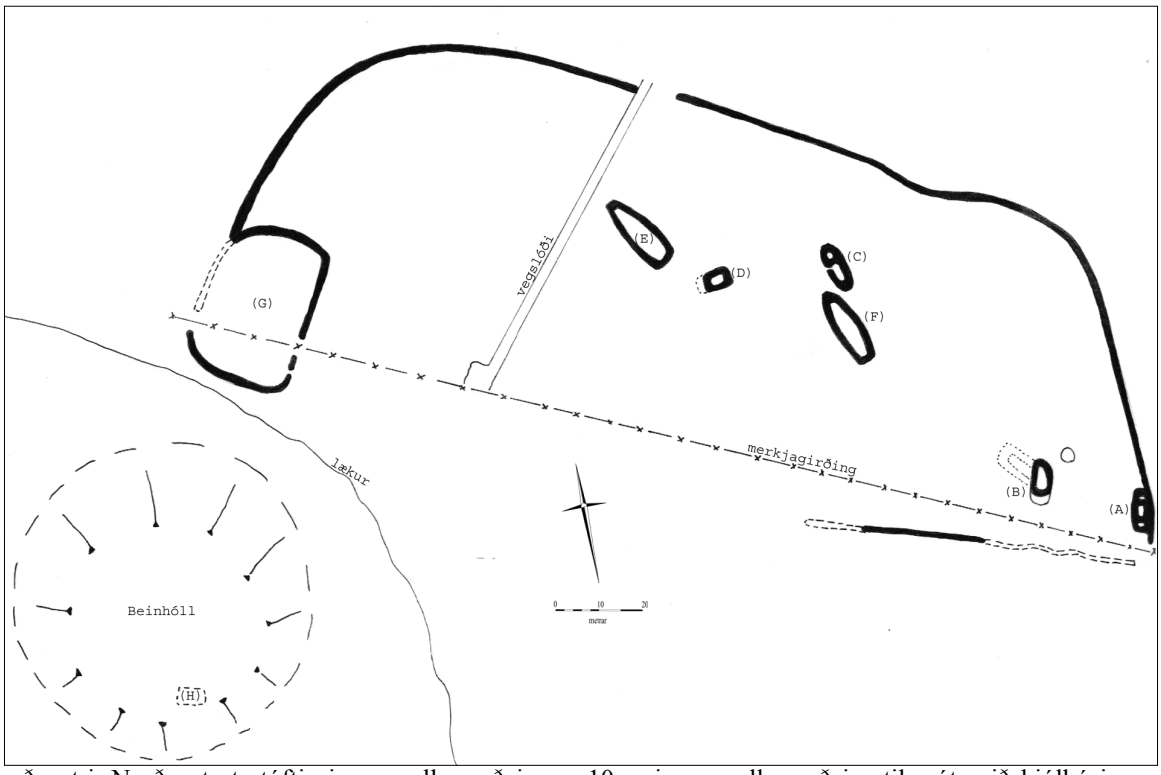
Álfhóll er nú mikið skemmdur þó útlínur hans sjáist enn. Stærstur hluti hólsins hefur verið tekinn í malarnám.
Hættumat: hætta, vegna malarnáms
Heimildir: Ö-Dalv, 345 og KEKH, 113-114

EY-100:009 frásögn af mógröfum 65°57.053N 18°30.787V
Pálrún Antonsdóttir man eftir svarðargröfum um 250 m sunnan við bæ, fast norðan við núverandi þjóðveg.
Á þessum slóðum er nú sléttað tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Dalv, 345;

EY-100:010 tóftir+garðalag býli 65°57.706N 18°30.050V
Fornlegur vallargarður með fjöldamörgum tóftum við og inn í er um 400 m sunnan við þjóðveg. Markagirðing Hrísa og Hamars liggur þvert yfir svæðið. Við vallargarðinn hefur nú verið byggður sumarbústaður og hjólhýsi einnig sett niður innan garðsins. Garðurinn er um 800 m SSA við Hrísa en 400 m vestan við Hálsá. Tóftirnar eru á stórþýfðri sléttu sem vaxin er lyngi.

Svæðið hefur nokkuð verið skemmt á síðustu árum. Vegslóði liggur inn í vallargarðinn og klofnar þar í tvennt. Liggur annar slóðinn að sumarbústaðnum Lynghamri sem er suðvestarlega í jaðri vallargarðsins en hinn til suðausturs meðfram vallargarðinum að hjólhýsi sem er innan vallargarðsins í suðausturhorni hans. Að minnsta kosti 8 rústir eru við og innan vallargarðsins og líkist svæðið helst gömlu býlisstæði þó hvergi séu þekktar heimildir um það. Allar tóftirnar eru að hluta eða alveg norðan við vírgirðingu sem liggur þvert yfir vallargarðinn og skiptir landi Hrísa og Hamars. Töluvert af vallargarðinum er þó í landi Hamars. Vallargarðurinn er sporöskjulaga og nálægt því að vera um 280 X 110 m að stærð. Hann er fremur heillegur nema að sunnan þar sem hann er töluvert rofinn.

Hér verður hverri tóft gefinn bókstafur til þess að auðvelda lýsingu. Tóftum er lýst frá

suðaustri. Norðaustasta tóftin innan vallargarðsins er 10 m innan vallargarðsins til móts við hjólhýsi sem er utan vallargarðsins. Tóftin er 14 X 8 m að stærð, hún er þrískipt og er stærsta hólfið í miðjunni (3,5 X 3 m að innanmáli). Ekki er greinanleg op milli hólfa né heldur er greinilegt op á útvegg en þó hugsanlegt að það hafi verið sunnarlega á norðurvegg. Tóftin er á lítilli hæð og er um 1 m frá henni og niður á jafnsléttu þó að veggir tóftarinnar sjálfir séu vart hærri en 0,2 m. Tóftin snýr NNA-SSV. Tóftin er eins og aðrar tóftir á svæðinu, sigin og ellileg og veggir víða hátt í 2 m á breidd. Hún er vaxin lyngi. Rúmum 30 m VNV við (A) er önnur tóft (B). Hún virðist einföld, er 11 X 7-8 m að stærð og snýr eins og (A) NNA-SSV. Sunnan við hana er þó 4 m langt svæði þar sem hugsanlegt er að einhverjar mannvistarleifar reynist. Tóftin er sigin og veggir hennar eru mjög þykkir sem sjá má af því að innanmál hennar er einungis 6 X 3 m. Ekki er greinilegt op á tóftinni. Um 60 m eru frá tóftinni í norðanverðan vallargarðinn en um 15 m í suðurhliðina (reyndar liggur vírgirðing á austur-vestur á milli tóftarinnar og vallargarðsins). Tóftin er gróin meira grasi en flestar aðrar tóftir á svæðinu og haginn umhverfis. 6 m norðaustan við (B) er lág hæð sem er um 4 m í þvermál. Ekki sést tóftarlag á hæðinni sem er 20-25 m frá vallargarði. Hugsanlegt er að um sé að ræða öskuhaug en hæðin er um 0,8 m á hæð og fagurgræn. Um 75 m VNV við (B) er tvískipt tóft (C). Hún er skálalaga þar sem hún er 13 m löng og 6 m á breidd um miðju en mjókkar til beggja enda þar sem hún er um 4 m á breidd. Tóftin snýr norður-suður. Hún er tvískipt og á kafi í lyngi. Syðra hólfið er töluvert stærra en það nyrðra (3 X 4 m að innanmáli á móti 2 X 2) en það nyrðra stendur nokkuð hærra. Hugsanlegt er að op hafi verið norðarlega á vesturvegg syðra hólfsins en um það er ekki hægt að fullyrða. (C) er um 30 m sunnan við norðurhlið túngarðsins. Um 2 m vestan við suðvesturhorn (C) virðist hafa verið tóft (F). Tóftin er nú nær algjörlega hlaupin í þúfur og vart hægt að greina hana. Þó virðist sem þarna hafi verið einföld tóft með bogadregnum veggum. Hún virðist nú um 21 m á lengd en 8 m á breidd þar sem hún er breiðust en 5 m á breidd til beggja enda. Tóftin snýr norður-suður. Ekki er greinanleg op á henni enda veggir nú flestir alveg hrundir og hlaupnir í þúfur. Austurveggur er þó allra ógreinilegastur. Um 25 m vestan við C en um 20 m austan við bílslóða sem liggur að sumarbústað er einföld, sporöskjulaga tóft (D). Hún er 8 X 6 m að stærð og snýr nálega norður-suður. Tóftin er lyngivaxin og sigin. Að innanmáli er hún 5 X 3 m. Ekki er greinilegt op á henni. Um 12 m norðan við (D) er enn ein einföld tóft með eilítið sveigðum veggjum. Tóftin er um 30 m NNA við sumarbústað en einungis um 4 m austan við vegslóða að bústaðnum. Tóftin er þó öðruvísi að lögun en bæði (F) og (C) þar sem hún er 21 m á lengd en 9 m á breidd syðst en mjókkar svo til norðurs og er í norðurenda einungis um 4 m. Tóftin er einföld og um 16 X 8 m að innanmáli. Ekker er greinilegt op á tóftinni sem snýr NNV-SSA. Veggir hennar eru 2-3 m á þykkt og eins og í flestum hinna tóftanna eru þeir aðeins um 0,2-0,4 m á hæð. Suðaustast á svæðinu er svo mikið gerði (G), byggt fast við vallargarðinn. Gerðið er um 15 m norðan við Beina/Beinhól (Ey-179:013) og innan við 50 m norðvestan við sumarbústaðinn Lynghamar. Gerðið snýr norðaustur-

suðvestur og er ríflega 40 X 30 m að stærð. Virgirðing liggur yfir gerðið austur-vestur og trjám hefur verið plantað við hana. Lítill lækur rennur fast sunnan við gerðið og virðist girðingin marka lóðaskil sumarbústaðarins. Gerðið er fremur sporöskjulaga þrátt fyrir að austurhlið (norðausturhlið) sé tiltölulega bein. Gerðið er rofið á nokkrum stöðum. Á Beina (Ey-179:013) sem er í Hamarslandi en innan þessa svæðis er ógreinileg þúst þar sem mannvistarleifar gætu leynst. Ekki er óhugsandi að hún gæti talist hluti af þeim rústum sem hér hefur verið lýst og verða að teljast líklegt bæjarstæði.

Engar heimildir eru þekktar um þær tóftir sem hér hefur verið lýst og ekki geta Árni Magnússon og Páll Vídalín þeirra í Jarðabók sinni frá 1714. Ef um rústirnar eru af býli, eins og eðlilegt er að gera ráð fyrir af útliti þeirra og staðetningu, er ekki óeðlilegt að gera ráð fyrir að býlið hafi löngu verið komið í eyði og orðið að ógreinilegum þústum þegar þeir félagar skráðu jarðabók sína. Ekki er þó auðvelt að geta sér til um aldur rústanna. Athygli vekur að landamerki Hrísa og Hamars liggja beint yfir vallargarðinn sem mætti túlka sem vísbendingu um að býlið sé eldra en landamerkin enda ekki algengt að byggja býli á landamerkjum tveggja jarða. Á móti því mælir hins vegar eindregið kumlfundur í Álfhóli, nálega á merkjum Hrísa og Hamars. Kuml voru gjarna sett á landamerki og því bendir kumlið til að landamerkin séu forn, komin til í heiðnum sið. Ekki virðist því líklegt að býlið sé tilkomið áður en landamerki voru dregin á milli bæjanna. Aldur þess er hins vegar alveg óráðinn og sjálfsagt gætur fátt annað en uppgröftur skorið úr um þetta atriði. Eftir stendur að á þessum stað má sjá nokkuð óskemmdar leifar tófta sem helst líkjast bæjar- eða býlisstæði frá fyrri öldum.
Hættumat: mikil hætta, vegna framkvæmda
Heimildir: Ö-Dalv, 345;

EY-100:011 frásögn af brunn 65°57.174N 18°30.710V
Oft var erfitt um neysluvatn á Hrísum. Lítill bæjarlækur rann um túnið en í honum var yfirborðsvatn. Pálrún Antonsdóttir man eftir að einhverju sinni var grafinn brunnur rétt sunnan við bæ en aldrei fékkst almennilegt vatn úr honum. Nú er sléttuð grasflöt sunnan við bæinn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-100:012 *Hausi* heimild um legstað 65°56.970N 18°30.245V
"Á miðjum Hrísmóa skammt utan við veginn, þegar komið er upp fyrir lágina er svolítil þúst, sem eftir stærð og lögun gæti verið haugur. Má ver að þetta sé "Hausi"?" Þetta eru getgátur mínar. Eins og hef áður sagt, hef ég aldrei heyrt þessi örnefni [þ.e. Hausi og Beini] fyr." segir Árni Antonson í bréfi. Þústin sem Árni greinir frá er nú horfin. Hún var í mólendi sem nú hefur verið sléttað og gert tún, rétt norðan við þjóðveg en um 500 m suðaustan við bæ. Nú er á þessum stað sléttað tún þar sem þústin var áður í móa.
Líklegt er að Hausi sé í raun ekki í landi Hrísa heldur í landi Sökku nokkru sunnar (sjá Ey-176:033). Hér er þó skráður umræddur "haugur" sem Árni Antonson benti á. Ekki er vitað til þess að nokkuð af beinum hafi komið upp þegar móunum var breytt í tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Bréf Árna Antonssonar á Hrísum til Jóhannesar Óla Sæmundssonar 12.2.1967

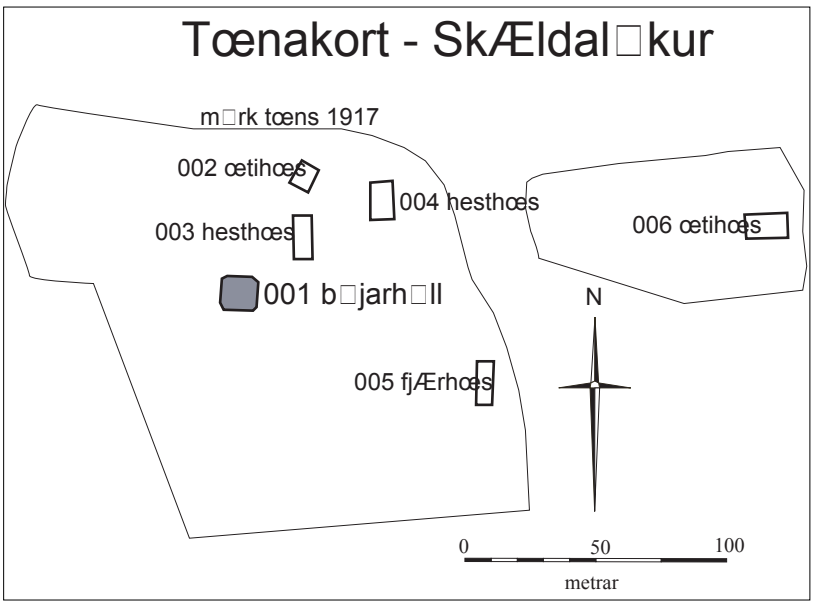
EY-100:013 frásögn af legstað 65°56.140N 18°31.304V
Pálrún Antonsdóttir man eftir fagurgrænum hól sem var áður þar sem nú eru gatnamót á þjóðvegi til Dalvíkur. Afleggjari liggur frá þjóðveginum inn Svarfaðardal austanverðan þar einmitt þar sem hóllinn var. Munnmæli voru um að bein væru í hólnum en Pálrún mundi ekki eftir að bein hefðu komið í ljós þegar sléttað var úr hólnum. Nú eru á þessum stað gatnamót á þjóðvegi og alveg hefur verið sléttað úr hólnum.
Hættumat: hætta, vegna vegar

EY-100:014 garðlag 65°57.322N 18°30.744V
um 180 m norðvestan við bæ 001, fast norðan við tún, liggur garðlag til norðurs í um 80 m.
Garðlagið liggur austan í mel. Melurinn er lyngivaxinn en blásinn í toppinn og hverfur garðlagið í topp melsins og er ekki aftur greinilegt. Austan við melinn tekur við dalverpi, 30-40 m á breidd og lyngivaxið að öðrum melhrygg austar. Garðlagið er samtals um 80 m langt. Það er 0,3 m á hæð en 1,5-2 m á breidd og er lyngivaxið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-100:015 frásögn af mógröfum 65°57.353N 1830.291V
Pálrún Antonsdóttir man eftir svarðargröfum á Flæðunum, um 500 m norðaustan við bæ 001 og 600-700 m norðan við þjóðveg. Miklir skurðir hafa nú verið grafnir á þessum slóðum og land þurrkað upp. Engin merki grafanna eru nú greinileg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-178 Skáldalækur

16 hdr. 1712. Konungsjörð. Einnig nefnt Skjaldalækur.
8. apríl 1414 Selur Finnbogi Jónsson Einari Bergþórssyni jarðirnar Skáldalæk og Sökku fyrir Klifshaga, Hafrafellstungu og Þverá í Öxarfirði. DI III, 753-756 Í bréfinu kemur fram að Háls á "halfsmanatar teigh í skallda lækiar jaurd"DI 1963, 185
24. maí 1486 erfir Sveinn Sumarliðason eftir afa sinn Eiríkr Loftsson á Grund margar jarðir, m.a. Kross, Hellu, Háls, Hamar og Skáldalæk. DI VI, 571.
11. september 1485 og 20. apríl 1486 kemur fram í kaupmálabréfi að Sveins Sumarliðasonar og Guðríðar Finnbogadóttur að Sveinn er eigandi Skáldalæks. DI VI, 548
17. nóvember 1490 færir Sveinn Sumarliðason með fullu samþykki Guðríðar Finnbogadóttur konu sinnar jörðina Skáldalæk Jóni Finnbogasyni að gjöf. DI VI, 727-728.
20. mars 1495 selur Finnboga Einarssyni föður sínum séra Einar Benediktsson Skáldalæk fyrir 20 hdr. DI VII, 253-254.
1. og 2. júlí 1498 selur Nafi prior á Skriðu, fyrir hönd klaustursins Skáldalæk fyrir 20 hundruð til Gríms bónda Pálssonar. DI VII, 393.
6. júní 1520 kemur fram í testamentisbréfi Gottskalks Nikulássonar á Hólum að Hólastóll á helming Skáldalæks sem er virði 10 hundraða. DI VIII, 729.
1525 er Skáldalækur enn að helmingi eign Hólastóls skv. Sigurðarregistri. DI IX, 301.
15. október 1544 var gert kaupbréf milli Jóns biskups Arasonar og Ara Jónssonar lögmanns um Skáldalæk ofl. jarðir en það er nú týnt. DI XII, 207.
1550 er jörðinn talin eign Hólastóls að helmingi og sá helmingur er metinn á 10 hdr. DI X, 873.
1552 er Skáldalækur talinn upp í skýrslu Eggert Hannessonar um þær jarðir sem Jón Arason hafi selt undan Hólastóli. DI XII, 460
1552 er Skáldalækur talinn upp með þeim eignum sem Ari Jónsson lögmaður átti. DI XII, 464.
1917: 2.7 ha. 3/4 slétt. Garðar 220 m2.
1990: "Túnið liggur að mestu í halla suður og upp frá bænum. Neðan við þjóðveginn eru blautar engjar ..." BE 1990, 236

EY-178:001 *Skáldalækur* bæjarhóll bústaður 65°56.696N 18°32.012V
"Bæjarhúsin standa á Bæjarhól." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Gamli bærinn, sem merktur er inn á túnakort frá 1917, stóð um 5 m austan við þar sem þjóðvegur liggur nú, um 60-70 m suðvestan við íbúðarhúsið sem nú stendur á Skáldalæk. Grasi gróin hæð fast ofan þjóðvegar.

Húsið sem sýnt er á túnakorti frá 1917 er gamall torfbær. Þegar hann var rifinn var byggt steinsteypt íbúðarhús á sama stað. Það íbúðarhús var hins vegar brennt til grunna 2001 en þá hafði nokkru áður verið byggt enn annað íbúðarhús nokkru ofar og utar. Bæjarhóll sést á þessum stað. Hann er um 45 m á lengd (norður-suður) en 20 m á breidd. Bæjarhóllinn er mest 2 m á hæð.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Dalv, 253

EY-178:002 heimild um útihús 65°56.708N 18°31.963V
Útihús var samkvæmt túnakorti frá 1917 30-40 m norðaustan við bæ 001 og 5-10 m norðan við hesthús 003. Þar sem húsið stóð er nú vegarslóði og túnblettur að bakgarði íbúðarhússins á Skáldalæk.
Brjánn Guðjónsson telur líklegt að þetta hús hafi verið notað sem reykkofi, a.m.k. undir lokin.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-178:003 heimild um hesthús 65°56.703N 18°31.973V
Tæpum 20 m norðaustan við gamla bæinn 001 var áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið hefur staðið þar sem nú er norðvesturhorn útihúsasamstæðu og slóði. Húsið var hesthús var það rifið og úr því sléttað rétt fyrir 1950.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

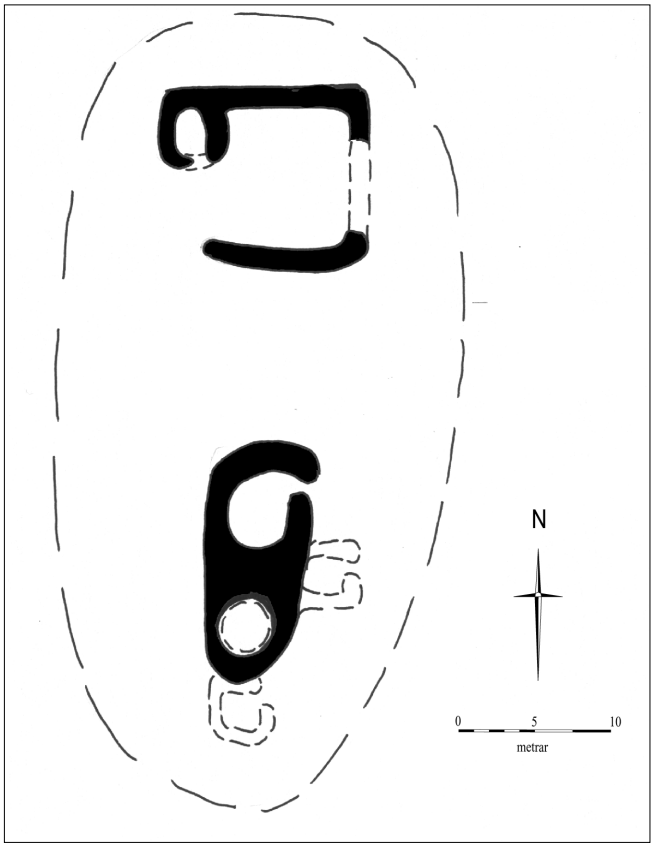
EY-178:004 heimild um útihús 65°56.708N 18°31.939V
50-60 m norðaustan við gamla bæinn 001 og 20 m austan við hesthús 003 var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið hefur staðið í námunda við íbúðarhúsið sem nú stendur á Skáldalæk. Engin merki sjást nú um húsið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-178:005 *Hólhús* heimild um fjárhús 65°56.682N 18°31.938V
Rúmum 80 m ofan við bæ 001 (og örlítið sunnar) var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Á þessum stað var fjárhús, kallað Hólhús. Húsið var í jaðri steinsteypts útihúss sem nú stendur eða nálega þar sem hóll er ofan við það. Sléttað var úr húsinu um 1945.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-178:006 *Nýhúsvöllur* örnefni útihús 65°56.673N 18°31.811V
"Tún Skáldalækjar nær upp undir Neðriás, og er efstur á því Nýhúsvöllur." segir í örnefnaskrá Svarfaðardals. Rúmum 180 m ofan við bæ 001 var Nýhús á Nýhúsvelli en húsið er merkt inn á túnakort frá 1917. Á þessum slóðum er sléttað tún, ofar eru kálgarðar. Sléttað var úr Nýhúsum 1944.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Svarf, 253 og Túnakort frá 1917

EY-178:007 *Skipalág* örnefni uppsátur 65°56.927N 18°31.469V
"... norðurmörk jarðarinnar [liggja] niður að Svarfaðardalsá rétt norðan túnsins, yfir Skipalág og akbrautina." - "Vestan að [Skáldalækjarmóum] liggur Skipalágin." segir í örnefnaskrá Svarfaðardals. Skipalág er á merkjum við Hrísa, um 40 m ofan við þjóðveg. Lautinni hefur verið umturnað. Þar var áður heystæði en það er nú horfið. Á þessum stað er hægt að tala um laut lengur, hún hefur misst allt lag vegna mikils malarnáms á þessum slóðum.
Hættumat: hætta, vegna malarnáms
Heimildir: Ö-Svarf, 253

EY-178:008 *Skáldalækjarsel* seltóftir 65°56.335N 18°31.729V

"Nokkru sunnar [en Dýjamýri], eða stutt frá Sökkumerkjum, eru tóftir Skáldalækjarsels ... Dálítinn spöl utan og neðan við Skáldalækjarsel er Stórhóllinn ..." segir í örnefnaskrá Svarfaðardals. Selið er á hæð, um 700 m suðaustan við bæ 001. Það er um 15 m ofan við skurð sem liggur norður-suður, fast neðan við óljósan vegartroðning. Selið er um 400-450 m ofan við þjóðveg og um 80-100 m sunnan við Stórhól sem er lágur, lyngivaxinn hóll þar sem hafin er trjárækt. Það er um 150 m norðan við landamerki Sökku. Umhverfis eru lyngivaxnir melar með grasivöxnum dældum inn á milli. Hóllinn sem selið er á er lágur og grasi vaxinn. Hann snýr norður-suður.

Þegar skrásetjari skoðaði selið var það á kafi í hávöxnu grasi og nákvæm lögun þess ógreinileg. Þó virðist sem að um 2-3 tóftir sé að ræða á hæðinni. Sú syðsta (a) er 9,5 X 8 m að stærð. Norðurhluti hennar er alveg óskýr en svo virðist sem tóftinni hafi verið skipt upp í tvennt. 4 m norðan við (a) er önnur tóft (b) og sú stæðilegasta. Hún er þó mjög óskýr. Þessi tóft er 11 X 4 m að stærð. Hún snýr norður-suður og skiptist upp í tvö hólf. Op er á það syðra á vesturvegg. Samfast þessari tóft, við vesturvegg hennar er lítið hólf sem virðist vera 2-3 m í þvermál og hafa op á vesturhlið. Þetta hólf er þó sérstaklega óskýrt. 1 m norðan við (b) er þriðja tóftin. Hún hefur e.t.v. verið samföst (b) en stendur nokkuð lægra. Tóftin er 3 X 3 m að stærð og virðist hafa haft op sunnarlega á vesturvegg. Ekki eru greinilegar grjóthleðslur í tóftinni.

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Svarf, 253

EY-178:009 mógrafir
65°56.629N 18°31.911V
Svarðargrafir eru 120-140 m suðaustan við bæ 001, fast ofan við skurð og sléttuð tún. Grafirnar eru afmarkaðar af túnum að vestan og norðan en ofar tekur lyngivaxin brekka við og syðst, innan grafanna er melhóll. Deiglendi, grafirnar sjást enn á um 30 m breiðu en 50 m löngu svæði.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-178:010 *Kvíalaut* örnefni kvíar
65°56.711N 18°31.974V
"Kvíahóll er litlu utar [en Bæjarhóll] og Kvíalautin milli þessara hóla, en hún er nú mjög breytt og að verulegu leyti uppfyllt, enda liggur vegurinn yfir hana." segir í örnefnaskrá Svarfaðardals. Kvíalautin var fast norðan við bæjarhólinn og voru kvíarnar í lautinni. Það íbúðarhús sem nú stendur á Skáldalæk er á Kvíhól og lautin var sunnan við hólinn á milli hans og bæjarhólsins 001. Nú er búið að fylla upp í lautina og liggur vegarslóði þar niður.
Engin ummerki sjást um kvíarnar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Svarf, 253

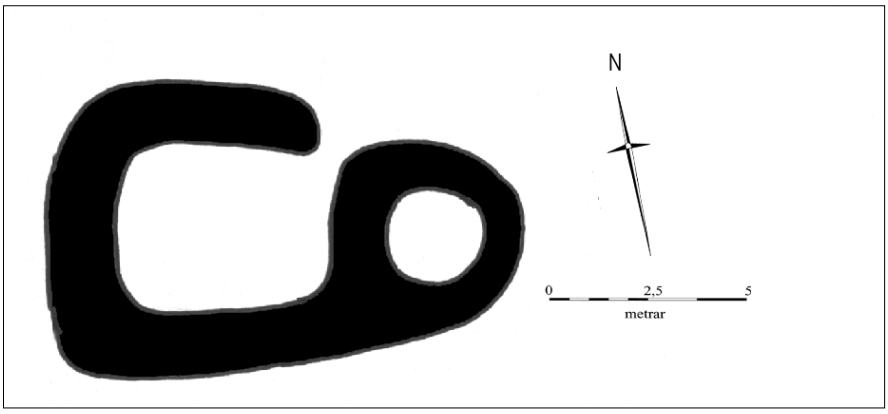
EY-178:011 *Ribbuvað* heimild um vað 65°56.635N 18°32.451V
"Ribbuvöllur heitir afmarkaður graslendisbali niður við Síkið, og Ribbuhóll er þar kallaður og Ribbuvað yfir [Svarfaðardalsá], sunnan við [Skáldalækjareyju]" segir í örnefnaskrá Svarfaðardals. Ribbuvað var yfir Svarfaðardalsá þar sem Skáldalækjareyja greinir ána í tvær kvíslir. Meginhluti

árinnar rennur vestan eyjunnar. Vaðið er um 350 m suðvestan við bæ. Engjar eru beggja vegna árinnar á þessum stað en merki vaðsins eða slóða að/frá sjást ánni. Áin virðist djúp en ekki mjög straumhörð á þessum stað.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Svarf, 253

EY-178:012 garðlag 65°56.325N 18°31.689V
Um 20 m austan við Skáldalækjarsel 008 má sjá ógreinilegar og nær alveg útflattar leifar garðs. Garðurinn er mjög óljós en er greinilegri við merki aðeins sunnar. Garðlagið er fyrst greinilegt um 450 m ofan við þjóðveg og 150 m norðan við merki við Sökku. Liggur um lyngivaxnar hlíðar og deiglendi.
Garðurinn er um 0,8 m á hæð en allt að 5 m á breidd. Hann sést á um 150 m kafla, slitrótt þó. Garðurinn líkist nokkuð Sveitalangi og er líklegast að þessi bútur sé hluti af honum.
Hættumat: engin hætta

EY-178:013 landamerkjagarður 65°56.811N 18°31.367V
Brjánn Guðjónsson man eftir garði á merkjum Skáldalækjar og Hrísa. Garðurinn lá alla leið eftir merkjunum en er nú víðast horfinn og ógreinilegur. Óljóst má sjá móta fyrir honum 300-400 m ofan við þjóðveg. Garðurinn sést í móum ofan (norðaustan) við bæ 001. Hann er mjög óskýr, lyngvaxinn og 2-3 m á breidd. Hann er mest 0,4 m á hæð en skrásetjari greindi hann á 200-300 m kafla þó hann sé án efa lengri.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-178:014 stekkjartóft 65°56.472N 18°31.233V

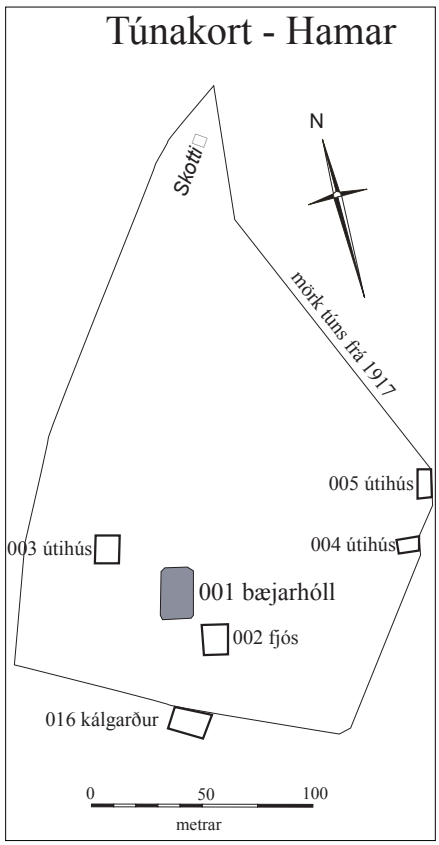

Stekkjartóft, horft til vesturs

Um 450 m m sunnan við bæ 001 og 20 m neðan (vestan) við þjóðveg er stekkjarleg tóft. Tóftin er á hæð neðan við þjóðveg. Hæðin og tóftin eru á kafi í grasi. Umhverfis hæðina er deiglendi og engjar að Svarfaðardalsá.
Tóftin er á kafi í grasi. Hún er 11 X 7 m að stærð og snýr austur-vestur. Austurendi tóftarinnar er einungis um 3 m á breidd en vesturendi hennar er 7 m. Tóftin er tvískipt. Ekki er greinilegt op á milli hólfanna en hugsanlegt er að op hafi verið á útvegg vestara hólfsins (þess stærra) austast á norðurvegg. Veggir tóftarinnar eru hrundir og grónir og víða 1,5-2 m á breidd en 0,3 m á hæð. Ekki eru grjóthleðslur greinilegar í tóftinni. Heimildir geta ekki um stekk í landi Skáldalækjar. Þessi tóft er með dæmigerðu stekkjarlagi og fjarlægð frá bæ er svipuð því sem algengast er með stekki á þessum slóðum. Er því rétt að álykta að öllum líkindum sé um stekkjartóft að ræða.
Hættumat: hætta vegna vegar

EY-179 Hamar

20 hdr. 1712. Bændaeign. Einnig Reykjahamar. Hamarskot hjáleiga frá fyrri hluta 19. aldar.
Í Guðmundar sögu Dýra er bærinn nefndur en þar földu Ingimundur nokkur og heitkona hans Ásgerður sig þegar Ingimundur hafði vegið Helga Halldórsson 1191. Samkvæmt sögunni bjó þá þar Eyjólfur sopi. Ingimundur var veginn í túni við bænum þegar hann reyndi útgöngu úr úthýsi einu á jörðinn. Samkvæmt sögunni var hann grafinn í skafl í nágrenni. Sturlunga saga I, 173.
24. maí 1486 erfir Sveinn Sumarliðason eftir afa sinn Eirík Loftsson á Grund margar jarðir, m.a. Kross, Hellu, Háls, Hamar og Skáldalæk. DI VI, 571.
1. júlí 1538 selur Þorsteinn Torfason Ara lögmanni Jónssyni nokkrar jarðir í Eyjafirði, m.a. Hamar sem metin var á 20 hdr. Jarðirnar hafi kona Þorsteins, Þorgerður Stulladóttir fengið í arf eftir bróðir sinn Bjarna Stullason. Í staðinn fékk Þorsteinn jarðir á Vestfjörðum. DI X, 367-368
1917: 3.1 ha. 1/4 slétt. Garðar 350 m2.
1964→ í eyði. Eign Svarfaðardalshrepps.

EY-179:001 *Hamar* bæjarhóll bústaður 65°56.595N 18°30.559V
Hamarsbærinn var þar sem nú stendur steinsteypt íbúðarhús á tveimur hæðum. Frambær gamla bæjarins náði lengra til vesturs en íbúðarhúsið gerir nú og stóð hann allt til 1953. Steinsteypt íbúðarhús án kjallara, nú notað sem sumarhús. Bæjarhóll er greinilegur og er hann 35 X 50 m á hæð. Hann er mest um 1,5 m á hæð. Lækur rennur sunnan við bæjarhólinn. Gamla bænum sem þarna stóð áður var skipt í suðurhús, baðstofu, eldhús og fjósið nyrst.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-179:002 heimild um fjós 65°56.585N 18°30.539V
Fjós var fast suðaustan við bæ 001, við bæjarlækinn. Það var merkt inn á túnakort frá 1917 en engar leifar þess sjást nú á yfirborði. Það hefur verið nálega þar sem fánaborg er nú, þar er hæð í sléttaðri grasflötinni. Við lækinn (í sniði) má sjá glitta í hleðslu barmi lækjarins.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-179:003 heimild um útihús 65°56.604N 18°30.562V
Um 20 m vestan við bæinn 001 og eilítið neðar (norðar) var áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið hefur verið þar sem nú er sléttuð grasflöt vestan við íbúðarhúsið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-179:004 heimild um útihús 65°56.585N 18°30.387V
Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús um 90 m austan við nyrsta hluta Hamarsbæjar 001. Útihúsið hefur verið 15-20 m ofan við sumarbústað (svartan) í hlíðinni, í sléttaðri lóð sem er í kringum bústaðinn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

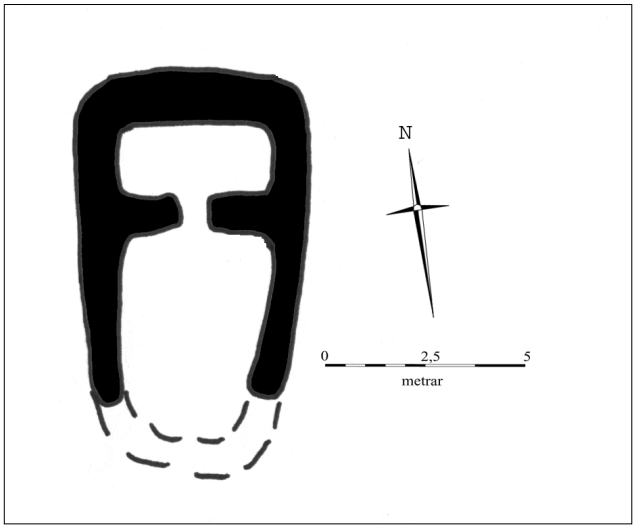
EY-179:005 heimild um útihús 65°56.600N 18°30.378V
Útihús var, samkvæmt túnakorti frá 1917, rúmum 100 m austan við bæ 001 og eilítið neðar (norðar). Húsið hefur verið nálega þar sem sumarbústaður er nú í hlíðinni. Nú er sumarbústaður þar sem útihúsið stóð.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-179:006 frásögn af tóftum 65°56.656N 18°30.337V
Jón Guðmundsson man vel eftir tóftum sem voru um 200 m norðaustan við bæ 001, þar sem nú er rauðmálaður sumarbústaður. Tóftirnar voru nálega 120 m neðan við útihús 005. Sumarbústaður og lóð umhverfis. Engin ummerki sjást nú um tóftina.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-179:007 *Grásteinn* heimild um huldufólksbústað 65°56.712N 18°31.169V
"Vestanvert í háhamrinum liggi merkin eftir Merkjasteinum. Þeir eru 3, og svo Grásteinn, sem er á merkjum gegnt Skáldalæk. Þar var mikill huldufólksbústaður að sögn gamals fólks." segir í örnefnaskrá Svarfaðardals. Nú er steinninn í landi Hamars en merkjagirðing er um 20 m vestar. Steinninn er 250 m austan við íbúðarhúsið á Skáldalæk. Í lyngivöxnum móa. Steinninn er einstakur í landslaginu. Hann er 2,5 m á hæð en 4 m í þvermál.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Svarf, 251

EY-179:008 *Höllukot* heimild um býli 65°56.674N 18°30.469V
"Neðst í túninu á Hamri hét áður Höllukot, og þar voru greinilegar húsatóftir áður en það var brotið til ræktunar." segir í örnefnaskrá Svarfaðardals. Ekki er nú vitað hvar býlið stóð nákvæmlega en neðsti hluti túnsins var nefndur Skottið. Býlið hefur líklegast staðið á því 150-200 m norðan við bæ 001. Sléttað tún sem ekki er lengur slegið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Svarf, 251

EY-179:009 *Litlasel* seltóft 65°56.419N 18°30.090V

"... rétt sunnan og ofan túns eru Borgirnar, og heitir sú næsta Háaborg. Uppi á henni eru tóftabrot, sem kallast Litlasel." segir í örnefnaskrá Svarfaðardals. Háaborg er í raun önnur borg talin frá vestri. Á henni, um 200 m norðaustan við 014 er tóft. Tóft þessi er um 480 m suðaustan við Hamar 001. Grasi- og lyngivaxið holt með nokkrum stórum steinhnullungum í toppinn.

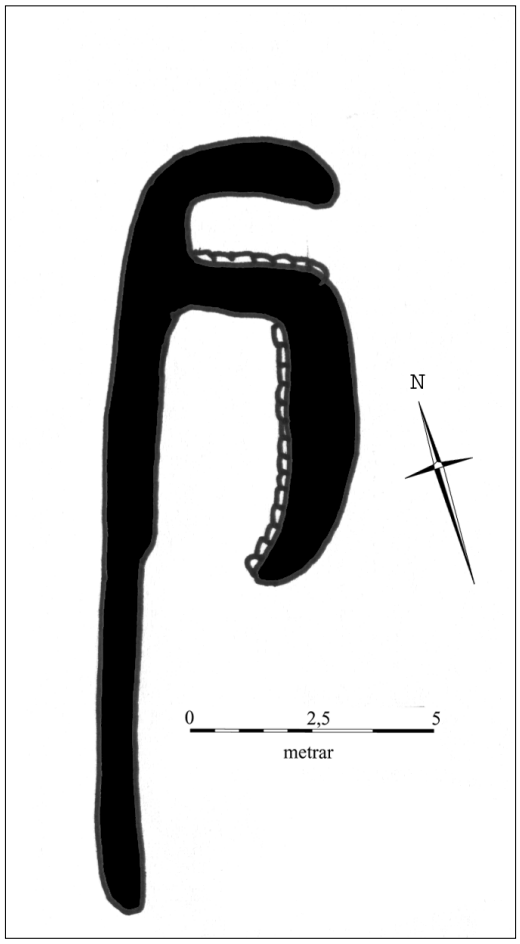
Tóftin er fremur stekkjarleg og bendir útlit hennar og fjarlægð frá bæ fremur til að hér hafi verið um stekk að ræða heldur en sel. Tóftin er 6 X 11 m að stærð og er tvískipt. Ekki er greinanlegt op á henni annað en það sem er á milli hólfanna. Tóftin er greinilegust nyrst en verður óskýrari eftir því sem norðar dregur.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Svarf, 251

EY-179:010 *Hamarsstekkur* stekkjartóft 65°56.421N 18°29.783V

"Ofar [en Litlasel 009] er Miðborg og sunnan við hana Hamarsstekkur."Hamarsstekkur er 350-400 m suðsuðaustan við býlistóftirnar í landi Hrísa (100:010), um 230 m austan við 009 en 670 m suðaustan við Hamarsbæ 001. Hann er á Efstuborg. Umhverfis eru lyngivaxin holt en borgirnar eru allar með stórum grjóthnullungum á víð og dreif um toppinn. Deiglendi er ofan við, milli holtanna.

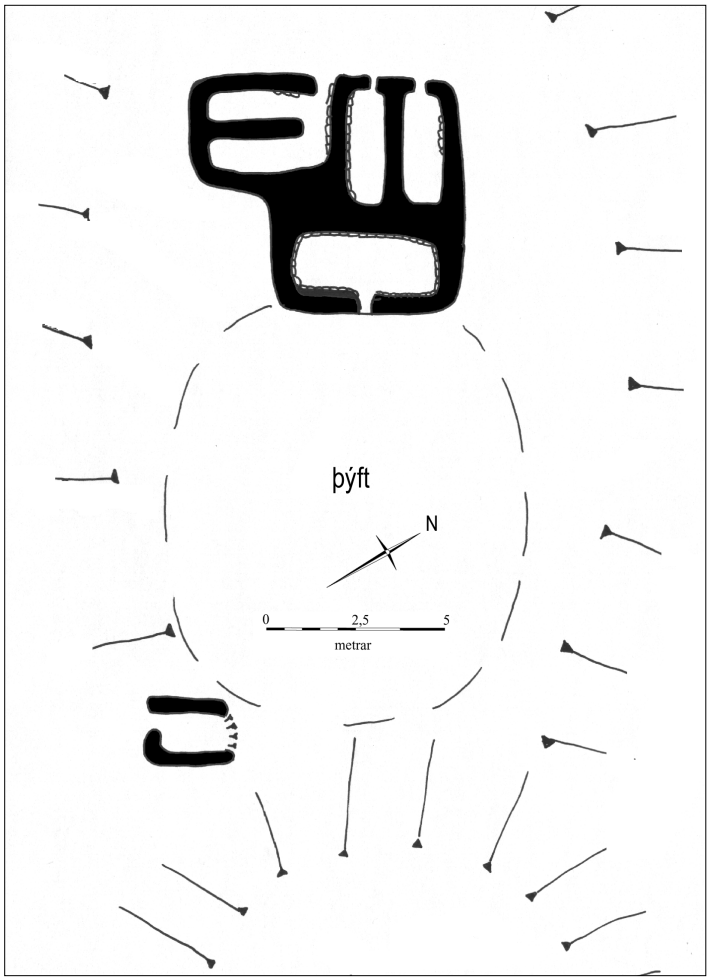
Stekkurinn er grasi gróinn, fagurgrænn og sker sig úr umhverfinu. Hann er tvískiptur, snýr norður-suður og er opinn til suðurs. Stekkurinn er 10 X 6 m að stærð. Grjóthleðslur sjást á stöku stað innan í honum. Ekki er greinanlegt op á milli hólfanna en hugsanlegt að op hafi verið á útvegg minna hólfsins á austurvegg þess. Frá vesturvegg stekksins gengur garður (eða áframhald veggsins) 7 m til suðurs.

Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Svarf, 251

EY-179:011 *Mórinn* álagablettur
65°55.793N 18°29.884V
"Ofan við [Háuborg, Miðborg og Efstuborg sbr. 009 og 010] er víðáttumikið mýrlendi, Hamarsmýrar. Var þar mikið heyjað áður fyrr. Efst á þeim er álagabletturinn Mórinn og litlu ofar tóftir Beitarhúsanna." segir í örnefnaská Svarfaðardals. Miklar mýrar eru milli borganna (009 og 010) og beitarhúsanna 012. Mórinn var efst í mýrunum, neðan við beitarhúsin og 1,5 km SSA við bæ 001. Mýrlendi, austan við eru melar að Hálsá.
"Bóndinn á Hálsi fékk eitt sinn (snemma á þessari öld) að slá hjá Beitarhúsunum og heyjaði þá Móinn með, án þes að um væri talað, enda trúðu sumir lítt á álagasagnirnar. Ekki tókst þó betur en svo, að þessi Hálsbóndi (Jón Jónsson) missti 18 af kindum sínum næsta vetur, og var það auðvitað kennt heyskapnum í Mónum. Hefur hann ekki verið sleginn síðan." segir í örnefnaskrá Svarfaðardals.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Svarf, 251-52

EY-179:012 *Beitarhúsalaut* beitarhústóftir 65°55.725N 18°29.393V

"Ofan við [Háuborg, Miðborg og Efstuborg sbr. 009 og 010] er víðáttumikið mýrlendi, Hamarsmýrar. Var þar mikið heyjað áður fyrr. Efst á þeim er álagabletturinn Mórinn [011] og litlu ofar tóftir Beitarhúsanna. Beitarhúsalaut nær þaðan austur undir á." Beitarhúsin eru enn greinileg. Þau eru um 1,9 km suðaustan við bæ 001 og 2 km m sunnan við þjóðveg. Þau er vestast í Beitarhúsalaut, 200-300 m vestan við á. Húsin eru vestan í mel sem liggur til vesturs frá Hálsá. Sunnan við og vestan við eru deiglendi.

Á þessum stað eru tvær tóftir. Þrjú hólf eru í sjálfum beitarhúsunum sem eru 15 X 13 m að stærð. Vestast eru tvö hólf, það nyrðra snýr austur-vestur en hið syðra norður-suður. Garðar eru í báðum hólfum og eru op á vesturveggjum þeirra. Bak við er heytóft sem snýr norður-suður. Fast austan við beitarhúsin tekur við þýft svæði en ekki er hægt að greina neinar tóftir þar. 20 m austan við beitarhúsin er hins vegar einföld tóft, byggð upp í brekku til norðurs með opi á suðurvegg. Hún er 5 X 4 m að stærð. Vestan við beitarhúsin er fagurgræn hæð um 5 m í þvermál, e.t.v. má þar sjá hvar úrgangur úr húsunum hefur verið settur.

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Svarf, 251

Beitarhúsin, horft til norðvesturs

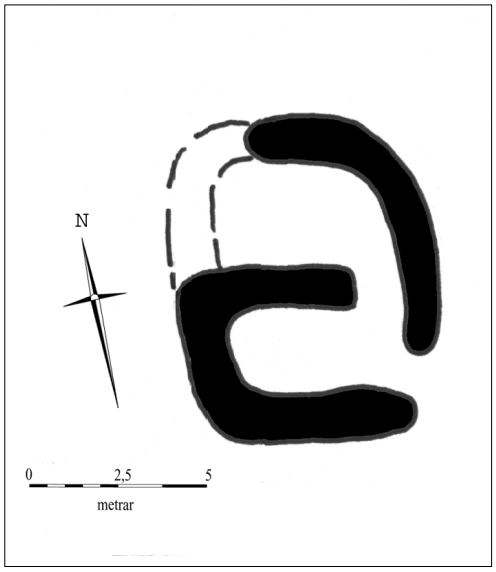
EY-179:013 *Beinir* þjóðsaga um legstað 65°55.662N 18°29.086V

"Út og upp af túninu á Hamri, alveg út við Hrísamerki er hóll sem kallaður er Beinhóll. Talsvert stór um sig, flatur að ofan, bratt upp á hann að vestan og norðan, að sunnan hallar landinu út á hann, að austan örlítill ávali upp á hólinn. Ekki er þarna um neina dys eða kumla að ræða sem sjáanleg séu nú. Gæti ekki verið að þarna [sé] Beinir?" "Í III h. þjóðsagnasafnsins Grímu er getið um hauga tvo "á flatanum milli Hamars og Hrísa." Heita þeir Beinir og Hausi.". Í Grímu er sagt frá Ingólfi Bjarmalandsfara sem átti að hafa reynt að fá land í Svarfaðardal til eignar síðla á landnámsöld en án árangurs. Hann á að vera grafin í Ingólfshóli í Sökkulandi en þrælar hans tveir í hólnum Beinir og Hausi. - "Aldrei hef ég heyrt nefnda þá tvo hauga sem á milli Hamars og Hrísa eiga að vera [sbr. þó 100:012]." Bréf Árna Antonssonar á Hrísum til Jóhannesar Óla Sæmundssonar 12.2.1967. Beinir er um 350 m ofan við þjóðveg en 40 m vestan við sumarbústað. Hóllinn er þýfður og lyngivaxinn. Í hann hefur nú verið plantað lerki.

Hóllinn er um 60 m í þvermál (norður-suður). Hnit var tekið á honum sunnarlega þar sem

hugsanlega hefur verið þúst (17 X 5 m). Hóllinn er 2-3 m á hæð, sléttaður að ofan.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Dalv, 345 og Bréf Árna Antonssonar á Hrísum til Jóhannesar Óla Sæmundssonar 12.2.1967 og Gríma V. bindi, 7-9

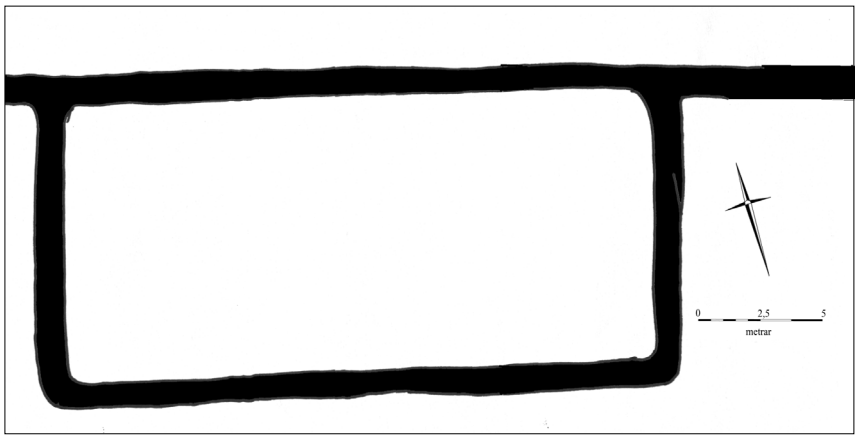
EY-179:014 tóft 65°56.359N 18°30.316V

Óljós tóft er á hárri og grýttri hæð um 200 m suðvestur af Háuborg (009) og 480 m SSA við Hamar 001.
Umhverfis eru lyngivaxin holt, en 30 m austar dalverpi sem liggur á milli þessa holts og Háuborgar. Tóftin er 7 X 5,5 m að stærð og virðist tvískipt. Hún er orðin alveg útflött og óskýr á köflum en op virðist hafa verið á austurvegg hennar sunnanverðum. Op virðist einnig hafa verið á milli hólfa. Engar grjóthleðslur eru merkjanlegar í tóftinni sem er mest 0,3 m á hæð.
Hættumat: engin hætta

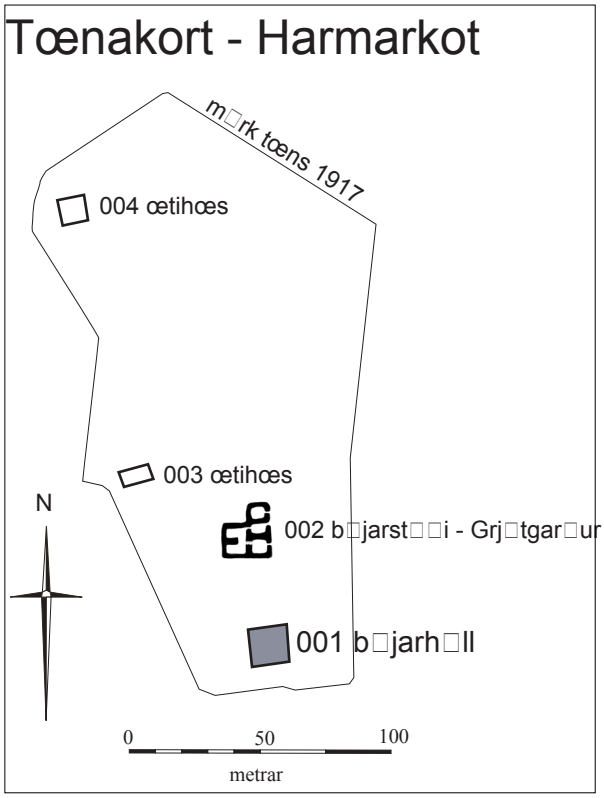
EY-179:015 garðlag túngarður
65°56.573N 18°30.564V
Túngarður var umhverfis tún á Hamri. Hann er sést enn á parti ofan við tún. Sléttuð tún eru innan (norðan) garðsins en sunnan hans er lyngi- og grasi vaxinn mói. Garðlagið sést ofan við tún úr vestri og í 55 m til austurs en þá verður garðurinn óljós. 30 m ofar má hins vegar greina annað garðlag sem er stærra um sig (sjá 180:006)
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-179:016 gerði kálgarður 65°57.582N 18°30.608V

Rúmum 30 m sunnan (ofan) við bæ 001 er enn greinilegar leifar kálgarðs sem merktur er inn á túnakort frá bb1917. Kálgarðurinn er fast utan við (sunnan við) túngarðinn 015. Sléttuð tún eru innan (norðan) garðsins en sunnan hans er lyngi- og grasi vaxinn mói. Gerðið er 28 X 13 m að stærð en 0,7 m á hæð. Það er grasi gróið. Nokkur órækt er í og við garðinn en hann er þó nokkuð heillegur.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

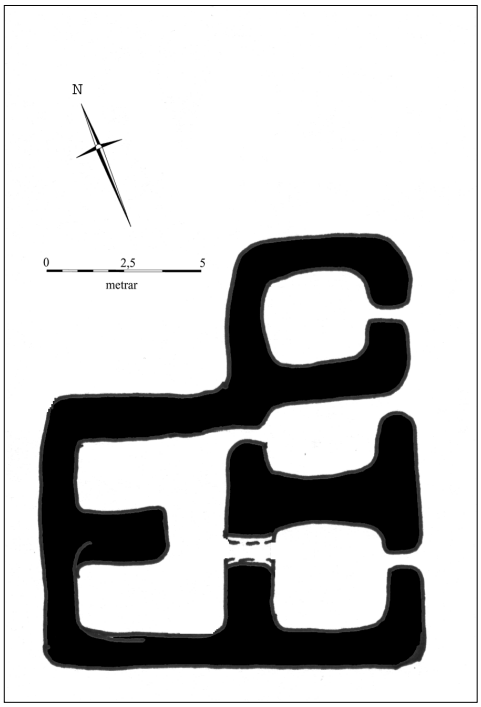
EY-180 Hamarskot

Hjáleiga frá Hamri. Byggðist fyrst á fyrri hluta 19. aldar og taldist þriðjungur jarðarinnar. Tvíbýli og hét annað Grjótgarður og/eða Steinholt.
1917: 1.9 ha. 1 slétt. Garðar 200 m2.
1921→í eyði og sameinað Hamri.

EY-180:001 *Hamarskot* bæjarstæði bústaður 65°56.630N 18°30.741V
"Utan við gamla Hamars-túnið voru fyrrum tvö býli, Hamarskot og Grjótgarður. Lægð í framhaldi af Grófinni er á milli heimatúnsins og Hamarskotstún, en búið er nú fyrir löng að rækta þetta saman. Á Grjótgarði var búið fram undir 1930 og jafnan kallað í Hamarskoti, eftir að hitt býlið lagðist í eyði." segir í örnefnaskrá. Hamarskot var um 150 m vestan við Hamar 179:001, um 80 m ofan við akveg að Hitaveitu Dalvíkur. Bærinn var 25-30 m ofan við Grjótgarð 002 og eilítið austar, nálega fast austan við þar sem nú er hjólhýsi með palli. Grasi gróin hæð er nú á þessum stað. Engin ummerki bæjarins eru greinileg og ekki er hægt að tala um eiginlegan bæjarhól á staðnum. "Síðustu árin voru kotin raunar tvö og hét hitt Steinholt." segir í Byggðum Eyjafjarðar 1990, 257
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Svarf, 251

EY-180:002 *Grjótgarður* bæjarhóll bústaður
65°56.650N 18°30.739V

"Utan við gamla Hamars-túnið voru fyrrum tvö býli, Hamarskot og Grjótgarður. Lægð í framhaldi af bGrófinni er á milli heimatúnsins og Hamarskotstúns, en búið er nú fyrir löngu að rækta þetta saman. Á Grjótgarði var búið fram undir 1930 og jafnan kallað í Hamarskoti, eftir að hitt býlið lagðist í eyði." segir í örnefnaskrá. Leifar Grjótgarðs/Steinholts sjást enn um 150 m vestan við Hamar (179:001) en um 40 m sunnan við veg að Hitaveitu Dalvíkur. Bærinn er sýndur 20-30 m neðan við Hamarskot á túnakorti frá 1917. Tóftin er ofarlega í túni sem nú er komið í órækt.

Tóftin er um 14 X 12 m á stærð. Hún skiptist upp í fimm hólf. Þrjú hólfanna eru hlið við hlið austantil í tóftinni. Op er á austurvegg þeirra allra. Tvö hólf eru að baki (vestanmegin) í tóftinni og er greinilegt op frá miðjuhólfinu í austri yfir í annað þeirra. Hugsanlegt er einnig að op hafi verið frá syðsta hólfinu en það er nú ógreinilegt. Op er á milli bakhólfanna tveggja. Hæð tóftarinnar er mest 0,8 m, hún er gróin og engar grjóthleðslur sjást.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917; Ö-Svarf, 251

EY-180:003 heimild um útihús 65°56.663N 18°30.764V
30 m vestan við Grjótgarð 002 og örlítið neðar í túninu var áður útihús samkvæmt túnakorti frá 1917.

Engin ummerki hússins sjást en á þessum stað eru nú sléttuð tún í órækt.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-180:004 heimild um útihús 65°56.703N 18°30.745V
Samkvæmt túnakorti frá 1917 var útihús áður rúmum 90 m neðan við útihús 003 og 40 m neðan við vegarslóða að Hitaveitu Dalvíkur.
Engin ummerki hússins sjást en á þessum stað eru nú sléttuð tún í órækt. Þar sem útihúsið hefur staðið er þó tún grænna en annars staðar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

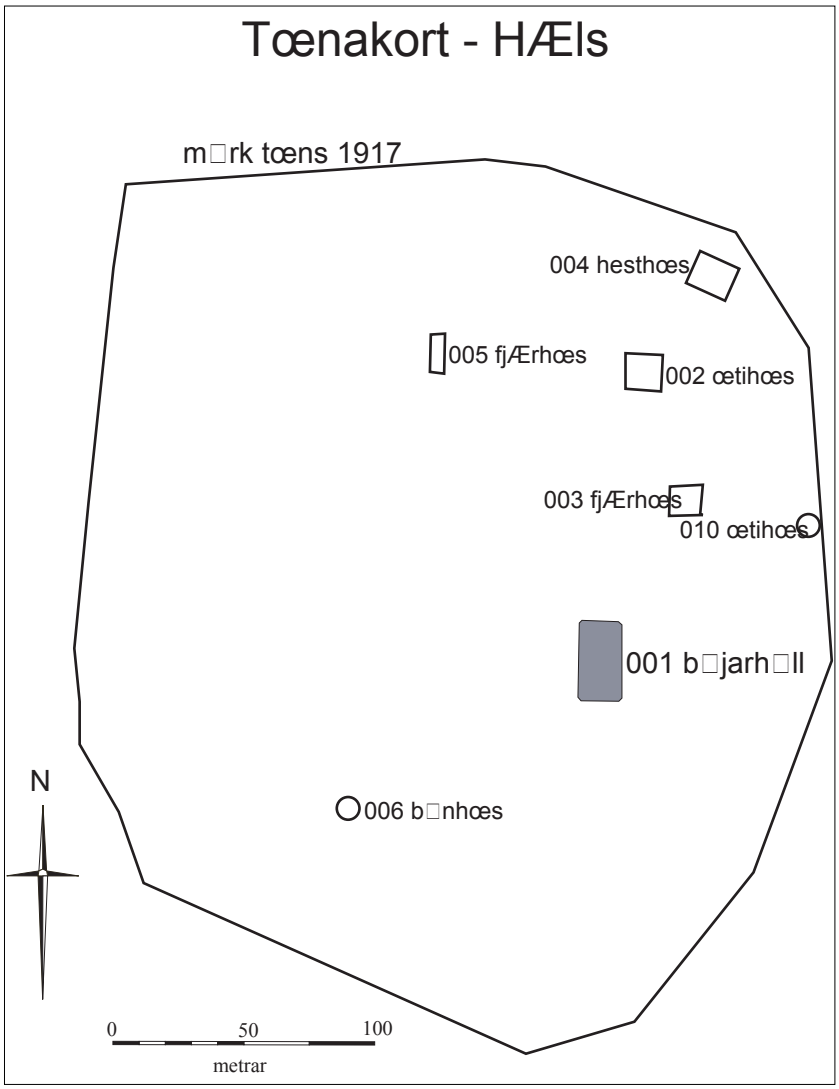
EY-180:005 garðlag túngarður 65°56.662N 18°30.845V
Garðlag sést á um 60 m kafla vestan við Hamarskot, beggja vegna við vegslóða sem liggur að Hitaveitu Dalvíkur. Vallargarðurinn afmarkar tún sem nú eru komin í órækt. Utan vallargarðs er víðast þýfðir og lyngvaxnir móar.

Garðurinn er greinilegur rúma 40 m norðan við vegslóða að Hitaveitu Dalvíkur. Hann liggur til suðurs að vegslóðanum en þar er rof í hann. Ofan við veginn heldur garðurinn áfram til suðurs um 140 m en þá sameinast hann eða liggur upp að miklum göngugarði (Sveitalangi) sem liggur þar austur-vestur í hlíðinni. Túngarðurinn er 2-3 m á breidd en 0,8 m á hæð og er lyngivaxinn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-180:006 *Sveitalangur* garðlag 65°56.662N 18°30.845V
Garðlag sést 60-80 m suðvestan vestan við Hamarskot. Túngarður Hamarskots 005 liggur upp að garðinum.
Garðurinn liggur að mestu um lyngivaxna haga. Sveitlangur liggur ofan við Hamarskot og liggur ANA-VSV. Hann er 4-5 m á breidd en 1 m á hæð og er lyngivaxinn. Garðurinn er fyrst merkjanlegur í landi Hamars, Hamarskot og Skáldalæk og er samtals greinanlegur á um 750 m kafla. Norðvestast í landareign Hamars er svo garðlag aftur merkjanlegt og er það líklega hluti af sama garði. Þar liggur hann skammt frá Hálsá og í 250-300 m til vesturs áður en hann fjarar út.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

Garðlag, horft til norðausturs

60 hdr. 1712. Bændaeign. Hálfkirkja var á jörðinni. Lykkja hjáleiga um aldamótin 1900.

Háls er getið í Guðmundar sögu Dýra en þar segir að hreppstefna hafi verið haldin á Hálsi 14. september 1200 en endaði hún með vígi Snorra Þórðarsonar. Snorri þessi var fylgdarmaður Þorsteins Þraslaugarsonar sem átti frændkonu Brands biskups. Orsakir þessar voru deilur um yfirráð á Völlum. Þar bjó Eyjólfur nokkur sem"hafði svá tekit staðinn handsölum, at í erfð skyldi hverfa". Þegar Eyjólfur dó byggði Brandur biskup Þorsteini Velli en synir Eyjólfs þeir Brandur og Klængr sem bjuggu á Sökku kölluðu til staðarins. Upp úr þessu urðu deilur og vígaferli, m.a. á Hálsi sem áður er um getið.

Sturlunga saga I, 211

14. júlí 1386 gefur Þorsteinn Eyjólfsson Arnfinni syni sínum þann hluta sem hann átti í jörðinni Hálsi með reka og þeim hlunnindum sem partinum fylgdu. DI, III, 392-393

1. janúar 1387 selur Helgi Oddsson Arnfinni Þorsteinssyni þann hluta í Hálsi sem Helgi hafði erft eftir föður sinn, 14 hdr. virði. DI, III, 394.

28. desember 1388 kaupir Arnfinnur Þorsteinsson fimm hundruð í jörðinni Hálsi af Krístínu Oddsdóttur sem hafði erft hana eftir Odd föður sinn. DI IV, 13-15.

8. apríl 1414 kemur fram í sölubréfi Skáldalæks að Háls á "hálfsmánaðar teig" í Skáldalæk. DI III, 754.

6. nóvember 1447 má sjá af reikning Möðruvallaklaustur að Háls er orðinn eign þess. DI IV, 712,

24. maí 1486 erfir Sveinn Sumarliðason eftir afa sinn Eirík Loftsson á Grund margar jarðir, m.a. Kross, Hellu, Háls, Hamar og Skáldalæk. DI VI, 571.

1487 kemur fram í máldaga Ólafs biskups Rögnvaldssonar um bænhús og kirkjur í Hólabiskupsdæmi að hálfkirkja er niðri á Hálsi. DI V, 356

16. ágúst 1496 kemur fram í sölubréfi að Guðríður Finnbogadóttir á Háls og jörðin virðist 60 hdr. virði. DI VII, 307.

1. október 1695 má sjá í kaupbréfi Halldórs Torfasonar og Þuríðar Sæmundsdóttur að Eggert Sæmundsson bróðir Þuríðar "tilsegir" margar fasteignir m.a. helming í Hálsi en helmingurinn er metinn á 30 hdr. Jarðabréf frá 16. og 17. öld, bls. 145.

1917: 6.9 ha. 9/10 slétt. Garðar 965 m2.

1990: "Túnið liggur á landræmu meðfram ánni nokkuð upp fyrir þjóðveginn og veit út að sjónum. Jörðin var áður talin til vildisjarða og munaði þar mestu um ýmis hlunnindi, s.s. rekann í Hálsfjöru. Einnig var þaðan gott útræði og þá var selveiði í ánni talin jörðinni til tekna. Öll þessi hlunnindi

spilltust stórum þegar Svarfaðardalsáin breytti farvegi sínum og ós hennar færðist til austurs. Enn eru þó töluverð búdrýgindi af rekanum á Hálsi." BE 1990, 122 sbr. JÁM X, 94 - áin breytti sér um 1670

EY-181:001 *Háls* bæjarhóll bústaður 65°56.929N 18°28.750V
Gamli bærinn á Hálsi sem merktur er inn á túnakort frá 1917, stóð þar sem nú stendur íbúðarhús á Hálsi.
Nú steinsteypt íbúðarhús með kjallara. Gamli bærinn var rifinn rétt fyrir 1940. Vart er hægt að tala um bæjarhól á Hálsi þó bærinn standi eilítið hærra en umhverfið í kring. Hæðin er innan við 0,5 m á hæð og nær yfir stórt svæði þannig að ógjörningur er að greina hvar hún fjarar alveg út. Í Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 10 er bænum lýst á eftirfarandi hátt: "Núverandi íveruhús stendur á grunni gamla bæjarins [sem var] byggður seint á [19.] öld./baðstofa í þrem hólfum, fjós og eldhús í kjallara. Kjallari hlaðinn úr grjóti 2 m rúmlega á hæð, veggir torfhlaðnir og með torfþaki. Framhús úr timbri, búr og geymsla undir. Útihús einnig byggð á grunni gamalla húsa." Viðbót eftir sömu á sérblaði segir ennfremur: "Gamli Hálsbærinn var stór bær. Baðstofa í þrem hólfum þiljað í hólf og gólf. Undir baðstofu eldhús og fjós með gangi á milli og út gengið að austan. Herbergi var afþiljað framan við baðstofu að sunnan. Framhús var hólfað sundur í stofu og smíðhús. geymsluloft uppi og kvistur að vestan. Bæjardyr voru að vestan og gengið þar upp á loftið. Geymsluskúr við norðurenda framhúss."
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-181:002 heimild um útihús 65°57.004N 18°28.797V
90 m norðan við bæ 001 og 40 m norðvestan við fjárhús sem enn stendur á Hálsi, var samkvæmt túnakorti frá 1917, áður útihús. Dældótt hæð í sléttuðu túni.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

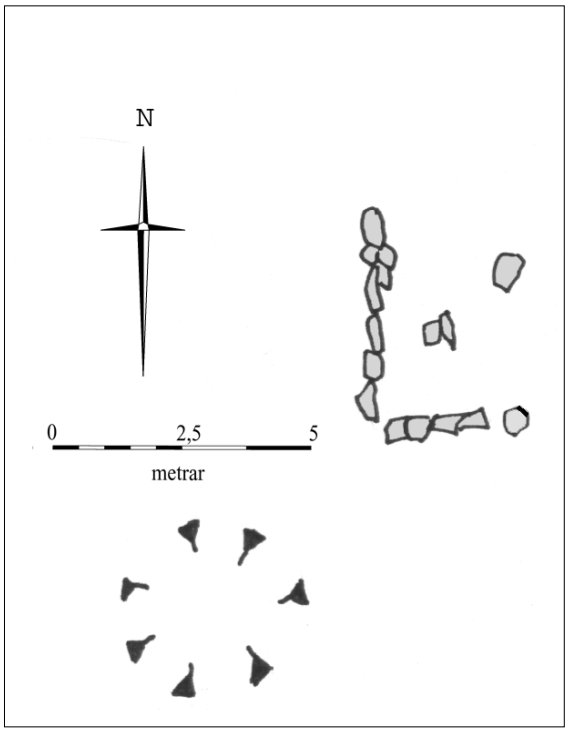
EY-181:003 *Baðhús* heimild um fjárhús 65°56.985N 18°28.788V
Um 90 m norðan við bæ 001 og eilítið ofar (austar), var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Á þessum stað er nú steinsteypt fjárhús á hæð í sléttuðu túni. Húsin voru fjárhús og kölluð Baðhús sökuð þess að þar var kindabað. Þau stóðu í suðurhlið þeirra fjárhúsa sem nú eru notuð á Hálsi.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-181:004 *Ysthús* heimild um hesthús 65°57.023N 18°28.761V
Um 130 m norðnorðaustan við bæ var útihús samkvæmt túnakorti frá 1917. Húsið var beint norðan við það fjárhús sem nú stendur á Hálsi. Engin ummerki sjást nú um húsið nema hvað dældótt hæð er í túninu á þessum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-181:005 *Barðhús* heimild um fjárhús 65°57.014N 18°28.901V
Útihús var samkvæmt túnakorti frá 1917 um 110 m norðvestan við bæ 001. Húsið var 70 m beint niður (vestur) af 002. Nú er dældótt hæð í sléttuðu túninu á þessum stað.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Túnakort 1917

EY-181:006 heimild um útkirkju 65°56.920N 18°28.885V
HÁLS Í SVARFAÐARDAL (VALLAÞING) (E) - HÁLFKIRKJA
14.7.1386: kirkjan á hlut í jörðinni; DI III 393 [kúgildi fylgja jarðarpartinum]
1487: er niðri DI V 356. Engar leifar útkirkjunnar eru nú greinilegar og ekki skýrar sagnir um staðsetningu hennar. Guðrún Þorsteinsdóttir segir að aldrei hafi í sínu minni komið upp leifar beina eða hleðslur sem gefið gætu vísbendingu um staðsetningu útkirkjunnar. Hún segir þó mál manna að líklegast hafi kirkjan staðið um 100 m VSV við núverandi íbúðarhús, þar sem grasi gróin hæð er nú.
Grasi gróin hæð í sléttuðu túni.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-181:007 hleðsla lending 65°57.656N 18°28.861V

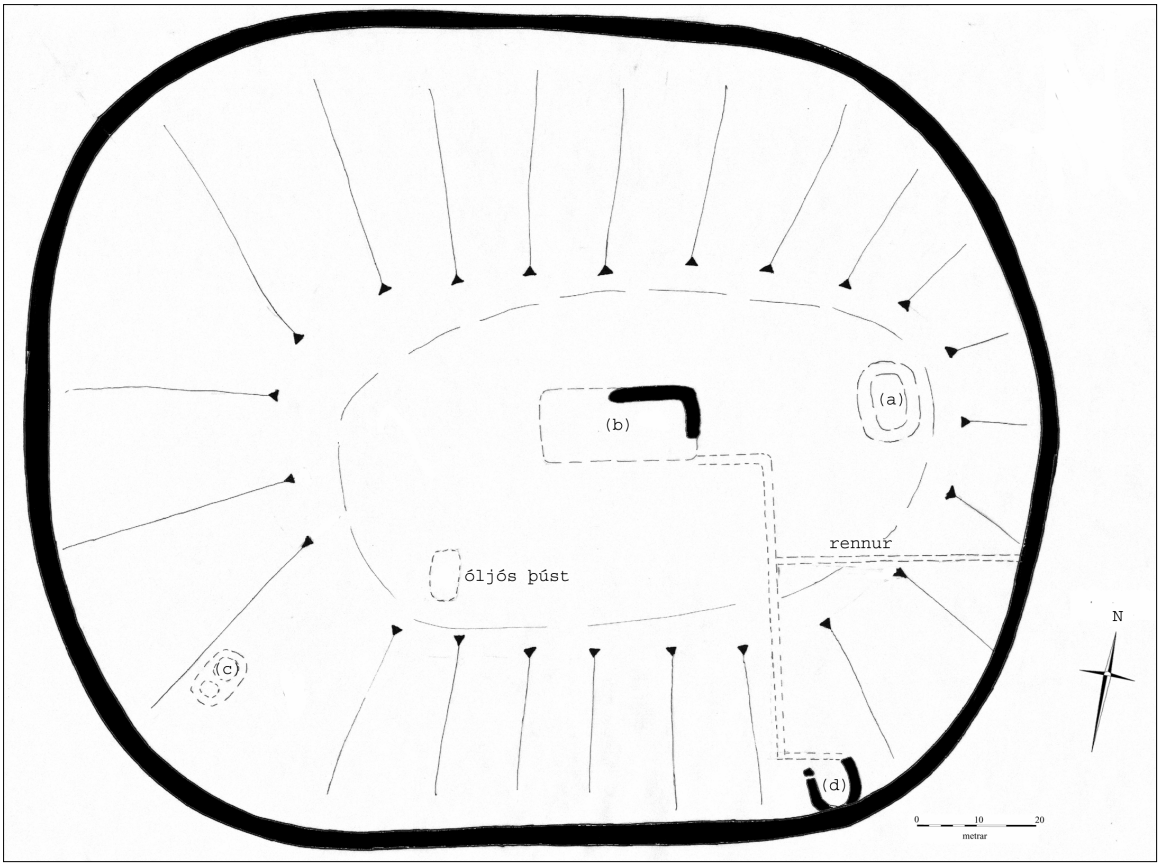
Í Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns segir: "Heimræði brúkaðist hjer, þó lendíng væri leið og brimsöm. Nú verður það ekki brúkað, eður hefur orðið í margt ár, fyrir grynníngum af sandi, sem áin hefur borið fyrir lendínguna, síðan hún gjörði þann nýja farveg." Í örnefnaskrá Dalvíkur er sama stað lýst á eftirfarandi hátt: "Fyrrum var Dalsárósinn vestur undir merkjum ... Nú er hann austur við lendinguna, vestan undir svonefndu Hálshorni, en austur þaðan að merkjum er grýtt fjara." Enn er hægt að greina mjög óljós merki mannvirkja á þessum stað. Þetta er 1,4 km norðan við bæ, 50-100 m austan við Dalsá en um 350 m austan við merki. Á lyngi- og grasivöxnu svæði fast ofan við sendna fjöru.
Um er að ræða hæð þar sem greina má óljósar hleðslur um 5 m ofan við sjávarborð. Hleðslurnar eru 3 X 2 m að stærð en eru einungis 0,2 m á hæð. Um er að ræða einfalda steinaraðir. 3 m suðvestan við suðvesturhorn hleðslunar er þúst sem er 3 m í þvermál.
Hættumat: hætta, vegna vatnsaga
Heimildir: JÁM X, 94 og Ö-Dalv, 344

EY-181:008 *Lykkja* tóftir+garðlag býli 65°57.382N 18°28.956V
"Skammt utan við túnið var fyrrum býlið Lykkja (búið þar fram yfir síðustu aldamót)." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Leifar býlisins sjást enn greinilega 700-800 m norðan við bæ 001 og 50-60 m austan við Hálsá. Leifarnar eru um 50 m neðan (norðan) við neðstu tún. Norðar eru sléttuð tún, austan og suðaustan við eru lyngivaxnir móar en norðaustan við framræst svæði.

Rústunum á Lykkju er lýst í Vesturströnd Eyjafjarðar, 1982: "[Lykkja] nefnist gamalt býli utan og neðan við túnið á Hálsi. Hefur það staðið á aflöngum hólkolli, sem er umgirtur mjög reglulegum og háum sporöskjulaga torfgarði, sem liggur víða í dálítilli lág. Uppi á hólnum sjást húsatættur á tveimur stöðum, en fremur ógreinilegar, enda sýnilega misgamlar, og mjög vaxnar grasi. Yngstu minjarnar eru af býli er þarna stóð fram um aldamótin síðustu, en síðan hafa þarna líklega verið gripahús eða réttir." Guðrún Þorsteinsdóttur á Hálsi lýsir svæðinu í Fornleifaskrá sinni frá 1985: "Utan túns, um 1,5 km frá bænum, skammt frá sjó. Rústin stendur á nokkuð háum hól. Umhverfis hólinn nokkra metra frá, er hlaðinn garður, og eins og hlaðin þró suður við Lykkjulækinn, c. 2 m á kant og 1 m á hæð. Að líkindum notað þegar lækurinn þornaði á sumrum. Aldur: 1880-1902." Guðmundur Ólafsson fornleifafræðingur kom á staðinn 1988 og lýsir honum á eftirfarandi hátt: "Tóftirnar eru um 900 m norður af bænum Hálsi, á náttúrulegum hól eða ási sem hallar á þrjár hliðar niður að læk, sem rennur þar hjá. Sýnilegar tóftir virðast fremur nýlegar, en eru samt ekki greinilegar og veggjabrot lítil. Virðist helst sem þær hafi verið jafnaðar með jarðýtu. Hugsanlega hafa þarna einnig verið undirstöður timburhúss. Á litlum hól að baki bæjarhúsanna er stök kofarúst úr torfi. / Umhverfis hólinn er túngarður sem við könnun á staðnum sýndist vera sporöskjulaga. Hæð hans er um 0,6 m og mest breidd 2 m. ... ekki var ummál garðsins að Lykkju mælt á staðnum en af loftmynd að dæma er lengd hans um 150 m og breidd um 60 m."

Tóftirnar eru á aflöngum, grasi grónum hól. Lækur rennur norðan og austan við hólinn en þó er hóllinn allur afgirtur með sporöskjulaga garðlagi. Garðlagið er 175 X 110 m að stærð, 0,5 m á hæð en 1,5-2 m á breidd. Garðurinn er ellilegur og gróinn. Innan vallargarðsins er 3-4 rústir. Á háhólnum eru 2 rústir. Svo virðist sem þeim hafi verið rutt út, a.m.k. er lag þeirra óskýrt í dag. Austari rústin (a) er um 12 X 9 m að stærð og virðst einföld og snúa norður-suður. 27 m vestan við hana eru mjög óljósar leifar (b) en þó er 27 X 13 m svæði þar sem einhver mannvirki hafa verið. Nú er einungis greinanlegt norðausturhorn, 6 X 12 m að stærð. Um 70 m suðvestan við horn þessarar tóftar er svo sigin og óskýr tóft (c), 20-30 m frá vallargarði. Hún er 9 X 8 m að stærð og virðist hafa verið tvískipt. Tóft þessi snýr norðaustur-suðvestur en ekki er lengur hægt að greina nákvæmt lag. Óljós þúst er á milli b og c. Fjórða tóftin (d) er hins vegar fast upp við túngarð suðaustarlega. Hún er byggð upp við túngarðinn og samanstendur af tveimur veggjum og er því opin til norðurs. Tóftin er 7 X 7 m að stærð og mun stæðilegri en hinar tóftirnar (eða allt að 1,3 m á hæð). Svo virðist sem grafið hafi verið innan úr henni og jafnvel að vatn hafi verið í botni hennar upp við vallargarðinn. Grunn renna liggur um túnið í átt að

tóftinni og er hugsanlegt að hún hafi verið hluti af einhvers konar áveitukerfi. Önnur renna er ofar í

túninu og liggur til austurs og endar í námunda við túngarð.
Hættumat: hætta, vegna sléttunar
Heimildir: Ö-Dalv, 344, Vesturströnd Eyjafjarðar, 193, Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttir og Guðmundur Ólafsson ofl í Árbók hins íslenska fornleifafélags 1991, 117

EY-181:009 *Þrælagerði* garðlag 65°57.081N 18°28.654V
"Skammt utan við túnið var fyrrum býlið Lykkja ... Þar ytra var einnig kallað Þrælagerði." 200-300 m NNA við bæ 001 var Þrælagerði áður. Þar sem tóftirnar voru eru nú sléttuð tún en leifar vallargarðs austar og norðar sjást enn. Sunnan og vestan við garðlögin eru sléttuð tún en utan við vallargarðinn eru grasi- og lyngivaxnir móar.

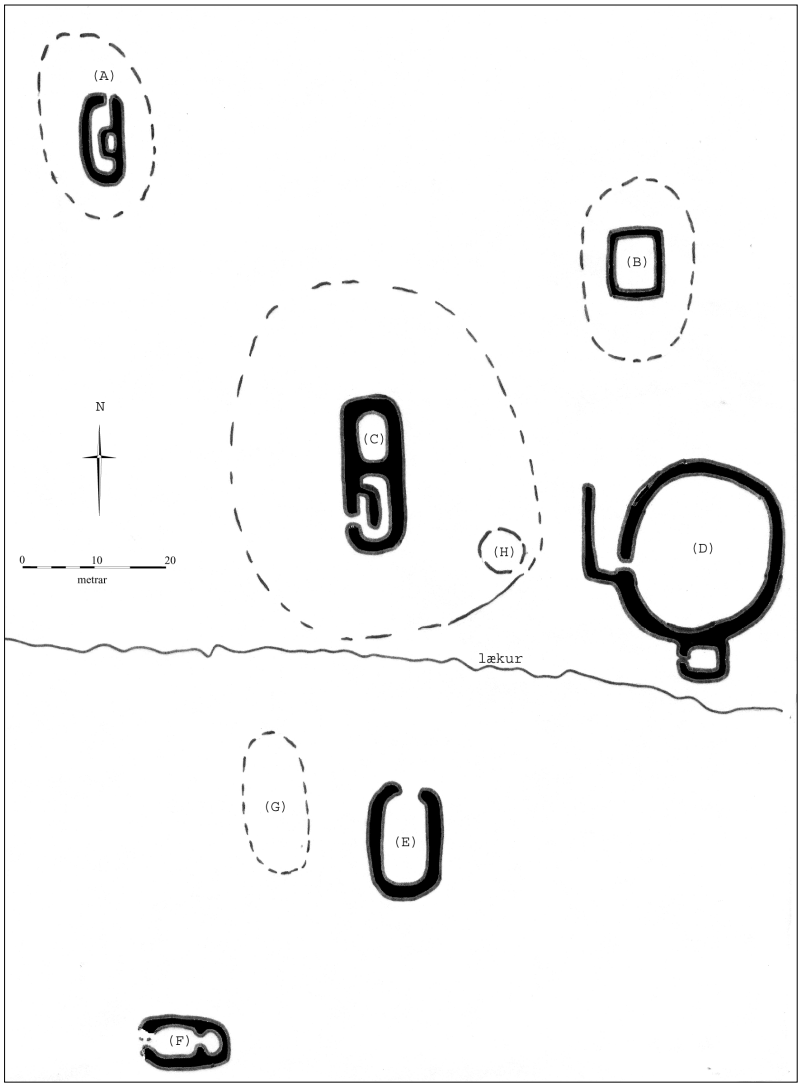
Þrælagerði er lýst í Vesturströnd Eyjafjarðar, 1982: "Örnefni þetta þekkist í túninu skammt neðan við bæinn, og sér þar enn fyrir bogalaga garði umhverfis lágan hól. Einhverjar tættur hafa líklega verið á hólnum en þær hafa verið sléttaðar." Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur frá 1985 lýsir staðnum á eftirfarandi hátt: "Í túni NA af bænum. Notað sem sauðahús með hlöðu við fyrir og eftir aldamótin síðustu. Seinna notað sem fjárrétt. Veggir hlaðnir úr torfi og grjóti. 50-100 m frá hlaðinn garður í kring, nú að mestu jafnað við jörð. Ekki vitað um aldur á nafninu eða upphafi rústarinnar." Guðmundur Ólafsson fornleifafræðingur kom á staðinn 1989 og lýsir honum svona: "Þrælagerði er um 600 metrum sunnan við Lykkju. Það hefur að mestu verið eyðilagt þegar svæðið var sléttað undir tún, en norðan við túnið, þar sem landinu hallar niður að lækjarfarvegi, má sjá garðbrot sem gætu verið leifar af þessu gerði. Garðhleðslan er bogadregin, allt að 2 m að breidd á norðurhlið og tæplega 1 m að hæð að utanverðu, en aðeins um 0,4 m að sunnanverðu. Engin rannsókn var gerð á staðnum að öðru leyti en því að slegið var máli á garðinn frá austri til vesturs og reyndist hann vera um 65 m í þvermál. Að austanverðu var hægt að fylgja garðinum nokkuð til suðurs. Þar var hann aðeins um 0,3 m hár og um 1 m breiður. Í rofamoldum sáust grjóthleðslur í sárinu. Norðarlega í túninu er dálítil hólbunga. Hugsanlega hafa þar verið tóftir sem búið er að slétta út. / Ógerningur er að segja til um án frekari rannsóknar hvað þarna hefur verið. Garðurinn gæti verið leifar af túngarði eða annarskonar vörslugarði. Nafngiftin 'Þrælagerði' verður ekki skýrð af þeim minjum sem þarna er að finna í dag."

Garðurinn sést nú á um 70 m kafla. Hann er fyrst greinilegur á 3 m kafla ofan við tún en verður þá ógreinilegur þar sem hann beygir til vesturs. 11 m lengra má greina hann aftur þar sem hann

liggur í 56 m til vesturs áður en hann verður alveg ógreinilegur aftur. Garðurinn er 0,4 m á hæð en 1,5-2 m á breidd. Aðrar minjar Þrælagerðis eru ekki sjáanlegar lengur.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Dalv, 344, Vesturströnd Eyjafjarðar, 193, Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 og GÓ ofl. í Árbók 1991, 118

EY-181:010 *Sigfúsarkofi* heimild um útihús 65°56.966N 18°28.662V
"Ofan bæjar sést enn móta fyrir hóli, þar sem stóð svonefndur Sigfúsarkofi." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Sigfúsarkofi var á hæð, 80-100 m austan (aust-norð-austan) við bæ 001 og 40-50 m austan við fjárhús sem nú eru notuð á Hálsi. Kofinn var 40-50 m vestan við núverandi mörk túns. Sléttaður hóll í túni.
1985: "einsetumannskofi/Sigfúsarkofi/fyrir og eftir síðustu aldamót eða seinni hluta 19. aldar/40-50 m upp frá bænum/[stærð] ekki vitað - nú komið undir tún." segir í Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 9.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Dalv, 344

EY-181:011 *Fjallgerði* tóftir+garðlag 65°56.694N 18°28.453V

"Þá var Fjallgerði sunnan túns, nokkurn spöl suður og upp frá túnhliðinu, rétt ofan við Svarðarmýri 012." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Leifar Fjallgerðis eru enn greinilegar um 600 m SSA við bæ 001.
Tóftinar eru í lyngvaxinni fjallshlíð með deiglendissundum á milli.
Fjallgerði er lýst í Vesturströnd Eyjafjarðar frá 1982: "Byggðaminjar á höllunum suður og upp af Hálsi eru nefndar [Fjallgerði]. Þar er greinilega um annað fornbýli að ræða, sem þó er heldur minna en Stóri-Háls. Samt eru þarna um 10 tættur dreifðar um hringlaga svæði, flestar uppi á holtum eða hólum, því að víða er þarna allblautt, og túnstæði virðist næsta lítið. Rústirnar sýnast vera mjög fornlegar, en þó gætu þar hafa staðið fjárhús á seinni öldum á 1-2 stöðum. Túngarður sést ekki, en ofan við svæðið eru tveir samhliða torfgarðar mjög fornir, með aðeins um 100 m millibili, og tengjast þeir saman í einn garð er liggur niður fyrir austan svæðið. Við ytra garðinn eru stór réttarhólf eða nátthagar, þar sem hann kemur niður að Hálsánni. Þá hefur svonefndum Granalæk verið veitt niður í gegnum þetta forna bæjarstæði." Guðrún Þorsteinsdóttir lýsir sama svæði 1985: "Eyðibýli, ekki vitað hvenær þar var búið síðast/Fjallgerði/sennilega á fyrri öldum/c. 2 km sa af bænum/Stærsta rústin stendur á háum hól grasigrónum, að minnsta kosti 3 rústir standa þarna í kring á hólum og hæðum. Bæjarlækurinn rennur rétt fyrir sunnan hólinn og hefir honum

sennilega verið veitt heim og jafnvel á milli hólanna og í gegn." Guðmundur Ólafsson fornleifafræðingur kom á staðinn 1989 og lýsir honum á eftirfarandi hátt: "Uppi í hlíðum Hámundarstaðafjalls um 600 m suður af bænum Hálsi í um 120 m hæð eru allmargar grónar tættur. Greinilegasta tóftin er í daglegu tali nefnd Fjallgerði. Hún er tvískipt og um 17,5 m að innanmáli. Syðri tóftin er 8 m x 4 m að innanmáli. Veggir eru allt að 1 m háir og 2 m breiðir. ... / Allmargar rústir eru dreifðar um svæðið umhverfis aðalrústina. Flestar eru þær mjög ógreinilegar og fornlegar. Að baki stærstu rústinni mótar rétt fyrir tveimur lágum tóftum. Skammt upp af þeim er garðbrot og hringlaga garður þar upp af. Utan undir honum er tóftabrot. Ofan við rústasvæðið í um 160-180 m hæð eru leifar tveggja garða sem liggja eftir fjallshlíðinni og sveigir sá efri niður fjallið skammt norðan við rústasvæðið. / Borkjarni var tekinn í aðara aðaltóftina ... Reyndust vera um 0,7 m niður á fast. Merki um mannavist sáust í efri hluta borkjarnans. Þar var umrótuð mold með viðarkolaögnum og mislitum torfusneplum. Einnig var mjög þunnt gráleitt fitukennt lag, e.t.v. gólfskán eða kísilgúr? Undir mannvistarlögunum var svört gjóska og þar undir gulleit gjóska. Örlítil linsa af grárri gjósku var í torfusneplunum. / ... Gulleita gjóskan er að öllum líkindum H3. Ef dökka gjóskan er lagið frá 1477 virðist mega ætla að tóftin sé frá um 1500 eða síðar. Útlit tóftanna gefur þó til kynna hærri aldur. Hugsanlegt er að tóftirnar séu frá mismunandi tímum. / Niðurstaða um Fjallgerði : Ljóst er að þarna eru allmiklar mannvirkjaleifar og í raun óvenjumiklar ef þess er gætt hve hátt uppi í fjallinu rústirnar eru. Könnunin leiddi ekki í ljós neinar niðurstöður um hvers kyns minjar þetta væru. Hugsanlega hefur þarna verið lítið býli eða sel. Aðalrústin gæti e.t.v. verið leifar af íveruhúsi, en aðrar tættur tengjast vafalaust flestar skepnuhaldi. ... Rústirnar eru dreifðar um allstórt svæði en ekki í einni þyrpingu og garðurinn umhverfis er óreglulegur að lögun og fylgir fremur landslagi en ákveðnu formi."

Skrásetjari kom auga á 8 tóftir auk garðlaga. Hér á eftir verður hverri tóft gefin bókstafur til aðgreiningar og byrjað á norðvestustu tóftinni á svæðinu. Norðvestasta tóftin er 13 X 6 m að stærð (A). Hún er á grasi grónum hól. Tóftin er tvískipt á nokkuð sérstæðan hátt þar sem við austurvegg hennar innanverðan er byggt lítið hólf sem ekkert op sést á. Op er hins vegar á tóftinni austarlega á norðurvegg hennar. Tóftin snýr norður-suður og er grasi gróin. Hún er hlaðin úr torfi eins og aðrar tóftir í Fjallgerði og engar grjóthleðslur sjást. Austan við tóftina (A) er deiglendur blettur að öðrum hól nokkru austar. Á honum er gerði (B) um 70 m austan við (A). Gerðið snýr norður-suður og er 10 X 9 m að stærð. Ekki er greinanlegt op á gerðið en það er mjög gróið og sigið og veggir víða nær alveg útfalttir en fremur mjóir. Ofan við hólinn sem (B) er á er deiglent en skammt ofar tekur við brött og lyngivaxin fjallshlíð. 20-30 m sunnan við (B) er stórt, sporöskjulaga gerði (D). Gerðið er 25 norður-suður en 23 m austur-vestur, það er hlykkjótt á köflum en fornlegt. Veggir þess eru rúmir 2 m á breidd en 0,4 m á hæð. Við suðurvegg þess utanverðan er byggð lítil tóft sem er 7 X 3 m að stærð og opin til vesturs. Op er á vesturvegg gerðisins og frá því liggur garðlag til norðurs meðfram gerðinu. Innan við 10 m vestan við gerðið (D) er lítil þúst (H). Hún er 3 X 3 m að stærð og gæti annað hvort verið alveg hrunin og sigin tóft eða jafnvel leifar öskuhaugs. 25 m vestan við (D) og 11-12 m vestan við (H) er svo stæðileg tóft (C). Tóftin er 22 X 9 m að stærð. Hún er tvískipt og er nyrðra hólfið 8 X 2,5 m að innanmáli en hið syðra 10 X 4 m og op er á það syðst á vesturvegg. Husanlegt er að í þessu syðra hólfi hafi verið afgirt lítið hólf en hleðslur eru ógreinilegar. Þýft svæði er fast austan við tóftina en ekki er hægt að greina eiginlegar vegghleðslur þar. Tóftin stendur á stórum og ræktarlegum hól og hugsanlegt er að þar hafi verið híbýli manna. 33 m sunnan við (C) er tóft eða gerði (E). Það er 18 X 10 m að stærð og snýr norður-suður. Gerðið er lyng vaxið og norðvesturveggur þess er rofinn. 10-15 m vestan við (E) en 35 m SSV við (C) er ógreinileg þúst (G). Hún er 20 X 10 m að stærð og snýr norður-suður. Annað er vart um hana að segja. 15 m sunnan við þústina er svo enn önnur tóft (F). Hún snýr austur-vestur og er 13 X 6,5 m að stærð. Hún er mjög óskýr og veggir hennar nær alveg hrundir og grónir. Op virðist hafa verið á vesturvegg tóftarinnar en hann er þó orðin mjög ógreinilegur og því erfitt um það að segja. Op virðist einnig hafa verið milli vestara hólfsins og minna hólfs austar. Frá þessari tóft (F) er um 25 m að skurði í túninu. Lækur rennur niður túnið rétt sunnan við (D).

Fjallgerði er staðsett nokkuð hátt yfir sjávarmáli. Fjöldi rústa og fjarlægð frá bæ bendir þó fremur til að þarna hafi verið einhvers konar býli fremur en sel. Háls á land inn eftir Hálsdal og þar er víða gott beitilendi og selstaða, enda þar þekkt sel 014. Því er helst að giska á að Fjallgerði hafi í raun verið býli þótt það sé hátt í fjallshlíðinni ofan við Háls. Ofan við tóftirnar ganga garðlög sem að líkindum teljast hluti af þeim garðlögum sem kölluð hafa verið Sveitalangur (sjá 024).

Hættumat: engin hætta

Heimildir: Ö-Dalv, 344, Vesturströnd Eyjafjarðar, 193, Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 3. og Guðmundur Ólafsson ofl í Árb 1991, 119-121.

EY-181:012 *Svarðarmýri* örnefni mógrafir 65°56.668N 18°28.857V

"Þá var Fjallgerði 011 sunnan túns, nokkurn spöl suður og upp frá túnhliðinu, rétt ofan við Svarðarmýri." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Svarðarmýri var þar sem nú eru sléttuð tún 350-400 m

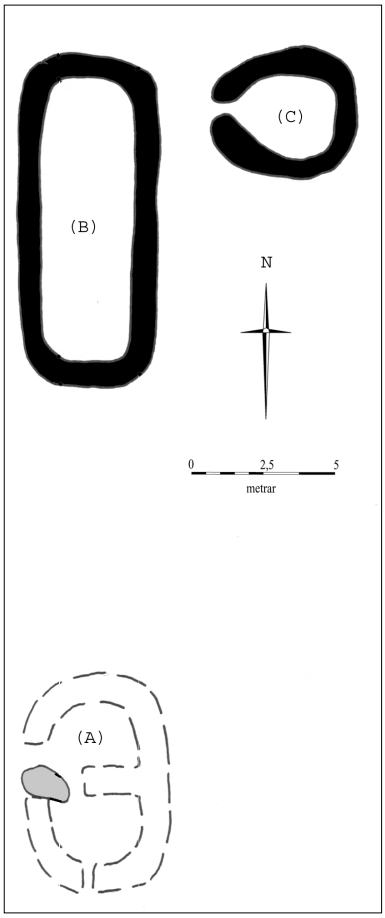
sunnan við bæ 001 á Hálsinum. Grafirnar voru þar sem suðurhluti túnanna er nú. Engin merki grafanna sjást nú í sléttuðum túnum.
Hættumat: hætta, vegna sléttunar
Heimildir: Ö-Dalv, 344

EY-181:013 *Hulduhólar* heimild um huldufólksbústað 65°56.057N 18°29.119V
"Vestar og nær Hálsá [en Hádegishóll] eru Hulduhólar. Þar var talinn huldufólksbústaður." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Hulduhólar eru tveir strýtumyndaðir melhólar 1,6-1,7 km sunnan við Hálsbæ (001) á Hálsdal. Frá vestari hólnum er þverhnípt niður að Hálsá. Miklir melhólar, lyngivaxnir í hlíðunum en berir í toppinn. Hólarnir eru strýtulaga, sérstaklega sá vestari.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Dalv, 344

EY-181:014 *Hálssel* seltóftir 65°55.664N 18°28.466V

Hálssel sést fyrir miðri mynd, horft til norðvesturs

"Er þá komið suður fyrir Sauðagil. Hálssel (selið) er þar kallað, þó að ekki sé kunnugt um selstöðu þar." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Hálssel er 300-400 m ofan við Hálsá og 2,3-2,4 km sunnan við bæ (001) í beinni loftlínu. Selið er norðaustarlega í deiglendri fjallshlíð sem liggur að Ríplum að norðan. Fast ofan við selið tekur við brött og lyngivaxin fjallshlíð upp að brún. Selið er á einskonar stalli eða dalverpi milli brattrar fjallshlíðar ofar en hólasvæði neðar. Tóftirnar eru innst í hólverpinu.

Á þessum stað sjást þrjár tóftir. Syðst er tvískipt tóft (A) sem stendur á ræktarlegri hæð. Hún er 8 X 5 m að stærð, tvískipt og nokkuð óljós. Hugsanlegt er að op hafi verið vestast á suðurvegg eða norðarlega á vesturvegg. Op hefur verið á milli hólfanna tveggja. Tóftin er gróin og ekki eru greinilegar grjóthleðslur. Hins vegar er einn stór steinn í vesturvegg sem líklega hefur verið þar áður en veggurinn var byggður. 2-3 m norðan við (A) rennur lækjarspræna niður hlíðina en tæpum 15 m sunnan við (A) er önnur tóft eða gerði (B). Hún er 11-12 X 5,5 m að stærð og snýr norður-suður. Tóftin er einföld og ekki er greinilegt op á henni. Veggir eru hlaðnir úr torfi. 2 m austan við (B) er svo þriðja tóftin (C). Hún er einnig einföld og 5 X 5 m að stærð. Op er á vesturvegg hennar. Norðan við tóftina er þýft svæði þar sem hugsanlegt er að hey hafi verið sett upp þó ekki sé hægt að fullyrða um það.

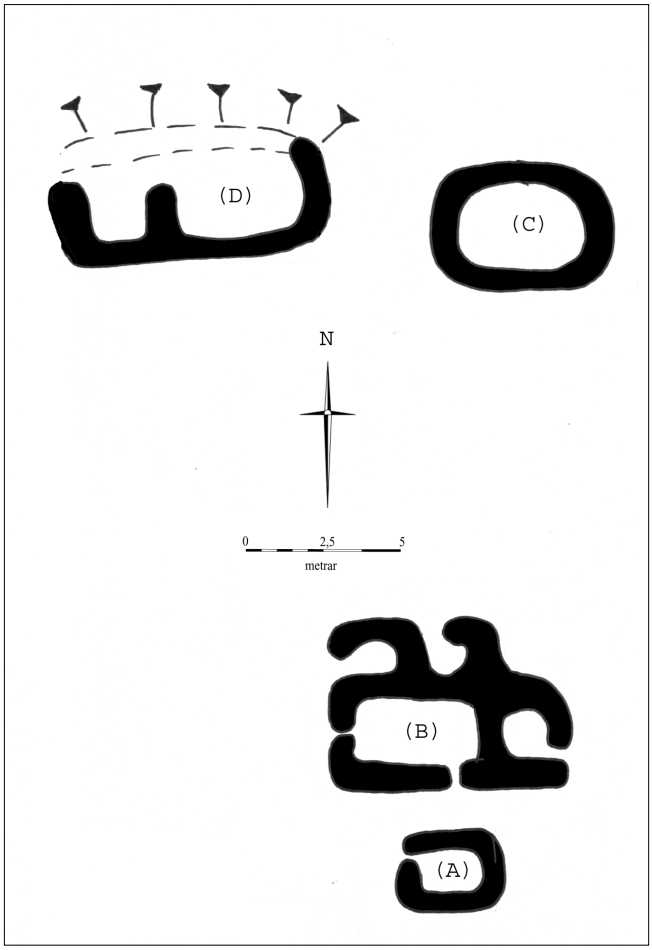
Hálssel, horft til suðausturs

Hættumat: engin hætta

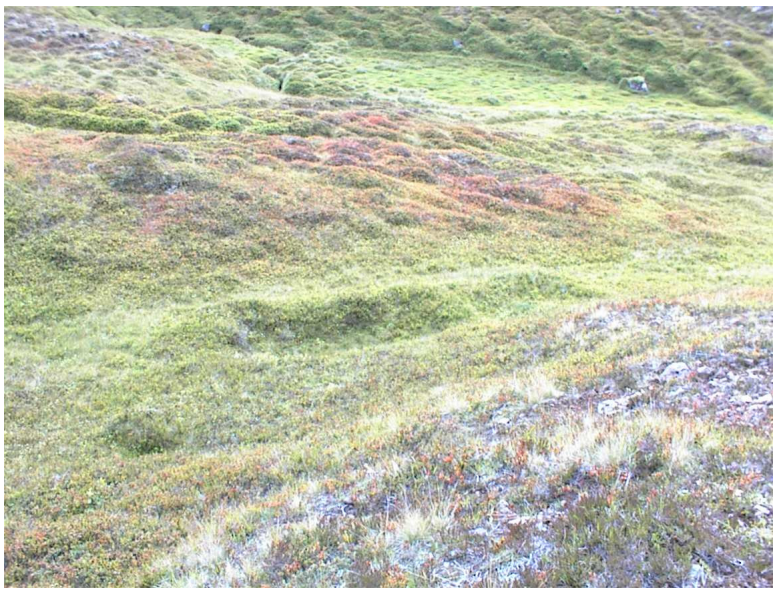
Heimildir: Ö-Dalv, 344

EY-181:015 *Fremrasel* seltóftir 65°55.340N 18°28.357V

"Þá er komið að Ríplunum, sem eru óreglulegir hryggir ofarlega í hlíðinni. Þar er Fremrasel uppi undir Brún, lítilfjörleg tóftabrot." segir í örnefnaskrá Dalvíkur. Fremrasel er fast sunnan við Ríplana og um 3 km sunnan við bæ (001) í beina loftlínu. Selið er um 200 m ofan við á. Fremrasel er fast sunnan við Ríplana sem er melhryggur með mörgum litlum meltoppum og nær frá Helluhraunsskál hátt í hlíðinni niður að Hálsá. Tóftirnar eru í dalverpi sem myndast sunnan við Ríplana en norðan við nokkra melhóla innar. Dalverpið er því afmarkað með melhólum á alla vegu nema helst norðaustast en lækur sem rennur niður dalverpið liggur þar niður í átt að Hálsá. Melarnir umhverfis dalinn eru allir vaxnir lyngi í hlíðunum en eru berir í toppinn. Í dalverpinu sjálfu er víðast lyngivaxið. Þó er nokkuð deiglent við lækjarsprænuna sem rennur eftir dalnum, 15-20 m sunnan við tóftirnar.

Guðrún Þorsteinsdóttir lýsir tóftunum á eftirfarandi hátt í Fornleifaskrá sinni frá 1985: "Húsrúst/[heitir] Sel/ekki vitað um aldur/stendur frammi á dal - stendur austan við flatlendi, sem nefnist einu nafni Sel 4-5 km fram á Hálsdal/Áður fyrr þegar ánum var fært frá gengu þær fram á dalnum og hefur því sennilea verið búið þarna yfir sumartímann eins og í öðrum seljum."

Fremrasel, horft til suðausturs

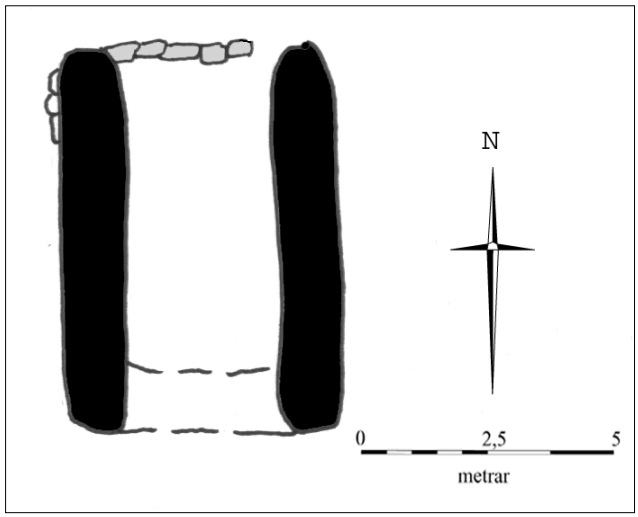
Á þessums stað eru 4 tóftir sem hér verða aðgreindar með bókstöfum og verður þeim lýst frá suðri til norðurs. Syðst er lítil einföld tóft (A). Hún er 3,5 X 2,5 m að stærð og snýr austur-vestur. Op er á tóftina nyrst á vesturvegg hennar. Tóftin er sigin og gróin lyngi. Veggir hennar eru mest 0,3 m á hæð. 1,5 m norðan við (A) er önnur tóft (B) sem er stærsta tóftin á svæðinu. Hún skiptist upp í 4 hólf og er samtals 8 X 7 m að stærð. Tóftin stendur á lítilli og ræktarlegri hæð en veggir hennar eru fremur lágir, grónir og signir. Stærsta hólf tóftarinnar (2 X 3 m) er suðvestast í tóftinni. Á því eru op austast á suðurvegg og á miðjum vesturvegg. Ekki eru op milli þess og annarra hólfa. Austan við hólfið er annað hólf sem er 2 x 1,5 m að innanmáli og er op á það syðst á austurvegg. Norðar við þessi hólf eru tvö lítil hólf. Það vestara er 1 X 1 m að innanmáli og opið

til austurs en það austara aðeins 0,5 X 0,5 m að innanmáli og opið til norðurs. Engar grjóthleðslur sjást í tóftinni. Um 12 m norðan við (B) er lítil tóft (C)sem að nokkru er byggð inn í brekkuna norðan við. Tóftin er 6 X 4 m að stærð sigin og lyngivaxin. Tóftin er einföld og ekki er greinilegt op á henni. 4 m vestan við (C) og 3 m norðvestan við norðvesturhorn (B) er svo fjórða tóftin (D). Hún er 9 X 4 m að stærð og er tvískipt. Tóftin snýr austur-vestur og er byggð upp við brekkuna norðan við. Op er á austurvegg tóftinnar og einnig milli hólfa hennar.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Ö-Dalv, 344 og Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 4

EY-181:016 naust tóft 65°57.737N 18°28.196V

Naustið, horft til norðvesturs

ca. 1865:"Fyrir austan Melshöfðann [þ.e. það sem nú er kallað Melshorn] sjást 2 hæðir nálægt ánni og á annarri tóftarmót líkt nausti. Eins getur það hafa verið gamlar búðartóftir og nú orðnar sléttaðar af sandfoki og sjáist því ekki nema sléttar hæðir." segir í Árbók hins íslenska fornleifafélags frá 1975. Enn sjást greinielgar leifar naustsins. Það er um 50 m vestan við klettana Hálshorn, efst í fjöru. Tóftin er fast norðan í mikilli hæð upp frá fjörunni og 1,5-1,6 km SSA við bæ 001 í beina loftlínu. Ofan við er lyngivaxinn og grýtt hæð en sunnan við sendin fjara.

Guðrún Þorsteinsdóttir lýsir naustinu í Fornleifaskrá sinni frá 1982 á eftirfarandi hátt: "naust við sjóinn út í Hálshorni/bátsnaust/að líkindum frá [19.] öldinni/einnig vestur með ánni leifar af bátabyrgi/sést móta fyrir lágum veggjum eða kumbli/Áður fyrr var gott útræði úr Hálshorni, en þegar Svarfaðardalsáin færði ósinn austur breyttist þetta; nú er það lítt notað." Tóftin er 6-7 X 5 m að stærð, gróin lyngi og grasi og hvergi hærri en 0,3 m. Að innanmáli er tóftin 3 X 4 m. Tóftin er einföld, austur og vesturveggir lang skýrastir en þó sést greinilega móta fyrir suðurvegg. Ekki virðist hafa verið veggur fyrir norðurhlið en þar má sjá einfalda grjóthleðslu. Annars er tóftin að mestu hlaðin úr torfi og grjóthleðsur litlar og ógreinilegar þó steina megi sjá á stöku stað.
Hættumat: hætta, vegna vatnsaga
Heimildir: Skýringar yfir örnefni sem tilheyra helst Svarfaðardal, Árbók 1975, 117 og Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 11

EY-181:017 heimild um kolagröf 65°56.843N 18°28.391V

1985: "Önnur [kola] gröfin er beint upp af bænum 1 km, ..." segir í Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur. Umrædd kolagröf er innan girðingar í reit sem nú hefur verið tekinn til skógræktar. Hún er 40-50 m austan við garðlag (024) og 100-200 m neðan við girðingu sem girðir af efri brún skógreits. Umrædd gröf er ekki 1 km upp frá bæ heldur 310-320 m suðaustan við bæ 001. Umhverfs er lyngivaxið þýflendi og byrjað er að gróðursetja lerki.

Guðrún Þorsteinsdóttir lýsir grófinni sem þarna sést á eftirfarandi hátt í Fornleifaskrá sinni: "5-6 m í þvermál/Hringlaga hleðsla/Fleiri grafir munu vera hér í grendinni t.d. úti á Hálshöfða." Umrædd gröf er nokkuð tóftarleg. Hún er 5 X 5 m að innnamáli og um 0,4 m eru frá botni hennar upp á barma. Hugsanlegt er að þegar tekið var fyrir gröfinni hafi jarðveginum verið hlaðið upp á bakka grafarinnar og það sé orsök þess að umhverfis má greina um 1 m breiða leifar hleðslu- eða uppmoksturs. Svæðið er vaxi lyngi og í botni meintrar grafar hefur lerki verið gróðursett.

Hættumat: mikil hætta, vegna skógræktar
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 7

EY-181:018 heimild um kolagröf 65°56.482N 18°29.174V
1985: "Önnur [kola] gröfin er beint upp af bænum 1 km, hin suður 1 1/2 km frá bæ." segir í Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur. Meint gröf er um 900 m sunnan við bæ 001 og um 100 m austan við Hálsá. Á lyngivaxinni og þýfðri hæð.

Guðrún Þorsteinsdóttir lýsir staðnum á eftirfarandi hátt. "5-6 m í þvermál/Hringlaga hleðsla/Fleiri grafir munu vera hér í grendinni t.d. úti á Hálshöfða." Mannvistarleifarnar minna meira á einhvers konar tóft eða gerði fremur en kolagröf. Þvermál þeirra er 6,5 m. Hugsanlegt er að þegar tekið var fyrir gröfinni hafi jarðveginum verið hlaðið upp á bakka grafarinnar og það sé orsök þess að umhverfis má greina um 1 m breiða leifar hleðslu- eða uppmoksturs. Svæðið er vaxi lyngi.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 8

EY-181:019 heimild um kolagröf
Guðrún Þorsteinsdóttir segir í Fornleifaskrá sinni: "Fleiri [kola]grafir munu vera hér í grendinni t.d. úti á Hálshöfða." Ekki gat Guðrún þó bent á fleiri kolagrafir og ekki fundust þær við vettvangsathugun. Vel er hugsanlegt að fleiri kolagrafir séu á Hálshöfðanum en þær eru þá sjálfsagt orðnar ógreinilegar og staðsetning þeirra er týnd.
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 8

EY-181:020 heimild um smalakofa
"Þess má geta að smalakofi er þarna framar í Ríplinum, byggður snemma á þessari öld og jafnvel annar eldri fram á Grundunum." segir í Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur. Staðkunnugir vilja þó meina að aðeins hafi verið einn smalakofi á dalnum. Kofinn var í lækjargili rétt framan (sunnan) við Fremrasel (015) framan við óljósan kindaslóða sem liggur frá Ríplum að Fagranesi innar á Hálsdal. Kofinn er fast ofan við Hálsá. Kofinn var ekki skoðaður 2002 en samkvæmt upplýsingum sem fengust síðar frá Guðmundi Þorsteinssyni er um lítinn grjóthlaðinn kofa að ræða, um 1 X 1 m að stærð, hlaðinn á þrjá vegu. Kofinn var líklega byggður 1910-1920.
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 4

EY-181:021 frásögn af mógröfum 65°56.445N 18°29.250V
Fremur nýlegar svarðargrafir voru við Hálsá, 900-1000 m sunnan við bæ 001. Grafirnar voru í deiglendishvammi sem er upp frá Hálsá nálega til móts við merki Hamars og Hrísa vestan árinnar. Fast við ána er grýtt svæði en 20-30 m austar tekur við deiglendi að þýfðum melum. Enn austar er svo 20-30 m svæði þar sem svörðurinn var tekinn. Ekki er hægt að greina útlínur grafanna nú þó á þessum stað sé dældótt deiglendi.
Hættumat: engin hætta

EY-181:022 garðlag túngarður 65°56.892N 18°28.959V
"Vallargarður var hlaðinn allt í kring um túnið og stendur enn að sunnanverðu." segir í Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur. Garðurinn sést suðvestan við bæ 001. Þar er hann greinilegur í um 30 m áður en hann beygir til VSV í túnjaðri. Þar er hann greinilegur í um 100 m undir girðingu. Austan við bæ má einnig sjá hrygg (norður-suður) í túninu þar sem garðurinn hefur legið. Í jaðri túna sem hafa verið sléttuð.

Garðurinn hefur að stórum parti verið sléttaður í túni. Utan við eru grasi- og lyngivaxnir móar. Garðurinn er greinilegur á 130 m kafla. Hann er 0,5 m á hæð en 1 m á breidd. Garðurinn er hærri vestan megin en þar hefur skurður verið grafinn utan við hann og uppkastið úr honum hækkað garðinn.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985, viðbót

EY-181:023 vegur leið 65°56.871N 18°28.939V
"Gamli reiðvegurinn lá fyrir ofan og sunnan túið og sést enn að hann hefir verið upphlaðinn að minnsta kosti á köflum og heldur sér þar sem ekki hefir verið hreyft við honum." segir í Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur. Vel sést móta fyrir gamla veginum um 180 m suðvestan við bæ 001 og 10 m norðan við núverandi þjóðveg. Gamli vegurinn er fyrst greinilegur um 100 m vestan við heimreiðina að Hálsi. Hann liggur til vesturs að Hálsá. Vegurinn er upphlaðinn og liggur um grasi- og lyngivaxinn móa.

Vegurinn er um 4 m á breidd en 0,3-0,4 m á hæð. Hann er upphlaðinn en lyngivaxinn. Hann

má greina á um 150 m kafla. Vart getur verið um mjög gamlan vegarslóða að ræða.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985, viðbót

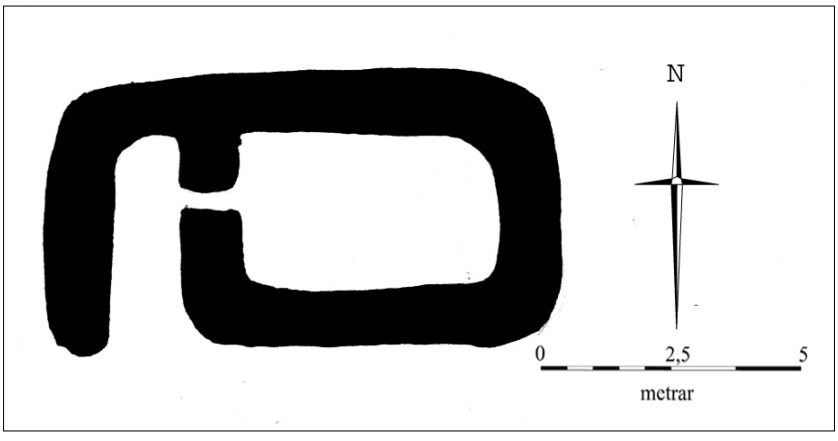
EY-181:024 *Sveitarlangur* garðlag 65°56.845N 18°28.438V
"Hlaðinn garður lá frá sjó, suður ofan við túnið. Liggur upp fyrir ofan Fjallgerði 011 síðan niður og yfir Hálsá sunnan við Engjaholt 'Sveitarlangur' " segir í viðbót við Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur. Mikil garðlög eru merkjanleg í landi Hálsa. Það garðlag sem hér er skráð nær langleiðina frá sjó og upp á há-hálsinn.

Garðurinn er greinilegur frá sjó og að þjóðveg (í suður) í um 1,3 km. Á þessum slóðum er garðurinn 150-200 m austan við bæ (001). Þar er skarð í garðinn á 50-100 m parti neðan þjóðvegar en garðinn má aftur greina síðustu 10-20 m að þjóðveg. Ofan við þjóðveg má aftur greina garðlagið sem liggur nú til SSA um skógræktarhólf Háls og í 600-700 m áður en það beygir til suðvesturs um 200 m suðaustan við Fjallgerði 011. Þá liggur garðurinn í tæpa 500 m áður en hann beygir til vestur og liggur í 600-700 m áður en hann kemur að Hálsá. Garðurinn liggur að Hálsá 1,1-1,2 km sunnan við Hálsbæ (001).
Garðlagið liggur að mestu um lyngivaxna móa.
Garðurinn er víðast hvar 3-4 m á breidd og allt að 1 m á hæð.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985, viðbót

EY-181:025 heimild um myllu 65°56.994N 18°28.991V
"Mylla var eitt sinn yfir lækinn neðarlega í túninu, nú fallin." segir í Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur. Myllan var á bæjarlæknum um 150 m VNV við bæ 001. Myllan var þar sem bæjarlækurinn rennur til NNV, milli túna. Engin ummerki myllunnar eru nú greinileg við lækinn. Umhverfis eru sléttuð tún.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985, viðbót

EY-181:026 hleðsla samgöngubót 65°57.010N 18°29.009V
Guðrún Þorsteinsdóttir man eftir torfbrú yfir bæjarlækinn rétt norðan við mylluna (025). Enn má greina leifar hennar 20 m norðan við mylluna og 250 m norðvestan við bæ 001. Umhverfis eru sléttuð tún.
Bæjarlækurinn er einungis um metri á breidd. Yfir hann hefur gerð torfhleðsla sem er um 2 m á lengd en 1,5 m á breidd.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-181:027 stekkjartóft 65°56.294N 18°29.215V

Guðrún Þorsteinsdóttir lýsir tóft á Hálsdal í Fornleifaskrá sinni frá 1985: "Kofarúst í tvennu lagi/gæti verið beitarhúsarúst/ekki vitað [um aldur]/Stendur mitt á milli Selsins [015] og heimabæjarins/niður við ána skammt frá heitir Lambamór og á holti utar, sem Engjaholt nefnist er hlaðinn hringur líkast því að þarna hefði eitt sinn verið fjárrétt fyrr á öldum og fleiri minjar munu vera þarna nálægt." Tóftin er um 100 m innan við girðingu sem girðir af afrétt (og garðlag 024). Tóftin er 1250 m sunnan við bæ (001) og um 20 m austan við Hálsá. Ekki var greinileg hringhleðsla. Lyngi vaxinn mói allt í kring eru smáir melar, berir í toppinn en annars vaxnir lyngi. Tóftin er í dæld milli stakra mela nema að vestan þar sem þverhníptur bakki nær að á.

Tóftin er tvískipt og 9 X 4 m að stærð. Austara hólf hennar er mun stærra eða 4 X 2 m að innanmáli meðan vestara hólfið er 2,5 X 1,5 m. Op er vestast á suðurvegg hennar (á minna hólfið) en

veggir eru um 0,7 m að stærð. Tóftin snýr austur-vestur. Vestan við tóftina er þýft svæði, hugsanlega hefur hey verið sett upp þar. Lag tóftarinnar og staðsetning bendir helst til að hér hafi verið e.k. stekkur enda eðlilegt að álykta að stekkur hafi einhvers staðar verið í Hálslandi en engar vísbendingar eru um staðsetningu hans eftir örnefnaskrá.
Hættumat: engin hætta
Heimildir: Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985 nr. 5

Stekkjartóft, horft til norðurs

EY-181:028 garðlag 65°56.251N 18°29.173V
Mikið garðlag er nyrst á Hálsdal. Garðlagið er fyrst merkjanlegt 80-100 m norðaustan við Fjallgerði (011). Það liggur til suðurs í 150 m en sker þá annað stórt garðlag 024 og liggur samsíða því utan við það (austar) til suðurs og síðan vesturs alla leið niður að Hálsá, í um 1 km. Garðlagið liggur að Hálsá um 50 m sunnan við tóft 027. Garðlagið liggur að mestu um lyngivaxna móa.

Garðlagið er 4-5 m breitt og 0,4 m á hæð og er lyngivaxið og sigið. Það er vel greinanlegt að austan og sunnan en norðurhliðin er nú horfin. Líklegast er að norðurhliðin hafi náð niður að Hálsá, e.t.v. í námunda við þar sem þjóðvegur liggur nú. Ef svo var markar þetta garðlag hólf sem var um 1 km á lengd en mest um 700 m á breidd. Inn í hólfinu eru Fjallagerði 011.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-181:029 garðlag 65°57.229N 18°28.663V
Garðlag er greinilegt um 150 m norðaustan við bæ 001, í sama hól og annað garðlag 024 liggur í. Garðlagið er fyrst greinilegt um 200 m norðan þjóðvegar. Garðlagið liggur að mestu um lyngivaxinn móa.
Það liggur frá hólnum til norðurs í um 350 m. Það er víðast nokkuð útflatt eða 3-4 m á breidd en 0,5 m á hæð. Garðlagið fjarar út til suðurs um 15 m sunnan við raflínu sem liggur austur-vestur um móann. 5 m norðan við enda garðlagsins má greina annað garðlag 033 sem liggur til austurs. Hugsanlegt er að rafmagnslínustaur sem þarna var settur hafi skemmt eitthvað af garðlaginu og það hafi tengst 033 en ekki er hægt að greina það nú og skrásetjari gat ekki greint það norðar.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-181:030 *Merkjagarður* landamerkjagarður 65°57.096N 18°27.863V
"Merkin liggja frá sjó eftir Merkjagarði um Gullkelduhæð." segir í Örnefnalýsingu Eyjafjarðar. Í örnefnaskrá Árskógsstrandar segir ennfremur: "Upp eftir hálsinum liggur Merkjagarðurinn á þessum hreppamörkum." Garðurinn er um 800 m austan við Háls en 2 km norðvestan við Stóru-Hámundarstaði. Garðurinn lá frá sjó og upp á há-hálsinn. Merkjaarðurinn liggur að mestu um lyngivaxna móa. "Garðar eru margir á Hámundarstöðum: merkjagarður milli Háls og Hámundarstaða, glöggur frá fjöru til fjalls ..." - "Merkjagarðurinn milli Háls og Hámundarstaða liggur frá sjó og upp á Lokugarnarhaus." Bréf Haralds Gíslasonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns janúar 1993. Garðurinn hefur verið um 2,4 km á lengd en er 2-3 m á breidd. Hann sést frá þjóðvegi bæði til norðurs og suðurs. Hann er greinilegur á rúmlega 1 km kafla en óljóst má greina hann næstum alla leið.
Hættumat: hætta, vegna ábúðar
Heimildir: Ö-Ey 11, 11; Ö-Árs, 35; Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns 6.5.1985

Merkjagaðrur, horft til norðurs

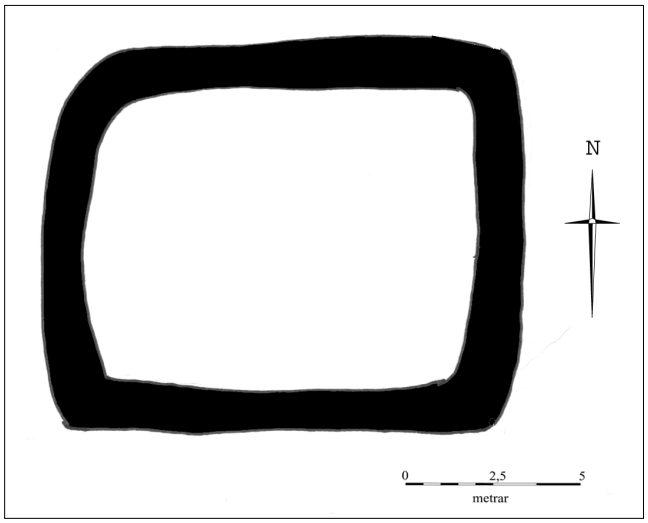
EY-181:031 þúst 65°56.876N 18°28.944V

Þúst er um 175 m suðvestan við bæ 001. Hún er 10-15 m suðvestan við tún en 40 m norðan við þjóðveg.

Þústin er á grasi grónum hól. Þegar þústin var skoðuð í byrjun september var hún á kafi í hávöxnu grasi og af þeim sökum illgreinanleg. Guðrún Þorsteinsdóttir man eftir tóftarbrotum á þessum stað en þau er nú hrunin og illgreinanleg.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

EY-181:032 gerði 65°56.465N 18°29.132V

Gerði er um 900 m sunnan við bæ 001 en 30 m suðaustan við "kolagröf" 018. Gerðið er 100-150 m austan við Hálsá. Gerðið er á lyngivaxinni hæð. Það er 13 X 11 m að stærð og snýr austur-vestur. Veggir þess eru 2 m á breidd en 0,4 m á hæð. Ekkert op er á gerðinu.

Hættumat: engin hætta

EY-181:033 garðlag
65°57.236N 18°28.478V

Garðlag liggur til austurs um 500 m norðan við þjóðveg. Garðlagið er fyrst greinilegt að austan þar sem annað garðlag 029 fjarar út um 400 m austan við Hálsá. Það liggur að mestu um lyngivaxna móa.

Garðlagið liggur austur-vestur. Það er lyngivaxið og 0,4 m á hæð en 2-3 m á breidd. Það liggur í um 250 m áður en það liggur þvert á 024. Óljóst má rekja garðlagið allt að merkjum í um 550 m í viðbót og greinilegt að það hefur legið enn lengra e.t.v. alla leið að sjó í Stóru-Hámundarstaðalandi, a.m.k. í eina 1200-1400 m. Erfitt er þó að rekja garðinn á jörðu niðri í landi Stóru-Hámundarstaða.

Hættumat: hætta, vegna ábúðar

4. Fornleifar og byggð í héraði

Sumarið 2001 var ysti bærinn sem skráður var Sakka í austanverðum Svarfaðardal. Sumarið 2002 var haldið áfram fornleifaskráningu þar sem frá var horfið og hafist handa á Skáldalæk, næsta bæ utan við Sökku, sem er jafnframt ysti bærinn í austanverðum Svarfaðardal. Bærinn Hrísar, sem er á flatlendinu fram af dalsbotni Svarfaðardals, var skráður og jafnframt Hamarsbæir og Háls sem eru austustu bæirnir í gamla Svarfaðardalshreppi. Þar austan við er Hámundarstaðaháls sem skilur á milli Svarfaðardals og Árskógsstrandar og á honum voru áður merki milli hreppanna tveggja. Við sameiningu varð hins vegar Svarfaðardalur ásamt allri Árskógsströnd (að Arnarneshreppi) að einu sveitarfélagi, Dalvíkurbyggð. Því var, sumarið 2002, haldið áfram skráningu utan hins gamla Svarfaðardalshrepps og um helmingur gamla Árskógshrepps skráður.

Suður frá Hámundarstaðahálsi að vestanverðu gengur afdalur sem nefndur er Hálsdalur austanmegin en Hamarsdalur að vestan eftir þeim bæjum sem eiga þar land. Eftir dalnum rennur Hálsá niður í ósa Svarfaðardalsár. Við mynni dalsins að vestan er lág hæð sem kallast Hamar. Frá Hamri liggur melhjalli til vesturs og á honum standa bæirnir sem draga nafn sitt af Hamrinum. Fram af hamrinum tekur við aflíðandi landsvæði að sjó og þar nokkru norðar eru Hrísar. Undirlendi er nokkuð yst í Svarfaðardal en snarminnkar við Hálsinn og yst á Árskógsströnd. Það eykst hins vegar aftur eftir því sem innar dregur á ströndinni og við mynni Þorvaldsdalsár er það orðið 3-4 km á breidd.

Árskógsströnd er víða vogskorin og eru þar margir klettahöfðar þó svo að góðar víkur séu einnig víða. Ströndin við Hálshöfðann er með allmiklum klettum. Austan og sunnan undir honum er Reitsvík og austan undir henni Helluhöfði. Hann er brattur og fjarar út til austurs í ás sunnan við Litla-Árskógssand þar sem lítið þéttbýli er við ströndina fast utan Þorvaldsár.

Austan Hámundarstaðaháls eru fjöllin ofan strandarinnar oftast nefnd Árskógsstrandarfjöll eða Sólarfjöll en stundum eru þau þó kennd við þá bæi sem þau skýla og er Krossafjall (1000 m y.s.) líklega þekktasta heitið. Umræddur fjallgarður nær alla leið að Þorvaldsdalsmynni sem er um miðja Árskógsströnd.

Bæjarröðin á svæðinu var víðast einföld ef frá eru talið tvíeykið Hella og Krossar á Árskógsströnd og þrennan Hamar, Hrísar og Skáldalækur, rétt utan við

mynni Svarfaðardals. Á báðum stöðum er undirlendi nokkuð. Aðrar jarðir eiga allar land frá á/sjó og upp á fjallsbrúnir. Dýrleiki flestra jarðanna á Árskógsströnd var 30-40 hdr. í Jarðabók Árna og Páls en jarðirnar vestan við Hámundarstaðahálsinn voru flestar ívið lægra metnar eða nálægt 20 hdr. Undantekning frá þessu er Háls sem var langhæst metin af þeim jörðum sem skráðar voru 2002 eða á 60 hdr. Reyndar er rétt að nefna að Hámundarstaðir voru verið metnir jafndýrir áður en jörðinni var skipt upp í Litlu- og Stóru-Hámundarstaði.

Bæirnir sem skráðir voru sumarið 2002 eru allir staðsettir fremur nálægt ströndinni. Næst sjávarmáli standa Skáldalækur, Hrísar og Hella innan við 20 m.y.s. Í 20-40 m.y.s. eru Litlu- og Stóru-Hámundarstaðir, Krossar og Litli-Árskógur en aðeins ofar (eða í 40-60 m y.s.) eru Brattavellir, Háls, Hamar og Hamarskot. Alls voru skráð hátt í 30 smábýli og voru þau flest í svipaðri hæð eða neðan við (þ.e. nær sjó) aðalbæinn og ábúendur þeirra flestir líklega stundað einhverja sjósókn með búskap. Einu býlin sem skráð voru ofan við bæi voru tvö smábýli í landi Brattavalla (055:008 og 055:013) og Fjallgerði (181:011).

Jarðirnar á skráningarsvæðinu eru í flestar í meðallagi stórar og eru tæplega 22 fornleifar á meðaltali á jörð. Landrými var ekki mikið og dreifing minjastaðanna lýtur sömu meginreglu og annars staðar í Eyjafirði: langflestir eru skamman spöl frá bæ og hafa orðið eyðileggingu að bráð.

Bæjarhólar, bæjarstæði og býli

Bæjarhólar myndast þar sem bæir hafa staðið á sama stað um aldir. Hólarnir verða til úr gólflögum sem hafa hlaðist upp í tímans rás, byggingarefni, torfi og grjóti og öskuhaugum. Í bæjarhólum er helst að leita upplýsinga um húsakost, fæðu og almenn lífsskilyrði til forna og þar eru mestar líkur á að finnist merkir gripir. Bæjarhólar eru því mikilvægir minjastaðir en jafnframt eru þeir sá minjaflokkur sem einna verst hefur farið í uppbyggingu í landbúnaði á þessari öld.

Alls voru skráðir 7 bæjarhólar og 4 bæjarstæði sumarið 2002. Ástand bæjarhólanna er mjög misjafnt, og hafa margir þeirra verið skemmdir meira eða minna. Engar leifar bæjarhóls er að finna á Krossum, Litla-Árskógi, Brattavöllum og Hamarskoti en á öðrum bæjum mátti greina einhver merki bæjarhóla. Þar sem bæjarhólar eru horfnir er orsökin oftast rask vegna bygginga húsa á 20. öld en í Hamarskoti var byggðin að líkindum skammvinn og því ólíklegt að verulegur bæjarhóll hafi náð að myndast þar.

Í mörgum tilfellum hafa framkvæmdir ekki eyðilagt bæjarhóla algjörlega og enn má sjá greinilega bæjarhóla á Stóru-Hámundarstöðum, Hrísum, Skáldalæk og Hamri jafnvel þó að nýrri hús hafi síðar verið byggð á hólunum. Á Hellu, Litlu-Hámundarstöðum og Hálsi má hins vegar aðeins greina mjög óljósar hæðir þar sem bæirnir hafa staðið. Á Hellu og Hálsi hefur byggð varað lengi og því eðlilegt að vænta mikilla hóla. Verður því að teljast líklegt að við síðari tíma framkvæmdir hafi að nokkru verið sléttað úr hólunum.

Á skráningarsvæðinu sáust hvergi leifar eldri torfbæja og í öllum tilfellum höfðu yngri íbúðarhús verið byggð á sama stað (052:001, 053:001, 066:001, 100:001, 178:001, 179:001 og 180:001) eða næsta nágrenni eldri bæjar (054:001, 055:001 og 067:001). Undantekning frá þessu var Hamarskot (180:001) sem fór í eyði um 1930 en þar var aldrei byggt steinhús.

Á skráningarsvæðinu voru þekkt 27 býli, búðir og hjáleigur. Langflest voru býlin í landi Litla-Árskógar (eða helmingur allra býla á svæðinu) en þar var hafin þéttbýlismyndun í tengslum við sjósókn í lok 19. aldar. Þar voru því skráðar 10 búðir fast við sjávarsíðuna sem byggðar voru á tímabilinu 1880-1895 (054:012-023) og 3 afbýli (Svínakot 054:009, Hinriksmýri 054:013 og Árbakki 054:013) sem öll byggðust upp á 9. áratug 19. aldar. Engin ummerki sjást nú um torfhús eða garða á þessum slóðum ef frá er talinn garðlagsbútur um 100 m norðan við Svínakot.

Fimm af hinum býlunum 14 sem skráð voru sumarið 2002 voru byggð upp síðla á 19. öld eða í byrjun þeirrar 20. Þetta eru hjáleigurnar Brattahlíð (055:013) í landi Brattavalla, Hellugerði (066:016), Gilsbakki (066:023) og Lækjarbakki (066:024) í landi Hellu og Grjótgarður (180:002) í landi Hamarskots. Sléttuð tún eru nú þar sem Brattahlíð og Hellugerði voru, steinsteypt íbúðarhús á Lækjarbakka en stæðileg tóft Grjótgarðs sést enn og óljósar hleðslur eru við Gilsbakka.

Níu eldri býli voru skráð. Ástand þeirra var að jafnaði fremur gott ef haft er í huga að fæst þeirra eru í verulegri fjarlægð frá bæ og því í meiri hættu en ella. Undantekningar frá þessu eru býlin Kot (055:008) í landi Brattavalla og Höllukot (179:008) í landi Hamars. Í Koti sáust, allt fram á 9. áratug 20. aldar, greinilegar leifar sporöskjulaga vallargarðs og tófta. Engar heimildir eru þekktar um hvenær býlið byggðist upp eða hversu lengi það var í byggð. Öll ummerki um býlið hafa nú verið sléttuð. Höllukot var aðeins 150-200 m frá Hamarsbænum en rústir þess hafa einnig verið sléttaðar í tún.

Leifar Hellukots (066:012) í landi Hellu eru enn greinilegar um 1,2 km austan við bæ. Þar sjást leifar sporöskjulaga vallargarðs, tveggja tófta innan hans og annarra tveggja skammt utan hans. Líkt og með Kot er býlið ekki þekkt úr öðrum ritheimildum en örnefnaskrá og því ekkert vitað um hvenær það var í byggð.

Á landamerkjum Hrísa og Hamars eru áhugaverðar tóftir (100:010). Um er að ræða sporöskjulaga vallargarð og innan hans 6-7 tóftir og stórt, hringlaga gerði. Staðurinn fannst við vettvangsgöngu og engar ritheimildir þekktar um hann. Allar mannvistarleifar á svæðinu eru signar og fornlegar og útlit tóftanna bendir til að um býli sé að ræða. Árni Magnússon og Páll Vídalín minnast ekki á staðinn í Jarðabók sinni frá 1714. Ef rústirnar eru af býli, eins og ætla má af útliti þeirra og staðetningu, er ekki óeðlilegt að gera ráð fyrir að býlið hafi löngu verið komið í eyði og orðið að ógreinilegum þústum þegar þeir félagar skráðu jarðabók sína. Ekki er þó auðvelt að geta sér til um aldur rústanna.

Í landi Háls eru þekkt þrjú býli og sáust merki þeirra allra. Býlið Lykkja (181:008) var 700-800 m norðan við bæ. Að hluta hefur verið rutt úr leifunum en þó sjást nokkur merki þeirra enn. Mjög greinilegur, sporöskjulaga vallargarður liggur umhverfis hæðina þar sem býlið stóð og innan hans má greina fjórar tóftir. Ekki er annað vitað um aldur Lykkju en að hún var hjálega Háls um aldamótin 1900. Annað býli, Þrælagerði (181:009), var 200-300 m norðan við bæ, ekki langt utan túngarðs. Sökum nálægðar við heimatúnin hafa býlisleifarnar að mestu verið skemmdar við

stækkun túna en þó má enn greina staðsetningu þeirra þar sem um 70 m af vallargarðinum sem var umhverfis tóftirnar eru enn óskemmdir. Þriðja býlið í Hálslandi, Fjallgerði (181:011), var um 600 m suðaustan við Hálsbæinn og er, eins og nafnið gefur til kynna, í fjalllendi. Þar eru greinilegar 8 tóftir en einnig eru mikil garðlög ofan við tóftirnar. Síðast nefndu býlin tvö gildir það sama, útlit tóftanna bendir til að þar hafi verið býli en engar eldri ritheimildir geta staðarins.

Umfangsmestu býlisrústirnar á skráningarsvæðinu voru í landi Stóru-Hámundarstaða. Þar eru um 25 tóftir á víð og dreif í aflíðandi móum, um 1,3 km norðan við Stóru-Hámundarstaði. Svæðið er nokkuð samfellt en því hefur gjarnan verið skipt upp í tvö býli, Efra- (052:023) og Neðra-Hálskot (052:024). Rústirnar hafa reyndar gengið undir ýmsum öðrum nöfnum s.s. Dalsbær, Stóri-Háls og Hálskot og jafnvel leiddar getur að því að þarna hafi Hámundarstaðabærinn fyrst staðið. Hvað sem slíkum vangaveltum líður er ljóst að þessum stað hefur ekki verið neitt kotbýli enda fjöldi og umfang tófta slíkt að líklegt er að þarna hefur verið myndarbær. Sumar tóftanna eru greinilega markaðar af síðari tíma notkun en flestar þeirra virðast þó signar og fornlegar og sömu sögu er að segja um mikinn vallargarð sem gengur frá fjallshlíðinni og niður í sjó vestan við rústasvæðið. Um það liggja einnig fornlegir götuslóðar (052:045), í gegnum garðinn og áfram til austurs þar til þeir hverfa í Stóru-Hámundarstaðatún.

Flest býlin sem skráð voru 2002 voru á/utan í Hámundarstaðahálsi, á mörkum Svarfaðardals og Árskógsstrandar. Svæðið er óvenju auðugt af myndarlegum tóftaþyrpingum sem líklega eru af býlum. Á sama svæði eru einnig sérstaklega áberandi mikil og fornleg garðlög en um þau verður fjallað sérstaklega hér að aftan.

Útihús og túngarðar

Eins og algengt var á Íslandi voru skepnuhús dreifð um tún á bæjum á skráningarsvæðinu til að dreifa áburði. Flest voru fjárhús, en hesthús voru á hverjum bæ og stóðu þau oftast nærri túngarði. Fjós voru víðast inni í bæ eða fast við hann og hlöður áfastar eða í námunda við fjósin.

Útihús eru stærsti minjaflokkurinn en þau eru jafnframt sá flokkur fornra mannvirkja sem einna verst hefur orðið úti við jarðabætur á 20. öld.

Flest útihúsanna á skráningarsvæðinu eru nú horfin. Að þessu sinni voru skráð 60 útihús en einungis var hægt að greina leifar fjögurra þeirra og er ástand þessa

minjaflokks því sérstaklega slæmt á þessu svæði. Ekki er vitað um nákvæmt hlutverk 29 útihúsanna en af þeim sjást einungis tvær þústir. Þær eru báðar í landi Hellu (066:026-027). Annars voru flest húsanna fjárhús (eða 12) en einungis sjást leifar eins þeirra. Það eru fjárhús á Háagerði í landi Stóru-Hámundarstaða (052:006). Önnur hús voru horfin, annað hvort undir nýrri byggingar eða vegna sléttunar. Á svæðinu voru einungis skráð 4 fjós og voru leifar allra horfnar. Líklegt er hins vegar að flest fjósanna hafi verið sambyggð gömlu bæjunum. 3 hesthús voru skráð og sáust óljósar leifar eins þeirra sem var á Stóru-Hámundarstöðum (052:053). 2 lambhús og 4 kvíar voru skráðar en engin merki þessara húsa eru nú greinileg á yfirborði. Einnig voru skráðar 3 smiðjur og 3 myllur en engin ummerki sáust heldur um þessi hús.

Heimildir voru fyrir flestum útihúsum á Stóru-Hámundarstöðum (10 hús og sjást merki tveggja). Á Hellu voru skráð 8 útihús (merki tveggja sjást) og í landi Krossa, Brattavalla, Skáldalæks og Háls 5-6 útihús. Annars var algengast að 4 útihús væru skráð á hverri jörð.

Túngarðshleðsla var mikilvægur hluti af túnabótum á 19. öld og sjást leifar túngarða enn á 4 jörðum. Í landi Stóru-Hámundarstaða sjást merki túngarðs á tveimur stöðum (052:017 og 042). Leifar túngarða í landi Hamars og Hamarskot (179:015 og 180:005) eru enn merkjanlegar en lítið er nú eftir af uppistandandi túngarði á Hálsi (181:022) þó vel megi sjá hvar hann lá í sléttuðum túnunum.

Tún og kálgarðar

Af einhverjum ástæðum hófst túnasléttun seinna í Svarfaðardal en víða annarsstaðar. Túnasléttun hefst fyrir alvöru árið 1869 en fór þó hægt af stað fram undir 1880-90. Eftir það kom mikill kippur í sléttunarmál og var á næstu árum sléttað mikið í dalnum (SD I, 23-33).

Engin gömul tún eru eftir ósnortin á skráningarsvæðinu nema ef vera skyldi túnin í kringum nokkur býlanna sem fóru snemma í eyði. Er þar helst að nefna Hálskot (052:024-025) en þar voru umtalsverð tún sem ekki hafa verið sléttuð síðan bærinn fór í eyði.

Kál- og kartöflurækt hefur verið allblómleg í Svarfaðardal. Á því svæði sem nú var skráð voru hins vegar mjög fáir kálgarðar þekktir. Einungis voru skráðir þrír kálgarðar að þessu sinni (052:016, 052:051 og 179:016). Sléttað hafði verið yfir bæði gerðin umhverfis kálgarða í landi Stóru-Hámundarstaða en leifar garðs í landi Hamars voru enn greinilegar. Svo virðist því sem kál- og kartöflurækt yst í Svarfaðardal

austanverðum og á Árskógsströnd hafi ekki verið eins mikil og annars staðar í Svarfaðardal.

Garðlög[*]

Samtals voru, sumarið 2002, skráðir 5 landamerkjagarðar og sáust merki þeirra allra. Óverulegastar voru leifar merkjagarðs milli Litlu- og Stóru-Hámundarstaða (052:010 en þar sást þó um 50 m kafli garðsins) og milli Hrísa og Skáldalæks (178:013 óljós merki sáust á 200 m kafla). Mun greinilegri voru merkjagarðar milli Litlu-Hámundarstaða og Hellu (054:008 um 2 km á lengd), Háls og Stóru-Hámundarstaða (181:030 um 2,4 km langur) og milli Brattavalla og Kleifar (055:015 um 650 m á lengd).

Samansafn garðparta sem liggja meðfram vestanverðum Svarfaðardal inn í botn og aftur út með vestanverðum dalnum er gjarnan nefnt einu nafni Sveitarlangur. Hlutverk garðlaganna er ekki alveg ljóst en líklegast þykir að þeir hafi þjónað sem einhvers konar vörslu- og landamerkjagarðar og e.t.v. síðar, eftir að hætt var að halda þeim við, notaðir sem göngugarðar. Kerfið er nú orðið slitrótt á köflum og ekki er alltaf ljóst hvaða garðbúta er rétt að telja til þessa kerfis. Sumarið 2002 voru skráðir fjöldamargir garðar sem vel gætu verið hluti af garðakerfinu og voru þeir sérstaklega heillegir við mynni Svarfaðardals og á Hámundarstaðahálsi.

Í landi Stóru-Hámundarstaða var, auk tveggja landamerkjagarða sem áður er getið, greinilegur um 500 m langur garður (052:043) frá sjó og upp í fjallshlíð fast utan við Hálskot (052:024-025). Líklegast er að garðurinn hafi afmarkað tún/eign kotanna til vesturs en hann hefur einnig getað þjónað sem vörslugarður. Ofan þjóðvegar voru áður nokkuð miklar garðleifar, kallaðar Gíslapartsgarður (052:038). Litlar leifar garðlaganna eru nú greinilegar en þó má greina stutta kafla ofan þjóðvegar. Nokkru innar er 700-800 m langur garður (052:044) sem liggur eftir endilangri fjallshlíðinni um 150-200 m ofan við þjóðveg. Garður þessi verður ógreinilegur nokkru áður en komið er að landamerkjum við Litlu-Hámundastaði en nokkru innar í því landi má greina garðlag (067:009) í svipaðri hæð og svipað að lengd sem vel gæti verið hluti af sama garði. Útlit þessara garða og staðsetning er svipuð þeim garðlögum sem kölluð hafa verið Sveitarlangur inni í Svarfaðardal.

Í landi Litla-Árskógs má greina 400-500 m langt garðlag (054:033) meðfram hlíðinni endilangri um 1 km ofan við bæ sem vel gætu verið hluti af Sveitarlangi.

[*] Á landamerkjakorti fremst í skýrslunni má einnig sjá helstu garða á skráningarsvæðinu

Svipaða sögu er að segja um garðlag (178:013) syðst í landareign Skáldalækjar. Það liggur úr Sökkulandi og má rekja á um 150 m kafla áður en það verður ógreinilegt. Ekki er ólíklegt að annað garðlag, sem má greina yst í landi Skáldalækjar og liggur í beygju yfir landareignir Hamars og Hamarskots (180:006), sé hluti af sama garðinum. Þessi bútur er samtals um 750 m langur. Frá honum liggur annars vegar garður sem afmarkar túnstæði Hamars og Hamarskots til vesturs (180:005) og hins vegar garður sem afmarkar túnstæðin til austurs en klofnar svo í tvennt og liggur vestari armurinn til norðausturs í átt að býlisleifum í Hrísalandi (179:015). Norðvestast í landi Hamars má svo enn greina garðlag sem gæti einnig verið hluti af áðurnefndum Sveitarlangi (180:006). Það nær frá Hálsá og í 250-300 m til vesturs.

Lang umfangsmestu garðlögin á skráningarsvæðinu 2002 voru á Hámundarstaðahálsi, í Hálslandi. Þar má greina fimm nokkuð stæðilega garða. Tveir þeirra liggja frá Hálsá á Hálsdal til austurs og beygja svo til norðurs. Þar endar annar garðurinn (181:028) ofan við Fjallgerði en hitt garðlagið (181:024) heldur áfram að þjóðvegi og er aftur greinilegt neðan hans, alla leið að sjó. Frá umræddu garðlagi liggur svo, nokkru neðan þjóðvegar enn annar garður (181:029) í um 350 m til suðvesturs en endar þá þar sem þriðji garðurinn (181:033) liggur þvert á hann til austurs eftir endlangri strandlengjunni alla leið að merkjagarði. Erfitt er að segja til um hlutverk allra þessara garða en hugsanlegt er að a.m.k. hluti þeirra hafi afmarkað land hinna ýmsu smábýla í Hálslandi.

Auk ofangreindra garðalaga eru leifar minni garða, sem oftast hafa verið e.k. vörslugarðar, að finna í landi Litla-Árskógar (054:038), Hellu (066:010) og á Hrísum (100:014).

Engjar og áveitur

Mjög litlar engjar voru á því svæði sem skráð var 2002. Lítið engjasvæði er fram af Skáldalæk en engar áveitur eru þekktar þar frekar en annars staðar á skráningarsvæðinu þó sennilegt verði að teljast að áveitur hafi verið víða. Einhver engjaheyskapur hefur verið stundaður á litlum engjasvæðum í fjallshlíðinni ofan við bæina og er t.d. getið um að „heytos“ hafi verið víða í landi Stóru-Hámundarstaða. Aðeins sáust þó merki eins þeirra (052:048).

Vatnsból

Flest bæjarstæðin á skráningarsvæðinu virðast hafa verið valin með nálægð við gott

vatnsból í huga. Bæirnir standa flestir nálægt ám eða smálækjum. Hrísar er eina jörðin þar sem vitað er að var örðugt um vatn. Þar var því grafinn brunnur (100:011) rétt sunnan við bæ en ummerki hans eru nú horfin. Var það eini brunnurinn sem skráður var sumarið 2002.

Svarðargrafir

Mótak var á flestum bæjanna (samtals á 15 stöðum) en ekki eru þekktar svarðargrafir í landi Litlu-Hámundarstaða, Hamars og Hamarskots. Á öðrum bæjum eru þekktar svarðargrafir; tvennar grafir í landi Hellna (066:013 og 066:029), Hrísa (100:009 og 100:015) og Háls (181:012 og 100:021) en langflestar, eða 5 mógrafarsvæði í landi Stóru-Hámundarstaða (052:018, 052:034, 052:035, 052:037 og 052:039). Ummerki flestra mógrafanna voru horfin (á 10 stöðum) en þær sáust þó enn í landi Krossa (053:010), Litla-Árskógs (054:037), Skáldalækjar (178:009) og tvennar grafir í landi Hellu (066:013 og 066:029).

Skráðir voru tveir staðir þar sem torf var rist. Þeir voru í landi Stóru-Hámundarstaða (052:022) og í landi Litla-Árskógar (054:007). Ummerki torfristunnar voru ekki merkjanleg.

Kvíar, réttir og stekkir

Sumarið 2002 voru skráðar 4 kvíar sem allar voru horfnar. Kvíar í landi Hellu (066:015) hafa horfið í malarnám og annað rask en kvíar í landi Brattavalla (055:009), Hrísa (100:007) og Skáldastaða (178:010) hafa allar vikið í túnasléttun.

Engin rétt var skráð sumarið 2002 en stekkir voru við flesta bæina. Samtals voru skráðir 8-9 stekkir og sáust leifar þeirra í landi Krossa (053:008), Hellu (066:018), Hrísa (100:006), Skáldalækjar (178:014) og Hamars (179:010). Engar leifar tveggja stekkja í landi Stóru-Hámundarstaða (052:031 og 052:050) og eins stekkjar í landi Brattavalla eru nú greinilegar á yfirborði. Annar stekkurinn á Stóru-Hámundarstöðum er í örnefnalýsingu sagður syðst í Votahvammi (052:050) en þar eru engar tóftir. Nokkru neðar í hlíðinni, neðan við Votahvamm, fannst hins vegar sigin, þrískipt tóft. Ekki er óhugsandi að hún sé í raun stekkjartóft og staðsetning í örnefnaskrá sé röng. Ekki verður þó um það fullyrt. Örnefnaskrár og aðrar ritaðar heimildir þegja þunnu hljóði um stekk/stekki í landi Háls. Ólíklegt er þó annað en a.m.k. einn stekkur hafi verið á svo stórum bæ. Um 1200 m sunnan við bæ, utarlega á Hálsdal, fannst tvískipt tóft (181:027). Útlit hennar og staðsetning í landslaginu koma vel heim og saman við dæmigerðar stekkjartóftir á þessum slóðum. Ekki er því

ólíklegt að ætla að hún hafi gegnt því hlutverki og þar sé fundinn Hálsstekkur.

Á flestum jörðunum voru stekkirnir á bilinu tæplega 500 m til 700 m frá bæ en þar sem jarðrými var meira s.s. í landi Hellu og Stóru-Hámundarstaða og Háls voru þeir í allt að 1 km fjarlægð frá bæ. Flestir stekkjanna voru stakar, tvískiptar tóftir en undantekning frá því var Hrísastekkur þar sem fundust fjórar tóftir og garðlag (100:006).

Beitarhús og sel

Beitarhús voru skráð í landi Stóru-Hámundarstaða (052:040) og Hamars (179:012). Ekki fundust leifar beitarhúsanna á Stóru-Hámundarstöðum enda þau orðin mjög ógreinileg síðla á 20. öld. Greinilegar leifar beitarhúsa sjást hins vegar tæpum 2 km sunnan við Hamar, á Hálsdal. Þar eru tóftir tvöfaldra fjárhúsa og hlöðu og önnur einföld tóft skammt frá. Ekki er ólíklegt að beitarhúsin hafi í raun verið fleiri því algengt var að beitarhús væru á seljum.

Á skráningarsvæðinu voru 7-8 sel og sjást tóftir þeirra allra enn. Á flestum stöðum var um 2-3 tóftir að ræða (á Stóru-Hámundarstöðum (052:032), Brattavöllum (055:012), Skáldalæk (178:008) og Hálsi (181:014)) en umfangsmeiri tóftir eru á seli í Stóru-Hámundarstaðalandi sem hugsanlega tilheyrði Hálskoti (052:011). Þar eru greinilegar 5 tóftir. Á Fremraseli (181:015) á Hálsdal eru fjórar tóftir og hugsanlegt er að fjórar tóftir og garðlag sem fundust ofan við Litla-Árskóg (054:039) hafi verið af seli þó ekki sé unnt að fullyrða um það þar sem engar heimildir eru til um hlutverk staðarins. Litlasel (179:009) í landi Hamars er tæpum 500 m frá bæ. Þar var stök, tvískipt tóft sem minnir meira á stekk en sel og er að auki styttra frá bæ en meintur stekkur frá sama bæ.

Selin, sem skráð voru 2002, voru í mjög misjafnri fjarlægð frá bæ. Í mestri fjarlægð voru selin frá Hálsi sem voru 2,3 km og 3 km frá bæ. Selin á Stóru-Hámundarstöðum voru einnig í nokkurri fjarlægð frá bæ eða 2 km og 1,4 km. Önnur sel á svæðinu voru 400-700 m frá bæ.

Gerði

Gerðis-örnefni er algengt að finna í túnum við bæi. Oftast eru það aðskildir túnskæklar eða túnjaðrar sem bera slík nöfn og undantekningarlítið hafa staðið á þeim fjárhús á seinni öldum. Af þessari tegund voru skráðar 7 fornleifar sem hafa orðhlutann „gerði" í nafni sínu en ekki er alltaf skýr vitneskja um hvaða mannvistarleifar hafa verið þar. Yfirleitt hafa þessir staðir verið annað hvort býli

(Hellugerði (066:016), Þrælagerði (181:009) og Fjallgerði (181:011)), eða fjárhús (Gerðishús (067:004), Háagerði (052:006) Miðgerði (052:019), Gerðisvík (066:017)).

Býlið Hellugerði hefur verið sléttað í tún og mestur hluti Þrælagerðis hefur hlotið sömu örlög. Á Fjallgerði sjást hins vegar miklar tóftaleifar (sjá nánar kaflann *Bæjarhólar, bæjarstæði og býli*). Gjarnan er talið að býli með –gerðis endingu hafi byggst upp á 16. öld eða síðar, en þar virðist um að ræða gömul fjárhústæði með túni í kring sem breytt var í sjálfstæð býli.

Leifar fjárhússins Miðgerðis í landi Stóru-Hámundarstaða eru horfnar en enn sjást tóftir fjárhússins Háagerðis. Gerðishús í landi Litlu-Hámundarstaða eru horfin en greinileg merki um gerði og þúst innan þeirra eru í Gerðisvík í landi Hellu.

Kuml og kirkjugarðar

Á skráningarsvæðinu er engin kirkja en heimildir eru fyrir tveimur útkirkjum og þremur bænhúsum. Útkirkjur voru á Hellu (166:002) og Hálsi (181:006) en bænhús á Brattavöllum (055:016), Stóru-Hámundarstöðum (052:039) og í Litla-Árskógi (054:002). Engin ummerki sjást nú um þessar byggingar en staðsetning kirknanna á Stóru-Hámundarstöðum og Hellu er þó þekkt. Á Stóru-Hámundarstöðum var komið niður á bænhús þegar eldra íbúðarhúsið á jörðinni var byggt árið 1935. Á Hellu komu samtals 15 beinagrindur upp á 20. öld. Síðast komu menn niður á bein undir lok 9. áratugs 20. aldar þegar skipt var um jarðveg í hlaði. Þá voru grafnar upp nokkrar beinagrindur og reynt að afmarka kirkjugarðinn. Á grundvelli uppgraftarins var ályktað að kirkjugarðurinn hefði verið 300-400 m² að stærð. Ekki er annað vitað um aldur bænhús/grafreits á Hellu en það sem gildir um öll bænhúsin og útkirkjurnar á svæðinu nema á Brattavöllum, þ.e. að þau voru farin úr notkun síðla á 15. öld.

Óvenjumikið er af kumlum á skráningarsvæðinu. Þrjú kuml eru þekkt; tvö í landi Stóru-Hámundarstaða (052:025 og 052:026), en eitt á Hrísum (100:008).

Haustið 1930 fannst, í melhól á vestanverðum Hámundarstaðahálsi, hauskúpa úr manni og stórt spjót. Skammt frá höfðu áður fundist tvær hrossbeinagrindur við vegagerð. Líklega hefur kumlið verið rænt og hafa á þessum slóðum sennilega verið fleiri kuml. Kristján Eldjárn rannsakaði síðar sjálfur leifar annars kumls á austanverðum Hámundarstaðahálsi en fann ekkert nema beinamylsnu, líklega úr hrossbeinum, og hrosshaus við jaðar haugsins. Nákvæm staðsetning þessa kumls er nú óþekkt.

Kuml fannst í s.k. Álfhól í Hrísalandi 1916. Í kumlinu voru bein miðaldra konu og kúpt næla, hringprjónn úr bronsi, snældusnúður úr blýi, járnbútar torkennilegir, líklega úr skærum. Álfhóll er nú mikið skemmdur þótt útlínur hans sjáist enn. Stærstur hluti hólsins hefur verið tekinn í malarnám.

Auk ofangreindra kumla voru skráðir 7 staðir þar sem til eru frásagnir eða heimildir um beinafundi. Ekki er ólíklegt að flestir þessara staða séu í raun kuml. Ber þar fyrst að nefna tvo staði í landi Stóru-Hámundarstaða til viðbótar við þau tvö óumdeildu kuml sem áður hafa verið nefnd. Árið 1951 urðu jarðýtumenn varir mannabeina uppi á Hámundarstaðahálsi (052:028), en um þau var ekki hirt. Ekki fannst neitt haugfé með beinunum og nákvæm staðsetning er ekki kunn. Þessi bein hafa nær örugglega verið kumlateigur, e.t.v. á svipuðum stað og þekkt kuml sem fannst um 1930 (052:025). Allir þessir beinafundir sýna að margt kumla hefur verið/er á þessum slóðum, þótt nú sé vitneskja um þau fátækleg. Fjórði beinafundurinn (052:027) á Stóru-Hámundarstöðum var hins vegar á öðrum stað. Hann er talsvert innar, skammt utan við Hámundarstaðabæinn, ofan þjóðvegar en innan við 100 m ofan við efstu tún. Þar fundust bein sem talin voru af barni. Engin frekari vitneskja er um beinin eða umbúnað þeirra.

Haraldur heitinn Davíðsson bóndi á Stóru-Hámundarstöðum getur í bréfi sínu til Þjóðminjasafns Íslands um haug við Lækjarbakka. Svo virðist sem hann eigi við Lækjarbakka í landi Hellu. Haraldur greinir frá því að haugur hafi þar verið rofinn og spjót sent Þjóðminjasafni. Aðrar heimildir eru ekki fyrir kumli á þessum stað og ekki hefur spjótið skilað sér inn á Þjóðminjasafnið. Hugsanlegt er að upplýsingar hafi skolast til og hinn rétti staður sé Lækjarbakki á Dalvík. Þar er þekkt kuml en ekki fannst þó spjót í því. Um það verður vart skorið nú og staðurinn því skráður við Lækjarbakka í Hellulandi.

Samkvæmt Haraldi Davíðssyni fannst einnig kuml norðan við Þorvaldsá, í Brúarmel (054:032). Kristján Eldjárn Kristjánsson getur þess í bréfi sínu til Þjóðminjavarðar um kuml í Stærra-Árskógslandi, „að hrossbein [einnig] hafi fundizt í melhól norðan við Þorvaldsdalsá, fáum metrum norðan við fossinn. Hann sendi nokkur af þessum hrossbeinum suður (Þjms. 7708b), en annars var staðurinn ekki rannsakaður.” Ekki er ólíklegt að þarna hafi einnig verið kuml en þar sem staðurinn var aldrei rannsakaður er ekki hægt að skera úr um það.

Anton heitinn Arason ábúandi á Hrísum taldi líklegt að kuml í hólnum Hausa hafi verið þar sem hæð var í móum suðaustan við bæ (100:012). Þar var skráður

hugsanlegur legstaður en hins vegar er líklegast að Hausi sé ekki í landi Hrísa heldur í landi Sökku nokkru sunnar (sjá Ey-176:033 í skýrslu frá 2001). Ekki er heldur vitað til þess að bein hafi komið upp þegar móunum var breytt í tún fyrir nokkrum áratugum. Annar heimildamaður mundi eftir munnmælum um að bein væru í hól nokkrum sem var þar sem nú eru gatnamót á þjóðvegi, suðvestan við Hrísabæinn (100:013). Sléttað var úr hólnum þegar vegur var lagður á þessum stað og ekki mundi heimildamaður eftir því að að bein hefðu komið upp við þær framkvæmdir.

Beinir eða Beinhóll (179:013) er hóll á merkjum Hamars og Hrísa. Þar var dys samkvæmt þjóðsögunni og þar á annar tveggja þræla Ingólfs Bjarmalandsfara að hvíla. Sagan er öll mjög þjóðsagnakennd en rétt að benda á að kuml kom í ljós í hinum haugnum sem sagan segir frá, í landi Sökku og því ekki útilokað að sagan byggi á traustum grunni.

Leiðir

Nokkrar leiðir voru skráðar sumarið 2001. Sumar eru minni slóðar milli staða innan landareignar eða milli bæja og nágrannajarða (sjá 052:047, 054:026-027, 054:036, 066:011, 066:014 og 066:028), en einnig voru skráðar lengri leiðir. Greinilegir, margfaldir slóðar (052:045) sjást yst í landi Stóru-Hámundarstaða og má greina þá þar sem þeir liggja yfir hálsinn, í gegnum garðlag (052:043) utan við Hálskotin og áfram inn eftir firði allt að ystu túnum Hámundarstaða. Þessar götur eru fornar enda er þess getið í Jarðabók Árna og Páls að engin á Stóru-Hámundarstöðum troðist mjög af umreið héraðsmanna og var þar talin þingmannaleið áður.

Þjóðleið um Árskógsströnd lá áður á svipuðum stað og þjóðvegurinn er nú, ýmist aðeins ofar eða neðar. Göturnar (054:030) eru nú horfnar vegna síðari tíma umróts en þær lágu yfir Þorvaldsdalsá á Vaðhólshvammi.

Í Hálslandi sjást enn ummerki reiðgötu sem líklega er frá því snemma á 20. öld (181:023) og hefur verið upphlaðin.

Auk þess er það trú margra að Sveitarlangur, sem enn sést víða um sveitina, hafi verið samgöngumannvirki og líklegt verður að teljast að a.m.k. sumir garðanna hafi verið notaðir sem samgöngubót eftir að þeir taka að falla.

5. Verndun og kynning minja á skráningarsvæðinu

Um það svæði sem skráð var 2002 gildir sama meginregla og annars staðar í Eyjafirði, þ.e. meira en helmingur fornminjanna hafa vikið fyrir túnum og byggingum. Það eru því þær minjar sem eru í mestri fjarlægð frá bæ, eins og stekkir og sel sem helst hafa varðveist óskemmdar. Rétt er þó að benda á að heillegar leifar býla og mikilla garðlaga eru á svæðinu og er fremur óvenjulegt að slíkar leifar hafi varðveist svo vel nærri bæjum í byggð.

Brýnt er að gerðar verði ráðstafanir til að koma í veg fyrir frekari eyðileggingu fornleifa. Ein besta leiðin til að varðveita minjastaði er að kynna þá og gera aðgengilega almenningi.

Rústir býlis/býla, sem m.a. hafa verið kallaðar Neðra-Hálskot (052:024) annars vegar og Efra-Hálskot (052:023) hins vegar, voru friðlýstar 1984 og er friðlýsingarskilti á efstu tóftinni (Efra-Hálskoti), skammt neðan við þjóðveg. Á umræddum stað getur að líta mikið garðlag sem afmarkar svæðið til norðvesturs og um 25 tóftir og gerði innan þess. Svæðinu hefur lítið verið raskað þótt einhverjar tóftanna hafi verið byggðar upp og notaðar aftur á síðari öldum. Greinilegt er af öllum ummerkjum að á þessum stað hefur verið myndarlegt býli með tilheyrandi útihúsum og gerðum. Fjölmörg nöfn hafa verið gefin þessum tóftum og má þar nefna Stóri-Háls, Hálskot, Dalsbær, og Neðra- og Efra-Hálskot. Kristian Kålund stakk upp á nafninu Dalsbæ þar sem giskað var á að þessi bær væri sá og hinn sami og er kallaður því nafni í Valla-Ljótssögu. Dalsbær virðist þó ekki sérstaklega viðeigandi nafn á þessum rústum þar sem ekki er ljóst við hvaða dal þær ættu að vera kenndar. Þær eru utan við Hámundarstaðaháls og á ströndinni. Líklegra er e.t.v. að hinn dularfulli Dalsbær sé Háls sem er fyrir mynni Hálsdals og gæti vel hafa verið kenndur við dalinn. Allt eru þetta getgátur og enn er mörgum spurningum ósvarað um rústirnar í landi Stóru-Hámundarstaða. Spennandi væri að rannsaka þær frekar og mæla upp. Tóftirnar eru friðaðar og er ljóst að þær hafa mikið verndunar-, rannsóknar- og kynningargildi.

Af öðrum fornleifum á skráningarsvæðinu sem hafa verndunar-, rannsóknar- og eða kynningargildi má nefna:

1. **Selhjalla** í landi Stóru-Hámundarstaða (052:011). Þar var haft í seli

og eru þar fimm vel varðveittar tóftir. Ekki er ljóst hvort selið hefur verið frá Stóru-Hámundarstöðum eða Hálskotum en óháð því er svæðið athyglisvert og heillegt. Vegslóði liggur langleiðina að selinu sem hefur verndunar- og kynningargildi.

2. **Landamerkjagarðar** hafa verið víða á merkjum milli bæja. Þessir garðar segja sögu um þróun byggðar í sveitinni. Rannsóknir á þeim gætu hjálpað til við að skilja byggðasögu svæðisins til hlítar og því er rétt að huga sérstaklega að varðveislu þeirra. Á skráningarsvæðinu voru tveir landamerkjagarðar sérstaklega stæðilegir og heillegir. Þetta eru **landamerkjagarður milli Stóru-Hámundarstaða og Háls (052:015)** annars vegar og hins vegar **landamerkjagarður milli Hellu og Litla-Árskógar (055:002)**. Báðir garðarnir sjást á löngum köflum (2 og 2,4 km svæði) þótt ýmist rask s.s. vegagerð hafi spillt þeim að hluta. Koma þarf í veg fyrir að garðarnir verði fyrir frekari skemmdum en þeir hafa mikið varðveislu- og rannsóknargildi.

3. **Fjárhústóft á Háagerði** í landi Stóru-Hámundarstaða (052:006) er eina varðveitta fjárhústóftin í túni á svæðinu og hefur sem slík sérstakt varðveislugildi.

4. **Leifar lítils hesthúskofa** í landi Stóru-Hámundarstaða (052:053) eru einu leifar hesthúss sem enn má greina á svæðinu. Kofinn er byggður upp við garðlag inn í skógreit nálægt íbúðarhúsunum á Stóru-Hámundarstöðum. Kofinn hefur varðveislugildi.

5. **Bænhús** á Stóru-Hámundarstöðum (052:039) var á svipuðum stað og eldra íbúðarhúsið á bænum stendur nú og var komið niður á undirstöður hússins þegar íbúðarhúsið var byggt um 1935. Bænhúsinu hefur líklega verið mikið raskað en þó er ekki útilokað að frekari leifar og/eða einhverjar grafir kunni að leynast á þessu svæði. Nauðsynlegt er að tryggja að frekara rask eigi sér ekki stað nema undir eftirliti fornleifafræðings. Staðurinn hefur varðveislu- og rannsóknargildi.

6. Á því svæði sem skráð var 2002 eru óvenjumargar frásagnir um mögulega kumlfundi. Þó voru aðeins staðfestar frásagnir af kumlum á tveimur stöðum, í Álfhól í Hrísalandi (100:008) og nokkur **kuml** á

Hámundarstaðahálsi**.** Vitað er um staðsetningu eins kumls á hálsinum (052:025) en frásagnir eru til um fleiri kumlafundi á svipuðum slóðum (052:026 og 052:028). Líklegt verður að teljast að á þessum slóðum leynist fleiri kuml og því ætti að huga sérstaklega að varðveislu þessa svæðis og gæta að því að þar verði ekki rótað án handleiðslu fornleifafræðings. Svæðið hefur rannsóknar- og varðveislugildi.

7. **Mannabein (052:027)** blésu upp ofan við efsta útihúsið á Stóru-Hámundarstöðum. Þar fannst beinagrind úr barni 1920-1930 en staðurinn var aldrei rannsakaður. Hann hefur varðveislu- og rannsóknargildi.

8. **Útkirkja** var í Hellulandi (066:002) og er staðsetning hennar þekkt. Margoft hefur verið komið niður á grafir henni tengdar þar sem nú er hlað við íbúðarhúsið á Hellu. Síðast voru grafnar upp nokkrar beinagrindur á þessum stað síðla á 9. áratugnum. Virðist hafa verið þétt grafið á þessum slóðum og er fráleitt búið að grafa upp allar þær grafir sem þar eru. Því er nauðsynlegt að tryggja að ekkert rask verði á þessum slóðum. Staðurinn hefur varðveislugildi.

9. **Naustavík** í Hellulandi (066:009) er lítil vík um 1,3 km innan við íbúðarhúsið á Hellu. Í víkinni var, eins og nafnið gefur til kynna, naust en þar voru einnig sjóbúðir, beituhús (íshús) og aðrar byggingar sem tengjast sjósókn. Yngstu húsin á svæðinu eru með steinsteyptum veggjum en þar eru einnig torfhlaðnar tóftir sumar hverjar nokkuð signar og fornlegar. Á þessum stað má því sjá framfarir í húsagerð sem tengist sjósókn og hafa þar varðveist skemmtilega blandaðar byggingar frá ýmsum tímum. Staðurinn hefur varðveislu- og kynningargildi,

10. **Stekkur í Stekkjarvík** í landi Hellu (066:018) er einn af mörgum stekkjum á svæðinu. Leifar hans eru vel varðveittar auk þess sem lag hans er nokkuð einkennilegt. Hann er tvískiptur en stærra hólfið nærri því alveg kringlótt. Stekkurinn hefur varðveislugildi.

11. **Tvær sundlaugar** sem gerðar voru í kringum 1900 voru skráðar að þessu sinni og sáust merki þeirra beggja enn. Önnur laugin var í hlíðinni ofan við Litlu-Hámundarstaði (067:008) en hin, sem er

stærri, í landi Litla-Árskógar (054:028). Á báðum stöðum er um að ræða náttúrulegar dældir þar sem vatni var veitt og hlaðið fyrir. Báðir staðir voru notaðir til sundkennslu. Staðirnir hafa varðveislu- og kynningargildi.

12. **Vallargarður og miklar tóftir innan hans** í landi Hrísa (100:008) á merkjum við Hamar. Þar eru 8 tóftir innan mikils vallargarðs. Umfang tóftanna og útlit bendir helst til að þarna hafi verið býli en engar ritaðar heimildir eru þekktar um staðinn. Á svæðinu hefur þegar verið byggður sumarbústaður og sett niður hjólhýsi en varast ætti frekara rask á svæðinu þar sem það hefur mikið rannsóknar-, varðveislu- og kynningargildi.

13. Aðeins sjást einar **beitarhúsarústir** á skráningarsvæðinu (179:012). Þær eru í Hamarslandi, inni á Hálsdal, tæpum 2 km frá bæ. Þar getur að líta 2-3 tóftir á hæð spottakorn frá Hálsá. Tóftirnar eru að flestu dæmigerðar beitarhúsatóftir en hafa sérstakt varðveislugildi þar sem þær eru einu rústirnar af þessari tegund sem þekktar eru á svæðinu.

14. Um **hauginn Beini** í landi Hamars (179:013) er til þjóðsagnakennd saga. Þar á annar tveggja þræla Ingólfs Bjarmalandsfara að hvíla. Hinn haugurinn er Hausi eða Haushóll í landi Sökku. Þar fannst hins vegar kuml og er því ekki útilokað að sögurnar um legstað þrælanna byggi á einhverju sagnaminni. A.m.k. verður ekki, nema með uppgreftri, útilokað að kuml sé í hólnum og hefur hann varðveislu- og rannsónargildi.

15. **Býlið Lykkja** í landi Háls (181:008) er um 800 m norðan við Hálsbæ. Þar sjást ennþá leifar sporöskjulaga vallargarðs og 3-4 rústa. Býlið er að miklu leyti óskemmt og hefur varðveislu- og kynningargildi.

16. **Leifar Þrælagerðis (181:009),** meints býlis skammt frá Hálsbænum, eru nú að mestu sléttaðar í tún. Þó má enn greina hluta vallargarðs sem lá umhverfis tóftirnar. Garðurinn hefur varðveislu- og rannsóknargildi.

17. **Býlið Fjallgerði (181:011)** er í hálsinum um 600 m SSA við Hálsbæinn. Þar eru enn 8 tóftir og mikil garðlög í námunda. Staðurinn hefur varðveislu-, rannsóknar- og kynningargildi.

18. Í **austanverðum Hálsdal** er talsvert af spennandi fornleifum og mætti auðveldlega gera spennandi gönguleið inn dalinn þar sem fornleifar væru í fyrirrúmi. Á þessari leið mætti ganga framhjá Fjallgerði (181:011) og síðan meðfram miklum garðlögum (181:024 og 181:028) sem liggja fyrir ofan býlið og að Hálsá. Á milli garðlaganna, niður við Hálsá, væri svo farið fram hjá skemmtilegri tóft líklega var stekkur (181:027) frá Hálsi. Ef áfram er haldið inn dalinn er fyrst komið að Hálsseli (181:014) en þar eru 3 tóftir í um 2,3 km fjarlægð frá bæ, utan Ríplanna sem skipta dalnum í tvennt. Fyrir þá sem vildu lengri gönguleið mætti halda sem leið liggur yfir Ríplana að Fremraseli (181:015) en þar eru 4 tóftir um 3 km frá bæ. Enn innar er svo smalakofi á dalnum (181:020). Hálsdalur var fyrrum nýttur sameiginlega af Hámundarstöðum og Hálsi í Svarfðardal en skv. merkjadómi frá 1890 telst Hálshlíðin öll í landi Háls. Svæðið er óvenju auðugt af skemmtilegum minjum og gönguleið inn eftir dalnum er auðveld. Hún byði upp á möguleika á skemmtilegri kynningu á búskaparháttum fyrri tíma. Svæðið hefur varðveislu- og kynningargildi.

19. **Sveitarlangur** hafa garðaleifar víðs vegar í Svarfaðardal og Skíðadal verið nefndar einu nafni. Um er að ræða garða sem liggja meðfram fjallshlíðinni ofan bæjanna og eru sums staðar greinilegir á löngum köflum. Víða í sveitinni sjást garðar sem líklega eru hluti af e.k. garðakerfi. Oft er langt á milli garðparta og erfitt að skera úr um hverjir garðanna geta talist hluti kerfisins og hverjir gætu byggðir á öðrum tíma og í öðrum tilgangi. Á svæðinu öllu voru þó margir heillegir garðpartar sem líklega geta talist hluti af kerfinu. Auk landamerkjagarða má nefna garða syðst í landi Skáldalækjar (178:013), í landi Skáldalækjar, Hamars og Hamarskots (180:006), garðlög frá þvergarði sem afmarka tún Hamars og Hamarskots (179:015 og 180:006), í Hálslandi (181:028, 181:024, 181:029 og 181:033), í landi Stóru-Hámundarstaða (052:043) og (052:044), á Litlu-Hámundarstöðum (067:009) og að lokum við merki Litla-Árskógar og Brattavalla (054:033). Ekki er ólíklegt að á svæðinu leynist fleiri garðspottar sem gætu hjálpað til við að púsla saman

heillegri mynd af garðakerfi á svæðinu. Þá mætti e.t.v. finna með nánari úttekt á svæðinu ásamt rannsókn á góðum loftmyndum. Líklegt er að sumir garðanna séu mjög fornir og hafa þeir mikið varðveislu-, rannsóknar og kynningargildi.

Heimildaskrá

Heimildamenn:

Stóru-Hámundarstaðir – Baldvin Haraldsson fæddur 3. júlí 1947 á Stóru-Hámundarstöðum.

Krossar - Sigurlaug Gunnlaugsdóttir fædd 5. febrúar 1934 á Hellu.

Litli-Árskógur – Hannes og Georg Vigfússynir. Hannes fæddur 28. mars 1919 en Georg þann 19. september 1915 á Kúgili en fluttust á Litla-Árskóg 1925.

Brattavellir – Sigurlaug Gunnlaugsdóttir fædd 5. febrúar 1934 á Hellu.

Hella - Sigurlaug Gunnlaugsdóttir fædd 5. febrúar 1934 á Hellu.

Litlu-Hámundarstaðir – Jón Guðmundsson fæddur 27. febrúar 1921 í Ólafsfirði bjó á Litlu-Hámundarstöðum frá 1962.

Hrísar – Pálrún Antonsdóttir fædd 19. september 1925 á þessum slóðum.

Skáldalækur – Brjánn Guðjónsson fæddur 19. nóvember 1923 á Skáldalæk. Einnig var rætt við Hall Steingrímsson f. 1948 og Kolbrúnu Hansen f. 1947 sem bjuggu á jörðinni um skeið.

Hamar - Jón Guðmundsson fæddur 27. febrúar 1921 í Ólafsfirði bjó á Hamri 1953-1962.

Hamarskot - Pálrún Antonsdóttir fædd 19. september 1925 á þessum slóðum.

Háls – Guðrún Þorsteinsdóttir fædd 4. desember 1917 að Hálsi.

Ritaðar heimildir:

AÍ: *Alþingisbækur Íslendinga* I-XVII, Reykjavík. 1912-1990.

BE 1990: *Byggðir Eyjafjarðar 1990*, fyrra bindi, Akureyri. 1993.

Bsk: *Biskupa sögur gefnar út af hinu íslenzka bókmenntafélagi* I-II, Kaupmannahöfn 1858-1878.

DI: *Íslenskt fornbréfasafn* I-XVI, Kaupmannahöfn/Reykjavík. 1857-1972.

FF: *Frásögur um fornaldarleifar 1817-1823*, Sveinbjörn Rafnsson gaf út, Reykjavík. 1983.

Fornleifaskrá. *Skrá um friðlýstar fornleifar*, Ágúst Ó. Georgsson tók saman, Reykjavík. 1990.

Guðmundur Ólafsson, Þorsteinn Vilhjálmsson og Þórir Sigurðsson. „Fornleifar á slóðum Stjörnu-Odda.“ *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1991, 77-123.

Gríma hin nýja I-V. Safn til þjóðlegra fræða íslenzkra. Þorsteinn M. Jónsson gaf út, Reykjavík. 1978.

ÍF: *Íslensk fornrit* I-, Reykjavík. 1933-.

Jarðabréf: Gunnar F. Guðmundsson: *Jarðabréf frá 16. og 17. öld. Útdrættir*, Reykjavík. 1993.

JJ: J. Johnsen: *Jarðatal á Íslandi*, Kaupmannahöfn. 1847.

JÁM: *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns,* X. Eyjafjarðarsýsla, Kaupmannahöfn. 1943.

KEKH: Kristján Eldjárn. *Kuml og haugfé úr heiðnum sið á Íslandi.* Akureyri. 1956.

KK: Kristian Kålund. *Íslenskir sögustaðir III. Norðlendingafjórðungur.* Reykjavík. 1986.

LE I: Steindór Steindórsson: *Lýsing Eyjafjarðar.* Fyrri hluti, (Eyfirðingarit I), Akureyri. 1949.

MÞ: Matthías Þórðarson. „Rannsókn nokkurra forndysja, ofl.“. Árbók *hins íslenzka fornleifafélags 1933-36*, 28-46.

SD: *Saga Dalvíkur I-IV*. Kristmundur Bjarnason. 1978. Akureyri.

SSE: *Sýslu- og sóknarlýsingar Hins íslenzka bókmenntafélags1839-1854, (*Eyfirzk fræði

II), Akureyri. 1972.

Sturl: *Sturlungasaga* I-II, Reykjavík. 1946.

Þorsteinn Þorsteinsson. 1975. „Skýringar um örnefni sem tilheyra helst Svarfaðardal – Greinagerð og athugasemdir eftir Kristján Eldjárn“. *Árbók hins íslenzka fornleifafélags 1975,* 107-138.

Vesturstönd Eyjafjarðar: Skýrsla um könnun á náttúrufari og minjum á Vesturströnd Eyjafjarðar. Helgi Hallgrímsson (ritstj.). Náttúrugripasafnið á Akureyri. Akureyri. 1982.

Ö-Ey: *Örnefni í Eyjafjarðarsýslu.* Jóhannes Óli Sæmundsson tók saman. *Örnefni í Eyjafjarðarsýslu.* 1978. Akureyri.

Óprentaðar heimildir:

AF & OV: Adolf Friðriksson og Orri Vésteinsson (1989): „Grafreitur á Hellu á Árskógsströnd.“ ópr. skýrsla á Þjóðminjasafni Íslands og Fornleifastofnun Íslands.

Bréf Árna Antonssonar á Hrísum til Jóhannesar Óla Sæmundssonar 12.2.1967

Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Jóhannesar Óla Sæmundssonar 5.3.1967

Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, 6.5.1985

Bréf Haralds Davíðssonar á Stóru-Hámundarstöðum til Þjóðminjasafns, janúar 1993

Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttir á Hálsi 10.5.1985

Fornleifaskrá Guðrúnar Þorsteinsdóttur á Hálsi 10.5.1985, viðbót

Héraðsskjalasafn Akureyrarbæjar og Eyjafjarðarsýslu

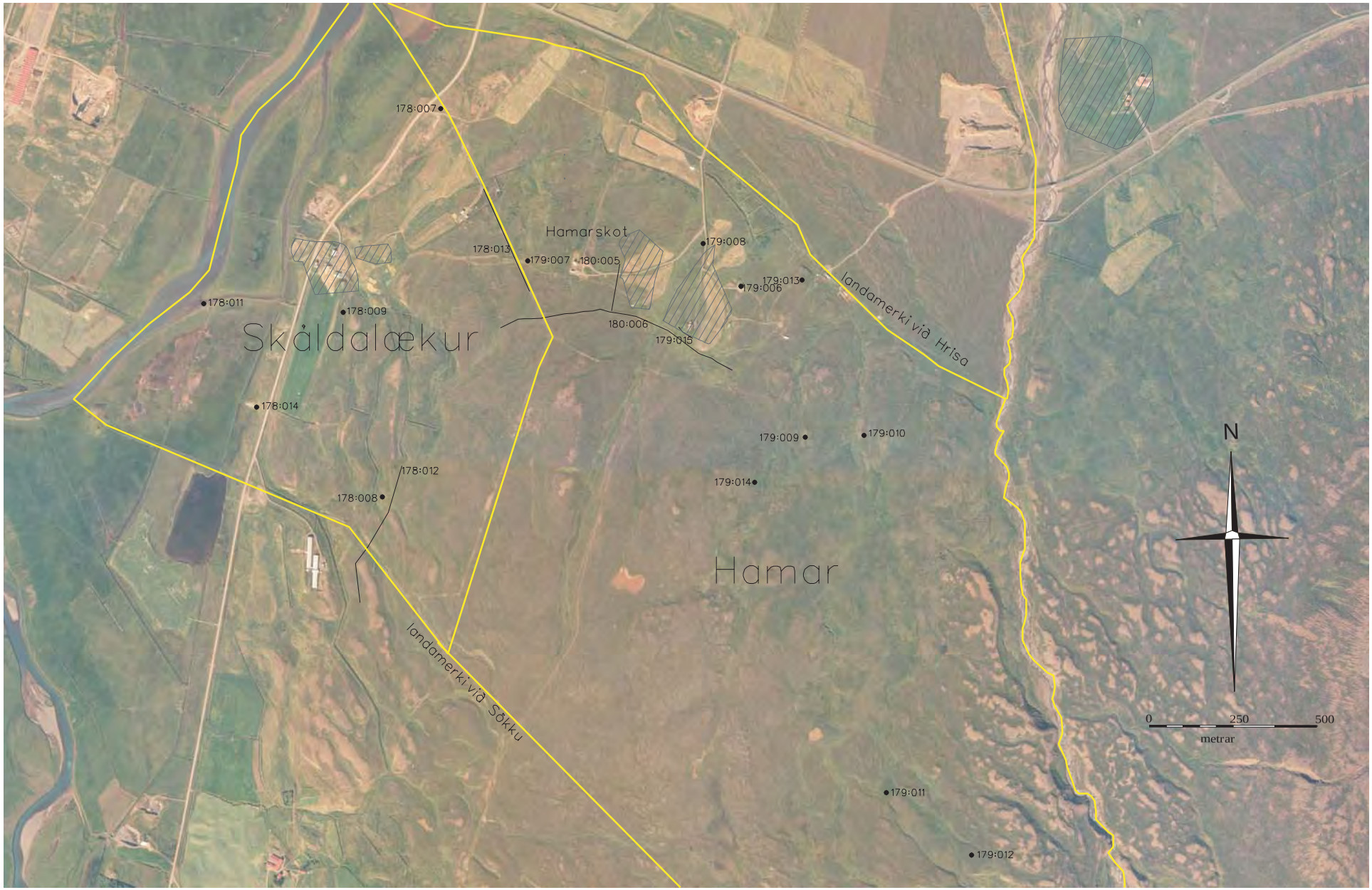
Ö-Ár: *Örnefnaskrá Árskógshrepps*, Jóhannes Óli Sæmundsson tók saman.
Ö-Dal: *Örnefnaskrá Dalvíkur*, Jóhannes Óli Sæmundsson tók saman.
Ö-Svarf: *Örnefnaskrá Svarfaðardals*, Jóhannes Óli Sæmundsson tók saman.

Þjóðskjalasafn Íslands

Jarðadeild XIV. Uppdrættir af túnum 1917. Svarfaðardalur. Þjóðskjalasafn Íslands.

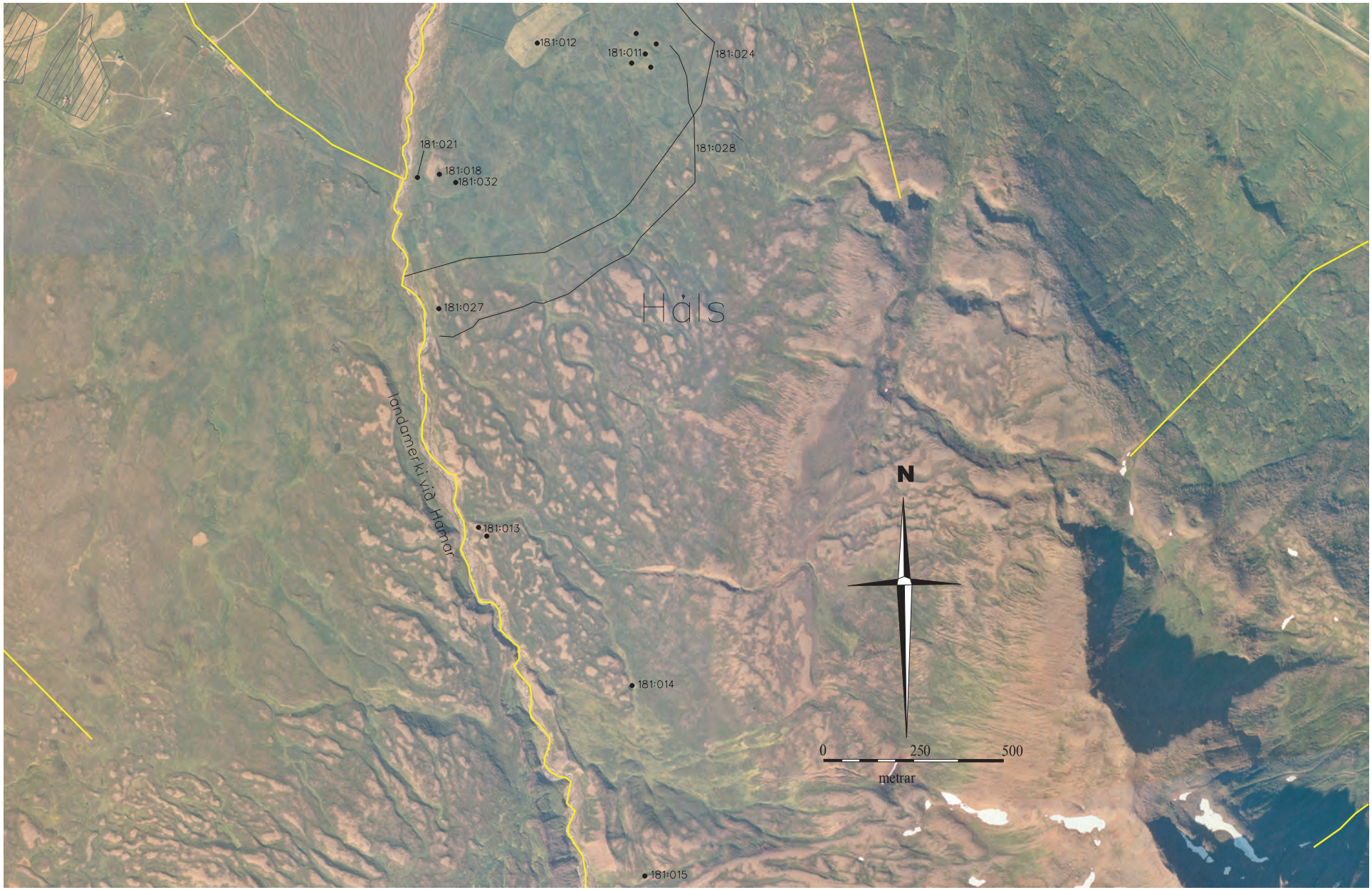
Kort 1: Landamerki á skráningarsvæðinu (án ábyrgðar) sýnd með gulum línum, helstu garðar með bláum línum og mörk túna um 1917 skástrikuð

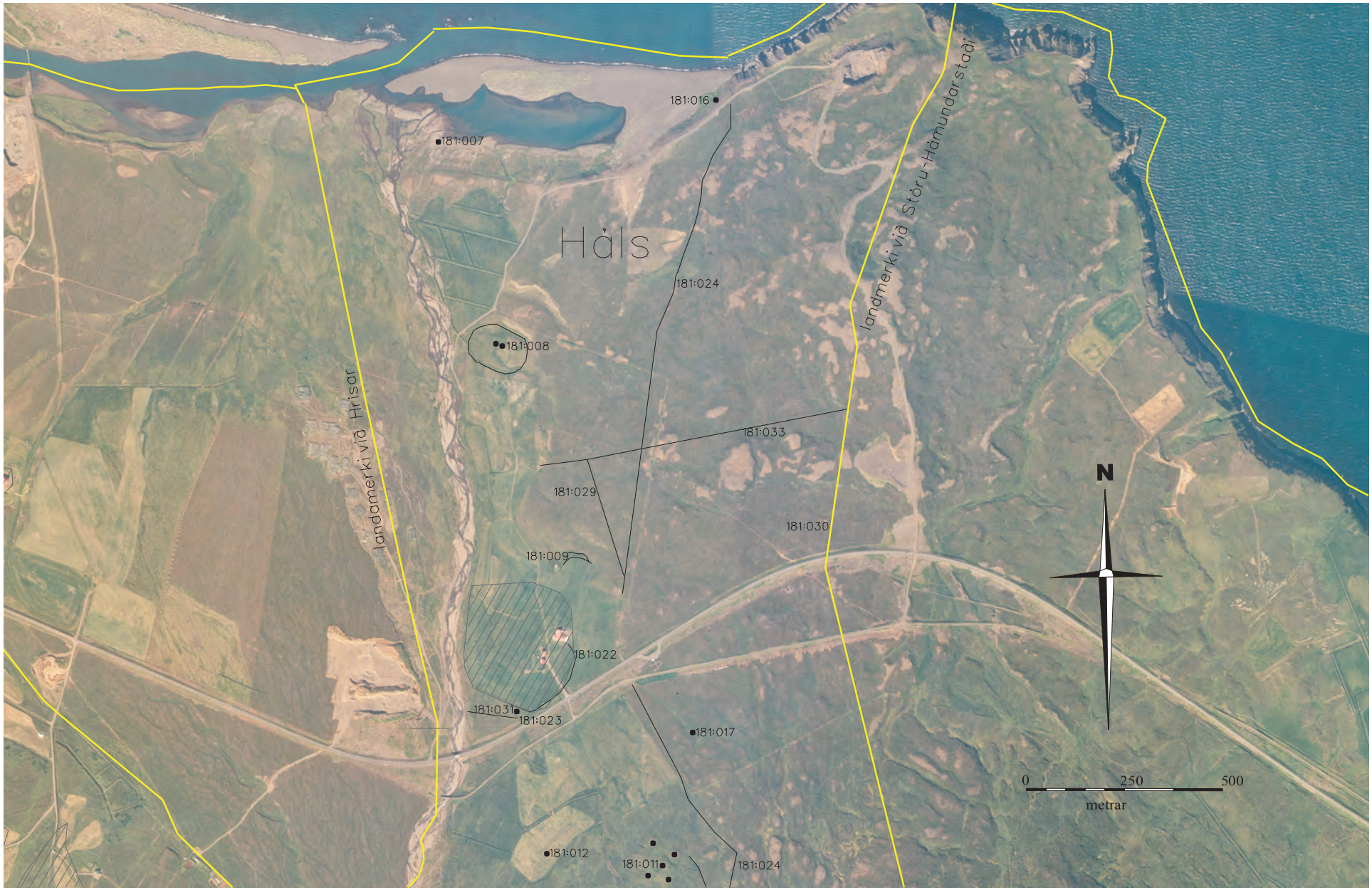
Kort 2: Skáldalækur, Hamar og Hamarskot

Kort 3: Hrísar

Kort 4: Háls, suðurhluti

Kort 5: Háls, norðurhluti

Kort 6: Stóru-Hámundarstaðir

Kort 7: Litlu-Hámundarstaðir

Kort 8: Krossar

Hella
066:007
066:008
066:020
066:016
066:019
066:017
066:030
066:010
066:018
066:009
066:02
066:022
066:011
066:023
066:025
066:024
066:028
066:015
066:012
066:029
066:013
066:014
landamerki við Litlu-Hámundarstaði
landamerki við Litla-Árskóg
landamerki við Krossa
N
0
250
500
metrar

Kort 9: Hella

Kort 10: Litli-Árskógur, suðurhluti

Kort 11: Litli-Árskógur, norðurhluti

Kort 12: Brattavellir